

**T.C  
EGE ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
Sosyoloji Anabilim Dalı**

**BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER  
(Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin İlanından Günümüze)**

**DOKTORA TEZİ**

**Savaş ÇAĞLAYAN**

**DANIŞMANI  
Prof. Dr. H. Neşe ÖZGEN  
Doç. Dr. Nurgün OKTİK**

**İZMİR 2007**

## İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
TABLO LİSTESİ.....	VI
ŞEKİL LİSTESİ.....	VIII
GRAFİK LİSTESİ.....	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ.....	1

### I. BÖLÜM:

#### **BULGARİSTAN'DAKİ TÜRK AZINLIK VE TÜRKİYE'YE GÖÇLER**

1.1. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve Tarihi.....	5
1.2. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler.....	10
1.2.1. 1950–1951 Göç Dalgasının Arka Planı ve Hazırlayıcı Etmenleri.....	10
1.2.2. 1950–1951 Göçü ve Uygulamaların Sonuçları.....	21
1.2.3. 1969–1978 Yakın Akraba Göçü.....	23
1.2.4. 1989 Göçünün Arka Planı ve Hazırlayan Etmenler.....	25
1.2.4.1 Soya Dönüş Politikası ve Uygulamaları.....	30
1.2.4.2 Soya Dönüş Uygulamalarına Verilen Tepkiler.....	33
1.2.5. 1989 Göç Dalgası ve Sonuçları.....	35
1.2.6. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçlerin Genel Değerlendirmesi.....	37

## II. BÖLÜM:

### GÖÇ SOSYOLOJİSİ VE TOPLUMSAL EYLEM TEORİLERİ

2.1. Göç Olgusuna Sosyolojik Açıdan Bir Bakış.....	43
2.2. Parsons ve Weber'in Kuramında Sosyal Eylem.....	50
2.2.1. Parsons: Sosyolojik Yaklaşımı ve Toplumsal Eylem.....	50
2.2.1.1. Toplumsal Eylem.....	52
2.2.1.2. Kalıp Değişkenler.....	57
2.2.1.3. Sistem Yaklaşımı.....	58
2.2.2. Weber: Sosyolojik Yaklaşımı ve Toplumsal Eylem.....	63
2.2.2.1. Weber'in Metodolojik Yaklaşımı.....	66
2.2.2.2. Weber'de 'Anlam' ve Anlama Çeşitleri.....	68
2.2.2.3. İdeal Tipler.....	71
2.2.2.4. Toplumsal Eylem.....	72
2.2.2.5. Weber'in Toplumsal Eylem Tipleri.....	73
2.3. Göç Sosyolojisi.....	78
2.3.1. Göç Olgusunun Çeşitli Boyutları ve Göç Tanımları.....	78
2.3.2. Göç Kuramları ve Modelleri.....	83
2.3.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	83
2.3.2.2. İtme Çekme Kuramı.....	87
2.3.2.3. Petersen'in Beş Göç Tipi.....	91
2.3.2.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	93
2.3.2.5. Merkez Çevre Kuramı.....	95
2.3.2.6. Göç Sistemleri Kuramı.....	101
2.3.2.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı.....	104

### **III. BÖLÜM:**

#### **ALANIN TANITILMASI VE ALAN ÇALIŞMASI**

3.1. Alan Çalışması ve Örneklemin Seçimi.....	110
3.1.1. Alanın Tanıtılması.....	112
3.1.2. Sarnıç'ta Mekân ve Görünümleri.....	115
3.1.3. Sarnıç'ın Tarihi ve Yapılaşması.....	117
3.2. Yöntemsel Model ve Hipotezler.....	121

### **IV. BÖLÜM:**

#### **ALAN ARAŞTIRMASINDA ELDE EDİLEN BULGULAR**

4.1. Göçmenlerin Hane Profili, Mevcut Durum ve Bazı Karşılaştırmalar....	127
4.1.1 Kişisel ve Ailesel Özellikler.....	127
4.1.2. Göç Yılı ve Nereden Göç Edildiği.....	133
4.1.3. Eğitim.....	134
4.1.4 Gelir.....	137
4.1.5 İş.....	140
4.1.6 Sosyal Güvence.....	145
4.1.7 Barınma Koşulları ve Ev Sahipliği.....	146
4.1.8 Vatandaşlık Durumu.....	148
4.1.9 Yerleşim Yeri Seçimi.....	149
4.2 Göç Öncesi.....	153
4.2.1 Bulgarlarla İlişkiler.....	153
4.2.2 Baskılar ve Yasaklar.....	155

4.3 Göç Süreci.....	158
4.3.1 Göç Nedeni.....	158
4.3.2 Göçmenlerin Yanlarında Getirdikleri ve Gördükleri Yardımlar.....	160
4.3.3 Göç Kararı ve Türkiye.....	162
4.4 Göç Sonrası.....	165
4.4.1 Türkiye’de Yerleşim Yeri Tercihleri ve Barınma Durumu.....	165
4.4.2 Türkiye’deki İlk Dönemde İş, İşsizlik ve Geçinme.....	168
4.4.3. Kalıcı Yerleşim Yerinin Seçimi, Karşılaşılan Sorunlar ve Bu Sorunların Giderilmesi.....	170
4.5 Türkiye’ye Yerleşme Sonrası.....	175
4.5.1 Bulgaristan ve Bulgaristan’da Kalanlarla İlişkiler.....	175
4.5.2 Gündelik Hayat.....	178
4.5.3 Bulgaristan ve Türkiye Karşılaştırması.....	188

## **V. BÖLÜM:**

### **MÜLAKATLARIN ÇÖZÜMLENMESİ, DEĞERLENDİRİLMESİ ve YORUMLANMASI**

5.1 Mülakatlar ve Değerlendirme Kriterlerinin Tanıtılması.....	190
5.2 Yorumlama.....	205
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	216
KAYNAKÇA.....	237
EK 1. MÜLAKATLAR.....	247
EK 2. TABLOLAR.....	298
EK 3. ANKET FORMU.....	304
EK 4. BELGE.....	314

EK 5. ANTLAŞMA.....	317
ÖZGEÇMİŞ.....	320
ÖZET.....	
ABSTRACT.....	

## TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Bulgaristan Nüfusunun Etnik Gruplara Göre Dağılımı.....	5
Tablo 2: 1950–1951 Göçmenlerinin Yerleştikleri/Yerleştirildikleri Şehirler...	23
Tablo 3: Genel Eylem Sisteminin Yapısı.....	62
Tablo 4: Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum ve Çocuk Sayısı.....	128
Tablo 5: Hane Birliğinin Kimlerle Birlikte Kurulduğunun Bulgaristan ve Türkiye’deki Değişimi.....	130
Tablo 6: Göç Dalgası ve Nereden Göç Edildi.....	134
Tablo 7: Eğitim.....	135
Tablo 8: Birey ve Aile Geliri, Sosyo-Ekonomik Statü.....	138
Tablo 9: Bulgaristan’daki İşler ve Mesleki Veriler.....	141
Tablo 10: Türkiye’de Yapılan İşlerin Dağılımı.....	142
Tablo 11: Bulgaristan ve Türkiye’deki İş Doyumu.....	144
Tablo 12: Sosyal Güvence.....	145
Tablo 13: Barınma Biçimi ve Ev Sahipliği.....	146
Tablo 14: Vatandaşlık Verileri ve Durumu.....	148
Tablo 15: İzmir ve Sarnıç’ta Yaşama Süresi.....	150
Tablo 16: Sarnıç’a Ait Verileri.....	151
Tablo 17: Bulgarlarla Bir Arada Yaşama ve İlişkiler.....	154
Tablo 18: Bulgaristan’da Türklere Yapılan Baskılar.....	156
Tablo 19: Bulgaristan’da Engellenen Dinsel Faaliyetler.....	157
Tablo 20: Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçün Nedeni.....	159
Tablo 21: Yardım ve Mallar.....	161
Tablo 22: Göç Kararı ve Türkiye.....	163
Tablo 23: Türkiye’de Yerleşilen İlk Kent ve Nedeni.....	165

Tablo 24: Göçten Sonraki İlk Dönemlerde Barınma İhtiyacını Karşılama...	167
Tablo 25: İlk Dönemdeki İşsizlik Süreci ve Geçinme.....	168
Tablo 26: Türkiye’deki İlk Düzenli İşinizi Nasıl Bulduğu.....	170
Tablo 27: Kalıcı Yerleşim Yeri Seçimi ve Karşılaşılan Sorunlar.....	171
Tablo 28: İzmir’deki İlk Dönemde Kimlerden Ne Gibi Yardımlar Görüldü.	172
Tablo 29: Türkiye’de Devletin Sağladığı Yardımlar.....	174
Tablo 30: Bulgaristan’daki Akrabalar ve Çeşitli Yardımlar.....	175
Tablo 31: Bulgaristan’a Gidip Gelme Sıklığı.....	176
Tablo 32: Bulgaristan’daki Mallar ve Şu Durumları.....	177
Tablo 33: Bulgaristan’da Ad Soyadı Kullanma Davranışları.....	179
Tablo 34: Bulgaristan’ın Gündelik Hayatıyla İlgilenme.....	181
Tablo 35: Gündelik Hayatta Bulgar Malı Kullanma.....	183
Tablo 36: Ailesel İlişkiler ve Yardımlar.....	184
Tablo 37: Örgütlülük Durumu.....	185
Tablo 38: Kendini Tanımlama.....	186
Tablo 39: Derinlemesine Mülakat Göstergeleri.....	195
Tablo 40: Derinlemesine Mülakat Göstergeleri.....	201
Tablo 41: Bulgaristan Türkiye Karşılaştırması.....	298
Tablo 42: Bulgaristan Türkiye Karşılaştırması.....	299
Tablo 43: Gelir Cinsiyet.....	300
Tablo 44: Gelir İş.....	300
Tablo 45: Cinsiyet Bulgaristan’daki İş.....	301
Tablo 46: Cinsiyet İş.....	301
Tablo 47: İlk Yerleşilen Kent Tercih Nedeni.....	302
Tablo 48: İlk Yerleşilen Kent Barınma İhtiyacı.....	302
Tablo 49: Sosyo-Ekonomik Statü ve Aylık Ortalama Gelir.....	303



## ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1: Sistem İşleyiş Modeli.....60
- Şekil 2: Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileşimi.....88

## GRAFİK LİSTESİ

- Grafik 1: Ailelerin Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki Çocuk Sayılarının Karşılaştırmalı Grafiği.....129
- Grafik 2: Göçmenlerin Eğitim Aşamalarını Geçirdikleri Ükelere Göre Dağılımları.....136
- Grafik 3: Bulgaristan Seçimlerinde Oy Kullanma Grafiği.....178

## ÖNSÖZ

Her bilimsel çalışmanın kişisel bir ilgi ve meraktan doğduğu açık bir gerçekliktir. Bu kişisel ilgi ve merakın bilimsel bir çalışma yapmaya yönelik bir itkiye dönüşmesi, çalışmacının ilgisinin ve merakının olduğu bir konuya, daha iyi anlamak ve anlatmak için yönelmesi sonucunu doğurur. Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki bilimsel merakın temeli, 2002–2003 yıllarında Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ile New Bulgarian University Antropoloji Bölümü'nün ortaklaşa gerçekleştirdikleri araştırma projesinde yatmaktadır. Gerçekleştirilen bu proje, uluslararası göç literatürünün zenginliğinin, konunun çok boyutluluğunun ve bir göç çalışması yapmanın bilimsel keyfinin farkına varmamı sağladı. Bu bağlamda, gerçekleştirdiğim bu tez çalışmasının konusunun şekillenmesindeki itki, konuyla ilk tanışmamı sağlayan, söz konusu projedir. Dolayısıyla bu proje içerisinde yer alan, projenin gerek Bulgar gerekse Türk çalışanlarına bir teşekkür borçlu olduğumun farkındayım.

Gelişen bu merak ve ilgi üzerine başlayan bu çalışma Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçler üzerine yoğunlaşarak kurgulanmıştır. İki ülke arasında yaşanan göçlerin tarihsel perspektifinin çok geniş, bu dönemde yaşanan göçlerin sayısının çok fazla ve göçlerin içeriğinin birbirinden farklı olması bizi bir sınırlama yapmaya mecbur bıraktı. Bu mecburiyet çerçevesinde çalışma, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanıyla sınırlandırılmış ve günümüze kadar olan göçler incelenmiştir. Çalışmada iki büyük kitlesel göç dalgası -1950–1951 ve 1989 göçleri- ve yakın akraba göçü olarak bilinen -tarihsel olarak iki göç dalgası arasında yer alan ve iki ülke arasında anlaşmalı olarak gerçekleşen- bir göç incelenmiştir. Bu göçler üzerine kurulan tez çalışması, araştırma projesi olarak Muğla Üniversitesi proje fon saymanlığı tarafından desteklenmektedir.

Çalışmanın tamamlanmasında birçok kişinin emeği ve katkısı vardır. İlk teşekkürüm sevgili Lülüfer KÖRÜKMEZ'e olacaktır. Bu çalışmanın her aşamasında büyük katkıları vardır. Alan çalışması dönemindeki sabrı ve toparlayıcılığı için, yazım ve kontrol aşamasındaki sürekli dil yanlışı ve kusurları arayan hali için, çalışmanın geneli hakkındaki sonu gelmez soruları ve anlama arzusu için; çalışma boyunca en

bunaldığım ve çekilmez olduğum anlarda bile desteğini ve ilgisini esirgemediği için teşekkürü bir borç bilirim. Sürekli cesaretlendirdiği ve ilgilendiği için, ayrıca yazdıklarımın ön okumalarını gerçekleştirdiği için kadim dostum Cevdet YILMAZ'a da teşekkür borçluyum. Alan çalışmasında katkılarını esirgemeyen, olağan üstü enerjileri ve çalışkanlıkları için öğrenci dostlarım, Özgür ÜNAL, Doğu TOKSÖZ, Emrah TURAN, Ayşegül TAŞITMAN, Dilek DEMİR ve Sema SEREN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Arkadaşlar siz olmasaydınız bu alan çalışmasını bu kadar etkin ve verimli yürütemezdim. İstatistik uygulamalarında yardımını esirgemeyen sevgili Zişan K. ÇETİNALP'e de bir teşekkür borçluyum. Fikirseller katkıları, açımlayıcı yaklaşımları ve tez üzerine yaptığımız hoş sohbetleri için Muğla Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden, dostum ve saygıdeğer hocam Yard. Doç. Dr. Koşar HIZ'a ve çalışmanın çeşitli boyutları üzerine yaptığımız konuşmalar ve açımlayıcı yaklaşımı için değerli oda arkadaşım Zeki DUMAN'a da bir teşekkür borcum var. Çalışmam boyunca beni anlayan ve destekleyen değerli ailem, anneme, kız kardeşime ve babama sabırları için sonsuz teşekkürler.

Çalışmanın tarihsel perspektifinin oluşmasındaki katkıları ve çalışma için cesaretlendirici tavrı, nezaketi ve anlayışı için değerli tarihçi Doç. Dr. Engin BERBER'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Son teşekkürüm tez danışmanlarıma olacaktır. Değerli hocam, akademik hayatımdaki ilk ustam, yetkin sosyolog Doç. Dr. Nurgün OKTİK'e değerli katkıları, yol gösterici yapıcı eleştirileri, sabrı, sevgisi ve şefkati için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Benim için çok özel bir insan ve akademik hayatımdaki önderim olan danışmanım Pof. Dr. Havva Neşe ÖZGEN'e yardımları, katkısı, yapıcı ve ilerletici eleştirileri, anlayışı ve ilgisi için sonsuz teşekkürler. Sizinle çalışmak zor ama ilerletici, geliştirici ve büyütücü bir süreçti.

**Savaş ÇAĞLAYAN**

**Aralık 2006**

## GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmaya başlanmış, bu süreçten hemen her toplum etkilenmiştir. Bu değişim politik sistemlerden düşünce akımlarına, teknolojik gelişmelerden kültürel birörneklığe kadar hayatın hemen her alanını etkilemiştir. Bu tez çalışmasının odaklandığı göçlerin yaşandığı yıllar, tarihsel olarak bu döneme denk gelmektedir. Çalışmanın temeli göç sosyolojisi, konusu Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler ve tarihsel sınırı ise Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından günümüze kadar olan süreçtir. 15 Eylül 1946'da ilan edilen Halk Cumhuriyeti'nden günümüze kadar olan süreçte, iki kitlesel göç dalgası ve bir anlaşmalı göç yaşanmıştır. Dolayısıyla da çalışmanın temel konusu bu göçlerdir.

Bahsi geçen bu göçlerden hareketle, Halk Cumhuriyeti döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçlerin yapısı ve içeriği anlaşılmaya çalışılarak göçü etkileyen yapısal belirleyenler de çözümlenmeye çalışılacaktır. Çünkü yapısal belirleyenler, göçün anlam ve içeriğini oluşturan önemli etkenlerdir. Ayrıca bu çalışma çerçevesinde göçün bir diğer boyutu ve göçün bir diğer belirleyeni olarak, bireysel etkenler ve bu etkenlerin göç sürecinde nasıl işlediği de çözümlenmeye çalışılacaktır. Yapısal etkenlerden, Bulgaristan'daki azınlık Türklerin hemen hepsi etkilenmişken, bazıları göç etmiş, bazıları göç etmemiştir. Bu çerçevede, çalışmanın temel sorusu 'bazılarının neden göç etmeyi tercih ederken, bazılarının tercih etmediği'dir.

Belirlenen bu temel soru çerçevesinde, yapısal etkenlerin ve bireysel süreçlerin göç sürecindeki anlamını ve işlevini bulmak için kullanılacak sosyolojik zemin 'toplumsal eylem' nosyonunda bulunmuştur. Bu yaklaşım çerçevesinde, sosyoloji alanındaki iki klasik teorisyenin yaklaşımları kullanılmıştır. Bunlar Talcoltt Parsons ve Max Weber'dir. Toplumsal eylem anlayışına bu iki farklı yaklaşımından hareketle, sosyal bir hareket olan göç ve göç süreci anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu anlama çabası için gerçekleştirilen alan çalışmasında iki farklı araştırma tekniği, anket formu ve derinlemesine mülakat, kullanılmıştır. Çalışma alanı olarak da, tipik bir Bulgaristan göçmeni yerleşim alanı olan İzmir İli'nin Gaziemir İlçesi'ne bağlı Sarnıç Beldesi'nin Hürriyet Mahallesi seçilmiştir. Çalışma alanı olarak bu belde seçilmiştir; çünkü gerek barındırdığı nüfus yapısı gerekse de alanın fiziki ve sosyal görüntüsü açısından beldenin özgünlüğü ve veri olarak kullanılabilirlik görüntüleri vardır. Çalışma Hürriyet Mahallesi ile sınırlandırılmıştır; çünkü mahallede yaşayan nüfusun hepsi Bulgaristan göçmenidir.

Çalışmanın ilk bölümünü, Bulgaristan'daki Türk azınlığın tarihsel kökeni ve Türkiye'ye göçler oluşturmaktadır. Bu bölümde ilk olarak, kısaca Bulgaristan'ın tarihi anlatılmış ve bu tarih içerisinde Bulgaristan'daki Türk azınlığın kökeni anlatılmıştır. Bu çerçevede, Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikası üzerinde durulmuş ve Balkanlardaki Türk yerleştirmelerinin tarihsel geçmişi gösterilmiştir. Daha sonra Halk Cumhuriyeti döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçler incelenmiş, kronolojik sıra içerisinde, ilk olarak 1950–1951 göçünün arka planına ve hazırlayıcı etmenlerine, ardından bu göçe ve göçün sonuçlarına bakılmıştır; ikinci olarak 1969–1978 yılları arasında yaşanan yakın akraba göçü ele alınarak, neden sonuç ilişkisi içerisinde, göç ve göç süreci anlatılmıştır. Son olarak, 1989 göçünün arka planı ve hazırlayan etmenleri üzerinde durulmuştur. 1989 göçünün en önemli hazırlayıcılarından bir tanesi olan Soya Dönüş Politikası ve uygulamaları anlatılarak, Türk azınlığın bu uygulamalara verdiği tepkiler üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş, 1989 göç dalgası ve sonuçları anlatılmıştır. Daha sonra, elde edilen tüm literatür bilgisi ışığında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerin kapsamlı bir değerlendirmesi yapılmıştır. Konunun genel bir fotoğrafını görebilmek için bu genel değerlendirme üzerinde durarak, biraz bilgi aktarmak faydalı olacaktır.

Bu çerçevede öncelikle Maria Todorova'nın görüşleri incelenmiştir. Todorova'ya göre Balkanlar'daki herhangi bir olguyu anlamak için, bölgedeki Osmanlı varlığından hareket etmek gerekmektedir. Hele ki konu nüfusla ilişkiliyse, Balkanlar'daki Osmanlı varlığı kesinlikle göz ardı edilemeyecek bir gerçekliktir. Bu gerçeklikten hareketle Todorova, Balkanlarda yaşanan azınlık sorunlarının çözümünde

sürekli aynı yöntemlerin kullanıldığını, bunların da ülke dışına göç ettirme ve asimilasyon olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla Todorova, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlere Balkanlılığa ait bir durum ve görüntü olarak bakmaktadır. Tsvetana Gheorghieva göçlere Doğu Avrupalı olma özelinden bakmakta ve Doğu Avrupalılık kriterini de, bölgedeki ülkelerin geçirdikleri sosyalist döneme, dolayısıyla da Sovyet Rusya'ya bağlamaktadır. Beast ise yaşanan göçlerin nedenini yine Sovyet ulus modeline ve bu modelin Bulgaristan'daki uygulamalarına bağlamaktadır. Bu uygulamaların temelinde de bir ulus ve ulus-devlet kurma çabası olduğunu belirtmektedir. Ortaya konulan bu yaklaşımlardan sonra, Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerin, nedenleri beş genel başlık altında toplanmıştır. Bunlar: 1- Nüfus Faktörü, 2- Modernleşme Faktörü, 3- İslami Köktencilik Yükselişi, 4- Osmanlı Geçmişi, 5- Türkiye Cumhuriyeti'nin Tehdit Olarak Algılanmasıdır.

İkinci bölümü göç sosyolojisi ve toplumsal eylem teorileri oluşturmaktadır. Bu bölümde ilk olarak göç olgusuna sosyoloji perspektiften bakılarak, bir sosyal hareket olan göçü, toplumsal eylem anlayışıyla çözümleyebilmek için gerekli olan zemin hazırlanmıştır. Daha sonra, sırasıyla Parsons'ın ve Weber'in kuramlarına ve özellikle de toplumsal eylem anlayışlarına bakılmıştır. İkinci olarak, göç sosyoloji çerçevesinde, göç olgusunun çeşitli boyutları ve göç tanımları üzerinde durulmuştur. Göçün sosyolojik perspektifi hazırlandıktan sonra, daha çok uluslararası göçü anlatan, göç kuram ve modelleri incelenmiştir. Bu kuram ve modeller sırasıyla şunlardır: 1- Ravesntein'in göç kanunları, 2- İtme çekme kuramı, 3- Petersen'in beş göç tipi, 4- Kesişen fırsatlar kuramı, 5- Merkez çevre kuramı, 6- Göç sistemleri kuramı, 7- İlişkiler ağı (Network) kuramı.

Çalışmanın üçüncü bölümü tamamıyla alan çalışmasının ve alan çalışmasının gerçekleştirildiği bölgenin tanıtılmasına ayrılmıştır. İlk olarak alan çalışmasının planlanması, uygulanması ve örneklem grubunun seçimi anlatılmıştır. Daha sonra çalışma alanı tanıtılarak, alan çalışmasının yapıldığı Sarnıç'ın tarihi, yapılaşması ve mekânın görünümüleri üzerinde durulmuştur. Son olarak çalışmanın hipotezleri ortaya konmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde alan çalışmasından elde edilen bulgular anlatılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz, alandaki anket uygulamalarından elde edilen istatistiki veriler temelinde ve derinlemesine mülakatlardan elde edilen nitel bilgilerle desteklenerek gerçekleştirilmiştir. Bu analizde ilk olarak örneklem grubunun genel görüntüsü verilmiş, daha sonra elde edilen veriler, göç öncesi, göç süreci ve göç sonrası olmak üzere üç alt başlıkta ele alınarak değerlendirilmiştir. Göç sonrası süreç ise iki kısımda incelenmiştir; kalıcı yerleşimin belirlenmesinden önceki ve sonraki süreç. Çünkü göçmen ağlarının işleyiş mekanizmasının daha iyi anlaşılabilmesi için bu tür bir ayırma daha işlevseldi.

Çalışmanın beşinci bölümde ise, alan çalışmasının nitel uygulaması olan, derinlemesine mülakatlardan elde edilen nitel bilgi yorumlanmıştır. Nitel yorumlamanın yapılabilmesi için, yorumlamada kullanılacak göstergeler, göstergebilime dayanılarak, elde edilmiş ve kullanılmıştır. Kurgulanan bu zemin temelinde, nitel yorumlama tekniğinin genel yapısı ve içeriği anlatılarak, nitel bilgilere dayalı yorumlamaya geçilmiştir. Çalışma, değerlendirme ve sonuç kısmıyla sonlandırılmıştır. Ekler kısmında gerçekleştirilen mülakatların yazılı metinleri, alan çalışmasından elde edilen çeşitli tablolar, anket formu, bir belge (Nazım Hikmet'in Bulgaristan Radyosuna yaptığı ziyaret üzerine Radyo Enformasyon Genel Müdürü'nün, Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Ajitasyon ve Propaganda Şubesi'ne önerisi) ve Bulgaristan ile Türkiye arasında yapılan Yakın Akraba Göçü Anlaşması'nın metni yer almaktadır.



## I. BÖLÜM: BULGARİSTAN'DAKİ TÜRK AZINLIK VE TÜRKİYE'YE GÖÇLER

### 1.1. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve Tarihi

Balkanlar bölgesinde bulunan Bulgaristan'ın yüzölçümü 110.912 km<sup>2</sup>'dir. Ülkenin sınır komşuları, Türkiye, Yunanistan, Romanya, Makedonya ve Sırbistan'dır. 4–14 Aralık 1992 tarihleri arasında yapılan nüfus sayımına göre, ülkenin nüfusu ve nüfusun etnik gruplara göre dağılımı tablo 1'de görüldüğü gibidir. Tabloya göre ülkenin en büyük etnik azınlığı Türklerdir. Fakat tabloda Bulgaristan'ın etnik azınlıklarından birisi olan Pomaklar yer almamaktadır.

**Tablo 1 Bulgaristan Nüfusunun Etnik Gruplara Göre Dağılımı \***

ETNİK GRUP	NÜFUS	ORAN %
Bulgar	7.271.185	85,7
Türk	800.052	9,4
Çingene	313.396	3,7
Ermeni	13.677	0,2
Tatar	4.515	0,1
Yahudi	3.481	0,0
Gagavuz	1.478	0,0
Diğer	29.653	1,0

**Kaynak:** Bulgaristan Ulusal Nüfus Komisyonu 1994 (Aktaran: Özgür, 1999)

Bulgaristan'ın tarihi modern dönemle sınırlı olmayıp, 7. yüzyılın sonlarından başlatmak yerinde olur. Ülkenin tarihini, I. Bulgar İmparatorluğu'na ya da 12. yüzyılın başlarında kurulan II. Bulgar İmparatorluğu'na kadar genişletmek mümkündür. Günümüz Bulgaristan'ına giden yolun başlangıcını ise 93 Harbi olarak bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşına dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı kaybetmesinden sonra, Türk ve Rus heyetleri arasında 3 Mart 1878'de Yeşilköy

\* Bulgaristan yönetimi Pomakları bir azınlık olarak kabul etmeyerek Bulgar nüfus içerisinde göstermektedir.

(Ayastefenos) Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Rumeli’de büyük toprak kaybetmenin yanı sıra Romanya, Sırbistan ve Karadağ’ın bağımsızlığını ve Tuna eyaletinde kurulacak geniş bir Bulgaristan Prenslüğünü de kabul etmiştir. Bu gelişmeler çerçevesinde, pek çok Batılı devletin katılımıyla 13 Temmuz 1878’de Berlin’de toplanan kongre, Yeşilköy Antlaşmasını yeniden düzenleyerek, kurulan Bulgar Prenslüğünü küçültmüştür. 1885’te ise Bulgar Prenslüğü Osmanlı’nın Doğu Rumeli vilayetini ilhak ederek büyümüş; 23 Temmuz 1908’de JönTürk hareketinin etkisiyle İstanbul’da Meşrutiyetin II. kez ilanı sonrasında, 5 Ekim 1908’de krallık ilan ederek, Bulgaristan Osmanlı’dan siyasi olarak tamamen ayrılmıştır.

Yukarıda çok kısa olarak anlatılan, günümüz Bulgaristan’ına kadar ulaşan tarihsel süreci, Balkanlardaki ulus bilincinin gelişmesi genelinde ve Bulgar uluslaşma süreci özelinde incelemek faydalı ve açıcı olacaktır. Bu yaklaşım hem Bulgaristan tarihinin anlaşılması için bir perspektif, hem de ilerleyen bölümlerde Bulgar ulus-devlet kurma çalışmalarının daha net anlaşılabilmesi için bir zemin oluşturma niteliği taşıyacaktır. Balkanlar’da yaşanan uluslaşma süreci üzerine çalışan ve bu konuda fikir üreten tüm bilim adamları aynı noktaya temas etmektedirler; Balkanlar’daki Rus etkisi. Rusların Balkan bölgesindeki siyasi ve askeri etkisi kaçınılmaz bir gerçektir ve bu etki Bulgaristan özelinde de varlığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle Bulgarların uluslaşma sürecinde Rus etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Fakat Bulgar uluslaşma ve Bulgaristan devletine giden yolda üzerinde durulması gereken bir diğer gelişme daha vardır. Bu da Bulgar uluslaşma sürecine giden hareketin ilk olarak din yoluyla başlamasıdır.

Bahsedilen bu sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak Osmanlı’daki “Millet Sistemi”ne bakmakta fayda vardır. Osmanlı’nın toplumsal yapısı temel olarak Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar ayırımına dayanmaktadır. Osmanlı’daki millet sistemi içerisinde yer alan gayrimüslim halkı ve bu topluluk sistemini Castellan şöyle tanımlamaktadır: “Ulus, ahlaki ve dini temellere dayanarak ama imparatorluk yasalarına da ters düşmeden hiyerarşik önderlerinin sorumluluğu altında kendi kendini yöneten ve Osmanlı iktidarı tarafından tanınan dini bir topluluktu” (Castellan, 1993, 120). Tanımlanan bu sistem içerisinde üç milletin varlığı kabul edilmekteydi. Bunlar Rum,

Ermeni ve Yahudi milletleriydi. Rum milletinin ve Fener'deki Ortodoks kilisesinin altında, Yunanlılar, Bulgarlar, Sırlar, Arnavutlar ve Eflâklılar bulunmaktaydı. Tarihçi Orhan Koloğlu Bulgar ulus bilicinin yükselmesini bu çerçeveden hareketle şöyle anlatmaktadır: “Bulgar uyanması Osmanlı’ya değil, Rum Ortodoks Kilisesi’nin Bulgarları Rumlaştırmasına karşı XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ‘*Slavo-Bulgar Tarihi*’ kitabıyla başladı. Bu sebeple dile dayalı bir akım olarak gelişti. Okul açmaya güç verdiler. 1830’dan itibaren Patrikhaneye Bulgar rahip isteklerini ulaştırdılar ve 1849’da İstanbul’da Slavca ayinlere başladılar. Panhellenizm’in yaygınlaşması ve bütün Ortodoksların Yunanlı sayılması karşısında Panslavizm bölgede uygun ortam buldu. Sırlarla tam yürütülemeyen, Karadağ’ın yeterli olmadığı, Romenlerin yanaşmadığı işbirliğine Bulgarlar getirildi. 1860’da ayinde Rum Patriğinin adının anılmaması ipleri koparan davranış oldu. Fener, ayrılıkçıları aforoz etti. Osmanlı Devletinin bir iç sorunu olarak gittikçe artan gerginlik Babiâli’yi de zor duruma düşürdü. Çarlığında baskısı altında kalan Babiâli, 1870’de Bulgar Kilisesi için Sultan’ın fermanıyla ayrılışı onaylandı” (Koloğlu, 1993, 86). Bulgarların kiliselerini ayırma isteğiyle başlayan Rus destekli Bulgar kilisesinin kurulma çabaları, özerk Bulgar kilisesinin kurulmasıyla son buldu ve böylece Bulgar ulus bilicinin yükselmesinin önündeki en büyük engel kalkarak Bulgar uluslaşma süreci hızlanmış oldu.

Yaşanan bu süreç ve gelişmelerden sonra gerek Osmanlı-Rus Savaşı gerekse de yaşanan Balkan Savaşlarıyla bölgedeki Rus etkisi ve siyasi hâkimiyeti giderek artmıştır. Özellikle diğer Balkan devletleri gibi Bulgaristan’ında Osmanlı Devletinden kopuşu, Prenslik olarak elde edilen siyasi özerklik ve krallığın ilanı ile elde edilen tam bağımsızlık süreçleri Balkanlardaki Osmanlı Rus ilişkilerinin, yaşanan konjonktürel gelişmelerin bir sonucu gibi görünmektedir. Tüm Avrupa’da etkili olan ve Balkanları da yakından etkileyen bir diğer olay I. Dünya Savaşıdır. Savaşın son bulmasıyla Bulgaristan önemli ölçüde toprak kaybetti. Bu tarihsel döngüden sonra Balkanlar, etkinliği azalsa da, bir taraftan Rusların bir taraftan da Batılı devletlerin etkisi altında kalmıştır. Bu ikili etkiden Bulgar ulus ve kurulmak istenen Bulgar ulus-devleti de etkilenmiştir. Fikret Adanır bu ikil etkiyi şu şekilde ortaya koyarak analiz etmektedir: “Kırım Savaşı’ndan sonra ivme kazanan Bulgar ulusal hareketinde ise farklı bir sosyo-

politik çerçevenin etkilerini görmek mümkündür. Bir taraftan Yunan dinsel ve kültürel hâkimiyetine karşı mücadele verilmiştir. Hatta bu sebeple Bulgarlar, Osmanlı'nın reformist bürokrasisinin bile desteğine yanaşmışlardır. Diğer taraftan ise artık Bulgarları himaye eden, Kırım Savaşı'nın mağlup devleti Rusya değildi; tersine, Bulgarlar yardım ve rehberlik için liberal Batı'ya yüzlerini dönmüşlerdi. Dolayısıyla, Bulgar toplumu içinde henüz oluşmaya başlayan 'burjuva' ya da 'küçük burjuva' unsurların varlıklarını hissettirmeleri daha kolay olmuştu. Fakat bu defa da, ulusal sorun sivil toplumun iç dinamiklerinin ifadesi şeklinde bir siyasi uzlaşma yoluyla değil, Çar ordularının zaferiyle, yani bir dış unsurun etkisiyle çözülmüştü" (Adanır, 2004, 360).

Adanırın analizi ve yaklaşımında da anlaşılacağı gibi bölge Batı'yı temsil eden Avrupa ile Doğuyu temsil eden Rusya etkisi altında kalmıştır. Doğal olarak da Bulgaristan'da bu süreçten etkilenmiştir. Bulgar uluslaşma süreci üzerinden bakmaya devam etmek gerekirse, yaşanmış uluslaşma sürecinin büyük bölümünde Rusya'nın etkisiyle yukarıdan aşağıya doğru bir belirleme ile yürüdüğü görülmektedir. Oysaki uluslaşma ve ulus-devletlerin kurulma süreçlerinde toplumun kendi iç dinamiklerinin etkisiyle oluşan sermayenin ve bu sermayeyle birlikte gelişen burjuva kültürü çok önemlidir. Bir proje olarak hazırlanan Bulgar uluslaşmasının toplumun kendi dinamiklerinden daha ziyade, dış dinamikler ve belirlemelerle ilerlediğini söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle, Bulgarların uluslaşma süreci Batılı bir uluslaşma modeli çerçevesinde değil, Rus'ların askeri ve siyasi patronajı altında gerçekleşmiştir.

1946 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen sürede, ülke askeri darbeler yaşamış ve pek çok siyasi dönem geçirmiştir. Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşından yenik çıkması ve bu yenilginin ülkede yarattığı sosyal ve siyasi bunalımlar, Çiftçi Birliği Partisi'ni 1919 yılında yapılan seçimlerde iktidara taşımıştır. Yine aynı yıl içerisinde, Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi adını Komünist Parti olarak değiştirmiş ve ülkenin daha sonraki siyasi hayatına yön verecek olan Bulgaristan Komünist Partisi (B.K.P.) kurulmuştur. Köylü Partisi iktidarı 9 Haziran 1923 tarihinde askerlerin de katıldığı darbeyle son bulmuş ve ülke 1944'e kadar sürecek olan faşist bir döneme girmiştir. Bu dönem içerisinde 19 Mayıs 1934'te yapılan bir diğer askeri darbe, ülkedeki faşist diktatör yönetimi daha da güçlendirmiştir.

Bulgaristan'da iktidara karşı gelişen sosyal tepkiler, 1942 yılında B.K.P. önderliğinde Vatan Cephesinin kurulmasına yol açmış ve Vatan Cephesi karşı mücadelenin adresi olmuştur. Bu cephenin içerisinde pek çok parti ve oluşum yer alarak, birleşmişlerdir (Akşin ve Fırat, 1993, 112–115 - Jelavich, 1993, 37–39, 364–367).

Vatan Cephesinde temellenen iktidar karşıtı hareket, 9 Eylül 1944'te Rus ordusunun Bulgaristan'a girmesiyle, yönetimi ele geçirmiş ve B.K.P.'nin de etkin bir şekilde içerisinde bulunduğu blok iktidara gelmiştir. Ekim Devriminin yıldönümünden bir gün önce Rusya'dan ayrılan Dimitrov, 22 yıl sonra Bulgaristan'a dönerek, 6 Kasım 1945'de Sofya'daki Ekim Devrimi kutlamalarına katıldı ve kendisini coşkuyla karşılayan Bulgar halkına milli tiyatrodaki bir konuşma yaptı (Kalçef, 1997, 205). Ülkeye dönen Georgi Dimitrov, bu gelişmelerin ardından, B.K.P.'yle birlikte iktidara hâkim olmuştur (bkz. Gürkan, 1993, 131). Bu hâkimiyet sürecinde, 15 Eylül 1946'da Halk Cumhuriyeti ilan edilmiş ve 27 Ekim 1946'da yapılan genel seçimde Dimitrov'un ve partisinin de içinde yer aldığı Vatan Cephesi ilk sırada yer alarak 465 milletvekilliğinin 264'ünü kazanmıştır. 22 Kasım 1946'da kendisi tarafından hazırlanan Bakanlar Kurulu listesinde, Georgi Dimitrov Bakanlar Kurulu Başkanı ve Cumhuriyet Başkanı olarak yer almıştır (Dimitrov, 2005, 96–99). Todor Jivkov'un parti içindeki varlığına bakıldığında, 25 Aralık 1948'de B.K.P. Merkez Komite üyeliğine seçildiği, 1954'te parti içerisinde yükseldiği ve 1956'da da iktidara geldiği görülmektedir. Jivkov dönemiyle birlikte B.K.P. iktidarı 10 Kasım 1989'a kadar sürmüştür.

Bulgaristan'daki Türk varlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar bölgesinde 13. yüzyıldan itibaren uygulamaya başladığı genişleme politikasına dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme döneminde uyguladığı fetih politikasına eşlik eden iskân politikası, yeni kazanılan topraklara Anadolu'dan getirilen Türk boylarını yerleştirmeyi temel alırdı. Turan, Bulgaristan'daki Türk yerleştirmelerinin, 14. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyıla kadar sürdüğünü ve yerleştirilen Türk boylarının yarı göçer topluluklar olduğunu belirtmektedir. Bu yarı göçer toplulukların yerleşik köylülere dönüştürülmesiyle Osmanlı'nın iskân politikası başarıya ulaşmış ve sınırlar güvence altına alınmıştır. İlk yerleştirilen boylardan sonra, Anadolu'nun yerleşik köylüleri de bölgeye yerleştirilmiştir (Turan, 1998, 19–20). Faruk

Kocacık Osmanlı'nın Balkanlar'da uyguladığı iskân politikasının temelini oluşturan şenlendirmenin iki kaynaktan yapıldığını bildirmektedir. Buna göre bu kaynaklar: “a. Konyarların, Türkmenlerin, Yörük ve Tatarların yerleştirilmesi: 14. yüzyıldan itibaren Gelibolu'dan Trakya'ya, Saruhan'dan Serez'e, Menemen ovasından Filibe'ye yapılan bu yerleştirmeler, izlenen yerleştirme politikasının bir uygulamasıydı... b. Anadolu'dan getirilen göçebe olmayan yerleşik halkın yerleştirilmesi: İzlenen yerleştirme politikasının bir uygulaması olarak, merkezi devlet otoritesinin daha da güçlenmesi amacıyla Anadolu'daki bazı beyler, kendilerine vergi ve askerlik gibi konularda muafiyet tanınan yerleşik halk, gönüllü olarak yeni ele geçirilen topraklara yerleştirilmiştir” (aktaran Şimşir, 1986, 348).

Tarihçi Halil İncik Balkanlar'daki Türk ve Müslüman azınlığın kökeninin Osmanlı devleti'nin 14. ve 15. yüzyıldaki göçürme ve yerleştirme politikasında yattığını belirterek, temelde bu uygulamanın iki amacı olduğundan bahseder. Buna göre ilk amaç fethedilen yerlerin ve geçiş yollarının güvenliğinin sağlanması, ikinci amaç ise Anadolu'da karışıklık çıkaran göçebelerin yerleştirilmesidir. Osmanlı devletinin uyguladığı bu politikayı İncik şöyle yorumlamaktadır: “Sebepler ne olursa olsun, devletin Rumeli'yi Türkleştirmede öncü bir rol oynadığına kuşku yoktur” (İncik, 1993, 20). Bu yorum ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, bugün hâlâ Bulgaristan'da varlığını sürdüren Türk azınlık Osmanlı'nın iskân politikasının bir sonucudur.

## **1.2. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler**

### **1.2.1. 1950–1951 Göç Dalgasının Arka Planı ve Hazırlayıcı Etmenleri**

Literatürdeki adıyla 1950–1951 göçü, 1946 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru ilk kitlesel göç dalgası niteliğini taşımaktadır. Elbette ki her göçün ve göç dalgasının özgün anlamı, kendine has nedenleri olduğu gibi, 1950–1951 göçünün de kendine ait nedenleri ve anlamı vardır. Bu nedenler ve göçün ne ifade ettiği konusu, genelde iki farklı çerçevede içerisinden ele alınmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası siyaset yaklaşımıdır.

1950–1951 göçünü ve bu göçün nedenlerini uluslararası siyaset boyutunda ele alanlar, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu durumu ve konumu, tarihsel perspektiften bakarak incelemektedirler. Göçün nedenlerini dünyadaki konjonktürel gelişmelere bağlayarak analiz edenler, daha çok siyaset bilimciler, uluslararası ilişkiler uzmanları ve stratejistlerdir. Bu bakış açısına sahip olan uzmanlar, 1950–1951 göçüne ait nedenleri ve yaşanan gelişmeleri dünya siyaseti çerçevesinde ele alarak açıklamaktadırlar. Aşağıda bahsedilecek olan bu yaklaşıma, sadece o dönemdeki gelişmeleri anlatmak ve açıklamak için kısaca yer verilecektir.

Bu gruptaki sosyal bilimciler içerisinde yer alan Oral Sander, öncelikle 1940'lı yılların sonlarına doğru gelişen soğuk savaşın ve iki kutuplu dünyanın, bu göç dalgası üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Sander'e göre, Türkiye'nin NATO içerisinde yer alma çalışmaları, iktidara gelen Demokrat Parti'nin Amerika yanlısı bir tutum sergilemesi ve Türkiye'nin Kore Savaşına asker göndermesi, iki ülke arasında yaşanan göç sorununun genel çerçevesini oluşturmuştur. 1950 yılının sonlarına doğru Bulgaristan'ın, Bulgaristan'da yaşayan iki yüz elli bin Türk'ü göç için zorlamasının bir diğer nedeni de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (S.S.C.B.) yaşanan bu uluslararası gelişmeleri engelleyerek, Türkiye'deki Demokrat Parti iktidarını zor durumda bırakma isteğidir (Sander, 1969, 70).

Birgül Demirtaş Coşkun, Sander'in tezini desteklemekle birlikte, bir belgeye dayanarak, 1950–1951 göç emrinin bizzat Stalin tarafından verildiğini ileri sürmektedir (Demirtaş Coşkun, 2001, 16). Merkezi Moskova'da bulunan Slav Bilim Araştırma Enstitüsü tarafından, *Rus Arşivlerinde Doğu Avrupa* adıyla yayınlanan ve 337 çok gizli belge ve tutanaktan oluşan kitaba göre, Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'ye göç ettirilmesiyle ilgili emir, Bulgaristan Başbakan Yardımcıları Anton Yugov ve Vilko Çervenkov'a 29 Temmuz 1949'da Kremlin Sarayında yapılan bir görüşmede bizzat Stalin tarafından verilmiştir. Yine aynı kaynağa göre Stalin'in emri, 18 Ağustos 1949 tarihinde B.K.P Merkez Komitesi tarafından onaylanarak yürürlüğe konmuştur (Asenov, 1996, 21 - .Demirtaş Coşkun, 2001).

Bu gelişmeler çerçevesinde, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Başbakanı Dimitrov'un, 1947 Aralık ve 1948 Ocak tarihlerinde yaptığı iki konuşmadaki atıfları, bu süreci ve öncesini anlatmaktadır. Dimitrov, Aralık 1947'de Bulgaristan'daki Türk azınlığın İstanbul ve Ankara yerine Sofya'ya doğru bakması gerektiğini ifade etmiş ve bu azınlığı Bulgaristan'a düşmanca davranmamaları konusunda uyarmıştır (Petkova, 2002, 44). Stoyanov, "4 Ocak 1948'de B.K.P Merkez Komitesinde Türk azınlığının 'ülkenin bir kısmından kurtulması gerektiği, verimsiz ve potansiyel güvensiz unsur' olarak" ilan edildiğini belirtmektedir (aktaran Özgür, 1999, 72). Bu konuşmalardan da anlaşılacağı gibi söz konusu göç öncesi süreç, aslında 1949 öncesine dayanmaktadır.

1950–1951 göç dalgasının nedenlerini araştıran ve anlatan diğer grup ise daha çok ülkenin iç dinamiklerine ve bu iç dinamiklerin Bulgaristan'da yaşayan Türklere etkisi üzerinde durmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bu bakış açısına sahip sosyal bilimciler, yaşanan konjonktürel gelişmeleri bir veri olarak kabul edip kullanırken, göçün ve Bulgaristan'da yaşananların tek nedeni olarak bu gelişmeleri göstermekten kaçınıp, daha geniş bir perspektiften bakmayı benimsemektedirler. Bu tez çalışması çerçevesinde, yaşanan göç süreci ve göçler, daha çok ikinci bakış açısından hareket edilerek anlatılmaya çalışılacaktır.

Tarihçi yazar Bilal Şimşir, yaşanan göç ile ilgili iddialarına ve analizine, Bulgaristan'daki Türk azınlığa tarihsel perspektiften bakarak başlamaktadır. Şimşir'e göre göç -Bulgaristan ve Türkiye arasında yaşanan göçler-, tarihsel seyrin bir gerçeği ve parçasıdır. Şimşir, Rumeli'den Anadolu topraklarına dolayısıyla Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göç dalgalarını ve göç tarihini Osmanlı'nın Balkanlar'a geçmesiyle başlatır. İlk önce Anadolu'dan Balkanlar'a göç eden bu kişiler, Osmanlı'nın Balkanlar'daki toprak kayıplarıyla geriye göçe başlamışlardır. Buna göre, Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk büyük göç 1877–1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşından sonra yaşanmıştır. Bu ilk göçten sonra bazı yıllar azalmalar ve çeşitli kısıtlamalar olsa da göç yıllar içerisinde devam etmiştir. Şimşir, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçleri, akan bir nehre benzetmektedir. Çeşitli yıllara ait verdiği göç rakamlarına göre, ortalama her yıl 15–20 bin göçmen Bulgaristan'dan Türkiye'ye



akmaktadır. 1940–1949 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçe izin verilmemesi, Şimşir’e göre göç bekleyen 200 bin kişilik bir kitle yaratmış ve 1950–1951 göç dalgasının temel nedenlerinden birisini oluşturmuştur (Şimşir, 1986, 213).

1950–1951 göçünün önemli nedenlerinden bir diğeri de Bulgaristan’da kurulan sosyalist rejimdir. Şimşir’in burada dikkat çektiği nokta, sosyalist rejimin uygulamalarından daha ziyade, salt sosyalist bir yönetimin ve yönetim şeklinin varlığıdır. Buna göre Bulgaristan’daki Türk azınlık sosyalist bir yönetim altında yaşamak istememektedir. Sosyalist rejimin varlığının yanında, bazı politik uygulamaların Türklerin göç isteğini artırdığını birçok kaynak belirtmektedir. Bu bakış açısına göre, Bulgaristan Komünist Partisi’nin “Türkler arasındaki milliyetçilik ve dini fanatizmle mücadele”ye (Turan, 2003, 24) öncelik vermesi, göçü tetikleyen nedenlerden bir diğeri. Ortaya konmaya çalışılan bu nedenlerden sonra, ilerleyen satırlarda, 1950–1951 göçü özelinde, çeşitli politik uygulamalar ve bu uygulamaların Türkler arasında yarattığı rahatsızlıklar incelenecektir.

Tarihsel süreç içerisinde, gerek 1950–1951 göçünü gerekse de uzunca bir dönem Türkler arasında yaşanacak rahatsızlığı etkileyen önemli bir etken de, Bulgaristan’daki Türk okullarının kapatılması, Türkçe eğitimi yasaklanma çalışmaları ve sürecidir. Lütem’e göre, Bulgaristan’da yaşayan Türkler arasında güvensizlik yaratan ve Türkleri göçe iten önemli etkenlerden bir diğeri de Türk Okullarının devletleştirilmesidir. 27 Eylül 1946 gerçekleşen bu uygulamayla 20 anaokulu, 1.018 ilkokul, 2 gece ilkokulu, 157 ortaokul, 1 lise ve 1 pedagoji enstitüsü olmak üzere, toplam 1.199 okul ve bu okullardan bazılarında kaynak sağlayan vakıflar devletleştirilmiştir (Lütem, 2000, 72 - Şimşir, 1990, 166). 4 Ekim 1958’de B.K.P. Merkez Komitesinin kararıyla Türkçe öğretim veren okullar Bulgar okullarıyla birleştirilmiş ve 1970’lerin başında Türkçe eğitim, ilk ve orta dereceli okullarda tamamen kaldırılmıştır. Devam eden bu süreçte Sofya Üniversitesi’nin Türkçe Bölümü’ne öğrenci alımı durdurulmuş ve 1974 yılında bölüm tamamen kapatılmıştır (Poulton, 1993, 147 - Zhelyazkova, 2001b, 1).

Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlık nüfusunu rahatsız eden ve Türkleri göçe yönelten bir diğer önemli gelişme de 1949 yılının sonları ve 1950 yılının başlarında Bulgaristan yönetimi tarafından başlatılan kooperatifleşme sürecidir. Bulgar yönetimi tarafından bir toprak reformu olarak nitelenen, toprakların ve çiftlik hayvanlarının devlet kooperatiflerine devri, 1950–1951 göçüyle ilgilenen hemen herkes tarafından, göçün en önemli nedeni olarak gösterilmektedir. Yaşanan bu kooperatifleşme süreciyle birlikte, çoğunluğu çiftçi olan Türk nüfus arasında olumsuz bir hava oluşmuş ve bu süreç sonunda, çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşayan Türkler, kendi topraklarında ücretli işçiye dönüşmüştür (Bkz. Şimşir, (1985), (1986); Dayıoğlu, (2005)). Bülent Habora Bulgaristan’daki kooperatifleşme sürecini ve kooperatiflerin yayılmasını şöyle anlatmaktadır: “1944 öncesi kooperatifler, küçük ya da az tarlalı köylülerce benimsenmiş. Ama 1953’le 1957 arasında tüm köylüler katılmışlar. Ve 1958’de de kooperatifi olmayan köy kalmamış” (Habora, 1978, 36). Bulgaristan’daki Türk azınlık ve göçler üzerine çeşitli çalışmaları olan Bulgar Antropolog Antonina Zhelyazkova, kooperasyon sürecini ve bu süreçle beraber devlet çiftliklerinde traktör kullanımının artmasını, 1950–1951 göçünün temel nedeni olarak belirtmektedir. Zhelyazkova’nın klasik modernleşmecî teorik bakışı çerçevesinde, kendi topraklarında işçi olmayı reddeden ve makineleşme süreciyle işsiz kalan Türklerin göçe yönelmesi beklenen bir sonuçtur (Zhelyazkova, 1998, 7). Benzer şekilde Lilian Petkova’da, yaşanan “zorla kooperatifleştirme” sürecini, Bulgaristan’daki Türlerin soğuk savaş döneminde, yaşadığı ilk “kitlesel yerinden etme” olarak nitelemektedir (Petkova, 2002, 43).

Zhelyazkova sosyalist dönemle birlikte hayata geçen, Sovyet gizli servis kaynaklı politikaların da göçün ortaya çıkmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, Sovyet politikaları çerçevesinde Bulgaristan’da enternasyonalist bir toplum yaratma çabası başlamış, böylece azınlıklara ve etnik gruplara baskılar yapılmıştır. Zhelyazkova’ya göre, ateizmi devlet ideolojisi ve politikası olarak kabul eden Bulgar yönetimi, azınlıkları dinsel ritüellerden uzaklaştırmaya çalışmış, aynı zamanda bu ideolojik perspektif Hıristiyan Ortodoks, Katolik ve Protestan Bulgarları da etkilemiştir. Zhelyazkova’ya göre, Türk okullarının devletleştirilmesiyle amaçlanan sosyalizme inanmış bir toplum yaratma isteğidir; bunun da arkasında yatan nedenin, Sovyetlerin

sosyalist ideolojisinin ve rejiminin Türkiye'ye ihraç edilmesi isteği olduğunu belirtmektedir. Eğitim süreciyle yaratılacak sosyalist Türklerin Türkiye'ye göçüyle Türkiye'de sosyalist rejim kurulmaya çalışılacaktır (Zhelyazkova, 1998, 6–7). Zhelyazkova'nın bakış açısına göre, kooperatifleşme süreciyle yaşanan topraksızlaşma ve Sovyet Gizli Servisi kaynaklı sosyalist politikaların Türkler üzerinde yarattığı baskı, 1950–1951 göçünün önemli nedenleridir. Bu çerçevede, 1950–1951 göç dalgasında, kooperatifleşme sürecinin Bulgaristan'daki Türk azınlık için önemli bir göç nedeni olduğu açıktır.

Ali Dayıoğlu 1946–1951 yılları arasında geçen süreci, 'Bulgaristan'ın üniter sosyalist devlet kurma çabası içerisinde olduğu yıllar' olarak değerlendirmekte ve Bulgaristan'da yaşayan azınlıkların, Bulgar yönetimi tarafından üniter sosyalist devlet yapısının önündeki en büyük engel olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Bu noktada Bulgar yönetiminin bulduğu çözüm, asimilasyondur. "Müslüman-Türk azınlığı Bulgar toplumu içerisinde asimile edebilmek için ilk uygulanan yöntem azınlıkların eğitim ve kültür düzeyini yükseltmek için gerekli önlemlerin alınmasıydı. Parti ideologları azınlıkların kültürel bakımdan geliştirilmeleriyle bilinçlerinin yükseleceğini, etnik kökenleri ne olursa olsun emekçi kesimin sınıfsal çıkarlarının kendi kişisel çıkarlarının ve etnik kimliklerini aşacağını, böylece Bulgar çoğunluğun yanı sıra, azınlıkların da gönüllü olarak Bulgar sosyalist kimliğini sahipleneceklerini düşünmüşlerdi. Bu düşüncenin ardında yatan mantık 'aşılmış burjuva toplumunun kalıntısı olan ulusun ortadan kalkmak zorunda oluşu ve böylece birleşmiş bir Bulgaristan sosyalist devletinin kurulmasıydı'. Ancak, zaman içinde şeklen ulusal, içerik olarak da sosyalist olarak düzenlenen ve gelişmesine izin verilen eğitim ve kültür kurumlarının devlet tarafından desteklenmesiyle etnik kimliklerin aşınmaktan çok güçlendiği görüldü" (Dayıoğlu, 2005, 281–282). Tuncoku, 1947 yılının başlarında başlayan asimilasyon politika ve uygulamalarının yıllar içerisinde değişmediğini, fakat asimilasyon çabalarının teknik ve uygulama süreçlerinin değiştiğini ifade etmektedir (Tuncoku, 1990, 243). Benzer şekilde Memişoğlu da, 1946 yılında Dimitrov'un emriyle Türklerle karşı "Önce Bulgar çoğunluğun içinde entegre, sonra asimile" (Memişoğlu, 1992, 124) etme politikaları uygulandığını vurgulamaktadır.

Ali Eminov asimilasyon uygulamalarının varlığını kabul etse de farklı bir yaklaşım geliştirmeye çalışmaktadır. Buna göre, o dönemde Türk toplumunun büyük kesimi tek dile, sadece Türkçeye, sahiptir ve B.K.P. yöneticileri Türklere sosyalizm propagandası yapmak için Türkçeyi Bulgarcadan daha etkin bir dil olarak görmektedirler. Türkçenin sosyalizm propagandasında başarılı bir dil olarak kullanılmasıyla birlikte, yeni rejimin birçok destekleyicisi olacaktır (Eminov, 1990, 210-211). Eminov'un yaklaşımına göre, Bulgaristan'daki sosyalist yönetim, eğitim ve dilsel gelişmeyle birlikte Türkler arasında sosyalizme olan inanç artırıldığında, sosyalizm temelli ve etnik kökenden uzaklaştıran bir asimilasyon gelişecektir.

Buraya kadar anlatılanlar çerçevesinde, Bulgaristan yönetimi tarafından 1946 yılından sonra azınlıkların asimilasyonu ile ilgili olarak başlatılan çalışmaların temelini, eğitimin oluşturduğu söylenebilir. Çünkü hedeflenen yapı, aşılmış bir azınlık ulus bilinci ve birleşmiş bir sosyalist Bulgaristan devletinin kurulmasıdır. Bir diğer ifadeyle, bu dönemdeki asimilasyon politikası, sosyalist vatandaşlık temelinde kurgulanmış gibi görünmektedir. İlerleyen sayfalarda, Bulgaristan yönetiminin bu azınlık politikasının nasıl değişip, asimilasyon çalışmalarının ne noktalara vardığı ayrıntılı olarak incelenecektir.

Bu süreçte, Türklere eğitim ve sosyalist vatandaşlık perspektifinde uygulanmaya çalışılan asimilasyon çalışmaları, Pomaklarda ve Çingenerde farklı biçimler almış, baskı ve zor kullanarak asimile etme yolu Bulgar yönetimi tarafından tercih edilmiştir. 1946 yılından sonra, özellikle Pomaklara isim ve din değiştirme yönünde birçok baskı ve politik uygulamalar yapılmıştır. Poulton, 1948 yılında Pomaklar üzerindeki baskı artırılarak, Pomakların sosyalist sisteme kazandırılmaları ve sosyalist Bulgar devletiyle bütünleşmeleri için, isim değiştirme ve dinden vazgeçirme yönünde zora dayalı baskılar yapıldığını ifade etmektedir. 1952 yılına kadar süren uygulamalara direnen bazı Pomak aileler, ülkenin başka yerlerine göç etmek ya da sürgüne gitmek zorunda kalmıştır (Poulton, 1993, 135).

Pomaklara yapılan uygulamaların benzerleri aynı yıllarda Çingenerde de uygulanmıştır. İlk olarak, Bulgaristan'da çift dilli olarak yayınlanan Çingene gazetesi ve

Çingene tiyatroları kapatılmış; aynı dönemde topluca ve zor kullanarak Müslüman Çingenelerin isimleri değiştirilmiştir. 1958 yılında göçebe olarak yaşayan birçok Çingenenin atlarına ve at arabalarına el konularak yerleşik hayata geçmeleri zorlanmış; Bakanlar Kurulu kararıyla malları müsadere edilen Çingener, yerleşik olarak ilan edilmiştir (Zhelyazkova, 2001a, 288). Bu uygulamalardan anlaşılacağı üzere, Bulgar yönetiminin ulusun birörnekleşmesi temeline dayalı, sosyalist bir Bulgaristan ulus-devleti kurma çabası ve uygulamaları, 1947 yılının başlarından itibaren başlamıştır.

1950–1951 göçü fiili olarak bu iki yılda gerçekleşse de aslında birçok kaynağa göre göçün artalanı daha eski yıllara ve burada yaşanan süreçlere dayanmaktadır. Buna göre, yukarıda da belirtildiği üzere, bu sürecin sosyalist rejimin kurulmasıyla başladığı kabul edilmektedir. Birçok yazara göre ise sosyalist rejim Türkleri Bulgaristan’dan uzaklaştırmak istemiştir. Gerçekleştirilecek bu uygulamalarla, hem sayısal tehdit olan Türk nüfus kontrol altına alınacak, hem sosyalist sisteme inananmayan Türklerden ülke arındırılmış olacak, hem giden Türklerin mallarına devletleştirilerek el konulacak, hem de geriye kalanların kooperasyon sürecine katılmaları sağlanacaktır. Bu iddialara göre, 1950–1951 göçünün tek nedeni olarak Bulgaristan’daki sosyalist yönetim gösterilmektedir. Fakat böyle bir bakış açısı, çeşitli nedenlerle (ailesinin bir kısmının Türkiye’de yaşaması ya da tarihsel bağları olduğunu düşündüğü ülkeye gitmek istemesi gibi), Bulgaristan’daki Türk azınlığın, Türkiye’ye göç etme isteklerini göz ardı etme anlamına gelmektedir.

Ayrıca 1946 yılında faşist hükümetlerden sonra Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla, Bulgaristan’da yaşayan azınlıklara çeşitli haklar ve ayrıcalıklar sağlanmıştır. Sosyalist iktidarla birlikte, faşist dönemde Türk azınlığın elinden alınan haklar geri verilerek, kültürel anlamda birçok yeni haklarda tanınmıştır. Bulgaristan’da yaşanan bu gelişmeleri Zhelyazkova, Türklerin güveninin sosyalistler tarafından kazanılma ve parti ruhunun kazandırılma süreci olarak (Zhelyazkova, 1998, 8); Lütem ise ‘faşist dönemde yapılan her şeyin sosyalistler tarafından eleştirildiği, dolayısıyla bu dönemde Türklere uygulanan baskılara karşı yapılan eleştirilerin, sadece olumlu gibi görünen bir durum yarattığı’ (Lütem, 2000, 72) şeklinde yorumlamaktadır.

Bu noktada, B.K.P. ve sosyalist yönetimle Türkler arasında iyi ilişkilerin kurulduğu bir dönem yaşandığı ifade edilebilir.

Bu gelişmeler çerçevesinde üzerinde durulması gereken başka bir nokta daha vardır; bu da Nazım Hikmet'in 1951 yılının Eylül ayında gerçekleştirdiği Bulgaristan ziyaretidir. Nazım Hikmet Türkiye'den kaçtıktan sonra ikinci resmi ziyaretini Bulgaristan Komünist Partisi'nin davetlisi olarak Bulgaristan'a yapmıştır. Nazım Hikmet'in Bulgaristan'a çağırılma sebebi, gündün güne artarak devam eden göçe bir son vermek ve Türklerin sosyalizmle bağını kurarak, kooperatifleşme sürecine gönüllü ve etkin katılımlarını sağlamaktır. Nazım Hikmet Bulgaristan ziyareti süresince, dört günde yirmiden fazla köy gezerek yaklaşık 150 bin kişiye hitap etmiştir. Konuşmalarının bir kısmını büyük miting şeklinde, bir kısmını da köylerde küçük kahve toplantıları şeklinde gerçekleştirmiştir. Bu konuşmaların çoğunda başarılı olan Nazım Hikmet, birçok Türkü Bulgaristan'da kalarak kooperatifleşme sürecine katılmaya ikna etmiştir. Bulgar yetkililerine Türklere daha fazla kültürel haklar verilmesi ve yeni Türk okulları açılması konusunda ayrıntılı şekilde telkinlerde bulunmuş, bu telkinlerini Zekeriya Sertel aracılığıyla Türkiye'ye göndermiştir. Fakat Nazım Hikmetin bu gezinden sonra bir daha hiç Bulgaristan'a gitmemesi çeşitli yorumlara neden olmakla birlikte, şairin tüm gezisi boyunca gizli servis tarafından izlendiği de iddia edilmektedir (Karaca, 2001, 254–257 - Göksu ve Timms, 2004, 328–331).

Bulgaristan gezisi boyunca Nazım Hikmet'e eşlik eden Blaga Dimitrova'nın anıları, şairin Türklerin Bulgaristan'da kalması, Türklerin kooperatiflere katılımları için yaptığı konuşmaları ve gösterdiği çabayı net bir şekilde anlatmaktadır. Buna göre Nazım Hikmet, gezisinin ilk gününde Kubrat'ta toplanan en az 500 kişiye yüksek bir balkondan hitap etmiştir: “-Arkadaşlar, sizin vatanınız burasıdır! Burada hürsünüz, burada kendi toprağınızdasınız!” Gezisinin ikinci gününde Nazım, Zavet köyünde halka, “-Sizin ödeviniz,...Bulgar gençliğinin çalışmalarına katılmak ve halktan ayrılmamaktır. Her gün bu halk içinde bulunun, ona hangi alanda gerekli ve yararlı olduğunuzu ancak bu suretle anlayacaksınız. Siz sağlam birer kadro olarak yetişmekle yükümlüsünüz. Halk yönetimi, bu maksatla size bütün olanakları vermektedir” diye seslenmiştir. Gezisinin üçüncü gününde, Nazım Hikmet kendisine verilen hediyelere

şöyle karşılık veriyor: “-Arkadaşlar! Benim sizlere verebileceğim armağanım şu sözlerimdir. Sizin yürüyeceğiniz tek bir yol vardır, o da TKSZ’ye (Kooperatif) giden yoldur. Bu sözlerim kulağınıza küpe olsun”. Aşık Köyünde ise şairle ile bir yaşlı arasında şöyle bir konuşma geçmektedir: “-Ben altmış beş yaşındayım. Eli beş yıldır öküz gibi çalıştığım hâlde, sırtım bundan daha iyi bir gömlek görmedi”. Şair şöyle yanıtlar: “-Dede, hele şu kooperatifte bir iki yıl çalış, o zaman kaç tane gömleğin olacak bak!” Nazım Hikmet, gezisinin son gününde 30 dekar toprağı olan ve oğlunun askerde olduğunu söyleyen, dolayısıyla kooperatife katılma konusunda ne yapması gerektiğine karar veremeyen bir köylüye şöyle yanıt verir: “-Senin oğlun bir Vatan Cephesi kışlasında askerdir. Orada birçok şeyler öğrenecek, gözleri açılacaktır. Fakat ben eminim ki, o askere gitmezden evvel de yeni düzenin karşısında değildi. Haydi, sen şimdi kooperatife yazıl ve durumu ona hemen mektupla bildir! ... Oğlun, babası TZKS’ye girdiği için kıvanç duyacak, arkadaşları arasında öğünecektir. Babalarının hâlâ eski yoldan yürüdüklerini söylemek, gençler için yüz kızartıcıdır” (Dimitrova, 1977, 120–148).

Aktarımlardan da anlaşılacağı üzere, gezisi boyunca Nazım Hikmet, kooperatifleşmeye inanmış, Türklerin Bulgaristan’da kalarak, kooperatifleşme süreciyle birlikte Türklerin sosyalist sisteme uyum göstermelerini isteyen bir tavır sergilemiştir. Bu çerçevede Nazım Hikmetin başarılı bir gezi geçirdiğini ve birçok kişinin şairin telkiniyle kooperatiflere katılarak Bulgaristan’da kaldığını söylemek mümkündür. Fakat şair bir taraftan da Bulgaristan’da yaşananlar için endişelenmektedir. Nazım Hikmet 1951 yılında Viyana’daki bir toplantıda karşılaştığı, Zekeriya Sertel’e endişesiyle birlikte, Türklere daha fazla kültürel haklar verilmesi ve Türkçe eğitim veren okulların açılmasının gerekliliğini, Bulgar yetkililerle nasıl tartıştığını anlatmıştır (Göksu ve Timms, 2004, 331).

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, Nazım Hikmetin Bulgaristan gezisi sırasında, Radyo Enformasyon Genel Müdürlüğü’nü ziyaretidir. Bu ziyaretin varlığına ve içeriğine ait bilgi, ek 4’te yer alan Radyo Enformasyon Genel Müdürü Kişo Nikolov’un B.K.P. Merkez Komitesine bağlı Ajitasyon ve Propaganda

Şubesi'ne gönderdiği belgeden\* elde edilmektedir. Belgeye göre, 'Nazım gerçekleştirdiği bu ziyarette, Türkiye'deki ve Bulgaristan'daki Türklere yönelik yapılan radyo yayınlarına bazı eleştiriler getirmiştir'. Eleştirileri şu şekilde sıralamak mümkündür. Şair ilk olarak, yapılan politik ve ideolojik yayının ağır olduğunu ve Türk dinleyicilerin bu yayınlardan hiçbir şey anlamadıklarını ve bu yayınlara eşlik eden müziğinde uygun olmadığını belirtmiştir. İkinci olarak, yayınlardaki Türkçenin yetersizliğinden ve kötülüğünden bahsederek, radyodaki spiker ve çevirmenlerin yetersiz kaldığını bildirmiştir. Son olarak da, özellikle Türklerin yaşam düzeyinin yükseltilmesi için eğitici, kültürel ve sağlık programlarının yapılması gerekliliği üzerinde durmuş ve radyoda Türk basınından özetler verilmesi gerektiğini de belirtmiştir.

Bu eleştirilerden de anlaşılacağı üzere, Nazım Hikmet radyonun Türklere yönelik yayından hoşnut değildir. Şairin eleştirilerinin temelini ise, yayınlardaki kültürel ve eğitici programların eksikliği oluşturmaktadır. Nazım Hikmet'in gerek Sertel'le yaptığı konuşma gerekse de radyo yayınlarına yaptığı eleştiriler, şairin, Bulgaristan yönetiminin Türk azınlık konusundaki tutumundan hoşnut olmadığını göstermektedir. Bu öncüllerden hareketle, Nazım Hikmet'in bu geziden Türk azınlığın geleceği için endişeli döndüğünü söylemek mümkündür.

1950–1951 göçünü hazırlayan nedenlere kısaca tekrar bakıldığında, ilk ve en önemli göç sebebi olarak, kooperatifleşme süreci ve çalışmaları görünmektedir. Nazım Hikmet'in Bulgaristan ziyareti bu minvalde ele alınabilir. Bir diğer önemli etken ise Türk okullarının kapatılması ve Türkçe eğitimin sona ermesidir. Diğer etmenler ise, dünya sistemindeki konjonktürel gelişmeler, Sovyet Rus yönetiminin telkinleri, süreç içerisinde biriken göç etme arzusu ve göç bekleyen kişi sayısı, Bulgaristan'da artan Türk nüfusunun göçle azaltılma isteği, zora dayalı uygulamalar olmasa da Bulgar yönetiminin Türklere uyguladıkları asimilasyon çalışmalarıdır. Ayrıca B.K.P yönetiminin Türk azınlığın Türkiye'ye yönelik tutumundan rahatsız olduğu unutulmamalıdır. Süreç içerisinde Sovyetlerin telkinleri ve etkileriyle Türk azınlığın göç ettirilmesi kararı alınmış ve Türk azınlık arasında zaten varolan göç etme eğilimi

---

\* Belge için TÜSTAV arşivine ve çeviri için sayın Erden AKBULUT'a teşekkürü bir borç bilirim.



tetiklenmiştir. Okulların devletleştirilmesi ve kooperatifleşme süreci bu düşüncenin birer ürünü ve göstergesidir.

### **1.2.2. 1950–1951 Göçü ve Uygulamaların Sonuçları**

1950–1951 göç dalgasını, süregiden bir göçün hızlanmış hâli olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Çünkü belli dönemlerde azalsa da Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler 1950 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte gerçekleşen göçler, iki ülke arasında serbest göç olarak gerçekleşmiştir. Serbest göç, Bulgar ve Türk makamlarının izniyle, turist ya da göçmen vizesiyle gerçekleşmiştir. Ayrıca serbest göçmen olabilmek için Türkiye’ye gelecek olan kişinin, Türkiye’deki tüm bakım ve masraflarını akrabalarının üstleneceğini belirten noter tasdikli bir taahhütname de istenmiştir. Böylece her iki ülke de belli sorumluluklardan sıyrılmıştır (Şimşir, 1986, 216–217).

İki ülke arasında yaşanan göç ve göçmen sorununa, Türkiye Cumhuriyeti planlı bir şekilde çözüm getirme niyetindedir. Bunun için de 31 Mayıs 1947 günü Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu’ndan bir kararname çıkartılmıştır. Bu kararnameye göre, iki devlet arasında yapılacak anlaşmayla göçün yıllara yayılması ve yılda 25–30 bin göçmen alımıyla, 500 bin Türk’ün ve 300 bin Pomak’ın Türkiye’ye yerleştirilmesi planlanmaktaydı. Çıkarılan kararnamenin amacı, yıllara yayılacak göçün Türkiye ekonomisine büyük zorluklar getirmemesidir. Hazırlanan plan uyarınca, Türkiye’ye kabul edilerek yerleştirilecek göçmenlerin üretime geçmeleriyle birlikte, kendilerine yeter hâle gelerek Türkiye ekonomisine katkı sağlamaları planlanmaktaydı. Yine bu plan ve hesaplamalara göre, 1980 yılına kadar iki ülke arasındaki göç ve göçmen sorunun çözülerek ortadan kalkacağı düşünülmüştür (Ağanoğlu, 2001, 312).

Eylül 1949’da Bulgar hükümeti göç konusundaki sert ve tavizsiz tutumunu değiştirerek, pasaport almak isteyenlere kolaylık sağlamıştır; bir açıdan da Türkiye’ye göçü kolaylaştırıcı bir tavır sergilemiştir. Dolayısıyla bu süreçte Türk konsolosluklarına göç için başvurularda bir artış gözlenmiştir. Temmuz 1950 sonunda 7.340 aileden 26.788 kişiye Türk konsolosluklarınca göç vizesi verilmiştir (Şimşir, 1986, 218).

Bu süreçte, iki ülke arasındaki göç meselesini siyasi krize çeviren ve karşılıklı nota alıp vermeyle geçen süreci, 10 Ağustos 1950 tarihli Bulgaristan notası başlatmıştır. Bu notada, Türkiye'nin Bulgaristan karşısı eylemleriyle, bir diğer ifadeyle Türkiye'nin kışkırtmasıyla, 250 bin Türk göçe kalkışmış ve bu sebepten dolayı da Bulgaristan'ın ekonomik ve sosyal hayatında sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Bu nedenden dolayı Bulgaristan notasında, 250 bin kişilik Türk kitlesinin göç işlemlerini üç ay içerisinde bitirilerek, Türkiye gönderilmek istendiği belirtilmekteydi. Türkiye bu notaya 28 Ağustos'ta karşılık verdi. Bulgaristan tarafı 22 Eylül'de ikinci bir nota verdi ve bu notaya da 16 Ekim 1950 tarihinde Türkiye tarafından karşılık verildi. Yaşanan gelişmelerle birlikte hızla artarak devam eden göç, Türk tarafının 7 Ekim 1950 günü, Bulgaristan tarafından Türkiye'ye vizesiz kişiler ve Çingenerin gönderildiği iddiasıyla, sınırı kapatması sonucu durdu. Yaşanan bu sorunun çözülmesi üzerine 2 Aralık 1950 günü sınır tekrar açılarak göçmen alımına devam edildi. 8 Kasım 1951 günü, yine, Türkiye aynı iddiayla sınırı tamamen kapatarak 1950–1951 göçü sona erdirmiştir.

Gerçekleşen göç sürecinde, 212.150 kişiye Türk konsolosluklarınca Türkiye'ye giriş vizesi verilmiş (Şimşir, 1986, 217–227), o dönemki Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'ye giriş vizesine sahip, toplam 37.351 aileden 154.393 kişi Türkiye'ye göçmen olarak kabul edilerek yerleştirilmiştir (Arı, 1960, 13). Nisan 1950'de Türk hükümeti aldığı bir kararla, 1 Ocak 1950'den beri gelen tüm göçmenleri ve bu süreçte gelecek olan serbest göçmenleri, iskânlı göçmen olarak ilân etmiş ve bu göçmenlerin iskân haklarını tanımıştır. 1949–1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen toplam göçmen sayısı 156.063'tür; bu rakam Bulgar istatistiklerine göre 155.667'dir (Şimşir, 2002, 24).

1950–1951 göç dalgasıyla gelen göçmenlerin Türkiye'de yerleştirildikleri ve/veya yerleştikleri bölgelere bakıldığında, göçmenlerin büyük çoğunluğunun Marmara ve Ege Bölgelerine yerleştirildikleri ve/veya yerleştikleri görülmektedir. Donka Dimitrova 1950–1951 göçüyle Türkiye'ye gelen göçmenlerin (göçmen ve göçmen aile sayılarında küçük bir farklılık olsa da) yerleştikleri illeri tablo 2'de gösterildiği gibi sıralamaktadır.

**Tablo 2 1950–1951 Gömenlerinin Yerleştikleri/Yerleştirildikleri Şehirler**

<b>ŞEHİR</b>	<b>AİLE</b>	<b>KİŞİ</b>
Bursa	3.493	14.616
İstanbul	3.831	11.644
İzmir	2.123	10.141
Tekirdağ	1.846	7.719
Eskişehir	1.600	7.009
Kırklareli	1.646	7.230
Manisa	1.885	7.961
Ankara	1.565	6.016
Kocaeli	727	3.478
<b>Toplam</b>	<b>20.809</b>	<b>84.941</b>
Diğer	16.616	69.459
<b>Genel Toplam</b>	<b>37.425</b>	<b>154.397</b>

**Kaynak:** Dimitrova, 1998, 59

Bu veriler ışığında, 1950–1951 göçünün aslında bir çözüm olmadığı ve geride göç etmek isteyen birçok kişinin kaldığı açıktır. Çünkü göç süreci devam ederken sınır Türkiye tarafından birden kapatılarak göç durdurulmuştur. Böylece göç için başvurup vize alan ve göç sürecinin bir anda bitmesiyle Bulgaristan’da kalan kişiler için de yeni sorunlar başlamıştır. Bu sorunlardan en önemlisi de parçalanmış ailelerin birleştirilmesi sorunu olmuştur.

### **1.2.3. 1969–1978 Yakın Akraba Göçü**

Sosyalizm döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gerçekleşen ikinci göç hareketi, ‘Yakın Akraba Göçü’ olarak adlandırılan ve 1969–1978 yılları arasında gerçekleşen göçtür. Şimşir’e göre sınırın kapatılması sonucu ortaya çıkan parçalanmış aileler sorununa ek olarak, yıllardan beri süren Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler de zaman içerisinde parçalanmış aileler ve Türkiye’ye göç etmeyi bekleyen bir kesim doğurmuştu. Bu parçalanmış ailelerin göç beklentileri uzun bir dönem iki ülkede de dile

getirilmedi. Gerek Bulgaristan’da 1950–1951 göçünden sonra yaşananlar gerekse de göç beklentisi içindeki parçalanmış ailelerin varlığı, 1964 yılında 400 bin kişilik göç talep eden bir kitle yarattı. Bu dönem zarfında kooperatifleşme sürecinin devam etmesi ve 1959–1960 ders yılında Türk okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesi, Türklerin göç isteklerini tetikleyen nedenler arasında yer almıştır (Şimşir, 2003, 335).

Dayıoğlu yakın akraba göçünün nedenlerini ve temellerini bir başka yerde aramakta ve B.K.P.’nin azınlık uygulamalarında bulmaktadır. “Türklerin asimile edilebilmeleri için daha sert önlemlerin alınması gerektiği düşüncesi 1960’lı yılların sonlarına doğru B.K.P.’nin önde gelen isimleri tarafından dile getirilmişti. Bu konuda Türk azınlık içerisinde ulusal direnci yüksek olan kişilerin göç ettirilmesi, daha az dirençli olanların ise asimile edilmeleri şeklinde ikili bir stratejinin belirlenmesine karar verildi. Bu stratejinin bir yansıması olarak Bulgaristan hükümeti Türkiye’yle 22 Mart 1968’de ‘Yakın Akraba Göçü Anlaşması’nın imzalanmasına razı oldu” (Dayıoğlu, 2005, 292). Bu çerçeveden bakıldığında yakın akraba göçünün, Bulgaristan hükümetinin uyguladığı süre giden asimilasyon politikasının bir ürünü olduğu görülmektedir.

Göç anlaşmasının imzalanmasına giden ve göçün yaşandığı süreç hayli uzun bir zamanı kapsamaktadır. Buna göre göç, ilk kez 21 Ağustos 1966’da Bulgaristan Dışişleri Bakanı’nın Türkiye’ye yaptığı ziyarette görüşüldü ve yayınlanan bildirgeyle, bu konuda ortak bir çalışma yapılmasına karar verildi. Aralık 1966-Ocak 1967 tarihleri arasında Sofya’da bir araya gelen heyetler, görüşmelerden bir sonuç alamadı. Kasım 1967’de Ankara’da tekrar başlayan görüşmelerden sonuç alındı ve bir anlaşma metni imzalandı. Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov’un 20–26 Mart 1968 tarihlerinde kalabalık bir heyetle Türkiye’ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret çerçevesinde, yakın akraba göçü anlaşması 22 Mart 1968 günü her iki ülkenin Dışişleri Bakanları, Çağlayangil ve Başev tarafından imzalandı. İmzalanan anlaşmanın tam adı “Yakın Akraları 1952 Yılına Kadar Türkiye’ye Göç Etmiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma’dır (Şimşir, 1986, 327). Bu anlaşma 17 Mart 1969’da

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayı ve 19 Ağustos 1969 günü Sofya'da karşılıklı onayların birbirlerine verilmesiyle resmen yürürlüğe girdi.

İmzalanan antlaşmaya göre, gelecek olan göçmenler daha önce yaşanan göçlerde olduğu gibi serbest göçmen olarak geleceklerdi. Bu da, gelecek olan göçmenlerin bakım ve sorumluluğunun akrabalarında olması ve bunun için de noter tasdikli taahhütname gerektiği anlamına gelmekteydi. Yaşanacak göçün içeriğini belirleyen anlaşmanın kapsamını Penkov şöyle belirtiyor: “1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan göçmenlerin Bulgaristan'da kalan karı veya kocaları, ana, baba, büyükanne veya büyükbabaları, ayrıca çocukları, torunları ve bunların eş ve çocukları”nı kapsamaktadır (aktaran Küçüköğlü, 2006, 69–70). Bu anlaşma uyarınca, her haftanın Çarşamba günü ve 300 kişiyi geçmemek üzere göç işlemi gerçekleştirilecek, fakat kış ayları olan Aralık-Mart döneminde göçe ve göç işlemlerine ara verilecektir. Diğer bir ifadeyle göç her yılın 1 Nisan ve 30 Kasım tarihlerini kapsamaktaydı (bkz. Ek 5 antlaşma metni). İlk göçmen kafilesi 8 Ekim 1969 günü Kapıkule sınır kapısından giriş yaptı ve böylece 30 Kasım 1978'e kadar sürecek olan yakın akraba göçü başlamış oldu.

Oldukça dar kapsamlı olan bu göç anlaşması çerçevesinde yaklaşık 30 bin kişinin gelmesi beklenirken, 120 bin kişi Türkiye'ye giriş yapmıştır. Ayrıca gerçekleşen göç kapsamında, Türkiye'ye gelen göçmenler serbest göçmen sayılarak, göçmenlerin tüm sorumluluğu Türkiye'deki ailelerine bırakılmıştır (Lütem, 200, 81). Türkiye'ye 120 bin kişinin geldiği iddiası, konuyla ilgilenen birçok kişi tarafından da ifade edilmektedir. Fakat bu 120 bin rakamı hayli çok görünmekte ve kaba bir hesaplamayla dokuz yıllık göç sürecindeki toplam kapasiteyi aşmaktadır.

#### **1.2.4. 1989 Göçünün Arka Planı ve Hazırlayan Etmenler**

1989 göç dalgasının en önemli nedeni “Soya Dönüş” olarak adlandırılan politik konseptin beraberinde getirdiği zora ve baskıya dayalı uygulamalar olarak ifade edilmektedir. Bu uygulamalar, Bulgaristan'da yaşayan hemen her etnik gruba uygulandığı gibi, en kalabalık etnik azınlıklardan birisi olan Türkler de bu uygulamalardan etkilenmiştir. Yaşanan politik uygulamalar azınlıkların isimlerini

değiştirme, kültürel, dinsel faaliyetlerini ve kendi dillerini kullanmalarını yasaklama gibi, zora dayalı uygulamalardır. Yaşanan süreç ve gelişen olaylar daha sonra ayrıntılı şekilde incelenecektir. Fakat öncelikle bu uygulamaların temelini ve bu süreci hazırlayan etmenleri incelemekte fayda vardır.

Yukarıda bahsedildiği üzere Bulgaristan'da 1940'ların sonu ve 1950'lilerin başında çok geniş çaplı olmasa da küçük boyutlarda (görel olarak ve 1984-1985'te yaşanan olaylara nazaran), gerek Pomaklara gerekse de Çingenelele yönelik zor kullanarak asimilasyon uygulamaları yaşanmıştır. Bulgar yöneticilerinin azınlık sorununu çözme isteği, sorunun nasıl çözüleceğine dair fikirleri ve izlenecek politik çerçeve 1956 yılında şekillenmeye başlamıştı. Baest'e göre bu dönemde, B.K.P.'nin Türk azınlık sorununu çözmek için düşündüğü iki yol olan, asimilasyon ve göçten hangisini tercih edeceği açık değildi. Parti içerisindeki bir grup, Türklerin tamamını ülkeden uzaklaştırmayı düşünmekteydi. Fakat ülkenin bütün üretimini ve işçiliğinin tamamını Türkler yaptığı için, B.K.P.'nin bir diğer grubu da Türk işgücünün alternatifi olmadığını belirtmekteydi (Baest, 1990, 399). Bu çerçevede Baest asimilasyon ve göçü birbirinin alternatifi olarak düşünmektedir; oysa yaşanan gelişmeler göstermektedir ki bunlar birbirinin alternatifi değil, birbirinin tetikleyicisidir.

Bu gelişmeler ekseninde, 6 Nisan 1956'da yapılan B.K.P. Merkez Komite toplantısında, ülkedeki azınlık sorunun çözümü için bazı azınlık gruplarına mensup kişilerin isimlerinin değiştirilmesi kararı alınmış, ilk uygulama Pirin bölgesinde yoğun şekilde yaşayan Makedonlara gerçekleştirilmiş ve yeni verilen kimliklerde Makedonlar Bulgar olarak kayıt altına alınmıştır. Bu karara dayanak yapılacak hukuksal düzenlemeler 1960 yılına kadar uzamış ve yapılan yasal değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. Nüfus yasasında yapılan bu değişikliğe göre, Bulgar soyundan olmayan Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşları, isteğe bağlı olarak hem kendi ad soyadlarını hem de ailesinin ad soyadlarını Bulgar adlarıyla değiştirebileceklerdi. Bu işlem için kişinin yazılı beyanı gerekmekteydi (Şimşir, 1986, 346 - Dayıoğlu, 2005, 285). Gerçekleştirilen bu yasal değişiklik daha sonraki dönemlerde ad değiştirme kampanyaları için yasal zemini oluşturacaktı.

Bulgaristan yönetim kanadında, 1970’li yılların başından itibaren politik uygulamalar ve prensipler düzeyinde sertleşmeye gidildiği gözlenir. Nihai hedef olarak sürekli göz önünde bulundurulmuş, birleşmiş, sosyalist ulus-devlet yaratma isteği, bir ideolojik duruş olarak benimsenmiş; hukuksal düzlemde, B.K.P. Merkez Komite kararlarında ve yasa değişikliklerinde kabul görür hâle gelmiştir. Gelişen bu ideoloji, 1971 yılında gerçekleştirilen B.K.P.’nin 10. Kongresi’nde kendisini net bir şekilde göstererek, azınlıklar konusunda alınan kararlar için yol gösterici olmuştur. Kongre’de sosyalist usulün genişlemesi ve yayılması gerekliliği üzerinde durularak, Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı olan ve farklı ulusal kökenden gelenlerin, birbirleriyle daha fazla yakınlaşmaları gerekliliği vurgulanmıştır (Eminov, 1990, 214). Bulgar yönetiminin belirlediği ve benimsediği bu ideolojik çerçeve, 18 Mayıs 1971 tarihli yeni Bulgaristan Anayasasında da kendisini göstermiş ve yeni anayasada hiçbir şekilde azınlık kelimesi geçmemiş ve azınlıklarla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır (Baest, 1990, 400–401 - Dayıoğlu, 2005, 290). Bu gelişmelerle birlikte, Bulgar yasalarında ve devletin bakışında, Bulgar vatandaşlarının etnik kökene dayalı olarak görülmediği, sadece birleşmiş Bulgar sosyalist milleti olarak algılandığı resmileşmiştir. Bir diğer anlatımla, Bulgaristan vatandaşlığının temeli sosyalist kolektiviteye bağlanmış, tek uluslu, tek dilli, tek kültürlü kaynaşmış Bulgaristan sosyalist milleti yaratma çabaları yasal zeminde karşılığını bulmuştur.

Şubat 1974’te yapılan B.K.P. Merkez Komitesi toplantısında azınlıklar hakkında alınan karar parti ideologlarından Aleksandr Liov tarafından duyurulmuş, Bulgaristan’da ‘Birleşik Sosyalist Bulgar Ulusu’ kurma amacı kesin bir şekilde dile getirilerek, asimilasyon politikası bir devlet politikası hâline gelmiştir. Ayrıca, yine aynı toplantıda, göçün azınlık sorununun çözümü için uygun bir yol olmadığı, asıl hedefin azınlıkları Bulgar ulusuyla kaynaştırmak gerekliliği dile getirilmiştir. Süreç içerisinde asimilasyon hedefi tam anlamıyla ve sistemli bir devlet politikası hâline dönüşmüş, bu politikanın yansımaları, gerek B.K.P.’nin yayınlarında gerekse de Jivkov’un açıklamalarında yer bulmuştur. 1977 yılında B.K.P. yayın organı olan Rabotniçeski Delo’da yayınlanan bir makalede, Bulgaristan’ın tek etnik yapılı bir devlet olduğu ve homojen bir ulus-devlete doğru ilerlediği belirtilmiştir. 1979’da ise yine aynı yayın

organında Bulgaristan Devlet Başkanı Jivkov'la yapılan bir röportaj yayınlanmış, bu röportajda, Jivkov, Bulgaristan'daki ulusal sorunun kesin bir şekilde halk tarafından çözüldüğünü ve Bulgaristan'da ulusal sorunla ilgili herhangi bir içsel problemin kalmadığını belirtmiştir (Eminov, 1990, 214–215).

1970'li yılların ortalarına doğru yaşanan diğer gelişmeler, süreci ve gidişatı anlatmaktadır. Buna göre, asimilasyon uygulama yöntemlerini belirleyerek Türklerin asimilasyonunu hızlandıracak öneriler hazırlamak için kurulan komite, yaptığı çalışmaların sonucunda bir dizi öneriyi rapor hâlinde ortaya koymuştur. Rapora göre, Türklerin asimilasyon sürecini hızlandırmak için, kültür seviyelerinin yükseltilmesi, azınlık grupları arasında sosyalist değerlerin yaygınlaştırılması, dinin Türklerin asimilasyonunun önünde önemli bir engel oluşturmasından dolayı dinsel faaliyetlerin yasaklanması gerekliliği vurgulanmıştır. Hazırlanan bu rapor politbüro tarafından kabul edilmiş olsa da uygulamaya konmamıştır. Bunların yerine doğrudan isim değiştirme yöntemiyle asimilasyon sürecine başlanmıştır. Gerekirse zor kullanarak dahi olsa, isim değişikliklerinin yapılması gerektiğini belirterek, süreci hızlandıran kişi B.K.P.'nin önde gelenlerinden Georgi Atasanov olmuştur (Dayıoğlu, 2005, 293–294).

Daha sonraki süreçte, Bulgaristan'daki etnik gruplar üzerinde tarihsel bağlar ve resmi tarih zemininde bir çalışma yürütüldü. Bu çalışmanın amacı Bulgaristan'da etnik gruplar olmadığını ve tek bir Bulgar ulusu olduğunu göstermekti. Bu çerçevede, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin aslında Osmanlı zamanında Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olduğu, Türklerin Balkanlar'ın her yerinde yaşayan Slav kökenli bir ırk olduğu gibi iddialar ortaya atılmıştır. Aynı zamanda Pomaklar için de sıklıkla bu ve benzeri iddialarda bulunulmakta ve Pomakların da Müslümanlaşmış Bulgarlar olduğu iddia edilmektedir. Genel olarak bu politik ve ideolojik duruşu, Piskles, B.K.P.'nin de kullandığı bir slogan olarak “Bulgaristan'da Türk yok” diye ifade etmektedir (Pickles, 2001, 3).

Dayıoğlu, Pomaklara uygulanan asimilasyon politikalarının, Çingenler ve Tatarlar gibi Pomakları da Türklere yanaştırdığını ve Pomakların kendilerini Türk olarak ifade etmeye başladıklarını belirtmektedir (Dayıoğlu, 2005, 282). Poulton ise



Pomakları “Bulgar Muhammetçileri” olarak tanımlayıp, Slav kökenli dinsel bir azınlık olarak tarif eder (Poulton, 1993, 135). Görüldüğü gibi Pomakların etnik kökenleri konusunda net bir fikir birliği yoktur. Fakat burada önemli olan nokta ve gözlenen gerçek, bir azınlık olarak Pomaklara uygulanan baskılar ve asimilasyon çalışmalarının varlığıdır.

Daha önce de bahsedildiği gibi 1948 yılından itibaren çeşitli aralıklarla Bulgar yönetimi tarafından Pomakların isimlerini değiştirme girişimlerinde bulunulmuştur. Zor kullanılarak gerçekleştirilen bu olaylarda, hayatını kaybeden insanlar, başka bir yere sürgüne gönderilen ve göç ettirilen aileler olmuştur. Özellikle 1971–1973 yılları arasında Pomaklar üzerinde süre giden baskı artırılmış, fiziki zorlamaya dayalı sert uygulamalar yapılmış ve bu uygulamalar 1976 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte yaklaşık 200 bin Pomak’ın Türk ve Müslüman adları, Bulgar adlarıyla zorla değiştirilmiştir. Yine bu dönemde Pomakların camileri ve dini eğitim veren okulları kapatılmış, dinsel faaliyetleri kısıtlanmış, Türkçe konuşmaları yasaklanmış ve özellikle kadınların geleneksel giysileri Bulgar giysileriyle değiştirilmiştir (Eminov, 1990, 206–207 - Zhelyazkova, 2001, 291). Zora dayalı olarak gerçekleştirilen bu işlemlerde, yine 1948’de yaşananlar gibi bazı Pomaklar ölmüş, bazıları işinden olmuş, bazıları da göçe ve sürgüne zorlanmıştır. Bahsi geçen dönem içerisinde, 8–10 bin arası Pomak’ın katledildiği, 558.325 Pomak’ın isminin değiştirildiği ve 48.073 kişinin de işinden olduğu belirtilmektedir (Alp, 1990, 192). Bu rakamlar başka kaynaklar tarafından teyit edilip onaylanmamıştır. Fakat yaşananlardan sonra 1975 yılında 500 kadar Pomak’ın Belene toplama kampında tutulduğu Dünya Af Örgütü’nün rakamlarıyla verilmektedir (Poulton, 1993, 138). Buradan hareketle, Pomakların birçok asimilasyon uygulamasına maruz kalarak, çeşitli zorluklar yaşadıkları söylenebilir. Ayrıca yaşanan olaylar, sanki 1984 yılında başlayarak Türklere karşı uygulanan, geniş kapsamlı asimilasyon uygulamalarının bir provası, bir ön hazırlığı gibi görünmektedir.

#### 1.2.4.1 Soya Dönüş Politikası ve Uygulamaları

“Soya Dönüş Süreci” ya da “Yeniden Doğuş Süreci” (revival process) olarak adlandırılan süreç, yukarıda anlatılan politik gelişmelerin sonucu ve getirisi niteliğini taşımaktadır. Çünkü hazırlanan gerek politik yapı gerekse de hukuksal yapı, soya dönüş sürecini başlatmak için gerekli ortamı sağlamıştır. ‘Soya Dönüş Süreci’ Bulgaristan’da yaşayan azınlıkları, özellikle de en büyük azınlık olarak Türkleri, asimile etme, Bulgarlaştırma süreci (Uluyurt, 2005, 241) olarak ifade edilebilir. Bulgar yönetiminin o döneme kadar sergilediği azınlık politikaları ve bu politik duruşun diğer azınlıklar üzerinde uygulanma işlemleri, daha önce de belirtildiği gibi, 1984 yılının kış aylarında başlayan soya dönüş uygulamalarının bir provası gibi görünmektedir. Soya dönüş politikalarının temeli, ‘Bulgaristan’da Türk yoktur, sadece Osmanlı yönetimi döneminde Türkleşmiş ve Müslümanlaşmış Bulgarlar vardır’ iddialarına dayanmaktadır. Bu çerçevede, soya dönüş politikaları, Müslüman Türk azınlık için uygulanan asimilasyonun, ideolojik ve politik alt yapısı niteliğindedir. Hazırlanan ve hayata geçirilen asimilasyon politikasının uygulamaları, zor kullanarak ve sistemli bir şekilde Türk isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirme, halka açık alanlarda Türkçe konuşmayı ve Müslümanlığa ait dinsel faaliyetleri yasaklama, Türk olmayı ve Türklüğü temsil eden, şalvar, örtü gibi geleneksel giysilerinin giyilmesini yasaklama gibi alanlarda olmuştur.

1984 yılının sonlarında ülke çapında başlayan ve sistemli olarak ilerleyen zorla isim değiştirme işlemleri, ilk olarak Bulgaristan’ın güney bölgelerinde gerçekleştirildi. Kasım-Aralık aylarında Kırcalı bölgesi ve Haskova civarındaki köylere silahlı güçler eşliğinde girildi. Poulton gerçekleştirilen isim değiştirme işlemlerini şöyle anlatmaktadır: “Yetkililerin kullandıkları yöntemler geçmişte Pomaklara karşı kullanılan yöntemlere benziyordu. Çoğunluğun Türklerin oluşturduğu köyler, genellikle sabahın erken saatlerinde, köpekli polisler ve tank birliklerince kuşatıldı. Görevliler ellerinde yeni kimlik kartları veya seçilecek ‘resmi’ isimlerin yazılı olduğu bir liste olduğu hâlde evleri tek tek ziyaret ettiler ve ev halkını, bazen silah göstererek, yeni kimlik kartlarını kabul etmeye ya da yeni isim almak istediklerini gösteren ‘gönüllülük’ formlarını imzalamaya zorladılar” (Poulton, 1993, 159). Bu uygulamalardan da

anlaşılacağı üzere, yapılan isim değiştirme işlemlerinin görüntüsü, Türklerin kendi istekleriyle isimlerini değiştirdikleri şeklindeyir. Ayrıca Poulton gibi birçok yazarın da belirttiği gzere, gerçekleştirilen isim değiştirme işlemlerinin şekli ve niteliği, Pomaklara uygulanan isim değiştirme uygulamalarıyla çok büyük benzerlik göstermektedir. Bu erevede, Pomaklara yapılanların 1984–1985 asimilasyon kampanyası için bir ön hazırlık, bir eğitim çalışması olduğu yorumlarının haklılık payı vardır.

Hayata geçirilen isim değiştirme kampanyası, 1985 yılının Ocak-şubat aylarında Bulgaristan'ın kuzey bölgelerine kayarak Varna çevresine, oradan da biraz daha doğuya Dobruca'ya ulaşmıştır. Mart 1985'te sona eren bu işlemlerde kimi kaynaklara göre 1 milyondan fazla Trkn isimleri Bulgar isimleriyle değiştirilmiştir. Bu rakam biraz abartılmış gibi görünmektedir. Çünkü Aralık 1992'de gerçekleştirilen nüfus sayımında, Bulgaristan'da 800.052 Türk yaşamaktadır (Hodja ve Milanov 1998, 133). Yaşanan bu gelişmelerden ve gerçekleştirilen isim değiştirmelerden sonra, Bulgaristan Ulusal Meclis Başkanı Stanko Todorov 28 Mart 1985 tarihli konuşmasında, ülkede yaşayan yurttaşların Türkçe-Arapça isimleri yerine Bulgarca isimlerini geri almaları (ab) için gerçekleştirilen işlemin, hızla, kendiliğinden, güvenli bir şekilde tamamlandığını, artık ülkede Bulgar ulusunun dışında herhangi bir unsur kalmadığını ve Bulgaristan'ın tek ulus devleti (ab) olduğunu belirtmiştir (Pulton, 1993, 160).

Gerçekleşen bu isim değiştirme işlemi Bulgar yönetimi tarafından geçmişe yönelik olarak da uygulanmış ve bu çerçevede daha önce Türkiye'ye göç etmiş ve ölmüş kişilerin de resmi evraklardaki isimleri değiştirilmiştir. Bazı mezar taşlarındaki isimlerin bile değiştirildiği ifade edilmektedir (Zhelyazkova, 1998, 11). Bu süreç içerisinde isim değişikliğini reddeden, yeni kimlik kartı almayan, kayıtlarda Bulgarca ismi bulunmayan Türklere maaşları ödenmemiş, bazıları işten çıkarılmış, hastane ve sağlık sistemlerindeki kayıtlar yeni Bulgar isimlerine göre düzenlendiği için, bu kişiler sağlık hizmeti alamamıştır (Dayıoğlu, 2005, 297). Gerçekleştirilen isim değiştirme kampanyasına direnen ve Bulgarca isim almayı reddedenler tutuklanarak işkence görmüş ve bazıları hapse gönderilmiştir. Görüldüğü gzere söz konusu kampanya, bir azınlığın isimlerini tamamıyla yok etmeye yönelik olarak hayata geçirilmiştir. Ayrıca bu dönemde nüfus kayıtları üzerinde bir oynama yapılmış ve Türklerin yoğun olarak

yaşadığı yerleşim birimleri, idari olarak Bulgar nüfusun daha yoğun olarak yaşadığı yerleşim birimlerine bağlanmıştır. Böylece idari açıdan da bir “asimilasyon” uygulamasına gidilmiştir (Baest, 1990, 403).

1984–1985 kışında uygulanan isim değiştirme kampanyası son bulsa da, Türklerin yerel kültürüne karşı yapılan asimilasyon çalışmaları ve uygulamaları devam etmiştir. Özellikle Müslümanların dinsel faaliyetlerini gerçekleştirmelerini zorlaştıracak birçok baskı uygulanmıştır. Bunlar, camilerin kapatılması; kurban kesiminin, sünnet işleminin, mevlit ve kuran okumanın, orucun tutmanın, İslami inanca uygun cenaze merasimi yapılmasının yasaklanması gibi uygulamalardır. Yasaklara uymayan kişilere yaptırım olarak para cezası uygulanmıştır. Türk bölgelerindeki birçok cami gayri resmi ilan edilerek kapatılmış, bazı camilerin ise resmi ilan edilerek faaliyetlerine devam etmesine izin verilmiştir. Poulton’a göre bu uygulamanın temel nedeni, imamları isim değiştirme kampanyasında fayda sağlayacak ve işlemleri kolaylaştıracak şekilde kullanma isteğidir. Çünkü sadece isim değiştirme kampanyasına katılan ve halkı isim değiştirmeleri konusunda ikna etmeye çalışan imamların camileri açık kalmıştır. Ayrıca, yine bu dönemdeki müftü ve müftü yardımcıları gibi üst düzey din yetkilileri, isim değiştirme kampanyasına gönüllü katılanlar arasından seçilmiştir.

Sünnet konusunda, Kırçali Bölgesel Parti Komitesi Birinci Sekreteri Georgi Tanev’in 15 Mayıs 1985 tarihli konuşması hayli ilginçtir. Bu konuşmada Tanev, gerici olarak nitelendirdiği Türk güçlerinin, öncelikle İslam dininden faydalandığını ifade etmiş, sonra sünnet yaptıran ebeveynlere, sünnet yapan ve sünnete yardım eden kişilere karşı enerjik önlemler alınması gerektiğini söylemiştir (Poulton, 1993, 160–164).

Bunların dışında halka açık yerlerde Türkçe konuşmak yasaklanmış ve bu yasağa uymayanlar para cezasına çarptırılmıştır. Bu dönemde giysi konusunda da, özellikle kadınların geleneksel giyim biçimleri konusunda, büyük sorunlar yaşanmış, Türk kültürüne ait giysilerin giyilmesi yasaklanmış, yasağa uymayan kişiler taciz edilmiş ve para cezalarına çarptırılmıştır. Bu çerçevede denilebilir ki, Soya Dönüş Politikası’nın getirileri olarak yaşananlar sadece isim değiştirme işlemleriyle kalmamış, kültürel olarak da Türk azınlığın asimilasyon süreciyle yok edilmesine çalışılmıştır.

#### 1.2.4.2 Soya Dönüş Uygulamalarına Verilen Tepkiler

Asimilasyon çalışmalarının başlamasıyla beraber Türk azınlığın artan rahatsızlığı zaman içerisinde, gösterilere ve çeşitli tepkilere dönüşmüştür. İsim değiştirmeye karşı yapılan bu direniş eylemleri, Aralık 1984-Mart 1985’de bir diğer deyişle isim değiştirme sürecinin sürdüğü dönemde devam etmiştir. Genelde bölgesel, hatta köy bazında kalan bu eylemler örgütlü bir faaliyete ve ülke genelinde yapılacak genel bir eylem niteliğine dönüşemedi (Dayıoğlu, 2005, 300). Uygulanan asimilasyon çalışmalarına karşı gerçekleştirilen protesto eylemleri uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeyi de başaramadı. Fakat sürekli olarak, isim değiştirme kampanyasına direniş eylemleri sürdü. Bu gösterilerde yaşanan şiddet ve ölüm olaylarıyla ilgili resmi bir bilgi bulunmamaktadır. Resmi bir bilgi bulunmamasına karşın, bu gösteriler sırasında ölümlü olayların, tutuklamaların, işkencelerin ve sürgünlerin yaşandığı belirtilmektedir (Alp, 1990, 226).

Kişisel ve küçük çaplı eylemlerin bu süreçte örgütlü ve kitlesel eylemlere dönüşmemesi, örgütlenme gereksinimini de beraberinde getirdi. Ancak bu çerçevede girişilen birçok örgüt kurma çabası ve eylemleri kitleselleştirme çalışmaları sonuç vermedi. Buna rağmen, daha sonra Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin (H.Ö.H.) temelini oluşturacak olan, Bulgaristan’da Türk Milli Kurtuluş Hareketi (B.T.M.K.H.) Aralık 1985’de kurulmuştur. Böylece şu anda hâlâ Bulgaristan’da iktidar ortağı olan H.Ö.H.’nin temelleri o dönemde atılmış oldu. B.T.M.K.H. programında, hareketin kuruluş amaçları ve ulaşmak istedikleri hedefler şöyle belirtilmiştir; isim değiştirme sürecinin durdurulması, hak ve özgürlüklerin iade edilmesi ve Türkiye’ye göçün sağlanması (Özgür, 1999, 78). Direnişi örgütlemek için kurulan örgütün önde gelenleri, başta Ahmet Doğan olmak üzere, 1985 ve 1986 yıllarında tutuklanarak cezaevlerine ve çalışma kamplarına gönderilmişlerdir. Fakat bu örgütün başını çektiği çeşitli girişimlerle, Mayıs 1989’da örgütlü gösteriler ve eylemler başlamıştır.

Mayıs 1989’da yaşananları protesto etmek ve Türkiye’ye göç etmek için başta Belene kampı ve çeşitli hapisanelerde olmak üzere, ülke genelinde başlayan açlık grevleri kitlesel hareketin ilk ateşleyicisi olmuştur. 1989’daki açlık grevleri sadece

Bulgaristan içinde değil, dış dünyada ve dış basında da geniş yer bulmuştur. Dış dünyaya açılan ve kitlesel eylemlere giden yolun başlangıcı olarak, S.S.C.B.'deki açıklık politikası ve bu politikaların Bulgaristan'daki yansımaları olarak gösterilmektedir. Buna göre, yaşanan bu açıklık dönemiyle birlikte Bulgaristan'daki radyo yayınları üzerindeki denetimin azalması ve Batıyla gerçekleştirilen iletişimin artması, dış dünyanın Bulgaristan'da yaşananlarla ilgili haber alma imkânlarını da artırmıştır. Bu haberdar etme çalışmalarında üç radyo kanalının yayınları çok etkili olmuştur; bunlar, BBC, Deutsche Welle ve Radio Free Europe'tur (Dayıoğlu, 2005, 302 - Poulton, 1993, 187).

B.T.M.K.H. dışında, Bulgaristan'da, temel olarak rejim karşıtı olan üç örgüt daha kurulmuş ve bu örgütler bahsedilen iletişim olanaklarının artmasıyla kitlesel eylemlerin örgütlenmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu örgütler, 1989 Viyana Desteği Derneği, İnsan Hakları Demokratik Birliği ve Bulgaristan Bağımsız İnsan Hakları Derneği'dir. Bulgaristan Bağımsız İnsan Hakları Derneği'nin kurucuları muhalif Bulgarlardan oluşmaktadır; Türklerin yaşadığı sorunlarla da yakından ilgilenmişlerdir (Poulton, 1993, 185–188). Bu örgütlenme çalışmaları hayli zorlu olmuş ve örgüt içerisinde yer alan kişilerden bazılarının tutuklanmasına, bazılarının da sürgüne gönderilmesine neden olmuştur. Yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen, eylemlerin kitleselleşmesinde bahsi geçen bu dört örgütlenmenin çok büyük etkisi vardır.

Bu örgütlenme çalışmaları içerisinde çeşitli protesto eylemleri gerçekleştirilmiştir ve bu eylemlerden bir tanesi de açlık grevleridir. Açlık grevine başlayanların sayısı 1989 yılının Mayıs'ında 30'dan 200'e, daha sonra da 1000'e kadar yükselmiştir. 14–15 Mayıs tarihlerinde Silistre ve Şumnu bölgelerinde ilk büyük kitlesel eylemler başlamış ve giderek diğer bölgelere yayılmıştır. Mayıs ayı ortalarından sonra gösteriler Kırçali ve Cebel bölgesine kaymış, oradan da 24 Mayıs'ta Razgrad bölgesine sıçramıştır. Bu kitlesel gösteriler sırasında dayak, işkence olayları yaşanmış ve meydana gelen ölümlü vakalarda kaç kişinin öldüğü bilinmemektedir. Ayrıca bu dönemde birçok kişinin, özellikle gösterilere öncülük eden kişileri sınır dışı etmek için, çoğunlu Avusturya, Almanya ve İsveç olmak üzere, bu kişilerin evrakları hazırlanmış ve yasal

işlemleri tamamlanmıştır. Böylece göç beklentisi ve isteği artmış ve göç süreci giderek yaklaşmıştır (Poulton, 1993, 185–192).

### **1.2.5. 1989 Göç Dalgası ve Sonuçları**

Bu olayları takip eden günlerde, Bulgaristan hükümeti göç konusuna daha olumlu bakmaya başlayarak, yaşanan olayların durması için Türkiye'ye göçe izni vermeye hazırlanmıştır. 8–9 Mayıs 1989 tarihlerinde pasaport yasasında yapılan değişiklik, göç hazırlığının ön çalışması gibi görünmektedir. Çünkü bu yasa değişikliğiyle, dış ülkelere yapılacak seyahatler serbest bırakılarak, isteyen herkesin pasaport alabilmesine olanak sağlanmıştır. 28 Mayıs 1989 günü, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov televizyonda yaptığı konuşmada, isteyen 'geçmişte zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarların ülkeden ayrılmasına izin verileceğini belirtmiş ve Türkiye'den de sınır kapılarını açmasını istemiştir. Bu konuşmaya karşılık olarak Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal, gelecek Türk göçmenler için sınırın açık olacağını ve gelen Türklerin kabul edileceğini belirtmiştir (Dayıoğlu, 2005, 302–305).

Türk tarafının verdiği yanıt aslında ne Bulgar tarafı ne de Türk tarafı için sürpriz niteliği taşımamaktaydı. Çünkü 1985 yılı her iki ülke için de Bulgaristan'daki Türkler sorunu konusunda tam bir diplomasi trafiğiyle geçti ve Türk tarafı bu sorunu çözmek için geniş kapsamlı bir göç planına hazır olduğunu her fırsatta belirtti. Bu çerçevede iki ülke arasında nota alıp verme trafiği 22 Şubat 1985 tarihinde Türk tarafının verdiği birinci notayla başladı ve bu süreç Türk tarafının 24 Ağustos 1985 tarihinde verdiği dördüncü notayla son buldu (Şimşir, 1986, 358–363). Ayrıca, 1985 yılı içerisinde, TBMM'de yapılan toplantılarda ve hükümetin çeşitli organlarında Bulgaristan Türklerinin sorunu ele alınarak değerlendirildi.

Gelişen tüm bu şartlar altında Bulgaristan yönetimi, gösterileri organize eden ve düzenleyen örgütlerin üst düzey yöneticilerini ve protesto eylemlerinde öncülük eden kişilerin de dâhil olduğu yaklaşık 2.500 kişiyi, Türkiye dışındaki çeşitli Avrupa ülkelerine sınır dışı etti. Bu sınır dışı işlemlerinden sonra artan göç talepleri ve Bulgar yetkililerin zorlamasıyla 6–7 Haziran 1989'da Türkiye'ye doğru göç başladı. İlk olarak Türkiye sınırına yakın köyler ve daha sonra diğer bölgeler, Bulgar yetkililer tarafından

zorlanarak göçe katıldılar. 21 Ağustos 1989 günü Türk tarafı sınırı kapatarak, sadece vizeli göçmenlerin geçişine izin verdi. Temmuz 1990'a kadar geçen bu süreçte göç devam etti ve 1989 göç dalgasıyla yaklaşık 350 bin kişi Türkiye'ye göçmen olarak giriş yaptı. Sınırın açılması ve Türkiye'ye doğru göçün başlamasıyla birlikte, Bulgaristan yönetimi 1989 göç dalgasını, pozitivist bir retorik kullanıp, "Büyük Gezinti" (Big Excursion) olarak nitelemeyi tercih etmiştir (Dimitrova, 1998, 54). Dolayısıyla o dönemde Bulgar yönetimi bu göçü sadece, bir dolaşma, bir gezinti olarak görmekteydi.

Fakat 1990 yılının başından itibaren, Türkiye'ye gelen göçmenlerin yaklaşık yarısı, iş bulamama, geçim sıkıntısı, uyum sağlayamama, barınacak yer bulamama gibi birçok nedenden dolayı, Bulgaristan'a geri döndü. Bu geri dönüş sürecinde en az 150 bin kişinin geriye göç ettiği ifade edilmektedir. Bulgaristan'da özgürlük ve demokrasi için gerçekleştirilen gösterilere daha fazla dayanamayan Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, 10 Kasım 1989 günü istifa ederek görevinden ayrılmak zorunda kalmış ve Dışişleri Bakanı Mladenov, Jivkov'un yerine geçmiştir (Soysal, 1993, 180). Bu ayrılmayla birlikte yıkılma sürecine giren sosyalist yönetim, Türkiye'den Bulgaristan'a doğru yaşanan geriye göçün nedenlerinden bir tanesi olmuştur. Çünkü Türk göçmeler göç nedeni olarak, Todor Jivkov'u ve Jivkov'un temsil ettiği sosyalist yönetim anlayışını göstermekteydiler. Bu çerçevede yaşanan gelişmeler, Türkiye-Bulgaristan sınırında karşılıklı bir göç akışını meydana getirmiştir. 1989 yılı içerisinde 9.300 aileden 35 bin kişi Bulgaristan'a geri dönmüştür. Özellikle 22 Aralık tarihinde aralarında Ahmet Doğan'ında bulunduğu birçok tutuklu Türk'ün serbest bırakılması ve 29 Aralık'ta yeni kurulan yönetimin, Jivkov döneminde azınlıklara karşı yürütülen asimilasyon kampanyasının büyük bir siyasi yanlış olduğunu belirtmesi ve azınlık haklarının geri verileceğini açıklaması, geriye göçü hızlandıran diğer nedenler olmuştur. Bu karşılıklı göç süreci hızını kaybetse de 1990'lı yılların ortalarına dek sürmüştür. Kümbetoğlu 1989 göçüyle 310 bin kişinin Türkiye'ye geldiğini, bunlardan 245 binin vatandaşlık hakkı alarak Türkiye'de kaldığını belirterek, geriye dönen göçmen sayısının 150 bin kişiden daha az olduğunu ifade etmektedir (Kümbetoğlu, 1997, 229). Geriye göç konusundaki rakamlar net olmasa da, 1989 göçünün ilk dönemlerinde kitlesel bir geriye göçün yaşandığı açıktır.



Son yıllarda ise Türkiye'den Bulgaristan'a doğru yaşanan geriye göçte bir artış gözlenmektedir. Bu süreci hızlandıran en önemli sebep Bulgaristan'ın Avrupa Birliğiyle yürüttüğü üyelik görüşmeleri ve 2007 yılında Bulgaristan'ın AB'ye beklenen üyeliğidir. Bu çerçevede birçok kişi Bulgar vatandaşlığını geriye almak için başvurmakta ve çifte vatandaşlık hakkını kullanmaktadır. Geriye göç olarak tanımladığımız süreç aslında bir vatandaş göçüdür. Yaşanan bu geriye göç sürecinde bazı kişiler Bulgaristan'a dönmeyi tercih etse de, büyük çoğunluk, Türkiye'de Bulgaristan pasaportuna ve AB serbest dolaşım hakkına sahip olarak yaşamaya devam etmektedir. Geriye göç sürecini etkileyen bir diğer etken ise, göçmen gençlerin Bulgaristan'da üniversite eğitimi alma haklarını kullanma istekleridir. Sonuç olarak, büyük çaplı bir göçten bahsetmek mümkün olmasa da bir vatandaş göçü yaşandığı açıktır.

Bulgaristan'da 1990 yılında yapılan seçimlerle birlikte Parlamente'ya Türk ve diğer Müslüman azınlıkların temsilcisi olarak giren Hak ve Özgürlükler Hareketi, hâlâ Bulgaristan Parlamentosunda varlığını sürdürmekte ve uzun süredir hükümet ortaklığı görevine devam etmektedir. Aralık 1989'da başlayan komünizm sonrası dönemde, azınlıklar, tüm kişisel haklarını geri almaya hak kazanmışlardır. Azınlıkların isimleri, dinsel, kültürel ve dilsel özgürlükleri geri verilmiştir. Artık günümüzde Bulgaristan'da geçmiş dönemlerde yaşandığı gibi bir azınlık sorunu yaşanmadığı açıktır; günümüzde yaşanan sorunlar ise azınlık olmaya ait, küresel çağda yaşanan azınlık sorunlarıdır.

### **1.2.6. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçlerin Genel Değerlendirmesi**

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından bugüne kadar geçen dönemde, Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçleri ayrıntılı olarak incelendikten sonra, 1989 göçünün nedenlerini de göz önünde bulundurarak, Halk Cumhuriyeti döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerin nedenlerine bir daha bakmak faydalı olacaktır. Bu nedensel bütünlüğü yakalamak için, genelden özele doğru giden bir analiz biçimini kullanılacaktır.

Bulgar tarihçi Maria Todorova'ya göre, Balkanlar bölgesinde yaşanan sorunların nedenlerine hâkim olabilmek için, öncelikle sorunlara Balkanlar'ın içinden bir bakış açısı geliştirmek gerekmektedir. Bu bakış açısı Balkanlar'daki Osmanlı etkisini göz ardı etmemeyi gerekli kılmaktadır. Todorova'ya göre buradan çıkarılacak sonuç, Balkanlar'daki, özellikle demografi alanında, Osmanlı mirasının kalıcılığıdır. "Ne var ki, genelde grup bilincini, özelde ulusal bilinci şekillendirmenin farklı ve rakip yolları hesaba katılınca, mesele daha karmaşık hâle gelir" (Todorova, 2003, 351).

Bu çerçeveyi kullanan Todorova, Balkanlar'da yaşanan azınlık sorunlarına şöyle yaklaşmaktadır: Türkiye'yi de dâhil ettiği Balkanlar bölgesinde yaşanan azınlık sorunlarıyla ilgili bulunan çözüm hep aynıdır; ülke dışına göç ettirme ve asimilasyon. Todorova göç ettirmelere örnek olarak, 1950'lerde İstanbul'daki Rumların göçünü ve 1980'lerin sonlarına doğru Bulgaristan'dan Türk göçlerini göstermekte; asimilasyon örneklerini de eski Yugoslavya'dan vermektedir (Todorova, 1997, 133 - Todorova, 2003, 351). Buradan da anlaşılacağı gibi, Todorova için Bulgaristan'dan Türk göçleri, Balkanlı olmanın ve tarihin bir getirisinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla göçler ve göç süreci, göçmeni kapsamayan, göçmenin göç üzerindeki etkisini yok sayan bir yaklaşımdır. Ayrıca Todorova Bulgaristan'da yaşananları asimilasyon çalışması ve süreci olarak görmemektedir.

Tsvetana Gheorghieva da Todorova gibi düşünerek, 1989 göçüne bu çerçeveden bakmaktadır. Ona göre, göçler, bir ulusal kimliğin geleceğinin tehlike altında olmasından kaynaklanmaktadır. Bulgaristan'da baş gösteren azınlık sorunu, tüm diğer Doğu Avrupa ülkelerinde kullanılanlara benzer yöntemlerle çözümlenmeye çalışılmıştır. Ortaya konan bu çözüm, göç ettirme, bir başka ifadeyle uluslararası göçe yöneltmedir.

Gheorghieva, Todorova'dan farklı olarak yaşanan göçlerin nedenini Balkanlılığa değil, Doğu Avrupa'nın geçirdiği sosyalizm deneyimine bağlamaktadır. Yazar, 1989 göçünün önemli bir nedeni olarak, Bulgaristan'daki sosyalist yönetim anlayışını ve bu yönetim kadrosunun başındaki kişi olan Todor Jivkov'u göstermektedir (Gheorghieva, 1998, 29–30).

Baest, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile Bulgaristan'daki azınlıkların ilişkisini incelediği makalesinde, asimilasyon politikasının temel nedeni olarak, Sovyetlerin "Sovyet halkı" yaratma modeli ve süreçlerini göstermektedir (Baest, 1990, 412). Bu çerçevede Baest'e göre yaşanan asimilasyon uygulamalarının temel nedeni Bulgaristan'da yaşanan sosyalist dönem ve bu dönemin politikalarını belirleyen Sovyet Rusya'nın politik telkinleridir. Dolayısıyla Baest üst bir bakışla, yaşanan göçlerin temel dinamiklerini Bulgaristan dışında bulmaktadır.

Yukarıdaki yaklaşımlara ve asimilasyon uygulamalarının nedenlerine tekrar bakıldığında, Bulgaristan bir Balkanlar ülkesidir ve ülkenin geçirdiği siyasi süreçler, ülkede yaşayanları ve azınlıkları etkilemiştir. Fakat böylesine kapsamlı ve uzun yıllardan beri süregelen uygulamaları tek bir nedenle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Bu çerçevede, 1989 göçünü de kapsayacak şekilde uygulanan asimilasyon politikasının ve göçlerin nedenlerine ayrıntılı olarak bakmak gerekmektedir.

#### 1.Nüfus Faktörü.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerle ilgilenen araştırmacılar, göçler ve kişileri göçe yönelten sebeplerden bir tanesi olarak nüfus faktörünü göstermektedirler. Bu yaklaşıma göre, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin doğum oranı Bulgarlardan fazla olduğu için, meydana çıkan bu nüfus yapısı, Bulgaristan yönetimi tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır; bu tehditten kurtulmanın yolu ise asimilasyon ve göçte bulunmuştur. Tarihçi Kemal Halil Karpat, göçler temelinde özellikle nüfus artışı konusu üzerinde durmaktadır. Karpat'a göre, Bulgaristan Türkleri arasındaki nüfus artış hızı %3'tür ve tarihsel süreç içerisinde evlenme yaşı giderek düşmüş, çocuk sahibi olma sayısı ise 1980'li yılların son yarısında beşten altıya yükselmiştir (Karpat, 2004, 345). Bu rakamlar aracılığıyla bakıldığında, Bulgaristan'daki Türk nüfusunun hızla arttığı bir gerçektir. Buna karşılık Bulgarların nüfus artış oranı çok düşük kalmaktadır. 1979–1984 yılları arasında Bulgarların yoğun olarak yaşadığı birçok kentte, nüfus artış hızı negatif değerlere düşmüştür (Dayıoğlu, 2005, 307). Bu veriler ışığında, Bulgar yönetiminin temel iddiası, zaman içerisinde Bulgarların Bulgaristan'da azınlık konumuna düşme tehlikesidir. Ayrıca Bulgar yönetimine göre, artan nüfusla

beraber Türklerin zaman içerisinde bir özerklik ya da bağımsızlık talebinde bulunma olasılığı da vardır. Bu nedenlerden dolayı bulunan çözüm ise belli aralıklarla artan nüfusun göçle düşürülmesidir.

Eminov nüfus konusundaki yaklaşımlara farklı bir bakış açısı geliştirmektedir. Bulgaristan'ın göçlerle kaybedeceği yaklaşık 1 milyon işgücü ülke ekonomisinde büyük sorunlara yol açacaktır. Böyle bir göç, Bulgaristan için kalifiye işgücü kaybı anlamına gelirken, Türkiye için ise bir kazanım anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu nüfusun kaybedilmeden, kazanılması gerekmektedir. Bunun için bulunan çözüm, sosyalist ulus çerçevesi altında azınlıkların Bulgar ulusuyla kaynaştırılarak asimile edilmesidir. Eminov'a göre bu nedenlerden dolayı Bulgar hükümeti Türk hükümetinin göç anlaşması için yaptığı çağrılara olumsuz yanıt vermiştir; özellikle, 1980'li yıllardaki asimilasyon sürecinin, en önemli nedeni bu nüfus etkileriyle birlikte Bulgaristan'ın işgücüne olan talebidir (Eminov, 1990, 216–217).

Nüfus uygulamalarıyla ilgili bir diğer nokta ise, Bulgaristan'da 1985 yılında gerçekleştirilecek olan nüfus sayımıdır. Buna göre 1984 yılında başlayan isim değiştirme kampanyasının bir diğer nedeni de, 1985 yılında yapılacak olan nüfus sayımıdır (Eminov, 1990, 217). Fakat bunun doğruluk payının büyük olmadığı görünmektedir; çünkü zaten Bulgar yönetimi daha önceki nüfus sayımlarında, din, dil ve etnik köken gibi verileri almayı bırakmıştı. Bu bakış açısıyla 1985 nüfus sayımı, uygulanan asimilasyon politikalarının bir nedeni değil, ancak uygulama zamanının belirleyicisi olabilir.

## 2.Modernleşme Faktörü.

Asimilasyon politikalarının uygulanma nedenlerinden bir diğeri de, Bulgaristan'ın sosyalist yönetim çerçevesinde modernleşme süreci ve isteğidir. Modern bir toplum ve toplumsal düzen kurmak isteyen Bulgar yönetimi, ülkedeki azınlıkları ve azınlık kültürünü modernleşmenin önündeki büyük bir engel olarak görmekteydi. Azınlıkların Bulgarcadan başka kendi dillerini konuşmaları ve Bulgarcaya yeteri kadar hâkim olmamaları ve geleneksel yaşam tarzları, modern Bulgar toplumu için birer handikapı. Bulgar yönetiminin sosyalist yurttaşlar olarak, ortak bir dile ve kültüre sahip

olunması arzusu, modernleşmenin önemli bir faktörüydü. Modernleşme sürecinin önündeki bir diğer engel de, dini inançlardı. Oruç tutmak ve dini bayramlar gibi çeşitli İslami ritüeller, sanayileşme (fabrika çalışma düzeni ve sitemi gibi) ve modernleşme için olumsuz etkenlerdi. Tüm bu nedenleri ortadan kaldırmak için azınlıkları din ve dinsel faaliyetlerden uzak tutmak gerekmekteydi. Dolayısıyla bu bakış açısı beraberinde bir asimilasyon sürecini ve programını getiriyordu (Poulton, 1993, 153–154 - Dayoğlu, 2005, 310).

### 3.İslami Köktendinciliğin Yükselişi.

Bulgar yönetimini asimilasyon sürecine götüren bir diğer gelişme de İslami köktendinciliğin yükselişidir. Özellikle 1979 yılındaki İran İslam Devriminin gerçekleşmesi ve Türkiye’deki 12 Eylül 1980 darbesinin yarattığı Türk-İslam sentezi çalışmalarının ideolojik perspektifinin oluşturduğu toplumsal iklim, Bulgar yönetimini hayli rahatsız etti. Çünkü B.K.P.’nin ileri gelenleri arasında azınlık Türklerin bu gelişmelerden çok çabuk etkileneceği endişesi hâkimdi. Ayrıca, Türk ve Müslüman azınlığın izledikleri televizyon ve dinledikleri radyo yayınlarındaki İslami içerik, Bulgaristan yönetimi tarafından sert tepkilerle karşılandı. Bu etkenlerden dolayı, Bulgar yönetimi Türk ve Müslüman azınlığı dinden uzaklaştırmak istedi. Bunu bir sonucu olarak da asimilasyon politikası şekillendi (Eminov 1990, 217 - Dayoğlu, 2005, 311).

### 4.Osmanlı Geçmişi.

Araştırmacı Bilal Şimşir’e göre, Bulgaristan’daki asimilasyon çabalarının bir diğer nedeni de, geçmişte Osmanlı’nın Bulgaristan topraklarındaki hâkimiyeti ve bu süreçte Bulgarların Osmanlı yönetimi altında yaşamış olmalarıdır. Şimşir, ülkedeki Türk azınlığın Bulgarları, özellikle de sosyalist devletin yöneticilerini, rahatsız ettiğini ve sürekli olarak Osmanlı dönemini hatırlattığını belirtmektedir. Dolayısıyla ülkedeki Osmanlı kalıntısı olan Türklerin yok edilmesi, bir başka deyişle asimile edilmesi gerekmektedir. Şimşir, Dimitrov’un 1946 yılında yaptığı bir konuşmaya atıfta bulunarak, iddiasını güçlendirmeye çalışmaktadır: “...Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’a hükmettiği geçmiş zamanın izlerini tamamen silmeliyiz” (Şimşir, 1986, 345).

## 5. Türkiye Cumhuriyeti'nin Tehdit Olarak Algılanması.

Kemal Karpat'a göre Bulgaristan'da yaşanan asimilasyon çalışmalarının bir diğer nedeni, iki ülkenin tarihten getirmiş olduğu sorunlar ve bu sorunlardan dolayı Türkiye'nin Bulgaristan yönetimi tarafından, Bulgaristan toprakları için bir tehdit unsuru olarak görülmesidir. Bunun yanında Bulgaristan'daki Türk azınlığın varlığı bu tehdit unsurlarının en önemli meşruluk zeminidir. Buna göre, iki ülke arasında ihtilaf konusu olan Doğu Rumeli ve burada yaşayan Türklerin varlığı, Bulgar yöneticilerce ilerideki yıllar için potansiyel bir sorun kaynağıdır (Karpat, .2004, 334).

Bu bölümde, tezin konusunu oluşturan Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göç dalgaları anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak anlatılanlar, tarihsel bir olay olarak bu göçlerin, neden ve nasılını anlamaya odaklanmış ve asıl olarak yapılması amaçlanan sosyolojik analizin zemini oluşturulmaya çalışılmıştır.

## **II. BÖLÜM: GÖÇ SOSYOLOJİSİ VE TOPLUMSAL EYLEM TEORİLERİ**

Bu bölümde göçe sosyolojik perspektiften bakılarak, Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerin sosyolojik zemini oluşturulmaya çalışılacaktır. Söz konusu zemin, toplumsal eylem özelinde Parsons ve Weber'den hareketle ele alınacaktır. Parsons ve Weber'in toplumsal eylem anlayışları, toplumsal eylem kuramını farklı kaynaklardan hareketle açıkladıkları için, tercih edilmiştir. Ayrıca bu bölümde her iki kuramcının toplumsal eylem kuramına bakıldıktan sonra, göç kuram ve modelleri de incelenecektir.

### **2.1. Göç Olgusuna Sosyolojik Açıdan Bir Bakış**

Tarihsel süreç içerisinde göç olgusuna bakıldığında, insanlık tarihiyle birlikte başlayan bir süreçten bahsetmek mümkün görünmektedir. Çünkü göç, en basit tanımıyla, bir yerden, belirli bir hedef doğrultusunda ya da belirli bir hedef olmaksızın herhangi bir yere yönelen coğrafi insan hareketlerinin tümüdür. Dolayısıyla böyle bir ilk tanım, toplumsalın oluşmasıyla birlikte başlayan bir süreci de çağrıştırmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, insanlık gelişim tarihinin ilk basamağını oluşturan avcı-toplayıcı toplum formunun bir göç imgelemine de beraberinde getirdiği söylenebilir. Böyle bir bakışın, sosyolojik bir bakış olmaktan çok uzak olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu çalışmada kullanılacak olan argümanlar, toplumsalın içinden ve sosyoloji perspektifinden olacaktır.

Göç olgusunun sadece insana ait bir durum olmaktan çok, dünya gezegeninin üzerinde yaşayan tüm canlılara ait bir olgu olduğunu, Bozkurt Güvenç hayvanlar âleminde örnekler vererek açıklamaya çalışmaktadır. “Biyoloji ve Zoolojide, bir grup canlının belli mevsimlerde veya kalıcı olarak yer-yurt (mekân) değiştirmesine ‘göç’ deniyor. Kuşlar, balıklar, sürüngenler ve böcekler göçen/göçer canlılar olarak biliniyor. Deniz kırlangıçları, kuzey ile güney kutbu arasında her yıl 40 bin km uçarlar. Leylekler, bahar mevsimlerinde yükselen, yer değiştiren hava akımlarından da yararlanarak, bir planör gibi toplam 15–20 bin km uçarlar. Balinalar kuzey-güney ekseninde göçerler; kuzeyde beslenir güneyde doğururlar. Som balıkları, yumurtadan

çıktıkları ırmağa döner orada ölürlür. Yeşil Deniz kaplumbağaları, Asansiyon adasında doğar, Brezilya kıyılarında yaşar sonra aynı adaya dönerler. Çekirge gibi kimi böcekler de, besin kaynaklarının tükenmesi veya aşırı artışı nedeniyle göçerler” (Güvenç, 1997, 21).

Güvenç’in antropolojik bakış açısıyla anlatmaya çalıştığı göç olgusu, günümüzde pek çok sosyal bilim dalının önemli bir araştırma nesnesidir. Demografi, ekonomi, psikoloji, antropoloji, tarih, coğrafya ve sosyoloji gibi birçok bilim dalı, göç ve göçmelik üzerine yoğunlaşmakta ve çalışmaktadır. Çünkü çağımızda yaşanan göçlerin niteliği ve içeriği, birçok bilim dalının kesiştiği bir noktaya tekabül etmektedir. Aynı zamanda göç olgusunun çok boyutlu yapısı bu disiplinler arası kesişmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede göç olgusunu açıklamak, anlamak için kullanılacak tek boyutlu ve tek faktörlü yaklaşımlar yetersiz kalmaktadır. Bunun için geniş perspektifli ve çok boyutlu bir bakış açısı geliştirmeye ihtiyaç vardır. Geliştirilecek olan bu perspektif, multidisipliner bir bakıştan daha ziyade, çok faktörlü bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır.

Bu genel çerçeveden hareketle, göç olgusuna bakıldığında, ilk nokta sosyal hareketliliktir. Çünkü ‘göç’ kavramı içerisinde bir yerden bir yere yönelerek gerçekleşen, coğrafik yer değiştirme eylemini barındırmaktadır. Başka bir ifadeyle ‘göç’, sosyal boyutun da çok önemli olduğu, bir harekettir. Nilgün Çelebi’ye göre de sosyolojik perspektiften göç, bir sosyal hareketlilik olarak ele alınıp incelenmelidir. Göç olgusunu sosyolojik bir zemine oturtma çabası içerisinde fizik biliminin bir alt dalı olan mekaniğe atıfla ilk çağ filozoflarından yararlanıp, mekanik hareketi ele alarak sosyal hareketlilik kavramına geçmeye çalışmaktadır. Buna göre, Aristoteles ve Galileo Galilei’nin mekanik hareketi anlama ve açıklamaya yönelik çabaları, önemli birer zemin teşkil etmektedir (Çelebi, 1997, 292).

Aristoteles hareketi dolaylısız, cismin özüne ait bir süreç olarak değerlendirerek, boşluğa bırakılan bir taşın yere düşmesini taşın içindeki düşme potansiyeliyle açıklamaktadır. Taşın içinde varolan ve taş tarafından taşınan düşme potansiyelinin temel sebebi, taşın doğal yerinin yeryüzü olmasıdır. Bu şartlar altında



boşluğa bırakılan taşın içindeki düşme potansiyeli açığa çıkmakta ve taş düşme hareketiyle birlikte düşmektedir. Bu ilişki ve yapı içerisindeki nedensel bağın temeli, hareket ile cismin doğasının birleşik olmasıdır. Aristoteles'in yaklaşımı çerçevesinde, hareketi cismin doğası gereği açıklamak gerçekleşen eylemin nedensel bir açıklamasıdır (Çelebi, 1997, 292–293).

Buna karşılık Galileo Galilei cisim ve hareketin birbirinden ayrı şeyler olduğunu ifade etmektedir. Galileo Galilei'ye göre, ne hareket cismin doğası gereği ortaya çıkan bir eylemliliktir, ne de cismin doğası hareketi içinde barındırmaktadır; cisim dururken de hareket hâlindeyken de aynı cisimdir. Dolayısıyla da Galilei için hareket nedeni, cisme dışarıdan uygulanacak olan bir etkidir. Bir diğer söylemle, Galileo Galilei bir cismin hareket etmesi için dışarıdan bir etki gerekliliğini vurgulayarak, hareketin nedensel durumunu açıklamaya çalışmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Galileo Galilei için, bir cismin hareketindeki nedensel bağ, cisme dışarıdan uygulanan bir etkidir (Çelebi, 1997, 292–293).

Çelebi hareketin mekanikteki bu iki açıklamasından yola çıkarak, sosyal bir hareket olarak gördüğü göç olgusunun, sosyolojideki karşılığını iki klasik sosyologda, Weber ve Parsons'ın sosyal eylem anlayışlarında bulmaktadır. Sosyal eylemden yola çıkarak bir göç çalışmasının yönünün belirlenmesi gerekliliğinden bahseden Çelebi, eyleyen sosyal aktörün göç çalışması için hangi konumda olması gerektiğini de belirtmektedir. Bu çerçevede, bir göç çalışmasında, göç, Weberyen aktörlerin eylemleriyle mi, yoksa Parsonsyan aktörlerin eylemleriyle mi ele alınmalıdır? Bir göç çalışmasında “Bizim analiz birimimiz göç eden bireyler mi yoksa göçün bizatihi kendisi mi olmalıdır?” (Çelebi, .1997, 292–293).

Çelebi bu temel soruyu şöyle ortaya koyuyor: “Analiz birimimiz bizatihi göçün kendisi ise, (Mekanikteki karşılığı ile hareketin kendisi ise) göçe ilişkin bilgiyi/enformasyonu sadece göçmen rolünü ifa eden Parsonsyan aktörden almanın böyle bir inceleme için yeterli olduğunu kabul edebilir miyiz? Yoksa göçenin dışındaki başka aktörlere, giderek göçle birlikte bulunan diğer değişkenlere (kentleşme, sanayileşme, makineleşme gibi süreçler, zorunlu iskân gibi idari tasarruflar, doğal afet gibi coğrafi

faktörler, tehcir gibi ırkçı uygulamalar vs.) de dikkat yöneltmemiz gerekir mi? Benim görüşüm, analiz birimi olarak göçü alan araştırmanın bireye değil fakat yapıya odaklanması gerektiğidir. Birey burada sadece informant (bilgi verici) olarak kullanılmalıdır. Bu bağlamda göç toplumsal yapı çözümlemesi yapılarak incelenmelidir. Böyle bir yapı bize ister yapısal (dönüşümcü) ister evrimci (değişimci) tarzda fakat her hâlükarda toplumsal düzlemde etkili olan kurumlar, süreçler ve yapıları gözönüne alan bir nedensellik zinciri kurma (Millici veya Harreci tarzda) imkânı verecektir. Böyle bir zincirin kurulması ise Galileocu hareket anlayışının benimsendiğini gösterir.

Analiz birimimiz Webercil aktör ise (Mekanikteki karşılığı ile hareket eden cismin kendisi ise) o zaman toplumsal yapı incelemesini ikincilleştirmek, Webercil aktörü (göçe kalkışan, göçmekte olan ve bir yere göçmüş aktörü) öne çıkarmak gerekmektedir. Göçe kalkışan aktörler kimlerdir, göç kararının verilmesi süreci hangi etkileşim ağları kurularak gerçekleştirilmektedir, göç süreci aktörlerce nasıl algılanmaktadır, terk edilen ve yerleşilen yere ilişkin değerlendirmeler hangi ölçütler ve nedenleyişler temelinde yapılmaktadır, sorun tanımlama ve sorunla başa çıkma nasıl gerçekleştirilmektedir, kırdan ya da kentte göçe karar veren, göçmekte olan ve yerleşmiş olan aktörler durumlarını nasıl tanımlamaktadırlar... Görüldüğü gibi bu tür sorular bir noktada Aristotelesci mekanik anlayışına uyan sorulardır. Zira göç olayının aktörlerin sosyal etkileşimleriyle kurulduğu ve bu kurmaya bağlı olarak davranıldığı düşünülmektedir. Bu bağlamda göç bir toplumsal yapı çözümlemesi olarak değil fakat bir etkileşim ağı çözümlemesi olarak incelenmiş olacaktır. Böyle bir çözümlemede bireyi göçe iten toplumsal yapıya ilişkin süreçler (değişkenler) değil fakat bu süreçlerin birey tarafından algılanması, anlamlandırılması, kavramlaştırılması, okunması asıl odak noktası olarak alınacaktır. Öte yandan böyle bir çözümleme Galileocu anlamda bir hareket açıklaması örneği olmayacaktır. Zira odak noktası hareket ettiren neden (force) değil fakat ondan bağımsız bir varoluşa sahip olan cismin kendisidir. Yani aktördür. Bu ise bizim Aristotelesci mekanik anlayışını benimsediğimizi gösterir. Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Hem Galileocu mekanik-Parsonscı aktör geleneği hem de Aristotelesci mekanik-Webercil aktör geleneğini birleştirerek göçü ve göçeni tek bir çözümlemenin nesnesi yapamaz mıyız? Bu soruyu şöyle cevaplayacağız: Neden

olmasın? Ve ekleyeceğiz: Eğer makro-mikro bağı sorunsalını çözümleyebiliyor ve çözebiliyorsanız” (Çelebi, .1997, 293).

Çelebi'nin ayrıntılı şekilde ortaya koyduğu göç ve göçmen bağlantısı ve makro-mikro analiz ilişkisi, göç sosyolojisi için hem kuramsal anlamda hem de yöntemsal anlamda karşılaşılan önemli bir sorundur. Aslında bir sorun gibi görünmekle birlikte bu sorunun aşılabileceği önemli yaklaşım noktalarından birisi de Çelebi'nin bahsettiği analiz birimlerinin birlikteliğidir. Analiz nesnesi olarak kullanılacak göç ve göçmen birbiri içerisine geçmiş ve karşılıklı etkileşim içerisinde varolan iki sosyal olgudur. Bu çerçevede göçe ait yapılar ve etkileşim bağları içerisinde aktöre bakıldığında, madalyonun bir yüzünde göçe maruz kalan 'göçmen', diğer yüzünde ise bir sosyal eyleyen olarak göçün tetikleyicisi, karar vericisi ve göç sürecinin anlamlandırıcısı olan 'göçmen' görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, göç ve göçmen ilişkisindeki karşılıklılık, iç içe geçmiş, hemhal olmuş bir birlikteliktir. Bunun yanında göçe sebep olan sosyal yapının oluşması ve göçe giden yolun açılmasını belirleyen etmenlerden bir tanesi de, potansiyel göçmenlerin varlığı ve sürekli olarak göçe hazırlanan, göçü isteyen kişilerin arzularıdır. Bu çerçevede göçmenler göçe zorlanıyorlar mı, yoksa göçe iradi olarak yöneliyorlar mı? Çelebi'nin bu yaklaşımı çerçevesinde, yanıtı hayli zor olan bu sorunun yanıtını net vermek gerekmektedir.

Ortaya konmaya çalışılan göç ve sosyal hareketlilik ilişkisinin sosyolojik çerçevesinde, bu çalışma için belirlenecek duruş ve analiz noktası Weberyan yaklaşımdır. İlerleyen sayfalarda, Weber'in ve Parsons'ın sosyal eylem anlayışları ve sosyal eyleme yaklaşımları ayrıntılı şekilde incelenecektir. Bu çerçevede Parsons'ın belirlenmiş ve neredeyse kendi eylemine maruz kalan bireyi ve eylem anlayışı, bu çalışmaya geniş perspektifli bir açılım sağlamaktan uzak görünmektedir. Ayrıca daha önce anlatılan ve bu tez çalışmasında incelenecek göç dalgalarının, sadece yapıya bakılarak, yapısal analizlerle anlaşılması pek mümkün görünmemektedir.

Tekrar Çelebi'nin anlattığı göç olgusuna dönüp, Çelebi'nin göç çözümlemelerine bakmak gerekmektedir. Çelebi'nin çizdiği çerçeveye göre, göç ve göçmen birbirinden ayrı ve birbirini dışlayan noktalara karşılık gelen iki unsurdur.

Ortaya konan bu ikili yapı, kartezyen bir anlayışla birbirinden ayrılmış, biri diğerini belirleyen bir konumdadır. Buna göre Parsonsyan çerçeveden bakıldığında, yapı göçe neden olmakta ve birey, diğer bir ifadeyle göçmen, bu duruma maruz kalmaktadır. Weberyen çerçeveden bakıldığında ise, birey göçe karar vermekte ve göçü, göçülecek yeri bilinçli ve hesaplı süreçlerle hem seçmekte hem de anlamlandırmaktadır. Çelebi'nin ortaya koyduğu göç anlayışı, çok durağan ve mekanik bir göç profili çizmektedir. Ayrıca bu bakış açısı, göçü bir defa yaşanan biten, artçı göçleri göz ardı eden ve göç sonrası süreçlere bakmayan bir anlayışı da beraberinde getirmektedir.

Çelebi'nin yaklaşımından hareketle yaptığımız saptamalar, bu çalışmada, göçe nasıl bakılması gerektiğini ve nerede, nasıl durulması gerektiğini ortaya koyma çabasına yardımcı olacaktır. Bu çaba aynı zamanda, incelenen göç dalgalarını ve geniş anlamda göç'ü anlamak için kullanılacak perspektifin hazırlanmasına da yardımcı olacaktır. Çok açık bir şekilde ifade etmek gerekmektedir ki, bu çalışmada kullanılacak olan göç kavramına göre göç, durağan, başlamış ve bitmiş bir süreç değildir. Aksine göç bu çalışmada, hâlâ devam eden bir süreç, dalgalı bir yapı, süreç içerisinde tersine göçü ya da başka bir ülkeye göçü besleyen, dinamik bir olgu olarak ele alınacak, Weberyen yaklaşımla incelenecektir.

Osmanlı'nın Balkanlar'da toprak kaybetmesiyle birlikte başlayan Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler, çeşitli şekillerde ve boyutlarda hâlâ sürmektedir. 93 harbi olarak da bilinen, 1877–1878 Osmanlı Rus Savaşıyla başlayan göç hâlâ devam etmektedir. Fakat bu tez çalışması çerçevesinde, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra yaşanan iki büyük kitlesel göç dalgası, 1950–1951 ve 1989 göç dalgaları incelenmektedir. İki göç dalgası arasında gerçekleşen yakın akraba göçü ve geriye göçlerden de anlaşılacağı gibi göç, başlamış ve bitmiş bir süreç değildir. Kitlesel bir göç olmasa da, hâlâ bugün Bulgaristan ve Türkiye arasında karşılıklı ve hatta Bulgaristan üzerinden (Bulgaristan pasaportu vasıtasıyla) başka ülkelere yönelik göçler yaşanmaktadır. İncelenen göçlerin bu özelliği nedeniyle, durağan, başlamış ve bitmiş bir göç anlayışı yerine; göçü, bir süreç ve birçok etkenle beslenen dinamik bir olgu olarak ele almak faydalı olacaktır.

Hazırlanan tez çalışması çerçevesinde göç ve göçmen birbirinden ayrı olarak değil, birlikte ele alınıp incelenecektir. Daha açık bir ifadeyle, göçe neden olan yapısal etkenler anlatılarak durum tasviri yapılacak ve göçmenin göçe nasıl ve neden karar verdiğine bakılacak, göçün göçmenler tarafından nasıl algılanıp anlamlandırıldığı üzerinde durulacaktır. Üzerinde çalışılan göç dalgalarının oluşmasında hiç kuşku yok ki, yapının büyük bir etkisi vardır. Çelebi'nin yaklaşımı çerçevesinde ifade etmek gerekirse, yapı göç için hareket ettiren (force) bir neden oluşturmaktadır. 1950–51 göçü öncesinde yaşanan kooperatifleşme süreci ve sosyalist yapıya uyum sorunları; 1989 göçü öncesinde Soya Dönüş Politikası çerçevesinde yapılan baskılar, yapının sosyal hareketi tetikleyen, bir başka deyişle, göç için harekete geçirici etkenleridir. Ancak tekrar belirtmelidir ki, bu göç dalgalarını belirleyen, sadece yapıdan kaynaklanan etmenler değildir; aynı zamanda aktörden, yani göçmenden kaynaklanan etmenlerdir de. Çünkü Türkiye ve Bulgaristan arasındaki tarihsel, kültürel, dinsel ve etnik bağlar ve iki ülke arasında kurulan göçmen ağlarının varlığı, eyleyen bireyi göçe yönelten ve bu konuda tercih kullanmasına neden olan faktörlerdir. Ayrıca yaşanan göçlerin kitle hareketi olması ve birçok insanın göçü tercih etmesi ve/veya göçe maruz kalması, diğer bazı kişileri göçe yönelten bir başka etmendir. Böylece bu çalışmanın kuramsal sınırları da belirlenmiş oluyor: Göçün, sürekliliği ya da zorlanmasıyla ilgili Weberyen ve Parsonsyan modelleri sorgulamanın yolu, göçün sonuçlarından itibaren ele alıp incelenmesinden geçiyor. Diğer bir deyişle, bu çalışmada, göç bir süreç olarak ele alınıp, sonuçlarından hareketle yorumlanacaktır.

Son olarak gerçekleştirilen tez çalışması ve incelenilen göçler özelinde, kullanılacak olan göç yaklaşımını, maddeler hâlinde sıralayarak şu şekilde anlatmak mümkündür:

- Göç ve göçmen birbirinden ayrı olarak değil, bir bütünlük içerisinde ele alınarak, göç ve göçmen birbirini destekleyen unsurlar olarak incelenmektedir.
- Göç başlayıp biten durağan bir süreç değil, geriye göçü de içerisinde barındıran süregiden aktif bir süreç olarak ele alınmaktadır.

- Gerçekleşen göçlerde bireysel ve ailesel kararlar önemli rol oynasa da, kitlesel hareket göçün gerçekleşmesi ve boyutunun belirlenmesinde önemli bir etkidir.

- Göçmen sadece göçe maruz kalan birey olarak değil, aynı zamanda göçe karar veren ve göçü belirleyen sosyal aktör olarak da ele alınmaktadır.

- Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşmiş daha önceki göçler, üzerinde çalışılan göç dalgalarının gerçekleşmesinde olumlu etken olarak değerlendirilmekte ve bu çerçevede kurulan göçmen ağı, göç dalgalarının oluşmasında ve göçten sonraki süreçlerde olumlu bir etken olarak ele alınmaktadır.

- İncelenen göç dalgalarında, itme ve çekme etkenlerinin varlığı ve bu göç dalgaları üzerindeki önemli etkileri açıktır. Fakat itme ve çekme etkenleri birbirinden ayrı değil, bizihi birbirlerini etkileyen nedenlerdir. Göç öncesi süreçte itme etkenlerinin artması ve ağırlaşması, potansiyel göçmenler tarafından çekme etkenlerinin daha fazla farkına varılmasına ve bu etkenlerin çekim gücünün artmasına neden olmuştur. Daha açık bir ifadeyle, göç öncesi dönemde Bulgaristan'da yaşananlar, Türkiye'deki göçmen ağının farkındalığını ve anlamını artırmıştır.

Tekrar vurgulamak gerekirse, harekete geçiren sebep olarak yapısal etmenler, gerek Sovyet Rusya'nın telkinleri ve model olması, gerekse de ülke içinde yaşanan kooperasyon süreci ve soya dönüş sürecinin uygulamaları göç için önemli belirleyicilerdir. Bununla birlikte birey, hem göçe maruz kalan göçmen, bir başka ifadeyle sosyal aktör, hem de göçü tercih eden, göçün belirleyicisi olarak sosyal eylemi gerçekleştiren yani eyleyen aktör temel inceleme ve bilgi kaynağıdır. Bu çerçevede Parsons ve Weber'in toplumsal eylem anlayışlarını inceleyerek, sosyal bir eylem olarak göçün sosyolojik perspektifini genişletmekte fayda vardır.

## **2.2. Parsons ve Weber'in Kuramında Sosyal Eylem**

### **2.2.1. Parsons: Sosyolojik Yaklaşımı ve Toplumsal Eylem**

Modern Amerikan sosyolojisinin büyük boy kuramcılarının en önemlilerinden birisi Talcoltt Parsons'dır. Parsons'ın sosyolojik perspektifine

bakıldığında pozitivist geleneğin derin izlerini görmek mümkündür. Parsons benimsediği pozitivist yaklaşım çerçevesinde bir sistem kuramcısıdır. Barlas Tolan Parsons'ın sosyolojisini "toplumsal sistemlerin analitik kuramı" (Tolan, 1993, 54) şeklinde tanımlamaktadır. Bu çalışma çerçevesinde asıl üzerinde durulması gereken konu, Parsons'ın genel sistem kuramından ziyade toplumsal eylem anlayışı ve bu anlayış içerisinde sosyal aktöre, eyleyen bireye nasıl baktığıdır. Çünkü bu çalışmada asıl analiz edilmek istenilen nokta, bireyin yani göçmenin göçü nasıl belirlediği ve göçten nasıl etkilendiği sorunsalıdır. Buradan hareketle Parsons'ın kuramında sosyal eylemi ve sosyal eylemin temellerinin nerede olduğu görülmeye çalışılacaktır. Parsons'ın sosyal aktörü, toplumsal düzlemde nasıl ve nerede gördüğünü anlamak için öncelikle sosyal eylemi genel kuramsal çerçevesi içerisinde anlamak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, eyleyen aktörün eylemleri sistem yaklaşımı özelinde ele alınmalıdır. Bu çabaya eşlik edecek temel nokta ise Parsons'ın sosyolojik ilgi alanlarıdır. Şöyle ki; Parsons genel sistem kuramını farklı sosyolojik ilgi alanları üzerinde kurmaktadır.

Parsons'ın sosyolojik yaklaşımı ve perspektifinde zaman içerisinde değişimler, gelişmeler olduğu pek çok yazar tarafından açık bir biçimde dile getirilmektedir. Parsons'ın sosyolojisi üç temel üzerinde yükselmektedir; bunlar klasik işlevselcilik, sosyal eylem ve modern sistem yaklaşımıdır. Bu çerçevede Parsons, büyük boy kuramını bu üç farklı temel üzerinde kurarken, üç farklı sosyolojik kuram yazmış gibi görünmektedir. Oysaki bu üç farklı temel Parsons'ın genel sistem kuramını oluşturan parçalarıdır. Parsons'ın kuramsal yaklaşımında, aslında üç ayrı kuram gibi görünen ilgi alanları, büyük bir sistemin alt sistemleri olarak anlaşılması yanlış bir düşünceymiş gibi görünmemektedir. Diğer bir deyişle, Parsons'ın genel sistem kuramı, bu üç temel konu çerçevesinde birbiri içine geçmiş birbiriyle hemhal olmuş bir kuramdır. Bu tespitle birlikte gerçekleştirilen Parsons okumaları, parçalı bir şekilde değil, bütüncü bir bakışla gerçekleştirilmiş ve bu şekilde anlaşılmaya, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Fakat yine de unutulmaması gereken nokta, Parsons'ın sistem yaklaşımının toplumsal eylem önermesi temelinde ele alınacaktır.

Abrahamson Parsons'ın asıl ilgisinin, sosyal düzenin nasıl mümkün kılınacağı olduğunu ifade ederek, Parsons'ın sosyolojik yaklaşımını şöyle ifade etmektedir:

“Gerçekte Parsons tüm bu ayrı perspektiflerin üzerine bir örtü atmaya ve hepsini birbirini tutan tek bir aksiyon teorisinde birleştirmeye çabalamıştır. Parsons, bir sosyolog olarak şunu ileri sürer: Bizler öncelikle sosyal sistemle ilgileniriz. Parsons sosyal sistemi kabaca toplumla eşitler ve sosyal sistemin en önemli işlevini de bütünleşme olarak görür. Ona göre, kültürel sistemler ve kişilik sistemleri sosyal sistem üzerinde öylesine doğrudan ve hızlı bir etkiye sahiptir ki, adı geçen sistemlerin sosyal sistem üzerinde bıraktığı etkiler ancak keyfi kavramlaştırmalarla ayırt edilebilmiştir” (Abrahamson, 1990, 34).

### 2.2.1.1. Toplumsal Eylem

Pek çok kaynağa göre Parsons’ın akademik kariyerindeki önemli dönüm noktası, 1937 yılında *Toplumsal Eylemin Yapısı (The Structure of Social Action)* adlı kitabının yayımlanmasıdır. Parsons bu kitabında ortaya koyduğu eylem teorisinde, temel olarak dört farklı sosyal bilimciden etkilenmiş, bu dört bilim insanının düşüncelerini ayrıntılı şekilde incelemiştir. Bu sosyal bilimciler, sosyolog Emile Durkheim, iktisatçı Alfred Marshall, mühendis sosyolog Vilfredo Pareto ve sosyolog Max Weber’dir. Parsons eserinin ikinci cildinin tamamını Weber ayırmıştır. Parsons’ın farklı bilimsel geleneklerden ve farklı disiplinlerden gelen bu dört düşünürün fikirlerini tek bir kuramsal çerçevede toplama çabası, pek çok yazar ve düşünür tarafından bir sentez arayışı olarak nitelendirilmektedir. Parsons sosyolojiyi, iki farklı okulun, iki farklı fikrin temel çatışma alanı değil, bir bütünlük alanı olarak görmektedir. Dave, bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Parsons’a göre hem pozitivism hem de idealizm, yine de toplumsal eylemin yaşayabilir bir kavranışı için gerekli öğeleri miras bıraktı. Pozitivism bize insanların, öznel tanımlarına kolayca uyduramayacağı varolan durumlar içinde eylediğini hatırlatır. İdealizm de bize, insanların varolan durumların basitçe bir tepkisi olmayan değere öznel uyumları üzerinde eylediklerini hatırlatır.” (Dave, 1997, 408). Bu bağlamda, Parsons için sosyoloji ve üzerinde çalıştığı toplumsal eylem farklı bilimsel gelenekler için geçişli ve bütünlüklü birer yapıdır.

Parsons’ın eylem kuramının genel yaklaşımına ve temel argümanlarına bakıldığında on dokuzuncu yüzyılın sert pozitivist yaklaşımından uzak durmaya



çalıştığı görülmektedir. Çünkü sadece doğa bilimlerinin yöntemlerine inanan ve bu yöntemleri kullanmaya çalışan kuralcı pozitivist çerçeveden bir eylem kuramı geliştirilemeyeceği, toplumsal istikrar ve toplumsal düzenin sadece doğa yasalarına dayanarak açıklanamayacağı Parsons tarafından da çok açık bir şekilde görülmüş ve kuramsal bir yaklaşım olarak bu noktadan kaçınılmıştır. Toplumsal yapı ve toplumsal düzen sadece genel geçer yasaların varlığına göre değil, o toplumun kendi iç dinamikleriyle yarattığı kültürün etkileriyle de var olmaktadır. Bu çerçevede bir kültürü içselleştirmiş olan bireyin eylemlerini sadece herhangi bir faktöre bağlayarak açıklamaya çalışmak gerçek anlamda bir eksikliklerdir.

On dokuzuncu yüzyıl kuralcı pozitivisminden uzak duran Parsons, bireylerin sadece kendi çıkarları peşinde koştuğunu ve bu çıkarlar doğrultusunda eyleme rasgele yöneldiğini söyleyen, temellerini Rousseau ve Hobbes'da bulduğu faydacı felsefenin toplumsal eylemi açıklama biçiminden de uzak durmaktadır. “Faydacı rasyonalite, toplumsal düzenin, (1) muhtemel bir amaçlar çatışması problemini kesin olarak çözecek şekilde, çıkarlarda doğal bir özdeşliğin olduğunu rasyonel düzeyde kabul ederek, (2) insanlığın yönetimin ve toplumsal istikrarın yararlılığını bilinçli biçimde kabul ettiğini varsayan bir toplumsal sözleşme bulunduğu şeklindeki iradeci savla mümkün olduğunu öngörmekteydi. Parsons’ın savına göre, amaçlar-araçlar ilişkisini yönlendiren rasyonel normlar ve atomistik bir toplum anlayışı etrafında kurulmuş olan tüm faydacı öğretisi, amaçların hem tesadüfi hem de atomistik olduğunu varsaydığı için, doğası gereği sağlam değildi. Rasyonel normlardan her türlü sapma irrasyonel sayılıyordu” (Swingewood, 1998, 298). Bu çerçevede Parsons kuramı için aradığı toplumsal zemini başka kaynaklarda bulmaya çabalamıştır.

Parsons kendi kuramı için aradığı temel noktayı Pareto’da bulmuş ve kendi eylem kuramının içerisine, birey eyleminin ayırt edici noktası olarak yerleştirmiştir. Parsons’ın Pareto’da bulduğu bakış açısı, Pareto’nun sistem anlayışı ve sistem yaklaşımıdır. Parsons’ın Pareto’dan alıp geliştirerek kullandığı sistem yaklaşımı, Parsons’ın hem eylem kuramının hem de genel kuramının zeminini oluşturmada çok önemli rol oynamıştır. Swingewood toplumsal eylem ile sistem arasındaki ilişkiyi şöyle anlatıyor: “Eylem bir sistem oluşturur: Toplum bir eylem sistemidir. Parçacık fiziği ile

klasik fizik arasında nasıl bir ilişki varsa, ‘birim edim’in toplumsal sistemle ilişkisi de öyledir: Parçacıkların ‘ancak özellikleri, büyüklüğü, hızı, uzaydaki yeri hareket yönüne, vb. göre tanımlanabilmesi gibi, eylem sistemlerinin birimleri de... Onlarsız birimin ‘varlığı’nın kavranamayacağı belirli temel özelliklere sahiptir.’ Her türlü eylem, aktörleri de içine alan bir birim-edimler yapısı oluşturur. Dolayısıyla bir edim, bir faili, eylem sürecinin yöneldiği bir amacı ve aktörün onların bir kısmını denetleyip, bir kısmını da denetleyemediği öğeleri kapsayan bir durumu (“eylemin koşulları”) gerekli kılmaktadır. Durum içinde, amaçlara giden alternatif araçlarla ilgili bir tercih yapma şansı, bir ‘normatif eylem yönelişi’ her zaman vardır” (Swingewood, 1998, 299).

Öncelikle Parsons’ın üzerinde durduğu eylem biçimi mantıksal olarak şunları içerir: 1- Eylem bir “fail”i, bir “aktör”ü işaret eder. 2- Eylemi tanımlamak için bir “amaç” olmalıdır ve bu “amaç” eylem süreciyle çelişik olmayan aynı zamanda eylem sürecini de belirleyen niteliktedir. 3- Eylem bir durumla başlatılmalıdır. Bu durumda eylemin gerçekleştiği süreçte bir veya birkaç önemli hususa göre değişir. Bu durum iki şekilde analiz edilebilir. Bir tanesi, aktörün eylem üzerinde hiçbir kontrolünün olmadığı, hiçbir şeyi değiştiremediği ya da hiçbir şeyin değişmesine engel olamadığı durumdur. Bu da eylemin ortaya çıktığı “şartlar”dır. Diğeri ise aktörün çok az kontrolünün olduğu durumdur. Bu ise “araçlar”dır. 4- Eylem söz konusu olduğunda şartlar ve araçlar arasında belirli bir ilişki biçimi vardır. Bu ilişki biçimi de amaca ulaşmak için alternatif araç –bunlarda durumun belirlediği alternatiflerdir- seçmede, eylemin “normatif bağlayıcılığı” vardır. Aktörün kontrolünde olduğu alan içerisinde amaca ulaşmak için seçilecek araçlar, ne rasgele ne de eylemin ortaya çıktığı duruma bağımlı olamaz. Fakat bazı durumlarda, eylem aracının seçilmesinde, aktör sadece bir seçim faktörü oluşturabilir (Parsons, 1968, 44–45). Buradan da anlaşılacağı gibi Parsons için eylem aktörün kontrolünde olmayan, büyük oranda sistem tarafından belirlenen bir süreçtir. Bu süreç içerisinde aktöre bırakılmış alan sadece ve sadece amaca giden yolda eylem araçlarının belirlenmesinde –aslında eylem araçlarını belirleyen eylemin koşullarıdır- bir faktör olarak var olmaktan ibarettir.

Buradan hareketle Parsons için eylemin, küçük parçalara bölünebilecek ve sistemik yaklaşımla anlaşılabilir bir yapı, bir olgu olduğunu söyleyebiliriz.

Dolayısıyla Parsons için toplumsal eylem, bir sistem ve küçük parçalara ayrılarak çözümlenebilecek bir gerçekliktir. Parsons'ın ortaya koymaya çalıştığı eylem sistemi, eyleyen aktör ile bu aktörün çevresinde varolan durumsal etkilerin, karşılıklı etkileşimlerinin bir düzenlenmesidir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, Parsons için toplumsal eylemi belirleyen, aktörü kuşatan değerler, kurallar ve normlardır. Sosyal bir eyleyen olarak aktörü ve aktörün içerisinde var olduğu durumu belirleyen de değerler, kurallar ve normlar bütünlüğüdür. Bu çerçeveden hareketle toplumsal eylemin bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkan, kolektif bilinç ve kolektif yargı da kurumsallaşmış bir sistemdir. Dolayısıyla Parsons için tüm toplumsal eylemler ve toplumsal eylem kalıpları kurumsaldır. Başka bir deyişle toplumsal eylemi yaratan, kurumsal rollerin toplumsal zeminde ortaklaşa olarak benimsenmesidir. Oysaki Mills buna karşı çıkarak, bir kurumu meydana getiren rollerin her zaman ortaklaşa, benimsenmiş beklentilere dayanmaları ve birbirlerini tamamlamaları gerekmediğini belirtmektedir (Mills, 2000, 56).

Bu çerçeveden de anlaşılacağı gibi, Parsons indirgemeci bir yaklaşımdan ve mekanik bir belirleyicilikten uzak durmaya çalışmış, fakat sisteme ve sistemi uyuma götürecek bir belirleyiciliği kullanmıştır. Buradan hareketle Parsons'ın klasik neden sonuç ilişkisi içerisinde olmasa da kültürel ve bireysel süreçleri analiz malzemesi yaparak deterministik bir teori ortaya koyduğu söylenebilir. Geliştirdiği kuramsal çerçeve noktasında, toplumsal düzlemdeki eylem yapılarını ve olanaklarını da irdeleyen Parsons, kendi kuramı çerçevesinde toplumsal eylemin kaynağını bulmuştur. Toplumsal eylemin kaynağı, toplumsal yapı ve bu yapı içerisindeki kültürdür. Bu çerçevede Parsons'ın eyleyen aktörü, çevrelenmiş belirlenmiş bir bireydir. Parsons'ın toplumsal eylem kuramında, bireyi hedefe ve eyleme yönelten itki, toplumsal yapı ve o toplumun yarattığı kültürel sistemin sonuçlarıdır. Çünkü bir çocuk sosyalleşme süreci içerisinde o toplumun kültürünü, değerlerini ve normlarını öğrenmektedir. Açıklamaya çalışılan perspektife göre gerçekleşen eylemin anlamına bakıldığında eylem, aktörün dışında belirlenen, aktörün dışsal bir süreci ve aynı zamanda da aktörü belirleyen bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Buna göre toplumsal eylem, aktörün kendisinin içinde bulunduğu

duruma ilişkisinin zorunlu bir sonucudur. Bir diğer deyişle eylem, sosyal aktör olan birey için mutlak bir zorunluluktur (Ritzer, 1992, 245–246).

Parsons sosyal eyleme bir açılım daha getirerek bireylerin oluşturduğu kişilik sistemini kendi kuramının içerisine yerleştirmeye çalışmış, böylece bireysel süreçleri de eylemin bir parçası olarak gördüğünü kuramsal olarak göstermiştir. Bu yaklaşımla Parsons'ın kuramında toplumsal eylemin temeli olarak görülen ve toplumsal eylemi belirleyen bir diğer nokta da, bireylerin oluşturduğu kişilik sistemleri ya da eylem sistemleri olarak adlandırabilecek olan davranış kalıplarıdır. İstikrarlı bir süreklilik gösteren bu davranış kalıpları, bireylerin yerine getirmesi gereken rollerini belirlemektedir. Bir sistem kuramcısı olan ve tüm kuramsal yaklaşımlarında ve ortaya koyduğu genel teorisinde bir sistemi arayan Parsons, istikrarlı davranış kalıplarıyla birlikte, bireyi toplumsal sisteme monte etmeye çalışmış ve bunun için de statü ve rol beklentileri kavramlarını ortaya koymuştur. Fakat yukarıda ifade edildiği gibi, Parsons'ın aktörünü hedefe yönelten ve toplumsal eylem için aktörün motivasyonu sağlayan toplumsal sistem ya da daha geniş bir ifadeyle toplumsal sistemle birlikte kültürel sistemin ihtiyaçları ve çıkarlarıdır. Böylece bireye ait eylem yönelimi zayıflatılmış ve eyleyen bireyin eylemi, bireyin dışındaki bir temele dayandırılmıştır.

Bu çerçevede toplumsal eylemin anlamı, bireyin iradi olarak belirlediği duruş noktasından değil, sistemin içerisinden kaynaklanmaktadır. Böylece eylem, aktörün içerisinde bulunduğu toplumsal durumla ilişkisinden kaynaklamakta ve eylem aktörün içerisinde bulunduğu durum tarafından belirlenmektedir. Buna göre baba, profesör, işadamı, işçi gibi sürekliliği olan davranış kalıpları, kendi içerisindeki belirli rolleri ve rol beklentilerini de tanımlamaktadır. Parsons rol ve rol beklentilerini şöyle anlatmaktadır: “Bu durumda, rol belirli bir karşılıklı eyleşim anlayışı içindeki bekleyiş için örgütlenmiş bireysel aktörün total oryantasyon sisteminin bir kesimi; belirli bir karşılıklı eyleşim anlayışıyla uygun tamamlayıcı roller için de bir ya da daha çok diğerleri ile yapılan karşılıklı eyleşimleri yöneten belirli bir değer standartları kümesiyle bütünleşmiştir. Bu diğerlerinin bireylerden kurulu gruplar olması gerekmez; bu, ortak değer oryantasyonu standartlarıyla ilgili beklentileri karşılıklılığı getirecek şekilde, egoyla tamamlayıcı karşılıklı etkileşim ilişkisine giren herhangi bir diğeri de olabilir.

Rol beklentileri destesinin ve ilgili yaptırımların bireyler arası ortaklaşa benimsenmesi (kurumlaşması: institutionalization), açıkça, bir derece sorunudur. Bu derece iki deste değişkenin türevidir: Bir yandan da ilgili beklentilerin ifasını ya da itkisel oryantasyonu belirleyen değişkenlerin... bu kurumlaşmanın derecesini, bu kanalların her biri aracılığı ile, birçok etmenler belirlemektedir” (aktaran Mills, 2000, 54–55). Buradan da anlaşılacağı gibi, Parsons için rol ve rol beklentileri toplumsal yapının ve toplumsal kültürün bir ürünüdür. Ancak kurumlaşmış olmasına rağmen bu roller aktörler tarafından eşit ve aynı derecede kabul edilmiyor ya da gerçekleştirilmiyor. Parsons için bireyin eylemlerindeki özgürlüğü ya da aktörün bireysel ve toplumsal eylemdeki belirleyiciliği ancak bu alanla sınırlıdır.

#### **2.2.1.2. Kalıp Değişkenler**

Parsons geliştirdiği toplumsal sistem yaklaşımı ve sistem içerisinde yer alan bireylerin eylemlerini, toplumsal rollerini belirleyen kalıp değişkenlerdir (pattern variables). Parsons’ın belirlediği bu kalıp değişkenler, hem eylemi ve rolleri belirleyen genel durumlar hem de büyük boy sistem kuramının alt yapısı niteliğindedir. Parsons için bu kalıp değişkenler, toplumsal sistemdeki herhangi bir eylemin tanımlayıcısıdır ve bu tanımlama aslında Parsons’ın işlevselci perspektifinin de bir göstergesidir. Kalıp değişkenler genel eylem yapısı içerisinde ele alındığında, karşılıklı ilişkiler kalıbına dönüşür. Bu kalıp değişkenler sadece bir liste değil, kendi içlerinde aynı zamanda karşılıklı bir ilişkiler sistemidir (Parsons, 1964, 101). Parsons’ın kendi kuramsal bakış açısıyla oluşturduğu beş kalıp değişken ise şöyledir.

1.Duygusallık & Duygusal Nötrlük (Affectivity versus Affective Neutrality): Kişinin içerisinde bulunduğu bir ilişkideki duygusal durumunu anlatmaktadır. Buna göre bireyin duygusal ihtiyaçları için hareket etmesi ya da duygusal olarak nötr kalmasını ifade etmektedir. Karı koca arasındaki ilişki bu durum için sıkça verilen bir örnektir.

2.Bireysel Yönelim & Kolektif Yönelim (Self Orientation versus Collective Orientation): Bireyin kendi çıkarları ve grubun çıkarları arasındaki durumu anlatan kalıptır. Bireysel yönelimde birey bir eylem için kendi çıkarlarını baskın şekilde

kullanmakta, kolektif yönelimde ise birey grubun çıkarlarını baskın bir şekilde gözetmektedir.

3.Evrensellik & Özgüllük (Universalism versus Particularism): Evrensel bir ilişki içerisinde birey herkese uygulanan ve bildiği kriterlere göre bir davranışa yönelirken, özgül bir ilişkide birey kendi belirlediği ve seçtiği bir standarda göre bir davranışa yönelmektedir. Bu durum içinde, bir devletin herhangi bir etnik köken gözetmeden eşit davranması ile bir bireyin etnik kimliğinden dolayı dışlanması, böyle bir kalıp eyleme verilebilecek iyi bir örnektir.

4.Nitelik & Performans (Quality versus Performance): Nitelik değişkeni bir kişinin doğuştan getirdiği statü ve üyeliklerini ve buna bağlı olan davranışlarını bize göstermektedir. Performans ise bireyin çabasıyla elde ettiği bir durum ve başarıdır. Zengin bir ailede büyümüş bir kızın erkek arkadaşını sadece büyüdüğü zengin çevreden seçmesi ile maddi bir kaygı gözetmeden sadece insani kriterlere göre bir erkek arkadaş seçmesi, bu kalıp için bir örnektir.

5.Belirlilik & Yaygınlık (Specificity versus Diffuseness): Belirli bir ilişki çerçevesinde belirlenmiş bir ilişki içerisinde olmakla toplumsal düzlemde yaygınlaşmış genel bir ilişki içerisinde bulunma, beraberinde davranışı da belirlemektedir. Müşteri satıcı ya da öğrenci öğretmen ilişkisi belirli bir ilişki modeli için, aile içi ilişkiler ise yaygın bir ilişki modeli için örnek oluşturabilir (Poloma, 1993, 152–153).

### **2.2.1.3. Sistem Yaklaşımı**

Parsons'ın ortaya koymaya çalıştığı kuramsal yaklaşım sadece sosyolojik bir duruş sergilemekten öte, birçok sosyal bilim dalına hizmet edecek bir kuram yazma çabasını içermektedir. Parsons sistemi birer alt sistemler bütünü olarak görmekte ve her bir alt sistemin de aslında başlı başına bir sistem olduğunu ifade etmektedir. Genel bir çerçeveden bakıldığında ise, Parsons'ın büyük boy sistem kuramının, yaşayan bir sistemler bütünü olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle Parsons da sistem, açık ve yaşayan sistemlerdir.

Parsons'ın çerçevesini çizmeye çalıştığı bu kuramsal yaklaşıma göre, sistemi oluşturan parçalar, yani alt sistemler arasındaki ve her bir sistemin kendi çevresiyle olan ilişkisi, genel anlamda sistemi etkileyen ve oluşturulan bir bütünü belirlemektedir. Bu belirlenim de kuramsal bir süreç içerisinde işlevsel bir yaklaşımı da beraberinde getirmektedir. Çünkü Parsons için sistem, canlı bir bütündür ve bu sistem içerisindeki her bir parça bir işlev yerine getirmek zorundadır. Parsons için sistem açık bir sistemdir, çünkü Parsons için her bir sistem düzen ve uyuma yönelik olarak varlığını sürdürmekte ve değişip dönüşmektedir. Ayrıca yaşayan bu sistem bir örgütlenme modeli çerçevesinde var olan, bunu daha istikrarlı olarak korumaya çalışmaktadır. Canlı ve açık olan bir sistemin alt sistemlerindeki herhangi bir etki, sistemin tamamını etkilemekte ve değiştirmektedir. Parsons'ın ortaya koyduğu kuramsal yaklaşım çerçevesinde, varmaya çalıştığı hedef nokta uyum ve düzendir.

Parsons bir sistemin yaşaması ve sistem olarak varlığını sürdürebilmesi için gerekli olduğunu ileri sürdüğü dört fonksiyon belirlemiştir. Her yaşayan sistemin olmazsa olmazı olarak gördüğü dört zorunlu fonksiyon şunlardır; Uyum (Adaptation) (A), Amaca Ulaşma (Goal Attainment) (G), Bütünleşme (Integration) (I), ve Gizil Kalıp Korumasıdır (Latent Pattern Maintenance) (L). Parsons'ın herhangi bir sistemde aradığı bu dört fonksiyonun hepsinin bir aradalığı AGIL şeklinde ifade edilmektedir. Aslında Parsons'ın AGIL olarak formüle ettiği ve herhangi bir sistemde aradığı bu fonksiyonlar, son tahlilde –Parsons'ın kuramı bağlamında- bir toplumun sağlıklı olarak varlığını sürdürmesi için gerekli olan fonksiyonlardır.

1.Uyum (A): Bir sistem mutlaka dışsal bazı zorunlu durumlarla uğraşmak ve bunların üstesinden gelmek zorundadır. Bu üstesinden gelme durumu ve süreci de çevresel bir adaptasyondur.

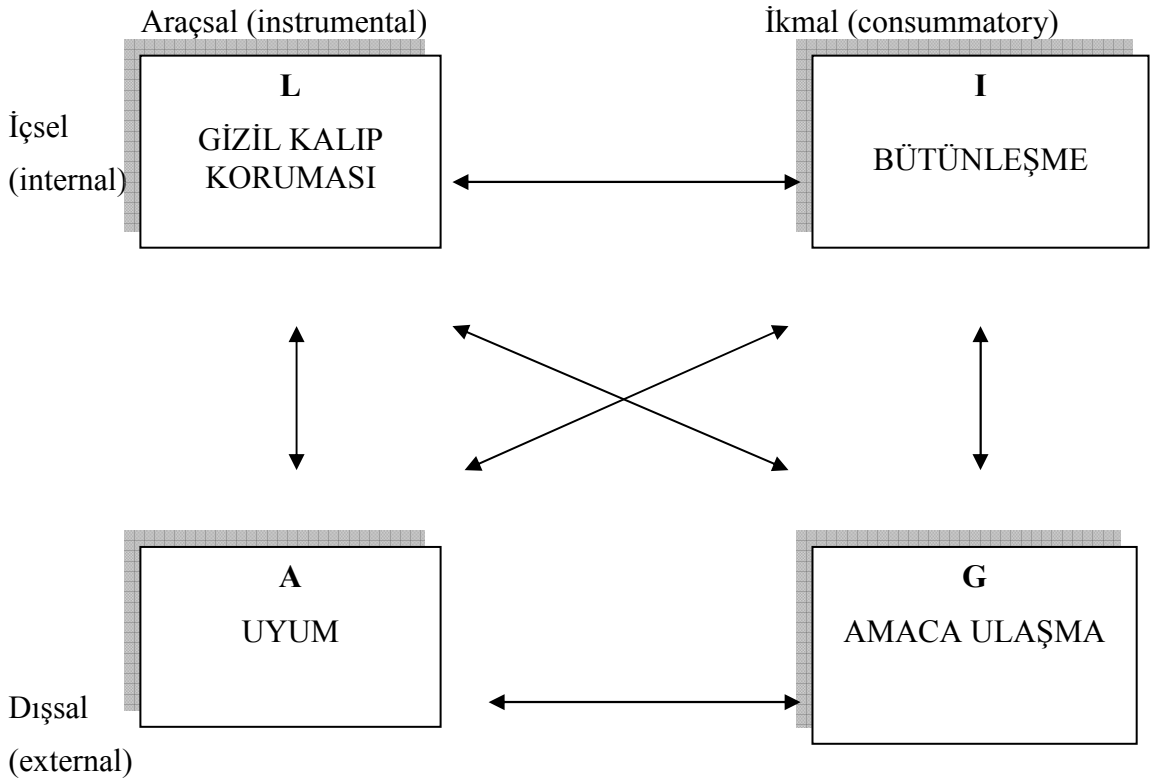
2.Amaca Ulaşma (G): Bir sistem, varolan hedefler içerisinde hangi hedefin öncelikli olduğunu belirlemek zorundadır.

3.Bütünleşme (I): Bütünleşme sistemin bütün olarak işlevini yerine getirmesi için diğer parçalarla uyum içerisinde olmak zorundadır.

4.Gizil Kalıp Koruması (L): Her sistem yenilenmek zorundadır. Sistemin yenilenirken hem kültürel hem de bireysel kalıpların devamlılığının sağlanacağını göstermektedir (Ritzer, 1992, 241–242). Parsons'a göre bu dört işlevsel fonksiyon tek hücreli organizmalardan, insan uygarlığında yaşayan bütün sistemler için geçerlidir.

Parsons'ın bir sistemin işleyişiyle ilgili olarak verdiği formülasyon, şekil 1'de görüldüğü gibi, sistemin varlığı ve işleyişi iki temel kümede toplanmaktadır. Bu kümelerden birisi içsel ve dışsal faktörler, diğeri ise araçsal ve ikmal gereksinimleridir. İçsel ve dışsal faktörler bir sistemin kendi gereksinimleri veya çevreyle olan ilişkisini vurgulamaktadır. Araçsal ve ikmal gereksinimleri ise hedefe yönelen ve amaca varmak için gerekli olan yapıları ifade etmektedir. Bu formülasyon aynı zamanda sistemlerin birbiriyle olan ilişki düzenini, bir diğer ifadeyle karşılıklı geri beslemelerle olan ilişkiyi de göstermektedir.

**Şekil 1 Sistem İşleyiş Modeli.**



**Kaynak:** Parsosns ve Platt (aktaran Poloma, 1993, 157).



Parsons bir sistem olarak toplumsal yapıyı ve buna bağılı olarak toplumsal eylemi üç zeminde ele almaktadır. Büyük boy bir kuram ortaya koyma çabasında olan Parsons, kurguladığı bütünlük içerisinde yer alan ve birbirlerine bağılı olan üç sistem belirlemiştir. Yaşayan bir sistem olarak toplumu oluşturan bu üç zemin yani bu üç sistem, kültürel, toplumsal ve kişisel sistemlerdir. İnsan özneyi bir yönüyle Amerikan sosyoloji geleneğinin içerisine yerleştirmeye çalışan Parsons, bu üç sisteme bir de davranışsal organizmayı ekleyerek, toplumsal sistem yaklaşımından hareketle, genel toplumsal eylem sistemine son hâlini vermiştir.

Aşağıdaki şekilde de görüleceği gibi, Parsons da eylemin yapısı sistemler tarafından belirlenen bir duruma karşılık gelmektedir. Bir diğer deyişle temel olan belirlenmişliktir. Bu bağlamda kültürel sistem, büyük bir üst sistemin -toplumun- gizil kalıplarının, toplumsal aktörlerin eylemleri aracılığıyla koruma işlevini görmektedir. Sosyal sistem, herhangi bir toplum için bütünleşme fonksiyonunu yine o sosyal sistemin kendi içinde bulunan unsurlar aracılığıyla sağlamaya çalışmaktadır. Kişisel sistem amaca ulaşma işlevini, sistemin amaçları ve bu amaca ulaşmak için gerekli olan kaynakları belirlemektedir. Davranışsal organizma eylem sistemi içerisinde, dış dünyayı değiştirip dönüştürme ve bu değişim dönüşümü aktararak uyum gösterme işlevini yerine getirmektedir (Ritzer, 1992, 242).

Daha önce belirtildiği gibi, Parsons'ın sistem kuramına göre yaşayan büyük sistem, bir alt sistemler bütünüdür. Fakat bu bütün, sadece alt sistemlerin toplamı değil, alt sistemlerin toplamından daha fazla bir şeydir. Bu çerçevede toplumsal sistemin parçası olan birey, hem bir organizma, hem bir kişilik, hem kültürel sistemin bir parçası, hem de sosyal sistemin bir üyesidir. Bir diğer ifadeyle Parsons'ın eyleyen aktörü, tüm alt sistemlerin içerisinde var olan, alt sistemleri birbiriyle birleştiren ve bu bağlar içerisinde eyleyen belirlenmiş bireydir. Gerçekleşen koşullar aracılığıyla ortaya çıkan eylem kuramı, insan eyleminin anlamlı genel eğilimlerini biçimlendiren, şekil veren ve eylemlerin gerçekleşmelerini belirleyen somut koşullar altında yorumlayan yapı ve süreçleri çözümleme çabasıdır. Bir diğer ifadeyle Parsons'ın eylem kuramı, yapı tarafından belirlenmiş bireylerin gerçekleşen kaçınılmaz eylemlerinin bütünlüğüdür.

**Tablo 3 Genel Eylem Sisteminin Yapısı**

<b>L</b> (Gizil Kalıp Koruması) <b>KÜLTÜREL SİSTEM</b> (Cultural System)	<b>I</b> (Bütünleşme) <b>SOSYAL SİSTEM</b> (Social System)
<b>A</b> (Uyum) <b>DAVRANIŞSAL ORGANİZMA</b> (Behavioral Organism)	<b>G</b> (Amaca Ulaşma) <b>KİŞİSEL SİSTEM</b> (Personality System)

**Kaynak:** Ritzer, 1992, 242.

Böylece Parsons'ın eylem kuramı çerçevesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlere bakıldığında şöyle bir görüntü ortaya çıkmaktadır: göçmenler için göç kaçınılmaz bir süreç ve kaçınılmaz bir sonudur. Göçün temel nedeni ve göçü oluşturan etmenler, bir yapı oluşturan sistemdir. Bir başka ifadeyle, Bulgaristan'daki sistem (sosyalist devlet yapısı) göçün nedenidir; göçmeni göçe yönelten sistem çerçevesinde Bulgar hükümetinin uygulamaları ve Bulgaristan'da yaşananlardır. Biraz daha geniş ifade etmek gerekirse, Sovyet Rusya'nın Sosyalist sisteminin bir alt sistemi olarak Bulgar Sosyalist sisteminin çeşitli uygulamaları göçün nedenidir. Çünkü Parsons için son varılacak nokta insan toplulukları için uyumdur. Bulgaristan özelinde azınlık sorununun çözümü için, toplumu uyuma götürecek ve sistemin devamını sağlayacak nokta göçtür.

Yukarıda Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler anlatılırken göçün nedenini dünya sistemine ve dünyadaki konjonktürel gelişmelere bağlayanların Parsonsyan yaklaşımı benimsedikleri açıktır. Böyle bir bakış açısı, bireyi sistem içine gömen ve aktörün bireysel yönelimlerini yok sayan bir yaklaşımdır. Bu çerçeveden bakıldığında, Türk göçünün milliyetçi -yani kültürel, tarihi ve milli bağları dikkate alan-

açıklamalar temelinde ele alan çalışmalara bir yanıt olamamaktadır. Ayrıca göçü belirleyen sadece sistem olsaydı, toptan bir göçün gerçekleşmesi ve Bulgaristan’da Türk azınlığa ait hiçbir kimsenin kalmaması ya da kalanlar olsa da artık kalanların azınlık statülerinin değişmiş olması gerekmektedir. Oysaki hâlâ Bulgaristan’da bir Türk azınlık vardır. Parsons’ın bakışında insan sadece bir aktördür ve sistemin bir uygulayıcısıdır. Ancak bu açıklama, neden sadece bazı kişilerin ve grupların Bulgaristan’dan göç ettiklerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Göç olgusundaki bireysel süreçleri toplumsal eylem zemininde anlamak için Weber’e de bakmak gerekmektedir.

### **2.2.2. Weber: Sosyolojik Yaklaşımı ve Toplumsal Eylem**

Sosyal eylemin açıklanması ve anlaşılması konusunda çalışmış ve birçok eser vermiş önemli bir diğer sosyolog da Max Weber’dir. Weber’in sosyolojisini sadece sosyal eylem sosyolojisi olarak görmek, dar bir çerçeveden bakmak olacaktır. Weber’in, sosyal eylemi sosyolojik perspektifte nasıl değerlendirdiğini anlamak için, öncelikle Weber’in sosyolojisine -Parsons da olduğu gibi- bakmakta fayda vardır.

Pek çok Weber yorumcusunun da ifade ettiği gibi, Weber’in sosyolojisini belirleyen ve üzerinde dikkatle durulması gereken temel nokta, birbirine rakip gibi görülen iki felsefi yaklaşımını tek bir sosyolojik bütünlük içerisinde hemhal etme çabasıdır. Weber’in çalışmalarının ana belirleyicisi, sanayi toplumu ve sanayi toplumunun çeşitli sosyal boyutlarıdır. Weber sosyolojiyi, tümüyle bürokratikleşmiş bir toplumun kendi içerisinde yarattığı akıl ve akılcılaştırma süreçlerinin modern gündelik yaşantıya nasıl yön verip belirlediğini analiz ederek, bu analiz sonuçlarıyla da bir açıklama getirmek için kullanmıştır. Bunun için de bürokrasiyi seçmiş ve bürokrasi üzerinden bir analize yönelmiştir.

Weber için sosyolojinin amacı, bireyi ve sosyal aktör olarak bireyin eylemini belirleyenlerin neler olduğunu saptamak olmalıdır. Weber kendi sosyolojik perspektifinden hareketle sosyolojiyi ve kendi sosyolojik duruşunu şu şekilde tanımlamaktadır: “Toplumbilim (oldukça belirsiz olan bu terimi burada kullandığımız anlamında), toplumsal etkinliği yorumlama yoluyla anlamak, böylece akışını ve etkilerini nedensel olarak açıklamak isteyen bir bilimdir. ‘Etkinlik’ kavramı, bireyin

öznel bir anlam yükleyerek yaptığı (ister dışa vursun, ister iç dünyasında kalsın; ister savaştan, isterse bir hoşgöründen oluşsun, belirleyici olan şey, ona ne ölçüde öznel bir anlam yüklemekte olduğudur.) her türlü insan davranışını anlatmak üzere kullanıyoruz. ‘Toplumsal’ etkinlik ile de, onu yapan bireyin ona bağladığı öznel anlam gereğince başkalarının davranışlarını göz önünde bulunduran ve buna göre bir gidiş (seyir) izleyen etkinliği anlatıyoruz” (Weber, 1995, 10–11). Weber’in kurguladığı bu sosyolojik perspektifi, Keat ve Urry iki felsefi yaklaşımı bütünleştirme çabası olarak ifade etmektedirler; “İlk yaklaşım nedensel açıklama konusundaki natüralist yaklaşım; ikincisi ise, öznel anlamların yorumlayıcı anlaşılmasına ağırlık veren antinatüralist yaklaşımdır” (Keat ve Urry, 2001, 231).

Bir sentez arayışı çerçevesinde Weber’in sosyolojisinin temel ilgi alanı, bireyin modern dünya ve modern dünyanın kültürü içerisindeki hayatı ya da kaderidir. Bu çerçevede, Weber insan özneyi eylemlilik bağlamında, kültürel bir bağın içerisinde algılayıp analiz ederken, aynı zamanda da tarihsel perspektifte makro düzlemdeki bağlar içerisinde de bir incelemeye tabi tutmaktadır. Bunun yanında Weber için herhangi bir eylemin toplumsal eylem olarak üretilip algılanmasının temelini, o eylemin anlam kategorisi içerisinde kendisine bir zemin bulması oluşturmaktadır. Weber’e göre bu zemin ancak eyleyen bireyin, bir diğer ifadeyle aktörün, kendi davranışına öznel bir anlam yüklediğinde ortaya çıkacak ve bu surette toplumsal eylem olabilecektir. Bu çerçevede Weber sosyoloji ve toplumsal eylemi, bir birtelikelik olarak şöyle tanımlamaktadır: “Muhtelif şekillerde kullanılmakla beraber, bizim anladığımız manada sosyoloji; toplumsal davranışı yorumlayarak anlamak ve bu yolla davranışı kendi akışı ve doğurduğu tesirlerle birlikte sebeplerini ortaya koyarak açıklamak isteyen bir bilimdir. ‘Davranış’ (ister dışa vurulmuş, ister içsel bir fiil, ister suskun kalma veya göz yumma olsun) davranışta bulunan kişi ya da kişilerin sübjektif mana çerçevesinde, başkalarının tavırlarına izafe edilen ve kendi akışı içinde bu tavırlara yönelmiş olan bir davranış tarzıdır” (Weber, 2004, 13–14).

Weber’in ortaya koyduğu bu kuramsal çerçeve içerisinde, Weberyan toplumsal eylem, sadece dışsal herhangi bir şeye yüklenmiş bir durum ve bir olgu değil, bizatihi birey özneler zemininde varolan ve anlaşılabilir gerçekliktir. Daha açık bir ifadeyle, Weber

için toplumsal eylem, davranışa, toplumsal bağlamda anlamlar yükleyen birey özneye, yani aktöre aittir. Bu toplumsal eylem anlayışı ve kurgusu, insan özneye ait güdüleri, duyguları ve niyet edilmiş davranışları kapsayan geniş bir zemine oturmaktadır. Böyle bir anlayışın sonucu olarak Weber'e göre, bir kültür bilimi olan sosyoloji, sadece mekanik davranışın incelendiği bir bilim olmaktan ziyade, kültürle yoğrulmuş olan bireye ait anlamlı eylemlerle uğraşmalıdır. "Weber'e göre 'kültür bilimleri' insan davranışı ve onun anlamı ve doğrularıyla ilgilenen tüm disiplinleri kucaklar" (Schroeder, 1996, 220).

Bu çerçevede Weber'in eylem anlayışında, eylemin psikolojik süreçlerinin yeri oldukça azdır. "Weber de, sosyolojinin görevinin, bireyin eylemlerine yön veren psişik etkilerin ortaya çıkarılması olmadığı belirtmektedir. Çünkü, sosyolojinin temel gözlem birimi olarak toplumsal eylem, bir gelenek, bir değer, bir amaç altında, *başkalarına* yönelmiş olan eylemdir. Başka bir deyişle, sosyoloji, eylem motivasyonu içerisinden, kültürel nitelikli motifleri başat olarak öne çıkaran ve eylemi (toplumsal eylemi) bu motiflere dayalı olarak anlamak isteyen bir bilimdir. Bireyin psişik yapısı ve motivasyonu, bir *kültür* bilimi olarak anlamacı bir sosyoloji için, olsa olsa ikincil öneme sahiptir" (Özlem, 1999, 143).

Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, Weberyen bir toplumsal eylem anlayışı sadece dışsal süreçleri değil aynı zamanda öznel süreçleri de içerisinde barındırmaktadır. Fakat insan öznenin eyleminin öznel olması, gerçekleştirilen herhangi bir eylemin daha önceden görülmediği ya da ilk kez gerçekleştirildiği zamandan beri başka hiç kimse tarafından gerçekleştirilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bir diğer deyişle, öznel süreçlerin belirlediği bir toplumsal eylemi, başka kimse ya da kimseler de gerçekleştirebilir. Toplumsal eylemin yapısı ve şekli, eyleyen aktörün kişisel amaçlarına ulaşmak için uygun araçları ve yöntemi seçen bireye bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, toplumsal eylemi belirleyen ayırım noktası, eyleyen aktörün kişisel süreçleridir.

Tekrar vurgulamak gerekirse, ortaya konmaya çalışılan bu sosyolojik perspektif içerisinde, toplumsal eylemin analizinin iki temel zemini vardır. Bunlar, yorumcu anlama ve nedensel açıklamadır. Bu iki temel analiz aracı Weber için bilimsel

nesnel bilgiye ulaşmanın yollarıdır. Fakat Weber'in yorumcu anlaması, nesnel nedensel anlamayla bir karşıtlık içerisinde değil, tam aksine bir bütünlük içerisinde bulunmaktadır. Bu bütünlükle beraber önem kazanan, öne çıkan belirleyici nokta eylemin bağlamıdır. Weberyen bir toplumsal eylem analizinde, eylemi gerçekleştiği ve var olduğu bağlamından ayırıp değerlendirmek, bir analize tabi tutmak, eylemi eksik değerlendirmek anlamına gelmektedir. Çünkü bağlamı oluşturan ve belirleyen gündelik yaşam, kendi içerisinde çok farklı boyutları, anlamları olan karmaşık bir durumdur. Bu karmaşık yapı içerisinde toplumsal ilişki ve toplumsal eylem, eyleyen bireylerin birbirlerinin varlığının farkındalığından ve eylemi diğerinin eylemini düşünerek ortaya koymasından çıkmaktadır. Bauman bir eylemi açıklamanın aslında eylemi anlamak olduğunu belirtmiştir: "İnsan gerçekliği, insan faillerin eylemlerine anlam katmalarıyla, farklıdır, aslında eşsizdir. Faillerin güdülleri vardır; kendilerine koydukları amaçlara erişmek için eylem yaparlar. Onların eylemlerini açıklayan böylesi amaçlardır. Bu nedenle, fiziksel maddelerin uzamsal hareketleri ya da kimyasal tepkimelerin aksine, insan eylemlerinin açıklanmak yerine anlaşılmaya ihtiyacı vardır. Daha açık bir deyişle, insan eylemini açıklamak onu *anlamak*, fail tarafından ona bahsedilen anlamı kavramaktır" (Bauman, 1999, 239).

### **2.2.2.1. Weber'in Metodolojik Yaklaşımı**

Toplumsal eylem anlayışı ve toplumsal eylemin yapısı aracılığıyla, Weber'in metodolojik kurgusuna bakıldığında, bu kurgunun bir tarafı rasyonalite ve irrasyonaliteyle, bir diğer tarafı ise öznellik ve nesnellikle çevrilidir. Weber'in toplumsal eylem anlayışının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak olan, metodolojik yaklaşımını Weber'in kendisi şöyle ifade etmektedir: "Bütün ampirik bilgimizin nesnel geçerliliği başka her şeyi dışta bırakacak şekilde verili gerçeği, hususi bir anlamda öznel olan yani bilgimizin ön dayanaklarını temsil etmeleri ve sadece ampirik bilginin bize vermeye muktedir olduğu doğruların değerinin ön dayanağına bağlı olduğu kategorilere göre düzenleme işlemine yaslanmaktadır... Ancak bu veriler hiçbir zaman değerlendirici fikirlerin geçerliliğinin ampirik olarak mümkün olmadığı kanıtının temeli olamaz. Nihai ve sonul değerlerin meta-ampirik geçerliliğinde şu ya da bu biçimde sahip olduğumuz inanç (ki içinde bizim varlığımızın anlamı yer almaktadır), ampirik

gerçekliğin manidarlığını kazandığı somu bakış açılarının fasılasız değişebilirliğiyle uzlaşmaz değildir. Aksine bu iki görüş bir diğeriyle uyum içindedir. İrrasyonel anlamıyla birlikte hayat ve onun mümkün anlamlar kaynağı tüketilemezdir” (aktaran Giddens, 1999, 53).

Buraya kadar anlatılmaya çalışılan Weber’in toplumsal eylem kuramı bağlamında önemli olanın, eylemin içsel ya da dışsal, normatif ya da rasyonel olmasından daha çok; aktörlerin eylemlere atfettikleri –aynı zamanda kültürel yapının da belirlediği- önem ve değer olduğu anlaşılmaktadır. Daha öncede açıklandığı gibi, sosyolojiye ve sosyologa düşen görev, eylemin hem yorumcu anlaşılması ve yorumlanması, hem de nedensel açıklanmasıdır. Bu çerçevede böyle bir analiz ve çalışma sistemi, hem natüralist hem de anti natüralist bir çaba gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle Weber’in sosyolojiye ve sosyologa öngördüğü toplumsal eylem analizi, hem anlamayı hem de nedenselliği içerecek ve bu kurguya uyacak bir analiz geliştirmesidir.

Weber’in kurguladığı bu bütüncü kuramsal yaklaşımı Swingewood şu satırlarla anlatmaktadır: “Sosyolog, toplumsal eylemin anlamını, doğa bilimlerinde getirilen açıklamalar kadar kesin biçimde yorumlamalıdır. Weber’in doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin yöntemleri arasında yaptığı ayırım, sosyal bilimlerin daha az bilimsel, daha az nesnel olmasını içermediği gibi, hipotezleri doğrulamaya uygun gerekçeler getirmediğini de içermez. Nesnel bilgi ile kesinlik, Weber’in tanımladığı biçimiyle gerçekliğin doğası bu amaçlara ulaşılmasını fiilen olanaksız hâle getirse bile, sosyolojinin amaçlarını oluşturur. Toplumsal eylemi analiz ederken, sezgisel bir anlama tarzına başvurmak ya da bir insan deneyiminin tamamını kavramaya çalışmak zorunlu değildir. Weber’in anlama kavramı, davranışı eylemden farklı bir yere koyar; davranış, basit biçimde alışkanlık ya da tepkisel davranış olduğu için öznel anlamdan yoksundur. Weber, iki ayrı anlama tarzı olduğunu savunur: Doğrudan, gözleme dayalı anlama ile açıklayıcı ya da motivasyona bağlı anlama. Weber’in “doğrudan anlama”yla kastettiği, verili bir bağlam içerisinde gözlemlenebilir, nesnel özellikler temelindeki ve odun kesen ya da  $2x2=4$  formülünü yazan birinin eylemi gibi dolaylımsız biçimde anlaşılabilir olan

açıklamadır; buna karşılık açıklayıcı anlama, güdülerin bilgisini, aktörün eyleme atfettiği öznel anlamları kapsamaktadır” (Swingewood, 1998, 181).

Toplumsal eylemden hareket ederek, tekrar Weber’in sosyolojisine bakıldığında, sosyolojik bilginin temelini sadece doğa bilimleri yöntemlerinin taklidiyle mümkün olduğu fikrine bir karşı çıkışın olduğu görülmektedir. Fakat toplumsal eylem zemininde, sosyolojik bilimsel bilginin nesneliliği de vurgulanmış ve bu temelde elde edilecek bilimsel bilgi Weber tarafından sosyolojik bilginin güçlü yönü olarak sunulmuştur. Çünkü sosyoloji doğa bilimlerinin bir adım ötesine geçip, üzerinde çalıştığı varlığın ve gerçekliğin kendi içerisindeki anlamını yakalayabilir. Weberyen bir bakışla toplumsal bir eylemi anlama ve sosyoloji ilişkisi, eylemi belirleyen aktörü anlamak, hatta toplumu anlamak anlamına gelmektedir.

“Görüldüğü kadarıyla Weber, kısaca şunu varsayıyor: Bir rasyonel akıl bir başka rasyonel akılı tanıyabilir; araştırılan eylemler rasyonel oldukları (hesaplanmış bir amaç güden) müddetçe, rasyonel olarak anlaşılabilir –bir neden değil, bir anlam ortaya sürerek açıklanabilir. Sosyolojik bilginin bu yüzden bilimden aşağı kalması gerekmez. Tam tersine, onun yalnızca betimlemekle kalmadığı nesnelere –insan nesnelere- aynı zamanda *anlayabilmesiyle* bilim üzerinde açık bir üstünlüğü vardır. Ne kadar baştan ona keşfedilmiş olursa olsun, bilimin betimlediği dünya anlamsız durur (ağaç hakkında her şeyi bilebilirsin ama ağacı “anlayamazsınız”). Sosyoloji bilimden ötesine gider – o üzerinde çalıştığı gerçekliğin *anlamını* yakalar” (Bauman, 1999, 241).

#### **2.2.2.2. Weber’de ‘Anlam’ ve Anlama Çeşitleri**

Weberyen sosyolojinin temelini oluşturan önemli kavramlardan birisi de anlamdır. Çünkü Weber genel sosyolojik perspektifini, birey edimlerinden hareketle büyük toplumsal yapıyı anlama ve analiz etme üzerine kurmuştur. Böyle bir kurgu içerisinde Weber’e birey ediminden toplumsal eyleme, toplumsal eylemden de genel toplumsal yapının analizine götürecek bir bağ, bir ilişki sistemi gerekmektedir. Bu çerçevede Weber için anlam, özellikle de bir edimin içinde barındırdığı anlam, bireysel edimden toplumsal eyleme giden temel belirleyicilerden bir tanesidir.



Weber iki tür ‘anlam’ olduğundan bahseder. Bunlardan ilki, belli bir etkinlikte bulunan kişinin, içinde bulunduğu somut durumda öznel olarak amaçladığı ve bu amacın dışarıdan gözlenebileceği anlamdır. Aynı zamanda bu ilk anlama tipinde, birden fazla aktöre mal edilebilecek ortalama ya da yaklaşık olarak anlamaya atıf yapılabilir. İkincisi ise, belli bir etkinlik türünü ihtimal ve potansiyel olarak yerine getiren ya da getirecek olan bireye ait olan bireysel anlamın, kuramsal olarak algılanan örneğidir. (Weber, 1995, 12 - Weber; 2002b, 178). Biraz daha açarak ifade edecek olunursa, bu iki tür anlamdan ilki, bireysel bir süreçte gerçekleşen fiili bir duruma işaret ederken, ikincisi ise kuramsal olarak algılanabilecek belirli tipleştirilmelere işaret etmektedir. Weber’in ‘anamlı etkinlik’ olarak adlandırdığı edimler, bu iki türden birisiyle anlam kazanmış ya da anlamlandırılmış bireysel eylemlerdir. Aslında Weber’in buradaki net göndermesi, bireysel süreçlere yani öznel olarak anlamlı ve anlaşılabilir davranışlardır. Son noktada, bireysel bir süreçten geçerek toplumsal zeminde bireye ait bir anlam kazanan edim, davranışa, yani anlamlı ve anlaşılabilir kişisel eyleme dönüşmektedir.

Weber herhangi bir eylemi anlamak için, eylemi gözleyen kişinin gerçekleşen eylemi kendisinin yaptığını tasarlaması gibi bir zorunluluğu yoktur. Weber bu duruma atıfla, Sezar’ı anlamak için Sezar olmak gerekmediğini ifade ederek, örneklendirmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, Weber için anlama, bir durumu ve davranışı taklit etme değil empati kurma ve yorumlamadır.

Weber sosyoloji için iki tür anlamadan bahseder;

1- Belli bir edimin (sözlü anlatım da içinde olarak) öznel (amaçlanan) anlamının doğrudan gözlem yoluyla anlaşılması. Weber’in bu anlama türünde ifade ettiği, belli düşüncelerin, davranışların doğrudan, akılsal süreçlerle ve gözlem yoluyla anlaşılması durumudur.  $2 \times 2 = 4$  önermesini duyduğumuzda bu önermenin anlamını doğrudan gözlem yoluyla ve akılsal olarak anlarız. Buna etkinliklerin ussal gözlemlenmesi yoluyla anlaşılmasıdır (Weber, 1995, 18).

2- Açıklayıcı anlama. Bu anlama türünde önemli olan temel durum, güdülerdir. Weber için eyleyi bu eyleme yönelten güdüler çok önemlidir ve eylemin anlaşılmasını sağlayan bağlam da bu güdüler aracılığıyla kurulmaktadır. “ $2 \times 2 = 4$  diyen

ya da yazan etkinlik sahibinin bu önermeye bağladığı anlamı, onu buna yönelten güdüler açısından, başka bir deyişle o sırada, o koşullar altında onu bu önermeyi yapmaya neyin yönelttiğine bakarak anlarız. Eğer bilirsek ki bir ticari muhasebeye dalmış bulunuyor ya da bir bilimsel gösteri yapıyor ya da bu önermede bulunmayı da içeren başka bir işe girişmiş, o zaman buradaki anlamıyla anlama sağlanmış olur. Bu etkinliği anlaşılır ve daha kapsamlı bir çerçeve içine yerleştirmeyi sağlayan ‘güdüye bakarak ussal anlama’ durumudur. Odun kesme ya da tüfekle nişan alma etkinliğinin anlamı, doğrudan gözleme ek olarak, bir de onu yapanın güdüsüne bakarak anlarız: odun kesen gündelikçi bir işçi olabilir ya da kendi evinde kullanmak üzere yakacak odunu sağlamakta olabilir ya da belki dinlenmek üzere odun kesmektedir (ussal biçim); ama bu kişi bir öfkeyi boşaltmak için de odun kesiyor olabilir (usdışı biçim)” (Weber, 1995, 19).

Bu iki çeşit anlamayı açıklayan Weber daha sonra yorumlamaya yönelmiştir. Weber için yorumlama, eylemin yorumlanarak kavranması anlamına gelmektedir. Weber’deki yorumlayarak kavrama, aslında toplumsal eylemin gerçekleştiği bağlam içerisinde kavranmasına karşılık gelmektedir. Buna göre toplumsal eylemin anlaşılıp kavranmasında asıl olan bağlamdır. Weber bu noktada genel üç bağlam belirleyerek, toplumsal eylemi eksiksiz olarak anlamaya çalışmaktadır.

1- Somut bireysel etkinliğin gerçekten kastedilen anlamı (Örneğin tarihsel yaklaşımda olduğu gibi).

2- Gerçekten kastedilen anlamın ortalama ya da yaklaşık biçimi (Örneğin yığın olaylarının toplumbilimsel incelenmesinde olduğu gibi).

3- Belli bir sıklıkla görülen bir olayın bilimsel olarak ortaya konmuş arı örneğini (düşüncel örnek=ideal tip) belirten anlam (Weber, 1995, 20–21).

Weber için temel kaygının, makro boyuttaki olguların analizi olduğu unutulmamalıdır. Weber’in bireysel etkinlikten toplumsal eyleme, toplumsal eylemden bürokrasi, kapitalizm gibi makro olguları incelemeye yönelen yaklaşımı, ortaya bütünlüklü bir sosyal teori çıkarmaktadır. Mikrodan makroya doğru uzanan ve

kuramında mikro makro birlikteliğini kurmaya çalışan Weber, bu çabasının karşılığını almış gibi görünmektedir.

### 2.2.2.3. İdeal Tipler

Yukarıdaki satırlarda bahsedildiği gibi, Weber'in toplumsal eylem sosyolojisi, anlamıyla açıklamayı birleştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca toplumsal eylem hem öznel hem de nesnel bir karakteristiğe sahiptir. Toplumsal eylemin bu karakteristiği, eylemin kesinliğinin yanında, eylemin olabilirliğini de beraberinde getirmektedir. Çünkü toplumsal eylem, küçük de olsa beklenenden sapma olasılığını taşımaktadır. Bu çerçevede Weber'in ideal tipleri, aktörlerin eylemlerini belirleme, yönünü izleme ve sapmaları saptama olanağı vermektedir.

Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, ideal tipler toplumsal eylemin, eyleyen özne ile kültürel temelli değerler arasındaki yönünü göstermektedir. Bu belirlemeden hareketle Swingewood'un ideal tip anlatımı şöyledir: "İdeal tip, gerçekliğin bir betimlemesi değil, tekil bir fenomenin özsel (ortamla değil) özelliklerini birleştiren zihinsel bir kurgudur. İdeal tip terimi ahlaki bir bakış açısı içermez; toplumsal fenomenlerin anlaşılması ve açıklanmasını kolaylaştıran metodolojik bir kavramdır. Ayrıca, dışsal bir gerçekliğe denk düşmediği gibi, Hegelci bir 'tin' şeklinde 'öz' de oluşturmaz. İdeal tipler saf formlardır; dolayısıyla bazı özelliklerine, somut biçimlerde rastlanmayacaktır. Weber'e göre ideal tipler analiz araçlarıydı, salt yol gösterici olarak değer taşıyorlardı ve somut kültürel fenomenleri karşılıklı bağımlılıkları, nedensel koşulları ve anlamları içinde açığa çıkarma tarzıydılar" (Swingewood, 1998, 178–179).

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, Weber'in ideal tipleri tarihsel süreçte makro ilişkiler ve analizler bağlamında, toplumsal eylemin anlaşılmasına yardımcı olan birer soyutlamalar bütünüdür; bir kavramsallaştırma. "Bu mutlak kavramsallaştırma, bu mental kurgu gerçekte hiçbir yerde ampirik olarak bulunması mümkün değildir. Bir ütopyadır" (Weber, 2002a, 171). Fakat aynı zamanda bu soyutlamalar, makro boyutta birer tarihsel duruma da karşılık gelmektedir. Weber'in belirlediği üç farklı ideal tip vardır. Bunlardan ilki spesifik tarihsel örneklerin içerisinde yer aldığı ideal tiptir. İlk ideal tipe, kapitalizm ya da feodalizm örnek verilebilir. İlk ideal tipe, genel ve biricik bir

tarihsel gerçeğin yeniden kavranmasıdır denilebilir. Geneldir, çünkü bir ekonomik rejimin –Weber’in tam anlamıyla bahsettiği batı kapitalizmidir- bütünü tek bir kavramla anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Benzersiz ve biriciktir, çünkü Weber’in tanımladığı bu örnek sadece çağdaş Batı toplumlarında kendini göstermiştir. İkinci tip ise tarihsel gerçeğin soyut boyutunu gösteren ideal tiptir. İkinci ideal tipe genelde verilen örnek, bürokrasidir. Birinci tipten en büyük farkı biricik olmamasıdır. Örnek üzerinden gidilecek olursa, bürokrasi genel bir tanımlama olsa da rejimlere ve uygulamalara göre değişiklikler göstermektedir. Üçüncü ideal tip ise, eyleme ait ideal tiptir (Aron, 1989, 361–362).

#### **2.2.2.4. Toplumsal Eylem**

Daha öncede belirtildiği üzere, Weber için herhangi bir bireysel etkinliğin toplumsal eylem olması için gerekli olan temel nokta, o eylemin başkasının davranışına göre yönlendirilmesi gerekliliğidir. Burada bahsi geçen başkası, eyleyen için tanınan, karşılaşılan, bilinen kişiler olabileceği gibi hiç tanınmayan veya hiç tanınmayacak, karşılaşılmayacak kişiler de olabilir. Bu çerçevede toplumsal eylem, herhangi bir araçla ya da araçsız gerçekleşen etkileşim durumudur.

Weber toplumsal eylemi, toplumsal eylem olmayan eylemler üzerinden şöyle anlatmaktadır. “Her türden etkinlik –açık etkinlik de içinde olmak üzere- bizim burada tanımladığımız anlamıyla ‘toplumsal’ etkinlik değildir. Açık bir etkinlik, eğer yalnızca cansız nesnelere beklenen davranışlarına yönelik ise toplumsal nitelikte değil demektir. Öznel davranış da ancak başkasının davranışına yönelik koşuluyla toplumsal nitelikte sayılabilir. Örneğin bir dinsel davranış, eğer yalnızca bir düşünme, tek başına dua etme, vb.den kuruluysa, toplumsal değildir. (Tek başına bir bireyin) ekonomik etkinliği, başkalarının davranışlarına yol açması durumunda ve yol açtığı ölçüde toplumsaldır. Bireyin ekonomik mallar üzerindeki edimsel kişisel denetiminin başkalarınca saygı gördüğünü yansıtması durumunda, o etkinlik tam anlamıyla genel ve resmi olarak toplumsaldır. Örneğin tüketimle ilgili olarak başkalarının ilerdeki istemlerini göz önünde bulundurup kendi artırımının bir bölümünü o doğrultuda yönlendirildiği durumda, o etkinlik somut bir biçimde toplumsaldır...”

İnsanlar arasındaki her tür ilişki toplumsal nitelik taşımaz; bireyin yalnız başkasının davranışına göre anlamlı bir biçimde yönlendirdiği etkinliği toplumsaldır” (Weber, 1995, 41).

Buradan da anlaşılacağı üzere, Weber’in toplumsal eylemi kesinlikle başka bir kişiden ya da kişilerden etkilenen ve buna göre belirlenen bir eylemlilik çeşididir. Fakat başka kişilerden etkilenerek gerçekleştirilen eylemlerden bazıları da toplumsal eylem değildir. Weber toplumsal eylem olmayan iki etkinlik türü ve durumu belirlemiştir.

1- Birçok kişinin tekbiçim etkinliği: Bu tür bir etkinliğe verilen örnek, yağmur yağarken sokaktaki insanların şemsiyelerini açmalarıdır. Böyle bir etkinlikte bireyin amacı başkalarına göre bir davranış belirlemek değil sadece ıslanmaktan kurtulmaktır.

2- Başkasının davranışından etkilenmiş etkinlik: Bu tür davranışlar bir yığının etkisiyle gerçekleşen ve gelişen eylemlerdir. Kolektif olarak yaşanan mutluluk, kızgınlık, coşku bu tür davranışlara örnek verilebilecek davranışlardır. Yalnızca bir yığının varlığıyla ortaya çıkan ve bu yığının etkisiyle kullanılan etkinlikler toplumsal bir eylem değildir (Weber, 1995, 42). Weber’in kurguladığı sosyoloji perspektifinden ortaya koyduğu toplumsal eylemden sonra toplumsal eylem tiplerine bakmakta fayda vardır.

#### **2.2.2.5. Weber’in Toplumsal Eylem Tipleri**

Buradan hareketle, Weber’in eylem tiplerine bakıldığında, yapılan tipeleştirme “bir rasyonellik ve irrasyonellik skalası” (Gerth ve Mills, 2003, 103) içerisinde gerçekleştiği söylenebilir. Giddens ise Weber’in toplumsal eylem tipleri yaklaşımına, rasyonellik bağlamına bir de nesnellik ölçütlerini de ekleyerek değerlendirmekte ve böylece daha geniş perspektifli bir yaklaşım sergilemektedir. Çünkü Weber’in toplumsal eylem yaklaşımının içerisinde bireylerin öznel süreçleri de hayli önemli yer tutmaktadır. “Weber, insan davranışının tabii dünyadaki olaylar kadar ‘öndeyelinebilir’ olduğunu iddia etmektedir: “Tabiat süreçleri’nin ‘öndeyelinebilirliği’ hava tahmin raporlarında olduğu gibi, tanıdığımız bir kimsenin eylemlerinin ‘tahmini’ kadar kesin değildir. Böylece ‘özgür irade’ = ‘tahmin edilemezlik’ anlamında

‘irrasjonalite’ kesinlikle insan davranışının özgül bir tamamlayıcısı değildir, aksine, Weber’in vardığı sonuca göre böylesi bir rasyonalite ‘normal’ değildir çünkü bu ‘sağlıksız’ olarak tanımlanan bireylerin davranışının bir özelliğidir. Şu hâlde insan davranışlarının genellemelere uymadığını öngörmek yanıltıcıdır. Gerçekte toplumsal hayat insan davranışlarındaki düzenliliklere bağlıdır sözcüğü bir birey kendi eylemlerine diğerlerinin muhtemel tepkilerini tahmin edebilir. Ancak eş derecede bu insan eylemlerinin bütünüyle tabii dünyadaki olaylarla bir düzeyde yani pozitivizmin varsaydığı gibi ‘nesnel’ fenomenler olarak ele alınabileceğini göstermez. Eylem tabii dünya tarafından paylaşılmayan ‘öznel’ bir muhtevaya sahiptir ve eylemlerin aktöre anlamını yorumlayıcı kavrama, insan davranışında ayırt edilebilir düzenliliklerin açıklanması için esastır. Bu nedenle Weber, bireyin sosyolojinin ‘atomu’ olduğunda ısrar eder” (Giddens, 1999, 50–51).

Weber’in belirlediği toplumsal eylem tipleri dört tanedir. Weber de toplumsal eylem olarak adlandırılabilen bütün eylemler bu dört tip eylem arıcılığıyla sınıflandırılmakta ve konumlandırılmaktadır.

- 1- Amaç bakımından akılcı eylem (Instrumentally Rational): Bu eylem tipinde aktör eylemini diğer bireylerin beklentilerine ve eylem nesnesinin yarattığı sosyal çevresel beklentilere göre belirlemektedir. Bu beklentilerin durumu ve anlamı, aktörün kendi eyleminin rasyonel amacına ve eyleminin sonucunu tasarlamasına bağlıdır.
- 2- Değer bakımından akılcı eylem (Value Rational): Bu eylem tipinde, eylemin belirleyicisi, aktörün etik, estetik, dinsel sosyal gerçeklikler gibi, bu değerlerin bilinçli olarak inanılmasıdır.
- 3- Duygusal eylem (Effectual): Bu eylem tipinin belirleyicisi ise aktörün çok özel olarak hissettiği ve etkilendiği kişisel süreçler ve durumlardır.
- 4- Geleneksel eylem (Traditional): Bu eylem tipinin belirleyicisi ise kökleşmiş ve değiştirilmesi çok zor olan geleneksel alışılmışlıklardır (Weber, 2002, 185).

Weber'in ayırdığı ve belirlediği bu dört toplumsal eylem tipine bakıldığında, aslında eylem tiplerinin belirleyici kriteri, anlamlı ve bilinçli olarak eyleme yönelme olduğu görülmektedir. Amaç bakımından akılcı eylem ile değer bakımından akılcı eylem tiplerinin, amaçlar ve araçlar bakımından anlamlı ve bilinçli seçimlerle işlediği açıktır. Çünkü her iki eylem tipinde de eylem gözleyeninin bilgisinden çok aktörün bilgisine göre belirlenmekte ve bu şekilde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede, hem amaç bakımından akılcı eylem tipinin hem de değer bakımından akılcı eylem tipinin ortak noktası, aktörün amacı açıkça tasarlaması ve bu amaca ulaşacak araçları seçerek düzenlemesidir. Collins amaç bakımından akılcı eylemin, Weber için önemli bir eylem biçimi olduğunu, çünkü bu eylem biçiminin ekonomik eylemlimi en üst düzeyde, ideal tip düzeyinde, içerdiğini belirtir. Ayrıca modern kapitalizmin maksimum kâr elde etmek için neyi alıp satacağını, ürünleri nasıl etkin bir şekilde üreteceğini hesaplayan işadamlarını içerdiğini de belirtmektedir. Collins değer bakımından akılcı eylemi, sonuca yönelik bir araç değil, kendi değerini kendi içerisinde taşıyan bir eylem türü olarak değerlendirmektedir. Weber'in zihninde bu eylem türüne ait politik ve dinsel örnekler vardı (Collins, 1989, 42). Collins'in yorumsal değerlendirmesi biraz daha açılacak olursa, Weber'de amaç bakımından akılcı eylem ekonomik temelli bir üst yapıya karşılık gelirken, değer bakımından akılcı eylem inanç zemininde politik ve dinsel bir üst yapıya karşılık gelmektedir. Genelde amaç bakımından akılcı eylem için köprü inşa eden bir mühendisin ya da piyasalarda para kazanmaya çalışan bir spekülâtörün eylemleri örnek verilmektedir. Bu örnekler açıkça göstermektedir ki, aktör ulaşmaya çalıştığı bir amaç için eylemsel araçlarını belirlemektedir. Değer bakımından akılcı eylem tipi için ise gemisiyle birlikte batan kaptan ya da düelloda ölen kişi örnek verilmektedir. Bu eylem tipi için yine amaç bellidir. Fakat bu kez aktör, dışsal bir amaç için değil bizatihi aktörün kendisine ait ve içselleştirilmiş bir amaç için eylem araçlarını seçmektedir.

Weber, amaç bakımından akılcı eylem ile değer bakımından akılcı eylemi birbiriyle karşılaştırarak ve aralarındaki farkı da belirterek şöyle anlatmaktadır: "Etkinliğin ikincil amaçlara, araçlara ve sonuçlara göre yönlendirilen ve aynı zamanda bu ikincil araçları amaçla, amacı da sonuçlarla, olası değişik amaçları da kendi

aralarında ussal olarak karşılaştıran kişi amaç bakımından ussal davranıyor demektir. Bir kez bu kişinin ne duyguları anlatıma kavuşturarak (hele heyecanlı biçimde), ne de geleneğe uyararak davranmadığı açıktır. Öte yandan birbiriyle yarışan ya da çatışan amaçlar ya da sonuçlar arasında yapılacak seçim kararı değer bakımından ussal nitelikte olabilir: bu durumda etkinliğin amaç bakımından ussallığı yalnızca araçlar için geçerlidir. Yine öyle durumlar olur ki edimci, birbiriyle yarışan ya da çatışan amaçları, değer bakımından ussal olacak biçimde buyruklar ya da zorunluluklar gereğince yönlendirilmeksizin, yalnızca bilinçli bir biçimde düşünülmüş bir ivedilik ölçütüne göre aşma-sıralı (hierarchy) bir düzen içinde sahip bulunduğu belli öznel gereksinimlerden oluşan uyarılar olarak kabul eder (“kıyı-yarar” [marjinal fayda] ilkesi böyledir). Görüldüğü gibi değer bakımından ussallık yönelimi ile amaç bakımından ussallık yönelimi arasında çok değişik ilişkiler bulunabilir. Ancak, amaç bakımından ussallık açısından bakıldığında, değer bakımından ussallık her zaman bir usdışılığın etkilerini taşır; öyle ki, insan, etkinliğini yönlendirmek üzere başvurduğu değer ölçüsüne ne denli bir saltık anlam bağlasa, bu usdışılığın payı da o ölçüde artar. Çünkü genellikle değer bakımından ussallık, yalnızca edimdeki içkin değere (ar bir kanı, güzellik, saltık iyilik ya da saltık ödev gibi) ne denli saltık bir namla verirse, etkinliğin sonuçlarını da o denli az göz önünde bulundurur. Amaç bakımından saltık ussallık da, aslında, çok sınırdaki bir kuramsal durumdur” (Weber, 1995, 46–47).

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Weber eylemlerin sonuçları, yönelimleri ve eyleme yön veren etkiler bakımından rasyonalite ve irrasyonalite ayırımı yapmaktadır. Weber’e göre bir eyleme rasyonel normlar yön veriyorsa, bu eylemin muhtemel sonuçlarının tahmin edilebilirliği yüksektir. Fakat bir eyleme yön veren değere ait bir durumsa, bu eylemin tahmin edilebilirliği düşüktür ve eylemin irrasyonel yönü ağır basmaktadır. “Her türlü toplumsal eylemin ölçülmesini sağlayan rasyonellik normu, amaçlar-araçlar ilişkisini verir; hedefler, onlara ulaşmak açısından gerekli olan araçların seçimi kadar, eyleyen özne tarafından da belirlenmiştir. Rasyonel eylem, öznenin kendi eyleminin yönünü belirlerken başkalarını da dikkate alması ölçüsünde toplumsal eylemdir. Dolayısıyla rasyonellik ile irrasyonellik (buradaki irrasyonellik,



rasyonel normdan sapmayı gösterir), somut, varolan durumda, olduğu hâliyle dünyada, insan deneyiminin dünyasında yapılanmıştır” (Swingewood, 1998, 180).

Weber’in belirlediği üçüncü eylem tipi ise duygusal eylemdir. Bu eylem tipinde belirleyici olan nokta, aktörün mizacının ve içinde bulunduğu öznel durumun eylemi ve eylemin araçlarını belirlemesidir. Bu eylem tipinde amaç ve bu amaca varmak için kullanılacak araçlar bilinçli ve hesaplı şekilde seçilmez. Eylemin belirleyicileri aktörün geçmişten getirdiği ve o an içinde bulunduğu duruma bağlı olarak gösterdiği tepkilerdir. Duygusal eylem tipi için, yaramazlık yapan çocuğuna annenin attığı tokat örnek olarak gösterilmektedir. Bu örnek ışığında, eylem ne bir değer sistemine bağlıdır ne de akılcı olarak seçilmiş eylemlilik durumu söz konusudur. Weber’in son tipleştirmesi ise geleneksel eylem tipidir. Bu eylem tipinin belirleyicisi alışkanlıklar, adetler ve inançlardır. Alışkanlıklar, adetler ve inançların belirlenmesiyle meydana gelen geleneksel eylemde, aktör ne bir amaç tasarlamakta ne bir değere bağlı kalmakta ne de bir araç seçmektedir. Geleneksel olarak öğrenilmiş belli durumlarda belirli davranış kalıpları kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Aron, 1989, 347).

Weber yine kendi ifadesiyle geleneksel ve duygusal eylemi şöyle anlatmaktadır: “Tam anlamıyla geleneksel davranış –yalın bir tepki biçimindeki yanılısma da olduğu gibi- genellikle ‘anamlı olarak’ yönlendirilen bir etkinlik diye nitelenebilecek olan şeyin kesinlikle sınırında ve çoğu kez de bu sınırın dışında kalır. Gerçekten de geleneksel davranış, çoğu kez, alışılmış uyaranlar karşısında yine alışkanlık durumuna gelmiş, duygusuz, donuk ve hep önceden edinilmiş bir tutum doğrultusunda direten bir tepkide bulunma yolundan başka bir şey değildir... Yalnızca duygusal olan davranış da, bilinçli biçimde anlamlı olarak yönlendirilen davranışların sınırında ve çoğu kez dışında yer alır; örneğin pek seyrek görülen bir uyarıcıya verilmiş bir tepkiden başka bir şey olmayabilir. Duygusal olarak belirlenen etkinlik, belli bir duyguyu yatıştırmak için gösterilen bilinçli bir çaba biçiminde belirlendiğinde, bir yüceltme karşındayız demektir. Böyle bir etkinlik çoğu kez –ama her zaman değil-, ‘değer bakımından’ ya da ‘amaç bakımından’ ussal etkinliğe, ya da her ikisine birden yakın düşer” (Weber, 1995, 45–46).

Weber'in geliştirdiği dört eylem tipine bakıldığında, birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış bir modelsel kurgu görülmemektedir; nk herhangi bir eylemi, özellikle de toplumsal eylem olarak değerlendirilecek bir eylemi, belli sınırlara koymak kolay değildir. Weber bu durumun farkında olarak, toplumsal eylemin bu tiplerden yalnızca birisi içerisinde gerçekleşmesinin çok seyrek görülebileceğini belirtmektedir. Fakat bu toplumsal eylem tiplerinin hiçbirisi toplumsal eylem yönelimlerinin tam bir sınıflaması olmasa da toplumbilimcinin toplumsal eylemi anlamasına yardımcı olacak saf eylem tipleri olarak sınıflanıp, kurgulandığı söylenebilir (Weber, 1995, 47).

Weber'de toplumsal eylem Parsons'ın tersine aktör temellidir. Yani Weber'in bireyi sistem içerisinde kaybolmamış, aktif olarak karar veren, irade gösteren ve bir bağlam içerisinde eyleyen bireydir. Bu çerçevede toplumsal eylemin belirleyicisi, yönlendiricisi, eylemi gerçekleştirmek için gerekli araçları seçen, aktördür. Weber'in aktörü pasif değil, eylemin her aşamasında yer alan ve hâkim olan, aktif öznedir. Buradan hareketle Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan glere bakıldığında toplumsal bir eylem olarak g, aktör tarafından seçilmiş bir eylemdir. Diğer bir ifadeyle, birey sistemin getirdiği şartlar altında kaybolarak göçe maruz kalmamış, bilakis g konusunda irade kullanarak göçü tercih etmiş ve göçü belirlemiştir. Ortaya konan Weberyana perspektif, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerin bireysel süreçlerdeki belirleyicilerin anlaşılmasını mümkün kılacaktır. Ayrıca g sürecinin göçmenler için ne anlama geldiği, Türkiye'ye g etmenin göçten başka bir anlamı olup olmadığı, g için neden Türkiye'nin seçildiği konusunda Weberyana toplumsal eylem anlayışı yol gösterici olacaktır.

### **2.3. G Sosyolojisi**

#### **2.3.1. G Olgusunun eşitli Boyutları ve Güç Tanımları**

Daha öncede belirtildiği üzere g olgusu, tek boyutlu değil, çok boyutlu ve dinamik bir yapı sergiler. Bu yapı nedeniyle göçü anlamak ve anlamlandırmak zorlaşmaktadır. Bir sosyal bilim çalışması olarak, göçü anlama ve anlamlandırma çabası içerisinde, iki boyutlu g eşitleri ve g görüntüleri üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Bunlar: i g, dış g; gönüllü g, zorunlu göç; kalıcı g, geçici g

gibi karşılıklı tanımlanabilen ikili göç türleridir. Kavramsal olarak ortaya konulması basit olan bu ikili görüntüler, herhangi bir göçü anlamak ve anlamlandırmak için kullanılmaya çalışıldığında, bazen kavram ve anlam karmaşasına neden olabilmektedir. Örneğin, zorunluluğu ve gönüllüğü belirleyen faktörler, çok etkenli, kişiden kişiye veya bir gruptan diğerine değişiklik gösteren, öznel süreçlerdir. Bu yaklaşımla, herhangi bir şekilde yapılmaya çalışılacak göç tanımı ve bu göç tanımına karşılık gelen yapılar, bazen sosyal gerçeklikte karşılık bulamayabilirler.

Bunun yanında göç üzerine çalışan bazı sosyal bilimcilerin yaptıkları göç tanımları da, üzerinde çalıştıkları göçlere göre değişim göstermektedir. Çünkü dünyada yaşanmış ve yaşanmakta olan birbirinden farklı birçok göçün, temeli ve nedeni de birbirinden farklıdır. Bu noktada şöyle bir saptamayla devam etmekte fayda vardır: Sosyal bilimciler göçleri sınıflandırırken, genelde, göçün nedeninden, göçün görüntüsünden ya da içeriğinden faydalanmaktadırlar. Örneğin Almanya'daki Türk işçiler üzerine çalışan bir sosyal bilimci, tanımını, ekonomi ve iş gücünün dolaşımı üzerinden kurarken; Fransa'daki Afrika kökenli göçmenler üzerine çalışan bir sosyal bilimci, tanımını, kolonyal, tarihsel ve kültürel bağlar üzerinden kurabilmektedir. Bu yaklaşım da göstermektedir ki, çağımızda yaşanmakta olan çok boyutlu ve karmaşık göç olgusunun genel geçer bir tanımını yapmak hayli zordur. Göç çalışmalarının, tıpkı diğer sosyal bilim araştırmaları gibi, çalışmacının araçları, araçların kuramın önüne geçmesi, içinde bulunduğu disiplinin -etnoloji, antropoloji, sosyoloji vb.- ağırlığı gibi nedenlerle damgalı olduğunu ve yapılan tanımların bu faktörlerle çeşitlendiğini görülmektedir.

Böylece yapılan birçok göç tanımlarının, farklı içerikleri ve farklı özellikleri öne çıkararak yapıldıkları söylenebilir. Fakat tüm göç tanımlarında, kuramlarında ve modellerinde bulunan ortak nokta, nüfus ve coğrafya temelli bir hareket anlayışıdır. Diğer bir deyişle mekanik olmayan sosyal bir harekettir.

Göçle ilgili tanımları vermeden önce vurgulanması gereken bir diğer nokta da, göç üzerine çalışan kişilerin çoğunlukla bir tanımlama yapmaktan kaçınmalarıdır. Pek çok kişi çalıştığı konunun spesifik alanıyla ilgili bir tanımlama yapmaktansa,

çalıştığı özgün göçü ortaya çıkaran koşulları ve yaşanan göçü anlatmaya ve açıklamaya yönelmişlerdir. Öyle görünmektedir ki, pek çok sosyal bilimcinin göçle ilgili tanımlama yapmaktan kaçınmalarının temel nedeni, yaşanan göçlerin birbirlerine benzememeleridir. Ayrıca unutulmaması gereken bir diğer nokta da, göçün bir süreç olduğu ve yaşanan bu sürecin gösterdiği değişikliklerin, kuramında süreçle birlikte gelişerek yeni tartışma ve tanımlama ihtiyacına yol açmasıdır. Bu durumdan da anlaşılacağı gibi, her bir göç, kendine özgü ve genel geçer bir tanımla tanımlanamayacak kadar biriciktir. Tüm bu zorluklara rağmen farklı göç tanımlarına bakmakta fayda vardır.

Orhan Hançerlioğlu *Toplumbilim Sözlüğü'nde* göçü, “Bir yerden başka bir yere gitme” (Hançerlioğlu, 1986, 158) olarak tanımlamaktadır. Bu kısa ve tek boyutlu tanımın ardından Hançerlioğlu, göçü ortaya çıkaran sebepler üzerinde durmuş, bir olgu olarak göçü tasvir etmiş ve tanımlamasını bu yolla güçlendirmeye çalışmıştır. Özer Ozankaya ise *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde*, göç tanımının yanında pek çok göç çeşidini de tanımlamıştır. “*Göç*: Bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri. *Dışagöç*: Bir ülkedeki kimi bireylerin ya da toplumsal kümelerin başka bir ülkeye göç etmeleri. *İçegöç*: Bir ülkeye başka ülkelerden bireylerin ya da toplumsal kümelerin gelip yerleşmesi. *İçgöç*: Bir ülke sınırları içerisinde bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka bir yere gidip yerleşmeleri” (Ozankaya, 1980). Özkalp ise, göçü tanımlayarak ikiye ayırmaktadır: “Üçüncü temel demografik süreç ise insanların bir coğrafik bölgeden diğer bir bölgeye olan hareketliliğini ifade eden göç olgusudur. Genelde iki tür göç söz konusudur. Grup göçü, bireysel veya aile göçü” (Özkalp, 1995, 209). Fichter farklı olarak, göçü tanımlamak için sosyal hareketliliği zemin almış ve buradan hareketle bir tanımlamaya gitmiştir; her türlü fiziksel hareketin de göç olarak algılanabileceğini özellikle vurgulamaktadır. Göçleri, gönüllü ve zorla olmak üzere de ikiye ayırarak bireysel süreçleri biraz daha öne çıkarmaktadır. Fichter ortaya koymaya çalıştığı bu ikili tanımlama içerisinde şöyle bir göç tanımı yapmaktadır: “En genel yorumuyla hareketlilik kişilerin zamanda, fizik mekânda veya sosyal yapılarıdaki her tür devinimine veya göçüne işaret eder” (Fichter, 1996, 154). Marshall *Sosyoloji Sözlüğü'nde*

sosyolojik göç araştırmaları başlığı altında göçü şöyle tanımlamaktadır: “Göç (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir. Sosyolojik göç araştırmaları çeşit çeşittir ve genelde akrabalık, toplumsal ağlar ya da iktisadi gelişme gibi konulara yönelik incelemeler gibi daha büyük problemlerin parçasını oluşturur” (Marshall, 1999, 685). Buraya kadar verilmeye çalışılan tek boyutlu tanımlar, doğaldır ki çağımızda yaşanan göç olgusunu tanımlamakta ve anlatmakta yetersiz kalmaktadır.

Jackson göçü tanımlamaya girişmeden önce, modern çağda yaşanan göç olgusunun anlaşılmasının ve analizinin sosyal bilimciler için giderek zorlaştığını vurgulamakta ve kendi tanımında göçün fiziksel boyutunun dışında, göçün insani ve sosyal boyutuna da vurgu yapmaktadır. Jackson’a göre göç, fiziksel temelli bir hareketle ikamet yerini ve diğer birçok faktörü de değiştirmeyi başarmaktır. Fakat Jackson, bu fiziksel olarak adlandırdığı hareketin yanına, göçün bir toplumdaki başka bir topluma doğru olduğunu ekleyerek ve iki ayrı toplum çerçevesinde tarihselliği de tanımının içine koyarak, göçün sosyal boyutuna da önemli bir vurgu yapmaktadır (Jackson, 1986, 2).

Çalışmasının temelini göçmenlik ve göçmen ağları üzerine kuran ve göçmen ağlarının içeriğini araştıran Faist, yapacağı göç tanımının işler olması gerektiğinden bahsetmektedir. Yani Faist, kendi tanımını, göçü, nerede ve nasıl gördüğü bağlamında tanımlamayı kendi araştırma zemini için işler kılmaya çalışmaktadır. “En genel şekliyle uzamsal hareket, bir mekândan diğerine, bir toplumsal veya siyasal birimden diğerine doğru aktarım olarak anlaşılabilir. Bu kavram, alanın toplumsal, siyasi ve ekonomik ilgili yapım için bir nevi taşıyıcı olduğu anlayışına dayanır. Göç, yaşanan yerin daimi veya yarı-daimi olarak, genellikle bir çeşit idari sınırın dışına doğru değiştirilmesidir” (Faist, 2003, 41)

Faist kendi çalışmasını *Uluslararası Toplumsal Alanlar* kavramı üzerine kurduğu ve göç olgusunun uluslararası boyutundaki göçmen ağlarıyla ilgilendiği için, kendi göç tanımını da bu çerçevede oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Faist için göç, uluslararası boyutta bir olgudur ve Faist, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*’nin göç konusundaki yaklaşımını temel alarak şöyle bir belirlemeye gitmektedir: “Gerçekten,

yaşam yerinin ulusdevletler arasında değiştirilmesi –göç alma ve göç verme- ve bir ulusdevletin alt birimleri arasındaki değişimi –iç-göç ve dış-göç- arasında bazı ayrışmalar bulmaktayız (aktaran Faist, 1985, 524). En temel aşamada, kişi, iç göç ile uluslar arası göç arasında bir ayrıma gitmek için idari olarak belirlenmiş bölgesel birimleri kullanabilir. O hâlde aynı idari birim içerisindeki bir hareket artık göç olarak görülemez; bu yeniden yerleşmektir” (Faist, 2003, 42). Yazar kurmaya çalıştığı bu çerçeve ve yaptığı tanımlamayla, kendisine göre göçmenin kim olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu çerçevede Faist için göçmen, belli bir zamanda yerleşmek için –ulus-devleti işaret ederek- ülke değiştiren kişi ve kişilerdir.

Cemal Yalçın *Göç Sosyolojisi* adlı çalışmasında, kapsayıcı bir göç tanımı yapmanın zorluğunun farkına vararak, bir tanım yapmaya çalışmaktadır. Böyle bir çaba içerisinde, ilk olarak, göçle ilgili ortak noktaları bulmaya çalışmaktadır. Yalçın’ın bulduğu ortak nokta, yer değiştirmedir. Bu ortak nokta üzerinden şöyle bir tanımlamaya gitmektedir. “Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli, yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir” (Yalçın, 2004, 13). Yalçın kapsayıcı olma iddiasıyla yaptığı bu tanımlamayla, aslında, iddiasını gerçekleştirememiş; sadece göçün etkilediği ve etkilendiği alanları, tanımlamasının içerisine koymakla yetinmiştir.

Buraya kadar verilmeye çalışılan tanımlamalar, göçün çok faktörlü bir olgu olmasından ve yeni örneklerin kuramı yeniden ve yeniden ele almayı zorunlu kılmasından dolayı mutlak bir tanımlamanın mümkün olmadığını göstermektedir. Yukarıda verilen göç tanımlarının, günümüzde yaşanan göç olgusunun tüm boyutlarıyla anlaşılmasına yardımcı olamayacağı da açık bir şekilde görölmektedir. Çünkü küresel anlamda günümüzde yaşanmakta olan göç olgusu, geçmişe göre çok faktörlü, daha geniş kapsamlı ve daha hızlıdır. Gelişen ve hızlanan ulaşım araçları, iletişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler, finans kapital ve sıcak paranın dünya üzerinde daha hızlı ve daha kolay dönüyor olması, dünyanın bazı bölgelerindeki ulus-devlet sınırlarının kalkıyor olması, dünyadaki gelir dağılım dengesinin daha da bozulması, buna bağlı olarak bazı bölgelerin ve ülkelerin daha da fakirleşmesi, dünyanın bazı bölgelerinde

yükselen milliyetçilik ve mikro milliyetçilik akımları, yaşanan savaşlar ve yaşanmakta olan savaş tehditleri, çağımızdaki göç olgusunu yakından etkileyen temel faktörler olarak görünmektedirler. Dolayısıyla geçmiş dönemlere göre daha karmaşık ve çok boyutlu görüntüsü olan, göç olgusu üzerine kapsayıcı, tek bir göç tanımı yapmak pek mümkün görünmemektedir.

### **2.3.2. Göç Kuramları ve Modelleri**

#### **2.3.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları**

Ravenstein'in çalışması, genel yapısı, niteliği ve göç olgusuna kuramsal yaklaşımıyla, sitemli bir göç çalışması olarak nitelendirilmektedir. Ravenstein bu çalışmayla William Farr'ın göç hakkındaki düşüncelerini yanlışlamaya yönelmiştir. Farr, "göçün, hiçbir kesin kanuna bağlı olmaksızın yürüdüğü" (aktaran Corbett, 2005) fikrini savunmaktadır. Bu çerçevede Ravenstein'in çabası, göç olgusunun genel geçer kanunlarını bulmak içindir. Ravenstein çalışmasını, 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinin verileri üzerine kurmuş ve bu verilerden hareketle yedi göç kanunu belirlemiştir. Ravenstein'in çalışmasının değerli olarak nitelenmesinin nedenlerinden bir diğeri de, bu çalışmanın daha sonra yazılacak olan göç kuramlarına ve modellerine öncülük etmesidir. Çünkü Ravenstein'nin 1885'te yayınlanan bu çalışması, bilinen, göçle ilgili ilk çalışma olma niteliğini taşımaktadır (Yalçın, 2004, 22).

Genel anlamda Ravenstein'in çalışmasına bakıldığında, derinlikten ve güçlü bir analizden yoksun görünmekle birlikte, dönemi için ve daha sonraki göç çalışmaları için anlamlı bir öncü olma niteliği taşımaktadır. Çalışmanın kuramsal temeli endüstrileşme ve kentleşme olguları üzerine kurulmuş ve 19. yüzyılın son yarısındaki gelişmeler çalışmanın temel dinamiğini oluşturmuştur. Endüstrileşmeyle birlikte gelişen iş imkânları ve endüstrileşmeye paralel gelişen ulaşım ağları, insanları Avrupa'nın içlerine ve Kuzey Amerika'ya doğru yöneltmiştir. Böylece milyonlarca insan evlerini, topraklarını ve yaşamlarını daha iyi bir hayat için bırakıp, başka yerlere göç etmişlerdir. Böyle bir dönemde çalışmasını yapmış olan Ravenstein, 1885 ve 1889 yıllarında yayımladığı *Göç Kanunları (The Laws of Migration)* başlıklı iki makalesinde belirlediği yedi göç kanunu tartışmaya açmıştır. Bu göç kanunları şunlardır.

1. Göç ve mesafe: Göçmenlerin büyük çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göç ederler. Bu kısa mesafeli göç, gidilen yerde göç dalgaları yaratan bir etkiye sahiptir. Ortaya çıkan bu göç dalgaları daha fazla göçmeni içine alabilecek olan büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yönelme eğilimindedir. Büyük merkezlere doğru yönelen göçün boyutlarını belirleyen de, bu gelişen sanayi kentlerindeki yerli nüfusun yoğunluğudur. Bir diğer ifadeyle, Ravenstein göç edilen merkezlerdeki iş imkânlarının çokluğunun o kentte yaşayan nüfusa oranının, göçün boyutunu belirlediğini ifade etmektedir.

2. Göç ve basamakları: Sanayileşme ve ticaretin gelişmesiyle birlikte, kentsel bağlamda meydana gelen hızlı ekonomik büyüme, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri hızla kente çekmektedir. Kentin çevresel alanındaki kırsal bölgede meydana gelen seyrelme, uzak bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmaktadır. Uzak bölgelerden gelen göçmenlerin kendi yaşadıkları yerde yarattıkları seyrelme de, o bölgelere daha yakın yerlerden gelenlerle doldurulacaktır. Her bir basamak kente yakınlaştıkça ve kentin avantajları diğer göçmenler tarafından algılandıkça, göç tüm ülkeye yayılacak ve ülkenin her yerinde hissedilecektir.

Yani Ravenstein'a göre göç olgusunun bir boyutu, basamaklı bir şekilde seyrelen ve boşalan yerlerin yakın bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmasıyla oluşan dalgalardır. Aslında Ravenstein'ın ikinci kanunu, birincisinin destekçisi ya da açıklayıcısı gibi görünmektedir. Çünkü ilk kanunda göç dalgalarının yaratılması ve bu dalgaların nasıl ortaya çıkacağı ve bu göç sisteminin nasıl işleyeceği açıkça görünmemektedir. Ravenstein'ın ortaya koymuş olduğu kısa mesafeli göç olgusu, onun birinci göç tipini oluşturmaktadır. Daha sonraki kanunlarda ikinci göç tipi olarak uzun mesafeli göçlerden bahsedecektir.

3. Yayılma ve emme süreci: Göç olgusunda yayılma ve emme süreci birbirini destekler konumdadır ve bu süreçler birbiriyle el ele yürümektedirler. Yayılma ve emme sürecini benzer kılan temel nokta, ulaşılmak istenilen amaçtır. Yani yayılma ve emme süreçlerinde bir amaç birlikteliği vardır. Ravenstein'a göre göç, kendi başına amaç olamaz, bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göçmenler



için amaç, kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetin getirisinden pay almaktır. Kentin getirisinden pay alma isteği ya da daha iyi yaşama arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Yeni ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir. Ravenstein'in ortaya koymuş olduğu bu işleyişte görüldüğü gibi, her iki süreç göçle ihtiyaçlarını karşılamakta ve amaç bakımından birliktelik içerisinde hareket etmektedirler.

4. Göç zincirleri: Ravenstein göçün zamanla zincirleme olarak geliştiğini ve göç alan yerleşim yerlerinin aynı zamanda göç de verdiğini belirtmiştir. Böylece her bir göç dalgası, tetikleyici etki göstererek, bir diğer göç dalgası yaratmaktadır. Çok net bir şekilde görülmektedir ki, Ravenstein için göç, bir bölümüyle zincirleme ve bir kez başladığında ardı ardına devam eden bir süreçtir.

5. Doğrudan göç: Ravenstein ilk dört kanunda basamaklı ve zincirleme bir göçten bahsetmektedir. Fakat Ravenstein'in beşinci kanunu doğrudan, uzun mesafeli ve basamaksız; ilk dört kanununda anlattığından başka bir tür göçü anlatmaktadır. Uzun mesafeli göçlerde, göç eden kişiler büyük ticaret, endüstri merkezlerine yönelmekte ve basamaksız şekilde, doğrudan bu kentlere yerleşmeyi tercih etmektedirler.

Ravenstein ortaya koyduğu ilk beş göç kanunu, temelde iki göç modelinden bahsetmektedir. Buna göre ilk modelde göç basamaklı bir şekilde, kısa mesafeli ve zincirleme olarak sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşmekte; ikinci modelde ise göç basamaksız, uzun mesafeli ve dolaysız olarak ticaret ve sanayi merkezlerine yönelmektedir. Bu göç modelleri çerçevesinde ortaya çıkan ortak nokta, göçün, ticaretin ve sanayinin geliştiği büyük kentlere doğru olduğudur.

6. Kır kent yerleşimcileri farkı: Ravenstein'a göre kentte yerleşik olarak yaşayanlar, kırsal kesimde yerleşik olarak yaşayanlardan daha az göç etme eğilimindedirler. Kente yönelen göçler, kentte yaşayan yerleşikleri çok fazla yerinden oynatmamaktadır. Oysaki kırsal kesimden kırsal kesime yapılan göç, kırsalda yaşayan yerleşikleri yerinden oynatma, göç dalgaları ve basamaklı bir göç yaratma eğilimindedir.

7. Kadın erkek farkı: Ravenstein'in son göç kanunu cinsiyete aittir. Bu kanuna göre kadınlar, erkeklere oranla daha fazla göç etme eğilimindedirler. Ravenstein 1889 yılında yayınladığı ikinci makalesinde, kadınların iç göçler ve kısa mesafeli göçlerde erkeklerden daha fazla göç eğiliminde olduğunu tekrarlamış ve bir ekleme yapmıştır: Erkekler uzun mesafeli ve yurtdışı göçlere, daha fazla katılmakta ve daha yüksek bir göç eğilimi taşımaktadırlar (Yalçın, 2004, 25).

Ravenstein 1881 ve 1889'da yayınladığı aynı adlı iki makalesinde de yukarıdaki kanunlarını ortaya koymuş; göç sürecinin temel mekanizmalarını, hem iç hem de dış göç için belirlemeye çalışmıştır (Jackson, 1986, 14). Fakat ikinci makalesinin ilkinden temel farkı, uluslararası göçle de ilgili bilgiler vermesidir. Ravenstein uluslararası göç olgusunda, yine ekonomik belirlenim temelli bir yaklaşım ortaya koymuş ve uluslararası göçü kentsel ve endüstriyel gelişimle bağlantılı olarak irdelenmiştir. Ravenstein, ikinci makalesinde düşüncelerine temelde iki ekleme yapmıştır. Birinci eklemesi göçün nedenleriyle ilgilidir. Göçü yaratan ya da artıran etkenler olarak kötü veya baskıcı kanunlara, olumsuz iklim koşullarına ve ağır vergilere işaret etmiştir. Fakat Ravenstein için göçün temel etmeni, ekonomik anlamda daha iyi olma isteğidir; bunun dışındaki diğer koşullar o kadar güçlü değildir ve talidir. Dolayısıyla diğer koşulların yarattığı göç dalgalarından, ekonomik olarak daha iyi olma isteğinin yarattığı göç dalgaları daha güçlüdür. Ravenstein'in yaptığı ikinci ekleme ise göçün sürekliliğiyle ilgilidir. Ravenstein göçün sürekli artarak devam eden bir süreç olduğunu vurgulamakta, bu sürecin sebebi olarak da sanayinin gelişmesini ve buna bağlı olarak sanayi ve ticaret merkezlerinin çoğalmasını göstermektedir (Yalçın, 2004, 26).

Görüldüğü üzere Ravenstein'in göç kanunları, dönemine ait ekonomik belirlenim temelli bilgiler vermekle birlikte, günümüzdeki çok etmenli ve daha kompleks göç olgusunun anlaşılması noktasında eksik kalmaktadır. Ravenstein'in ortaya koyduğu göç kanunlarının daha sonraki göç çalışmalarına temel katkısı ise, tarihsel olarak arkadan gelen göç teorilerine ve modellerine zemin yaratmasıdır. Castles ve Miller, Ravenstein'in göç kanunlarından bahsederken birkaç tespit ve eleştiride bulunmaktadır. Temel olarak teorisinin tarihsel olmadığını (ahistorical) ve bireysel

tercihlere dayandığını vurgulamışlardır. Çünkü onlara göre Ravenstein'in teorisinin temeli, göçmenlerin gidecekleri yer konusunda rasyonel olarak yaptıkları bir maliyet-kazanç hesabına dayanmasıdır. Bireysel maliyet-kazanç hesabı noktasında Ravenstein'in teorisi, neo-klasik ekonomik temelli göç çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Castles ve Miller, düşük gelirli bölgelerden yüksek gelirli bölgelere yönelen göç hareketlerinin, ekonomik temelli olmasından dolayı bunun klasik itme çekme teorisi olarak da adlandırılabilirliğini söylemektedirler. Çünkü göçe sebep olan düşük gelir, düşük hayat standardı, ekonomik fırsatların yokluğu, politik baskılar gibi etmenler itme faktörleridir. Yüksek kazanç, işgücü talebi, ekonomik fırsatlar ve politik özgürlük ise çekme faktörleridir (Castles ve Miller, 1998, 20–21).

Genel hatlarıyla anlatılmaya çalışılan yedi kanun ve en basit anlamıyla ortaya koymaya çalışılan çeşitli eleştiriler, Ravenstein'nin çalışmasının diğer pek çok göç teorisine ve modeline sadece bir zemin olabileceğini göstermektedir. Bu çalışma, dönemin İngiltere'sinin şartlarına göre bir anlamlılık ifade etse de, bu kanunların genel geçer olduğunun iddia edilemeyeceği net bir gerçektir. Ravenstein'in ekonomik ve endüstriyel gelişme etkisi çerçevesinde kurguladığı, tek faktörlü göç olgusu, günümüzdeki göçün yapısının, gerçeklerinin ve içeriğinin anlaşılması için yetersiz görünmektedir.

### **2.3.2.2. İtme Çekme Kuramı**

Göç kuramlarının tamamına bakıldığında üzerinde en çok durulmuş ve en çok bilinen kuramlardan bir tanesi de itme çekme kuramıdır. Bu kuramın formülünü ve içeriğini ilk olarak 1966 yılına Everett Lee yazmıştır. Fakat daha sonraki yıllarda bu kurama çeşitli kişiler tarafından katkılar yapılmış ve kuram geliştirilmiştir. Lee'nin ortaya koyduğu ilk formülasyon tamamıyla korunmuş, yapılan çeşitli katkılar kuramın temelini bozmamıştır.

Lee 1966 yılında *Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)* adıyla yayınladığı makalesinde Ravenstein'in çalışmasına atıfta bulunarak bir saptama yapmaktadır. Lee, Ravenstein'dan beri neredeyse yetmiş beş yıl geçtiğini, neredeyse de binlerce göç çalışmasının yapıldığını ve pek çoğunda Ravenstein'a atıfta

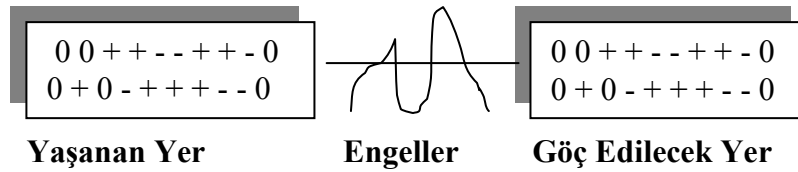
bulduğunu belirtmiş; geçen bu süreçte yapılan göç çalışmalarının çoğunun da göçmenlerin demografik yapısına ait genel bir eğilim ortaya koymaktan öteye gitmediğini ifade etmiştir (Todaro, 1980, 16). Lee yazdığı kuramda, göçmenden daha çok göçe odaklanmış, fakat göçmenin göz ardı edilmemesi gerekliliğini de kuramında belirtmiştir.

Bu çerçevede Lee ilk olarak göçlerin karakteristik temel ortak özelliklerini ortaya koymaya çalışmış ve bunun için de göçe ait itici ve çekici faktörleri saptamış, analizine temel oluşturacak dört temel faktör belirlemiştir. Bunlar,

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörler (Yalçın, 2004, 30).

Lee'nin kendi kuramına ait olarak belirlediği bu faktörler, itme çekme kuramının temel işleyişini ve bileşenlerini oluşturmaktadır.

### Şekil 2 Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileşimi.



İtme ve çekme kuramına göre, hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde, itici ve çekici faktörler vardır. Hem itici hem de çekici faktörlerin birliği bir bütünlük oluşturmaktadır. Şekil 2’de görüldüğü hâliyle, göç için “0”lar nötr, “+” olumlu ve “-”ler de olumsuz faktörleri temsil etmektedir. Lee’nin kuramına ait nötr değerler, herkes için aynı olan ve göçe herhangi olumlu ya da olumsuz bir katkısı olmayan faktörlere karşılık gelmektedir. Olumlu faktörler göçe yönelik çekmeyi temsil ederken, olumsuz faktörler ise itmeye karşılık gelmektedir. Bu birlikteliğin ortaya koymuş olduğu bütünlük, açıkça

göstermektedir ki, yaşanan yerin de göç edilecek yerin de kendi içinde olumlu ve olumsuz faktörleri, yani itme ve çekme faktörleri vardır.

Buradan hareketle, bir yapı olarak sosyal alan içerisinde itmeye neden olan olumsuz faktörler ve çekmeye neden olan olumlu faktörler, hayli çok ve birbirinden farklıdır. Çünkü kuramın temel yapısı itibariyle, itme ve çekme faktörleri kişisel ve görelidir. Dolayısıyla kişisel düzlemde göç için avantajları ve dezavantajları belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim, ırk vb. gibi demografik faktörlerin değerlendirilmesi, itme çekme kuramı için çok önemlidir. Ayrıca bir diğer önemli nokta da demografik faktörler çerçevesinde göç için kişisel avantajların ve dezavantajların, hangi sosyal bağlamlar içerisinde ve süreçler çerçevesinde hesaplanıp ortaya konulacağıdır. Örneğin çocuk sahibi bir aile için göç edilecek yerdeki eğitim olanakları önemliken, çocuksuz bir aile için göç edilecek yerdeki eğitim olanaklarının durumunun ne olduğu herhangi bir önem taşımamaktadır. Tüm bunların ışığında itme çekme faktörlerinin çok karmaşık ve çok boyutlu sosyal gerçekliklere bağlı olduğu açıktır. Lee, bu çok faktörlü, ince ve ayrıntılı içerik çerçevesinde, önemli olanın, öncelikle tüm itme ve çekme faktörlerinin farklı sınıflar için doğru tanımlanıp, bu faktörlerin içeriğinin de doğru bir şekilde oluşturulması gerekliliğini belirtmiştir.

Kuramın temel çerçevesini oluşturan ve işlerliğini sağlayan önemli bir nokta da yaşanan yer ile göç edilecek yerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin birbirlerinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerekliliğidir. Daha net bir ifadeyle, yaşanan yerdeki itme çekme faktörleri kendi içerisinde bir bütün olarak; göç edilecek yerdeki itme çekme faktörleri de kendi içerisinde bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla kurama göre, hiçbir bağlam ve düzlemde mutlak itme ve mutlak çekme faktörü yoktur. İtme çekme faktörlerinin içeriğinin belirlenmesi birçok etkene bağlıdır.

Lee'nin kuramda vurguladığı bir diğer boyut ise göçün belirleyenleridir. Lee göçün belirleyenleri olarak iki boyut ortaya koymaktadır. Bu belirleyenlerden ilki, kişisel (mikro) faktörler, diğeri ise kişisel olmayan (makro) faktörlerdir. Potansiyel göçmenler olarak değerlendirilen yerleşikler, kendileri için yaşadıkları yerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğunu, bu faktörlerin kendileri için ne anlama geldiğini

çok iyi bilmekte ve itme çekme faktörlerinin hesabını çok rahatlıkla yapabilmektedirler. Belli bir bölgede yerleşik olarak yaşayan potansiyel göçmeler, başka bir yere göç etmeyip yaşadıkları yerde kaldıklarında ve bu kalmadan sonraki süreçte olumlu ve olumsuz faktörlerin, yaklaşık olarak neler olacağı konusunda genel anlamda bir fikre de sahip bulunmaktadırlar. Fakat göç edilecek yerdeki sosyal yapı ve varolan durum içerisindeki belirsizlikler, göçmenlerin kendileri için yarattıkları beklentiler ve hâlihazırda varolan riskler gibi kavramlar, potansiyel göçmenler için göç sürecinin belirleyenleridirler. Bu kuramsal yaklaşım bağlamında, göçün kendisinin başlı başına bir belirsizlik ve bu belirsizliğin de kişileri göç sürecinden alıkoyan bir durum olduğu söylenebilir.

Lee'nin itme çekme kuramı çerçevesinde, özellikle üzerinde durduğu bir diğer nokta da, yaşanan yer ile göç edilecek hedef yer arasında bulunan engelleyici faktörlerdir. Buna göre yaşanan yerde ve gidilecek olan hedef yerdeki tüm faktörler eşitlendiğinde, göçe yönelme eğilimlerini sadece göçmene ve/veya potansiyel göçmene ait kişisel faktörlerin farklılığıyla açıklamak yetersiz olacaktır. Göç analizini daha iyi ve doğru yapabilmek için, yaşanan yer ile göç edilecek yer arasındaki engelleri de göç analizinin içine katmak gerekmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi, Lee kuramında engelleyici faktörleri makro ve mikro olmak üzere ikiye ayırarak kullanmaktadır. Kişisel farklılıklara ve kişinin içinde bulunduğu durumsal bağlamları temel alan mikro faktörler; göçün beraberinde getireceği hukuksal ve sosyal belirsizlik, göç mesafesi, ulaşım için ödenecek bedel ve ulaşım imkânları gibi çeşitli etmenlerdir. Göçü engelleyen makro faktörler ise, katı göç kanunları, ırk ya da ulusal kimliğe gönderme yapan göç sistemleri, göç için fiziksel uygunluk ve sağlık kontroleri gibi göçmenlerin karşılaşılabileceği daha üst düzeydeki faktörlerdir (Todaro, 1980, 17–18).

İtme ve çekme teorisi, genel bir bakışla, sadece itici çekici faktörlerin etkisiyle işliyor gibi görünmektedir. Fakat bu işleyişin ardında yatan ve tüm süreçleriyle birlikte göç olgusunun belirleyicileri, bu kadar net ve kolay anlaşılır değildir. Çünkü Lee'ye göre göç, anlaşılması zor ve karmaşık bir olgudur. Bunun için de, sadece itme çekme faktörlerini incelenmek yetersiz kalmakta, itme çekme faktörlerinin yanında göçü engelleyebilecek olan makro ve mikro faktörlerin de incelenmesi gerekmektedir.

Diğer bir deyişle Lee'ye göre göç, artılarla eksilerin matematiksel hesabından çıkan bir sonuç değildir; fakat artılar ve eksilerle yapılan bu matematiksel hesap da, göçün temelini ilk basamağını oluşturmaktadır.

Günümüzdeki göç olgusuna ve yaşanan çeşitli göç olaylarına genel anlamda bakıldığında, itme çekme faktörlerinin hâlâ gerek iç göçler gerekse de dış göçler için işlediği görülmektedir. Bunun yanında günümüzdeki göçlerin artık Lee'nin bahsettiğinden daha da karmaşık hâle geldiği açıktır. Küreselleşme başta olmak üzere pek çok faktör, göç olgusunu derinden etkilemekte ve değiştirmektedir. Ortaya çıkan bu çok belirleyeni yapı, itme çekme faktörlerinin hesabının kolay olmadığı bir duruma işaret etmektedir. Her ne kadar günümüzde itme çekme faktörleri göç bağlamında varlıklarını sürdürüyorlarsa da, Lee'nin kuramında bahsettiği gibi, bu itme çekme faktörlerinin her sınıf için ayrı olarak hesaplanması artık daha da zordur. Çünkü yaşanan bu dönemde, sınıf kavramının yapısı, içeriği hayli tartışmalı hâle gelmiştir ve bu sınıf tartışmaları, çeşitli tespitler yapılabilmesini güçleştirmektedir.

### **2.3.2.3. Petersen'in Beş Göç Tipi**

İtme çekme faktörleriyle uğraşan ve göç üzerine düşünen bir diğer göç kuramcısı da Willam Petersendir. Petersen, her insanın aynı olduğu ve göçünde normal bir şey olduğu yaklaşımına karşı çıkararak, “eğer her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor” (Petersen, 1958, 258) diye sorarak başlıyor çalışmasına. Temel olarak Petersen'in aradığı, itme çekme faktörlerinin altında yatan asıl sebeplerin ne olduğudur. Petersen, tarihsel döngünün öneminden bahsederek ve unutulmaması gerekliliğini ortaya koyarak, belli bir zaman sürecinde göç için itme faktörü olarak işleyen bir bütünlüğün, belli bir dönemde çekme faktörü olarak işleyebileceğinden bahsetmektedir. Ekonominin genel durumunun göç için her zaman önemli bir faktör olduğunu kabul eden Petersen, ekonomik yapının belli sınıflar için ne anlama geldiğini ve ekonominin göçü nasıl etkilediğini, göçleri anlayıp sınıflandırmak için incelememiz gerektiğini ortaya koymuştur. Çünkü ekonomide yaşanan dalgalanma üst, orta ve alt sınıfları farklı şekillerde etkilemekte ve kişilerin farklı tepkiler vermelerine neden

olmaktadır. Bu çerçevede, Petersen bireysel ve sınıfsal farklılıkları da gözeterek, beş göç tipi oluşturmuştur.

1- İlkel (primitive) göçler: Bu göçler doğal çevrenin yarattığı itme etkisiyle oluşan göçlerdir. Petersen göçebe toplulukların dönemlik göçlerini de bu göç tipi içerisinde tanımlamaktadır. Fakat Petersen'in ayrıntıyla ve asıl üzerinde durduğu konu, kuraklık, kötü hava şartları gibi çevrenin yarattığı fiziksel zorluklardan kaynaklanan ve bu sebeplerle yaşanan toplu göçlerdir.

2- Zoraki (forced) ve yönlendirilen (impelled) göçler: Petersen, ilk göç tipinde ayırt edici özellik olarak doğanın yarattığı baskıyı kullanırken; ikinci göç tipi olan zoraki göç ve üçüncü göç tipi olan yönlendirilen göçte, sosyal durumun yarattığı baskıyı ayırt edici bir özellik olarak kullanmaktadır. Bu ayırt edici özellik bağlamında potansiyel göçmenlerin, göç edip, etmemeyi tercih edebilme güçlerini kendi ellerinde buldukları durum, Petersen tarafından yönlendirilen göç olarak adlandırılmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse, sosyal bir baskıya rağmen bireyler ya da bir toplum göç etmede bir karar mekanizması kullanabiliyorlar ve bu karar mekanizmasının işletme gücünü ellerinde bulduruyorlarsa, Petersen için bu yönlendirilen göç anlamına gelmektedir. Şayet potansiyel göçmenler, göç kararı üzerinde herhangi bir inisiyatifte bulunamıyorsa, bu bütünlük Petersen için zoraki göçe karşılık gelmektedir. Burada önemli olan nokta, sosyal bir zor kullanma ve zorlama sonucunda bireylerin ya da toplumların ellerindeki karar mekanizmasını kullanma şansına sahip olmamaları ya da ellerinde buldukları karar mekanizmasını kullanamamalarıdır. Petersen, Nazilerin Yahudileri göçe zorlamak için geliştirdikleri anti-Semitik eylemleri, kanunları ve Yahudileri toplama kamplarına taşımak için geliştirdikleri politikaları, zoraki göçe örnek olarak vermiştir. Petersen bu olayın zoraki göç ve yönlendirilen göç arasındaki farklılığı gösteren gerçek bir örnek olduğunu da belirtmektedir.

3- Serbest (free) göç: Yukarıdaki göç tiplerinin serbest göçten farkı, temel bir belirleyenin varlığıdır. Oysaki serbest göç tipinde kişiler, topluluklar ve toplumlar üzerine uygulanan her hangi bir zorlayıcı durum ve itici bir güç yoktur. Petersen'in tiplendirdiği serbest göçte, göçmen kesin ve kararlı bir şekilde kendi göç kararını



vermekte ve buna göre hareket etmektedir. Bu göç tipi büyük kitlesel göçleri değil, bireysel tercihlerle ilerleyen kişisel göçleri tanımlamaktadır.

4- Kitlesel (mass) göç: Petersen'e göre dünyadaki göçün üçüncü basamağı olan bu göç tipi, teknolojik gelişmeye paralel ilerleyen bir durumu ifade etmektedir. Petersen dünyadaki ulaşım yollarının ve imkânlarının gelişmesiyle, göçün kitlesel bir duruma geldiğini ifade etmektedir. Bu göç tipinin en belirgin ve diğer göçlerden ayrılan özelliği, göçün kolektif bir olgu hâline gelmesidir. Serbest göç tipine ait olarak Amerika ve Avrupa kıtasına göç eden bireysel, öncü göçmenlerin, göçün kitlesel hâle dönüşmesindeki öneminin büyüklüğü, örnek olarak verilmektedir. Çünkü öncü serbest göçmenler, göç ettikleri yerin farklı hayat tarzını benimsemiş ve bu kazanımlarını diğer takipçilerine aktarmışlardır. Bir diğer ifadeyle, teknolojik gelişme ve öncü göçmenlerin kurdukları göçmen ağları, yeni göçmenleri göçe cesaretlendirmiş ve kitlesel göçü yaratmıştır (Petersen, 1958, 259–263).

Petersen'in ortaya koymuş olduğu bu çalışması, buraya kadar incelenen göç çalışmaları içerisinde en çok ses getiren, üzerinde durulan ve tartışılan göç çalışması olma niteliğini taşımaktadır. Petersen'in bu ilginç çalışmasıyla yaptığı sınıflama ve bu sınıflama için kullandığı tiplendirme kriterleri dönemine göre hayli kapsamlıdır. Ayrıca, bu tiplendirmeler ve ortaya konulan tiplendirme kriterleri, dünyadaki göçün kronolojik olarak gelişen, sosyal değişimini ve gelişimini de göstermektedir. Petersen'in çalışması çerçevesinde ortaya konan göç tipleri, sadece itme çekme faktörlerinin varlığı sonucunda oluşmamakta, aynı zamanda göç için bireysel ve toplumsal motivasyonları da analiz malzemesi yapıp, bu malzemeyi kullanarak oluşmaktadır. Tüm bunların eşliğinde, Petersen'in çalışması, özellikle bireysel ve toplumsal motivasyonu kapsadığı için, göç sosyolojisi içerisinde anlamlı bir yer teşkil etmektedir.

#### **2.3.2.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı**

Göç sosyolojisiyle ilgili olarak üzerinde durulacak bir diğer kuram da kesişen fırsatlar kuramıdır. Bu kurama genel olarak bakıldığında, mikroya yönelik, göç konusunda bireylerin kararları ve bu kararlara iten sebepler üzerine yoğunlaşan ve sosyal aktör olarak göçmeni ön plana çıkaran bir kuram olduğu gözlenmektedir. 1940

yılında Stouffer ilk kez kesişen fırsatlar (intervening opportunities) kuramından bahsetmiştir. Stouffer yaptığı bu çalışmada, Cleveland'ın anakent bölgesine ait nüfus istatistiklerini kullanmış ve bu istatistiklere göre evlerinden taşınan kişileri veri kabul ederek çalışmasını geliştirmiştir.

Kurama göre göç olgusunda önemli olan noktalar, göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki imkânlar ve bu imkânların miktarıdır. Fakat Stouffer oluşturduğu kuramda, bu üç önemli faktörden mesafeyi analiz nesnesi olarak diğer faktörlerin önüne koymaktadır. Stouffer'a göre, göç çalışmalarında çekim etkisi üzerinde daha fazla durulmalıdır. İki farklı merkezdeki çekim etkileri, göç edilecek yerle çekim merkezi arasındaki mesafe dikkate alınarak analiz yapılmalıdır (Stouffer, 1940, 846). Biraz daha açmak gerekirse, Stouffer net bir şekilde herhangi iki merkeze yönelecek olan göçte, çekme faktörlerinin önemli olduğunu, fakat bu faktörlerin önemini belirleyen temel noktanın da mesafe olduğunu dile getirmektedir. Buna göre, belli bir mesafeye göç edecek kişilerin sayısı bu mesafedeki iş imkânlarının çokluğuyla doğru orantılıdır. Ayrıca göç edilecek hedef yerle yerleşik bulunulan yer arasındaki mesafenin kısa olması da, göçe yönelecek olan kişiyi göç için cesaretlendirmekte ve göçü olumlu anlamda etkilemektedir. Yani göç edilecek yerdeki iş imkânlarının çokluğu ve göç mesafesinin kısalığı, o çekim merkezine göç eden kişilerin sayısını artıran faktörlerdir (Jansen, 1970, 11).

Bu çerçevede kesişen fırsatlar kuramının uluslararası göç için en önemli katkısı, göç mesafesine bağlı olarak göç sırasında çıkabilecek zorlukları göz önünde bulundurarak göçü değerlendirmesidir. Göç için katedilecek mesafede, aşılacak olan ulus-devletlerin sınırları ve bu sınır geçişleri, göç üzerinde olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Çünkü her aşılacak olan sınır, bir kontrol sistemi ve mekanizmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum da, uluslararası göçü oldukça zorlaştıran bir etken ve uluslararası göç için bir sınırlama anlamına gelmektedir.

Çok geniş kapsamlı ve yaygın kullanılan bir kuram olmamakla birlikte, bu kuramın özellikle ekonomik temelli göçlerde ve işçi göçü çalışmalarında daha sıklıkla kullanılabileceği görülmektedir. Buna göre, bir bölgede yaratılan iş imkânı ve bu iş

imkânlarının yarattığı cazibe, kuramın temel işleyiş biçimini oluşturur. Yaratılan iş fırsatlarının nicel çokluğu ve bu işleri talep eden yerleşim içindeki yerleşik işçilerin sayısı, yaşanacak olan göçün büyüklüğünü belirleyecektir.

Özellikle çağımızda kişileri ve kitleleri göçe yönelten fırsat olarak nitelendirilebilecek etmenlerin hayli farklılaştığı ve çoğaldığı açıktır. Özellikle de küreselleşme olgusunun etkileriyle birlikte, iş gücünün göçü ya da dolaşımı iyi eğitilmiş nitelikli kişilerin ucuza çalıştırılması şeklinde yürümektedir. Dolayısıyla, Hintli bir bilgisayar mühendisinin İrlanda’da yerli bilgisayar mühendislerinden daha ucuza çalışma isteği, işe alınmak için yeğlenme nedeni olarak görülmekte ve işverenler tarafından da bu yeğlenmektedir. Fakat vasıfsız bir Hintli göçmen işçi için İngiltere’deki kayıt dışı işler, ne kadar ve nasıl bir fırsattır? Bu fırsat olarak nitelendirilebilecek olan durum nasıl ve hangi araçlarla ölçülecek, hangi dolayimlarla anlaşılmalı çalışılacaktır.

Küreselleşme olgusuyla birlikte, günümüzde daha da yoğunlaşan ucuz işgücü talebi ve bu süreci destekleyen yasadışı göçleri, bu kurama göre değerlendirebilmek, ölçmek ve anlamak gerçekten mümkün görünmemektedir. Artık dünya coğrafyasının pek çok bölgesinde yaşanan bu durum, herhangi bir fırsatın değil daha çok çaresizliğin göstergesidir. Yaşanan çaresizliğin bir diğer görüntüsü de, kişilerin herhangi bir fırsatın varlığından ve bu fırsatın niteliğinden haberdar olmadan göçe yönelmeleridir. İçgöçlerin oluşmasında, “daha yüksek gelir, kentin kırsal kesime göre daha iyi ve rahat yerleşme olanağı” (Tatlıldil, 1993, 60) vermesi, etkili olmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde daha iyi bir yaşam için İstanbul’a ya da bir yolunu bulup Almanya’ya göç etmek, varolan fırsatlardan ve bu fırsatların niteliğinden kaynaklanan bir durum olmaktan çok; bir alışkanlık, bir zorunluluk ve öğrenilmiş çaresizliğin tanıdık sonucu gibi görünmektedir.

### **2.3.2.5. Merkez Çevre Kuramı**

Çok yaygın olarak kullanılan göç kuramlarından bir tanesi de merkez çevre (center-periphery) kuramıdır. Bu kuram, Merkez Çevre kuramı ya da Bağımlılık Okulu olarak da adlandırılmaktadır ve Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi bir çok düşünür tarafından geliştirilmiştir. Kurama göre dünya, merkez ve

çevre olmak üzere ikiye ayrılmış ve bu ikili dünya birbirine ekonomik temelde bağımlı olarak varolabilmektedir. Modern ekonomiyle birlikte kapitalizmin de gelişmesine koşut bir durum olarak, bağımlılık ekonomik temeli kapitalist bağlara dönüşmüştür. Oysaki tarihsel perspektiften bakıldığında, kolonyal dönemde sömürgecilik ve kolonyal bağlar merkez ve çevre ülkeler arasındaki bağımlılığın temelini oluşturmuştur. Bu çerçevede net bir vurgu yapmak gerekirse, merkez çevre kuramının modern dünyadaki temel işleyişi, kapitalizm ve ulus-devlet temellidir.

Günümüzde çokça tartışılan bir konu olmakla birlikte, birçok düşünür, dünyada tek bir sistemin hüküm sürdüğünü ileri sürmektedir (Bkz. Ekholm ve Friedman (2003); McNeil, (2003); Gills ve Frank, (2003)). Bu düşünürlerin yaklaşımlarına göre, dünyadaki görüntü, gerek imparatorluk olsun gerek sömürgecilik olsun, aynı sistemin farklı görüntüleridir. Görüntüler farklı olsa da, tarihsel olarak dünyada varolan tek bir olgu ve tek bir sistemdir. Tek bir sistem olarak varolan bu süreç, uygarlıklar üstü bu olgu, birçok düşünür ortak bir adlandırmayla ‘dünya sistemi’ olarak adlandırmaktadır.

Wallerstein ise bu yaklaşıma karşı çıkararak varolan olgunun Dünya Sistemleri kavramıyla açıklanması gerektiğini belirtmektedir. Dünya Sistemleri kurgusu noktasında, Wallerstein bu yaklaşıma karşı çıkararak kendi yaklaşımını şöyle ortaya koymaktadır: “Sözcük kullanımı açısından Frank ve Gills’i benden ayıran bir ayrıntıya dikkatinizi çekerim. Onlar bir “dünya sistemi”nden söz ediyorlar. Ben “dünya-sistemleri”nden söz ediyorum. Ben bir tire işareti kullanıyorum; onlar kullanmıyorlar. Ben çoğul kullanıyorum; onlar tekil kullanıyorlar; çünkü onlara göre tarihsel zaman ve uzam boyunca sadece tek bir dünya sistemi var oldu ve var olageldi. Bana göre birçok dünya-sistemi var olmuştur. Örneğin ben, birçok tarihinin Çin veya Çin İmparatorluğu dedikleri şeyin tek bir sistem olduğunu düşünmüyorum. Çin olarak adlandırılan coğrafi bölgede birbirini izleyen birtakım sistemler var olmuştur. Han yükseldi ve düştü. Tang veya Ming coğrafi mekânları, görünürdeki formları (bir “Dünya İmparatorluğu”) ve bazı kültürel özellikleri aynı olsa bile, aynı tarihsel sistemi yansıtmıyordu. “Modern dünya sistemi” (veya “kapitalist dünya-ekonomisi”) birçok sistemden sadece biridir. Onun kendine özgü özelliği çağdaşlarını yok edecek kadar güçlü olduğunu göstermiş olmasıdır” (Wallerstein, 2003, 531–532).

Wallerstein'in bu kuramsal yaklaşımına göre, kapitalizm ve kapitalizmin çeşitli görüntüleri, günümüz ekonomisini ve buna bağlı olarak da diğer yapıları belirleyen temel unsurlardır. "Bugünkü durumda tarihsel sitem, evirilen tek tarihsel varlık olarak kapitalist dünya ekonomisidir" (Wallerstein, 2000, 134). Wallerstein'in yaklaşımı çerçevesinde merkez-çevre kuramına bakıldığında, merkez olarak adlandırılan ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş ve genel olarak da kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkelerdir. Çevre ülkeler ise bu kapitalist ağlar ve değerlerle kuşatılmış merkez ülkelere bağımlı olan ülkedir. Merkez ve çevre ülkeler, kapitalist değerler ve ekonomik zorunluluklar sistemi çerçevesinde karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdırlar.

Merkez-çevre kuramına göre çevre olarak adlandırılan ülkeler, merkez ülkeler için vazgeçilemeyecek ve merkez ülkelerin sürekli kapitalist gelişimi perspektifinde ihtiyaç duyulan bir konumdadırlar. Meydana çıkan bu ihtiyaç, aslında bağımlılık zincirini oluşturan iktidar mekanizmasının temel gereksinimidir. Kurulan bağımlılık sistemi içerisinde merkez ülkeler, ucuz işgücü, hammadde ve üretilen mamul malın pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar. Çevre ülkelerden gelen hammadde, yine çevre ülkelerden gelen ucuz işgücüyle işlenerek maliyet düşürülmekte ve düşük maliyetli bu ürünler ülke içinde tüketilmekte ya da diğer ülke pazarlarına ihraç edilerek kapitalist sisteme bir geri dönüşüm sağlanmaktadır. Kuramın temel işleyişi çerçevesinde, merkez ülkeler varolan kapitalist birikimlerini geliştirmek ve mükemmelleştirmek için çevre ülkelere ihtiyaç duyarlar. Çevre ülkeler de, kapitalist gelişimlerini tamamlama ve ekonomik refahlarını yükseltmek için merkez ülkelerle bu tip bir ilişki sistemine dâhil olmaktadır. Net bir şekilde görüldüğü üzere, bağımlılık tüm gelişmişlik ve az gelişmişlik kriterlerine göre olsa da sadece tek taraflı değildir. Çünkü kurama göre gerek merkez olarak kabul edilen gerekse de çevre olarak kabul edilen ülkelerin, çeşitli bağlamlarda ve yapılarda birbirlerine ihtiyaçları vardır.

Yukarıda kısaca anlatılmaya çalışılan kuramın işleyiş şemasına göre, kapitalist etkiler ve bu etkilerin yarattığı işleyişler sistemi çok önemlidir. Herhangi bir dünya sistemi çerçevesinde oluşan merkez çevre ilişkisinde kapitalist ağların etkisiyle çevre ülkelerde bir nüfus hareketi meydana gelmektedir. Zolberg, bu hareketi tarihsel bir

perspektifle ifade ederek, geçmişteki ve günümüzdeki göçleri, özellikle de çağımızdaki işgücü göçlerinin, çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru aktığını belirtmektedir (Zolberg, 1983, 9). Abadan-Unat'ta Zolberg gibi göç akımının çevreden merkeze doğru olduğunu ifade etmekle birlikte, bu olgunun kapitalizmin doğal bir sonucu olduğunu belirtmeye çalışıyor: “Dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar hâlinde yayıldıkça dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya pazar ekonomisine dâhil edilmektedir. Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir” (Abadan-Unat, 2002, 15).

Göç olgusunu merkez çevre kuramına göre, günümüzdeki boyutları ve görüntüleriyle ele alındığında, kapitalist ağlarla kurulan merkez çevre ilişkisi özelinde, merkez ülkelerin ucuz işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için, hayli sınırlayıcı da olsa, göçmen kabul politikalarını işlettiklerini gözleyebiliriz. Günümüzde uygulanan göçmen kabul politikaları birçok ağır ön şartlar gerektirmektedir. Aranan bu ön şartların temelini ise hünerli, iyi yetişmiş, kalifiye eleman olmak oluşturmaktadır. Merkez ülkelerde, çevre ülkelerden gelen bu tip elemanlar düşük ücretle çalıştırılmakta, böylece de üretim maliyetleri düşürülmektedir. Çevre ülkelerden merkeze doğru akan göç olgusunun bir diğer görüntüsü de vasıfsız işçilerin göçüdür. Merkez ülkeler, emek yoğun sektörlerde kendi ülkesinin vasıfsız işçisinden daha ucuza çalıştıracığı, vasıfsız işçileri de göçmen olarak kabul etmekte ve/veya bu işçileri kaçak göçmenler arasından temin ederek çalıştırmaktadır. Bu durum da, üretim maliyetini düşürmeye yönelik bir uygulamadır. Fakat gelişen ekonomik küreselleşmeyle birlikte, özellikle son on yılda bu durumun tersine döndüğünü gözlenmektedir. Artık ucuz işgücü sermayenin ülkesine, merkez ülkeye gitmiyor, tam tersine sermaye, girdi ve işçilik maliyetlerinin ucuz olduğu ülkelere gidiyor.

Merkez ülkelerden çevre ülkelere akan bu sermaye ve bilgi birikimi temel olarak kapitalist ilişkilerin yoğunlaşp daha da derinleşmesini sağlamaktadır. Karşılıklı olarak merkez ve çevre ülkeler arasındaki bağımlılık ilişkisini de derinleştiren bu

durum, çevre ülkede de bir takım değişimlere yol açmaktadır. Merkez ülkelerdeki kapitalist firmaların çevre ülkelerde kurdukları fabrikalar ve bu fabrikalarda çalışan işgücü, çevre ülkedeki geleneksel üretim mekanizmalarını ve sistemlerini zayıflatmaktadır. Zayıflayan üretim mekanizmaları ve geleneksel üretim etkinliklerinden kopan yeni işçiler, ucuz emek piyasasına katılmakta ve bu piyasayı canlı tutmaktadır. Bu gelişmeler çerçevesinde, ucuz işgücüne olan talep, kadın ve çocuk işçiliğine duyulan ihtiyacı da artırmakta ve bu ihtiyaca yönelik olarak çalışma hayatına katılan kadınlar da ataerkil aile yapısı başta olmak üzere, toplumsal yapıda birçok değişime ve dönüşüme neden olmaktadır. Bahsedilen bu kapitalist işleyiş, çevre ülke içinde de bir göçe neden olmaktadır. Geleneksel üretim tarzından kopan işçiler sanayi merkezlerine doğru göç etmekte, bu da ülke içinde bir göçe neden olmaktadır. “Sanayinin gelişmesiyle birlikte köy ve köydeki nüfus hem endüstri için işgücü kaynağı oluşturmuş hem de sanayi toplumunu beslemeyi üstlenmiştir” (Oktik, 1997, 81). Tekrar vurgulamak gerekirse, kapitalist ilişkiler ağı, hem çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru göçe, hem de çevre ülkenin kendi içerisinde sürekli bir göçe neden olmaktadır. Toksöz’ünde bahsettiği gibi, “bir kez açılan göç musluğunu kolayca kapatmak artık mümkün olmamaktadır” (Toksöz, 2006, 20).

Kısaca anlatılmaya çalışılan, işgücüyle kapitalist etkileşim arasındaki bu ilişki sistemi, aslında küreselleşme olgusunu ve küresel çağda işgücünün hareketine işaret etmektedir. Çünkü merkez kapitalist ülkeler ile onların çevresinde gelişmekte olan ülkeler arasında küresel kapitalist bağların kurulduğu ve yaşandığı tarihsel bir gerçektir. Fakat küreselleşmenin hızlı bir şekilde gelişmesi ve bu gelişmenin ortaya çıkardığı bir sonuç da, merkez çevre olarak adlandırılan ülkelerin görüntüsünde yaşanan değişimdir. Günümüzde tek kutuplu ve tek boyutlu olarak yaşanan ilişki sistemleri merkez ve çevre görüntüleri netliğini kaybetmektedir. Çünkü gerek politik ve kültürel küreselleşme gerekse de ekonomik küreselleşme, merkez olarak adlandırılan ülkelerin varlığı yerine uluslararası şirketleri koymuştur. Artık sadece herhangi bir ulus-devlete ait sermayenin güç kaybetmesi ya da böyle sermaye gruplarının yok olması, bu süreci hem desteklemekte hem de hızlandırmaktadır. Bu gelişmeler de, işgücünü hem harekete zorlamakta ve hem de bu hareketin yarattığı rekabet özellikle kadın ve çocuk işgücünün sömürülmesine yol

açmaktadır. Sayın, bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Rekabet nedeniyle en fazla suiistimal edilen kadın ve çocuk emeğidir. Kadınların daha ucuz ücretlerle istihdam edilmesi, tercih edilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu konuda özellikle evlenmemiş kız çocukları veya çocuksuz kadınların rekabetin en fazla olduğu tekstil alanında eskiden beri tercih edildikleri gözlenmektedir” (Sayın, 2001, 12).

Son olarak kuramın genel çerçevesini daha iyi anlamamız için, Abadan-Unat’ın merkez çevre kuramıyla ilgili belirlediği altı varsayıma bakmakta fayda vardır.

“a. Gelişmiş dünyanın kapitalist piyasa sisteminin çevre ülkelerine girişi, uluslararası göç akımını harekete geçiren doğal bir süreçtir.

b. Uluslararası işgücü akımı, uluslararası mallarla sermayenin akımını izlemektedir, ancak ters yönde. Kapitalist yatırım, çevre ülkelerinde köklerinden kopmuş, göçe hazır bir nüfus yaratmakta, bunun sonucunda ulusötesi hareketler doğmaktadır.

c. Uluslararası göç, özellikle geçmişte sömürgecilik yapmış olan devletlerle onların eski sömürgeleri arasında cereyan etmektedir. Sömürgecilik döneminde bu ülkelerle kurulan kültürel, idari ve finans, ulaşım ve iletişimi kapsayan bağlar bu süreci kolaylaştırmıştır. Böylece ortaya kendine özgü ulus-ötesi pazarlar ve kültürel sistemler çıkmaktadır.

d. Uluslararası göç, piyasa ekonomisinin küreselleşmesinden ileri geldiğine göre bu akımı frenlemenin bir yolu, hükümetlerin denizaşırı yatırım alanları ile çokuluslu şirketlerin finans faaliyetlerini denetlemektedir. Ancak uluslararası ticaret anlaşmazlıklarını alevlendirecekleri, dünya çapında ekonomik bir gerilemeye yol açacakları, ayrıca çokuluslu şirketlerin siyasal nüfuzu nedeniyle durdurulmak isteneceklerinden, bu tür girişimlerin uygulanma şansı çok zayıftır.

e. Kapitalist ekonomiler, kendi sınırlarının ötesinde yaptıkları yatırımları korumak için, gerektiğinde siyasal ve askeri müdahaleler yapmaktadırlar. Bu tür



müdahaleler başarısızlığa uğradığında bu kez merkez ülkelere yönelen sığınmacı akımlarına yol açmaktadır. Bu gelişme de uluslar arası göçün bir diğer görünüşüdür.

f. Uluslararası göç, ülkeler arasındaki göç ve istihdam koşullarından çok az etkilenmektedir. Bu akım küresel ekonominin yapısı ve dinamiklerini izlemektedir” (Abadan-Unat, 2002, 17–18).

Ortaya konmaya çalışılan bu genel perspektif ve eleştiriler ışığında merkez çevre teorisi, günümüzde yaşanan göç olgusunun anlaşılmasına aracılık etme noktasında eksik kalacak gibi görünmektedir.

### **2.3.2.6. Göç Sistemleri Kuramı**

Göç sistemleri kuramı uluslararası ilişkiler çerçevesinde, ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilmiş bir kuramsal çerçevedir. Bu kurama göre iki ya da daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluştururlar. Bu ilişki ve ilişkiler bütünü yakın iki ülke arasında gerçekleşebileceği gibi, birbirleriyle aralarında hayli mesafe bulunan ülkeler ve bölgeler arasında da kurulabilir. Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki göç ve göçmen ilişkisi, yakın bir coğrafya üzerinde; Batı Afrika ve Fransa arasındaki göç ve göçmen ilişkisi de uzak iki coğrafya arasında gerçekleşen, göç sistemleri ilişkisine iyi birer örnek olabilirler.

Göç sistemleri kuramına göre göç hareketi, göçü önceleyen bir ilişkiler temeline dayanmaktadır. Genel anlamda göç veren ve alan iki ülke arasında, göç ilişkisinden önce bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkinin temeli kolonyal döneme ve kolonyal ilişkilere, ticari ve mali ilişkilere, politik nüfuz ve kültürel bağlara dayanabilir. Ayrıca bu ilişkinin temeli askeri işgale de dayanabilir. Amerika Birleşik Devletlerinin Meksika’yla olan göç ilişkisinin temeli, Amerikalı işverenlerin ucuz işçiye olan ihtiyacına ve iki ülke arasındaki kültürel etkileşime bağlamak mümkündür. Fakat buna karşın, Amerika Birleşik Devletlerinin Kore ve Vietnam’la olan göç ve göçmen ilişkisinin temelinde Amerikan askeri işgali yatmaktadır (Castles ve Miller, 1998, 23–24). Bugüne kadar dünya üzerinde oluşan bu tip ilişkiye ait örnekleri çoğaltmak

mümkündür. Hatta göç sistemleri kuramı bağlamında, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkiyi de bu tür ilişkiler de göç sistemine örnek olarak verilebilir.

Göç sistemleri yaklaşımı, göçe yönelik herhangi bir sosyal hareketin makro ve mikro yapılarıdaki karşılıklı etkileşiminin bir getirisi olabileceğini göstermektedir. Bu çerçevede, makro yapılar çok geniş bir yelpazedeki kurumsal faktörleri gösterirken, mikro yapılar ise göçmenlerin kendilerine ait olan inanışlarını, davranışlarını ve kendi aralarındaki etkileşim ağını göstermektedir. Göç sistemleri kuramsal yaklaşıma göre, göç alan ve veren ülkeler arasında göçün kontrolü ve göçmenlerin yerleştirilmeleriyle ilgili oluşan ilişki çerçevesindeki makro yapılar, dünya pazarının ekonomik politisini, uluslararası pratik ve hukuksal ilişkileri içermektedir (Castles ve Miller, 1998, 24). Göç alan ve veren iki ülke arasında kurulan bu makro boyuttaki ilişkiler ve bu ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkan yapı, göçe ait bir sosyal hareketin organizasyonunu ve planlanmasını kolaylaştırmaktadır. Fakat bu kolaylaştırma ve organizasyona bağlı olarak göç alan veya zamanında göçmen almış ülkelerin kendi sınırlarını korumasını da gerektirmektedir. Bu durumu Zolberg şöyle ifade ediyor: “duvarları yükseltirken, küçük bir kapı bırakmak” (Zolberg, 1989, 408).

Göç sistemleri kuramına göre mikro yapılar, göçmenlerin kendi aralarında göç ve yerleşim sorunlarıyla baş edebilmek için geliştirdikleri informal sosyal ağlardır. Gelişen bu yapıyı ve bu ilişkileri tanımlamak için, literatürde daha önceleri göç zinciri kavramı kullanılmaktaydı. Göç zinciri kavramı sadece göçe ait bir durumu açıklarken, ağ kavramı göçmenliğe ait bir durumu da açıklamakta ve göçmenler arasındaki ilişkiler sistemine atıfta bulunmaktadır. Göç sistemleri kuramına göre mikro yapıların dayandığı temel nokta, ortaya çıkan sosyal ağlarıdır. Bu sosyal ağların oluşmasını sağlayan ve aynı zamanda göçmen ağlarının taşıdığı temel değerler “kültürel sermaye” ve “sosyal sermaye” olarak adlandırabilecek referans noktalarıdır.

Faist göç sistemleri kuramını dünya sistemleri kuramı ile ağ kuramı arasında bir bağlantı, bir geçiş kuramı olarak kullanmaktadır. Çünkü Faist’e göre dünya sistemleri kuramı, makro bakışa ait bir yaklaşımdır. Oysaki Faist çalışmasında mikro

yaklaşımı ön plana çıkarmaya çalışarak, göçmenin, göçmenlik durumunu temel araştırma nesnesi yapmış ve göçmen ağlarına bakmaya çalışmıştır.

Faist göç sistemleri kuramının üç ana niteliği olduğundan bahsetmekte ve şöyle sıralamaktadır:

“1 Göç sistemlerinin, hareketlerin ortaya çıktığı bağlamları oluşturduklarını ve bu sistemlerin kalmak ya da gitmek tavırlarında etkili olduğunu varsaymaktadır. Temel olarak bir göç sistemi birbirine insan akışı ve karşı-insan akışlarıyla bağlı iki ya da daha fazla mekân –genelde ulus-devlet- içerirler. Bağımlılık kuramları ile dünya sistemleri yaklaşımları genişletilirse, göç sistemleri kuramları insanlardan ziyade ülkeler arasındaki bağlantıların varlığı üzerine, mesela ticaret ve güvenlik anlaşmaları, kolonyal bağlarla (Portes ve Walton, 1981) mal, hizmet, bilgi ve fikir akışlarına vurguda bulunmuşlardır. Bu bağlantılar genelde göç akıntıları meydana gelmeden mevcuttur. ... Anayurt tekrardan göç alan bir ülkeye dönüşebilir, özellikle de genelde uluslar arası göç içindeki yüksek geri dönüş oranları sebebiyle. Ticaret ve güvenlik bağlantılarıyla kolonyal bağların bir analizi merkez ve (yarı) çevre devletler arasındaki uluslararası hareketin yönünü açıklamakta bizlere yardımcı olmaktadır.

2 Göç sistemleri kuramı göç sistemlerindeki süreçler üzerine yoğunlaşmaktadır. Hareket bir-defalık bir olay değildir, aksine zaman içinde bir olaylar silsilesini barındıran aktif bir süreçtir (Boyd, 1989, 641). Göç hareketleri dinamikleri kuramlaştırılması, hareketin çizgisel, tek yönlü, itici –ve- çekici, neden-sonuç hareketi olduğu hususundan, göçün içindeki bir parçada görülen değişimin bütün sistemleri etkilediği, döngüsel, birbirine bağlı, gelişim anlamında karmaşık ve kendi kendini değiştiren sistemler üzerine vurguda bulunan düşüncelere yönelmektedir (Magobunje 1970, 4). Mesela bu hipotez, uluslar arası göçün bir kez başladı mı neden kendi-kendini besleyen bir süreç hâline dönüştüğünü kısmen açıklamaktadır. ....

3 Ulus-devletler arasındaki ekonomik eşitsizlikler ve göç alan ülkelerin kabul etme siyasetleri gibi önemli etmenler bağlamında bireyler, hane halkları ve aileler kalış veya gidiş alternatifleri –çıkış, fikirlerini ifade etme ve *in situ* adaptasyonun çeşitli biçimleri- ile başa çıkmak amacıyla stratejiler geliştirirler. Son olarak sistem

kuramcılarını toplumsal ağ kuramını güçlü bir biçimde uygulamıştır. Bir ağ, bir bireysel ya da kolektif aktörler –bireyler, aileler, şirketler, ve ulus-devletler- bütünü olarak ve onları birleştiren ilişkiler anlamında tanımlanır” (Faist, 2003, 82–83).

Faist’in çok boyutlu yaklaşımı çerçevesinde göç kuramlarına temel bakışı, ağ kuramına zemin hazırlama perspektifindedir. Yukarıdaki alıntı da göstermektedir ki, Faist için temel nokta, göçün uluslararası boyutunun niteliğidir. Bu çerçevede de Faist, uluslararası göçlerin yarattığı yeni bir alandan bahsetmektedir. Yazarın bahsettiği bu yeni alan “ulusaşırı toplumsal alanlar”dır.

Abadan Unat göç sistemleri kuramının temel varsayımlarını dört madde hâlinde toplamıştır:

“a- Göç sisteminde yer alan ülkeler coğrafi açıdan yakın olmak zorunda değildir, çünkü bu konuda fiziki yakınlıktan çok siyasal ve ekonomik ilişkiler söz konusudur. Yakınlık, bu göç hareketlerini artırmadığı gibi uzaklıkta onlara engel olmamaktadır.

b- Çok kutuplu sistemler de söz konusu olabilir, bu taktirde dağınık hâlde bulunan bir kısım merkez ülkeler birbiriyle örtüşen gönderen ülkelerin göçmenlerini kabul etmektedirler.

c- Bazı ülkeler birden çok göç sistemine mensup olabilir, ancak uygulamada çoğulcu üyelik gönderen devletlerde görülmektedir.

d- Ülkeler toplumsal değişme, ekonomik dalgalanma ya da siyasal nedenlerle sistemden çıkabilir ya da sisteme katılırlar. Sistemlerin istikralı yapıları yoktur” (Abadan-Unat, 2002, 22–23).

### **2.3.2.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı**

Genel anlamda buraya kadar incelenen göç kuramları, göçün hangi sebeplerden kaynaklandığını irdelemekte ve göçün, nicel ve nitel görüntüsü üzerinde durmaktadır. Ayrıca yine pek çok göç kuramı, ekonomik temelli olup tarihsel

perspektiften kopuk, zaman olarak donuk bir yaklaşımı benimsemektedir. Oysaki göç olgusu sosyal zemini bağlamında hiçbir şekilde tarihsel perspektiften koparılamayacak ve gerçekleşen herhangi bir göçün zaman, mekân ilişkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Daha önce de değinildiği üzere her göçün bir karakteristiği vardır. Bu nedenle bir yandan her göç kendi yapısı içerisinde incelenirken, diğer yandan da interdisipliner bir yaklaşım kullanılmalıdır. Özellikle günümüzde yaşanmakta olan göç hareketleri birçok faktörün etkisinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu faktörlerin yarattığı etkiler, göç ve göçmen ilişkisi çerçevesinde geniş bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu bakış açısı, bünyesinde interdisipliner ve diyakronik yaklaşımı barındırmalıdır. Buradan hareketle her bir göç olayı kendi içerisinde farklı boyutlarıyla ele alınırken, aynı zamanda da tarih içinde yaşanmış farklı olay ve olgularla ilişkilendirilerek analiz edilmesinin gerekli olduğu da söylenebilir. Bu çerçevede ağ kuramı gerek göçe, gerekse de göçmene yaklaşımıyla diğer kuramlardan farklılık göstermektedir.

İlişkiler ağı kuramının temelini; göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süregiden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır. Bu ağlar hemen her tür sosyal temele ve değışkene bağlı olarak kurulmuş, güçlü ve zayıf ağlar olabilir. Abadan-Unat bu ağları daha genel bir bakışla şöyle tanımlamaktadır: “Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır” (Abadan-Unat, 2002, 18).

Wilpert’e göre ağ teorisi ve göçmen ağı şu şekilde çalışmaktadır. “Öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hâl alır” (aktaran Yalçın, 2004, 50)

Yapılan bu tanımlamalarda kullanılan ölçütlere ek olarak, ekonomik ve siyasi bağlar da göz önüne alınmalıdır. Kurulan ilişki ağları, zaman içerisinde her iki ülkede katmanlaşırken farklı boyutlara da kaymaktadır. Bu çerçevede, kurama göre asıl üzerinde durulması gereken konu, hem ağın içeriği hem de ağın kurulmuş olmasıdır. Fakat burada önemli olan nokta, ağın içeriğinden ziyade ağın varlığıdır. Çünkü kurulan ağın içeriği daha sonra kendini geliştirerek farklı alanlara kaymakta ve ağ giderek daha kompleks hâle gelmektedir. Bu durumun en güzel örneği Almanya'ya göç eden Türk işçilerin kurduğu göçmen ilişkiler ağında görülebilir. İlk dönemlerdeki ağın içeriği, Türkiye'den Almanya'ya göç edenlerin uyum sağlamasını kolaylaştıran, iş ve kalacak yer bulma gibi ilksel durumlara yönelik iken, günümüzde ise, hâlâ bu ilksel durumların varlığının yanında ekonomik ilişki ve Almanya siyasetinde etkin olma gibi noktalara da kaymıştır.

Gurak ve Caces'a göre varolan göçmen ilişkiler ağının bir başka özelliği de, ağın örgütleniş biçiminin üst düzey bir örgütlenme, komplike bir sistem olması zorunluluğunun olmayışıdır. Göçmen ağlarının bir oluşum formülü ve reçetesi yoktur. Ağlar ilk aşamada pek çok farklı ihtiyaçtan kaynaklanarak kendiliğinden oluşur ve zaman içerisinde yine kendiliğinden gelişir. Tabii ki bu ilişkiler ağının gelişimini destekleyen bir etken de, göçün sürmesi ve göçün desteklenmesidir. Çünkü ilk göç aşamasıyla kurulan sosyal ağ sonraki göçlerle güçlenerek büyür ve devam eder (aktaran Yalcın, 2004, 49).

Burada vurgulanması gereken bir diğer nokta da, göçmen ağının varlığının göçü destekleyip, potansiyel göçmenleri göç için olumlu etkilemesidir. Kurulan ilişkiler ağı sayesinde göçün gerek ekonomik maliyeti, gerekse de sosyal maliyeti hayli düşmektedir. Göç edilen ülkedeki göçmen ağlarının varlığı sayesinde ekonomik yükler, yardımlaşma mekanizmaları ve bürokratik olayların hızlandırılmasıyla azalmaktadır. Yine aynı yardımlaşma mekanizmaları ve yeni gelen kişilerin yalnızlık hissinden kurtulmalarıyla sosyal maliyette de bir düşüş yaşanmaktadır. Sonuç olarak kurulan ağla yaşanan ve süregiden göç arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Ağın göçmenlerin sosyal uyumuna yönelik etkilerine bakıldığında, hem olumlu hem de olumsuz yanları görülmektedir. Göçmen ağının varlığının, yeni gelen göçmenin sosyal uyumunu kolaylaştırdığı açıktır; fakat bazı durumlar ve örnekler bunun tam tersinin de mümkün olduğunu göstermektedir. Göçmen ilişki ağları ve varolan bu sosyal ağların içeriği sayesinde, göç edilen yeni ülkedeki hayata göçmenlerin yumuşak bir geçişi ve uyumu söz konusudur. Göçmenleri uyuma götüren temel süreçlerden bir tanesi de okul sürecidir. Göçmen ağının varlığı ve etkisiyle göçmen çocukların erken bir dönemde okulla buluşması söz konusudur. Göçmen çocuklar ve aileler için yaşanan bu okul süreci sosyal uyum konusunda çok önemli bir faktördür.

Ortaya konmaya çalışılan bu etkilerin yanında, göçmen ağlarıyla birlikte geliştirilen bazı değerler, göçmenleri ve göçmen ailelerini de etkilemektedir. Yaşanan bu etkilerden bir tanesi de, göçle gelinen ülkede göçmen ailelerinin varolan ataerkil aile formasyonlarında belli kırılmaların gözlenmesidir. Daha önce belirtildiği üzere, küreselleşme sürecinin işgücü üzerindeki etkilerinden bir tanesi de, ucuz işgücüne olan aşırı taleptir. Bu talebin yarattığı sonuç ise kadınların ve çocukların çalışma hayatının içerisine itilmesidir. Göçmenlerin daha fazla kazanç sağlama istekleri, göç ettikleri ülkede tutunma ve yaşama istekleri kadını iş hayatına sokmuş ve aile formasyonu içerisinde gerek sosyal gerekse de ekonomik bir yeniden yapılanmaya götürmüştür. “Buna göre denilebilir ki, göçün oluşturduğu ilişkiler ağları sadece göçmene destek hizmeti vermekle kalmıyor, aynı zamanda toplumsal rollerin yeniden üretimini sağlıyor” (Abadan-Unat, 2002, 19).

Göçmen ağının göçmenler üzerindeki bir diğer etkisiyse, içinde buldukları toplumdaki yalıtma, kendi grubunun içine kapanmadır. Ağın varlığı sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılayan yeni göçmen kişiler, daha çok kendi grubunun içine kapanmakta ve göç ettiği ülkedeki halkla temastan kaçınmaktadır. Pek çok filme, belgeye ve bilimsel çalışmaya konu olan Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin durumu, bu uyumdan uzaklaştıran sürece örnek olarak gösterilebilir. Çünkü Almanya’da yaşayan Türk göçmenler arasında hâlâ Almanca bilmeyen, yaşadığı Türk mahallesinden dışarıya çıkmamış ve bunlarla da öğrenen pek çok insanın varlığı bilinmektedir. Bu durum da, göçmen ağı ilişkiler sisteminin, tam anlamıyla kişileri nasıl

kendi kültürünün içerisine kapatıp, göç edilen ülkenin beklediği uyumdan uzaklaştırdığını göstermektedir (Yalçın, 2004, 53–54).

Jeff Crisp uluslararası göçmen ağlarının birçok etkisini ve işleyişini dört ayrı kısımda incelemektedir. Crisp'e göre uluslararası göçmen ağlarının ilk etkisi bilgiye yöneliktir. Kurulan ağ potansiyel göçmenler için önemli bir bilgi kaynağıdır ve ağ göçe katılacak kişileri bilgiyle desteklemektedir. Bu bilgi akışı, potansiyel göçmenin nasıl gideceğini, yani transferi ayarlama, ülkeye girişte gerekli olan belgeleri temin etme, farklı ülkelerde göçmenlik yasalarıyla ilgili bilgi verme, gözaltına alma ve sınır dışı etme gibi hukuksal konularda bilgilendirmeye yöneliktir. Varolan göçmen ilişkiler ağının ikinci etkisi, potansiyel göçmenin ülkesinden ayrılıp hedef ülkeye gitme maliyetini karşılama ve bu maliyeti en aza indirmeye odaklıdır. Bir diğer ifadeyle göçmen ilişkiler ağı, yeni göçmenler için finansal bir destek kaynağı olarak da iş görmektedir. Crisp'e göre uluslararası göçmen ağının bir diğer etkisi, illegal göçü artırma ve illegal göçün organizasyonuna zemin hazırlamaktır. Göçmen ilişkiler ağı bir ülkeden diğerine göç edecek olan kaçak göçmenler için gerekli olan alt yapı organizasyonunu yapmaktadır. Ağın son etkisi ise varılan ülkedeki desteğe yöneliktir. Kurulan ağ göçmenlerin ilk geldikleri dönemdeki geçimlerini sağlamakta ve yeni gelenleri bu bağlamda desteklemektedir (Crisp, 2006, 6–7). Crisp'in anlatımı da göstermektedir ki, kurulan uluslararası göçmen ağı, gerek yasal gerekse de kaçak göçü desteklemekte ve bu yapıya zemin yaratmaktadır. Fakat Crisp'in göz ardı ettiği nokta, gerek yasal gerekse de yasal olmayan göçlerin sürekliliğinin göçmen ilişkiler ağını güçlendirmesi ve genişletmesidir.

Kurama genel çerçeveden tekrar bakıldığında, göçmen ağlarının ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel bağlamda olumlu ve olumsuz olmak üzere pek çok etkisi olduğu açıktır. Ortaya konmaya çalışılan perspektif çerçevesinde, göçmen ağlarının altı önemli işlevi vardır. Bunlar:

“1 Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatırlar.

2 Göçmeleri, göçmenleri içine girdikleri toplumdan yalıttırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar.



3 Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirlerler.

4 Göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar.

5 Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmet verirler.

6 Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler” (Gurak ve Cases aktaran Yalçın, 2004, 51–52).

Son olarak Abadan-Unat’ın ağ kuramıyla ilgili varsayımlarını sıralayarak, kuramın temel noktalarını bir kez daha belirtmekte fayda vardır.

“a. Göçmen ilişkiler ağları, göç hareketini özendirmek suretiyle göç etme isteğini sürekli yaygınlaştırmaktadır.

b. Ücret farklılığı önemini kaybetmekte, çünkü göçmen ilişkiler ağları göçün yol açtığı masrafları ve içerdiği rizikoları azaltmaktadır.

c. Göçmen ilişkiler ağları, kurumsallaştıkları ölçüde sosyoekonomik açıdan daha az seçici olmakta, gönderen ülke topluluğunu daha fazla temsil etmektedir.

d. Göçmen ilişkiler ağları, kurulduktan sonra, kabul eden ülkelerin hükümetleri bu akımı denetlemekte büyük zorluk çekmektedir. Benimsenen göç politikaları ne olursa olsun, göçmen örüntüler oluşmakta devam etmektedir.

e. Göçmenlerle ailelerinin birleşmesini hedefleyen politikalar göçmen ilişkiler ağlarını güçlendirmekte, zira belli bir ilişkiler ağına mensup olan üyelerinin aile bireylerine özel giriş hakkı tanımaktadırlar” (Abadan-Unat, 2002, 19–20).

### III. BÖLÜM: ALANIN TANITILMASI VE ALAN ÇALIŞMASI

#### 3.1. Alan Çalışması ve Örneklem Seçimi

Bu tez çalışmasının alan uygulamaları 14 Mayıs 2006 günü Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden bir araştırma görevlisinin katkısıyla \* gerçekleştirilen pilot anket uygulamasıyla başlamıştır. Pilot çalışmadan elde edilen bilgiler çerçevesinde anket formu üzerinde gerekli değişiklikler yapılmış ve uygulanmaya hazır hâle getirilmiştir. İzmir ilinin, Gaziemir ilçesinin, Sarnıç beldesinde, 19–20–21 ve 26 Mayıs 2006 tarihlerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Sahadaki anket uygulamaları Ege Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencisi, altı anketör tarafından gerçekleştirilmiştir. Anket uygulamalarının gerçekleştirildiği dört gün zarfında, alanda yedi derinlemesine mülakat da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 13–14–15 ve 25 Haziran 2006 günleri Bornova ve İnciraltı'nda toplam 4 derinlemesine mülakat daha gerçekleştirilmiştir. Elde edilen 11 mülakattan bir tanesi tutarsız bulunarak değerlendirilmeye alınmamış ve yorumlanmamıştır.

Sarnıç beldesindeki çalışma alanı, beldede bulunan, Atatürk, Menderes, Fatih ve Hürriyet Mahallelerinden sadece Hürriyet Mahallesi'yle sınırlandırılmıştır. Bu mahallenin çalışma alanı olarak seçilmesindeki en önemli sebep, mahalle sakinlerinin hemen tamamının Bulgaristan göçmeni olmasıdır. Beldenin diğer üç mahallesinde yine yoğunlukla Bulgaristan göçmenleri yaşamakla birlikte, Türkiye'nin diğer bölgelerinden göç etmiş kişiler de yaşamaktadır. Türkiye'nin diğer bölgelerinden göç etmiş kişiler, genelde Ege Bölgesi'nin iç kısımlarından gelen göçmenlerdir. İç Ege'den Sarnıç'a gelen bu göçmenlerin büyük çoğunluğu, Afyon'un merkezinden, Afyon'un Dinar ilçesinden, Denizli ve Burdur'un çeşitli bölgelerinden gelen kişilerden oluşmaktadır.

Hürriyet Mahallesi muhtarından alınan bilgilere göre, mahallenin nüfusunun tamamı Bulgaristan göçmenlerinden oluşmaktadır. Ayrıca yine mahalle muhtarının verdiği bilgilere göre, mahallede yaklaşık 11.000 kişi yaşamaktadır. Bunlardan da yaklaşık 9.000'i Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmiş, çifte vatandaşlık ya da

---

\* Arş. Gör. Lülüfer KÖRÜKMEZ'e katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını taşıyan kişilerdir. Mahallede yaşayan yaklaşık 2.000 kişi ise sadece Bulgaristan vatandaşlığını taşımaktadır. Bu noktada, nüfus sayısı rakamlarındaki çelişkilerin üzerinde durmakta fayda vardır. Çünkü mahallenin muhtarından nüfusa ilişkin alınan rakamı belediye yetkilileri onaylamayarak, Hürriyet Mahallesi'nin nüfusunun toplam 10.000 kişi civarında olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca muhtarın ifade ettiği, sadece Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığı taşıyan 2.000 rakamını belediye yetkilileri, yaklaşık olarak, onaylamışlardır. Sarnıç 2 No'lu Sağlık Ocağı yetkililerinden alınan istatistikî bilgiler ve açıklamalar, eldeki diğer rakamları anlamlı hâle dönüştürmüştür. Sağlık Ocağı yetkililerinin kapı kapı gezerek, evde bulamadıkları kişilere tekrar giderek ve hiçbir atlama yapmadan oluşturduklarını ifade ettikleri istatistikî verilere göre, mahallenin nüfusu 7.524'tür. Bu 7.524 kişinin içerisinde, sadece 9 kişinin T.C. kimlik numarası bulunmamaktadır. Sağlık Ocağı yetkilileri bu kişilerin sadece Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı olduklarını ve aslında bu statüdeki kişilerin kayıtlarda yer almaktan korktuklarını ve birçoğunun oturma izni sorunu yaşadığını ifade etmişlerdir.

Tüm bu veriler ışığında rakamlar anlamlı, tutarlı ve kullanabilir hâle gelmektedir. Üç kurumdan alınan bu verilere göre, bu çalışmada mahallenin nüfusu 10.000 kişi ve bunlardan 8.000'inin çifte vatandaşlık ya da sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı taşıdığı, 2.000'inin de sadece Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığı taşıdığı kabul edilerek kullanılacaktır.

Mahallede yaşayan ve Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığı taşıyan bazı kişilerin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul işlemleri sürmektedir. Fakat bu işlemin yavaş ve geç gerçekleştiği, bazen de hiç gerçekleşmediği, görüşülen kişiler tarafından bildirilmiştir. Geçici oturma izniyle ikamet eden yaklaşık 2000 kişinin durumu, çalışma alanını daha ilginç hâle getirmekte, seçilen örneklemin temsil gücünü artırmakta ve örneklemin çeşitliliğini güçlendirmektedir. Çünkü Türkiye'ye çeşitli yıllarda göç etmiş ya da hem Türkiye'de hem de Bulgaristan'da ikili yaşam süren pek çok Bulgaristan vatandaşı Türkün, Türkiye'de yaşadığı bilinmektedir. Bu bilgi ışığında, çalışılan alanda bu hukuksal durumdaki kişilerin varlığı, Hürriyet Mahallesi'ni örneklem alanı olarak seçilmesini destekleyen diğer bir nedendir.

### 3.1.1. Alanın Tanıtılması

Çalışma alanı olarak seçilen Sarnıç'ın, nüfusunun yarısından fazlasını Bulgaristan göçmenleri oluşturmaktadır. Burada yaşayan göçmenlerin çoğunluğunu, 1989 göç dalgasıyla Türkiye'ye göç etmiş olan göçmenlerdir. Sarnıç beldesinin çalışma alanı olarak seçilmesinin önemli nedeni, Sarnıç'ta yaşayan göçmenlerin yaşam tarzının tipik Bulgaristan göçmeni yaşam tarzını yansıtmasıdır. Bulgaristan göçmenlerinin yaşadıkları mekânı kullanma biçimi ve alışkanlıkları çerçevesinde de, seçilmiş olan çalışma alanı, tipik bir örnektir. Ayrıca, göçmenlerin kendi sosyal varoluşlarını daha serbestçe ifade edebildikleri bir sosyal mekândır.

Sarnıç dört mahalleden oluşan, yaklaşık 22.000 nüfuslu, belde statüsünde bir yerleşim alanıdır. Belediye başkanı ve belediye yetkililerinden alınan bilgiye göre, beldenin 22 Ekim 2000'de yapılan son nüfus sayımındaki *de jure* nüfusu 17.624 dür. Veri olarak kullanılan *de facto* nüfus olan 22.000 rakamının içerisinde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmemiş Bulgaristan doğumlu Bulgaristan vatandaşı olan Türk göçmenler, nüfus sayımından sonra beldeye yerleşenler ve nüfus sayımına katılmayanlar vardır. Beldenin hizmet alanı içerisinde bulunan Sarnıç sanayi bölgesinde çalışanlar da hesaba katıldığında, beldenin nüfusu 28.000 kişiye yaklaşmaktadır.

Sağlık Ocağı yetkililerinden alınan veriler ışığında, mahallenin sosyal yapısına bakıldığında, ilk göze çarpan nokta, mahallede yaşayanların eğitim seviyelerinin yüksek olduğu ve sağlık konularında hayli bilgili olduklarıdır. Bu verilere göre, mahalledeki aylık ortalama doğum sayısı 6 ile 8 arasında değişmekte ve bu rakam diğer mahallere göre hayli düşük kalmaktadır. Diğer mahallerdeki, yoğunlukla Bulgaristan göçmeni olmayanların yaşadığı, aylık doğum sayısı 10-12'yle Hürriyet Mahallesi göre daha yüksektir. Ayrıca Sarnıç'ın en kalabalık mahallesinin Hürriyet Mahallesi olduğu düşünüldüğünde, sayılar daha anlamlı hâle gelmektedir. Yine sağlık ekibinin verdiği bilgiye göre, Bulgaristan göçmeni ailelerin (özellikle genç kuşağın) ortalama çocuk sayısı ikidir ve bu iki doğum da genelde evliliğin ilk beş, altı yılında bilinçli tercihler olarak gerçekleşmektedir. Sağlık ekibi bu durumun temel nedeni olarak göçmenlerin doğum kontrolü kullanma konusunda bilinçli olmalarını göstermekte,

bunun nedenini de erkeklere Bulgaristan'daki askerlilik dönemlerinde verilen doğum kontrolü ve doğum kontrol yöntemleri eğitimine bağlamaktadır.

Gaziemir'den geçen Aydın yolunun 2,5 kilometre içerisinde yer alan beldenin, Adnan Menderes Havalimanına uzaklığı 4,5 kilometredir. Beldenin içerisinde geçen orman yolunun Aydın otoyoluna uzaklığı ise yaklaşık 2 kilometredir. Kısıkköy sanayi sitesi beldeye orman yoluyla 3,5 kilometre, Aydın otoyoluyla 12 kilometre mesafededir. Beldenin batısı Adnan Menderes Havalimanı, kuzeyi Gaziemir Askeri Havaalanı ve Ulaştırma Okulu, doğusu ve güneyi ormanla çevrilidir. Dört taraflıya çevrili belde gerek yerleşim alanı gerekse de sanayi alanı olarak bu sınırlar içerisinde kalmıştır ve genişleme olanağı bulunmamaktadır.

Beldenin ulaşımını üç ayrı toplu taşıma sistemi sağlamaktadır. En yaygın ve kent merkezine kadar giden ulaşım aracı belediye otobüsleridir. Konak'ta Bahri Baba duraklarından kalkan otobüsler, iki ayrı güzergâhtan Sarnıç'a varmaktadırlar. Belediye otobüsleri sadece beldede yaşayanlara değil, aynı zamanda sanayi bölgesinde çalışanlara da hizmet etmekte ve otobüslerden bazıları sanayi bölgesini dolaşarak Sarnıç'a ulaşmaktadır. Dolmuşlar ise sadece Gaziemir-Sarnıç arasında çalışmaktadır. Sarnıç belediyesine ait otobüsler de dolmuşlar gibi, Gaziemir'e kadar ulaşımı sağlamaktadır. Ayrıca, Sarnıç belediyesine ait otobüsler, beldeyle Kısıkköy sanayi sitesi arasında sabah ve akşam seferler yapmaktadır.

Sarnıç yaklaşık 350 hektarlık konut yerleşim alanına ve 200 hektar kadar sanayi bölgesi alanına sahiptir ve beldenin toplam yüzölçümü 2600 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. 550 hektarlık yerleşim alanı dışında kalan bölgenin büyük bölümü çam ormanlığıdır. Beldenin konut yerleşim alanında, yaklaşık 7.500 konut su aboneliği bulunmaktadır. Bu rakamdan hareketle, belediye yetkilileri Sarnıç konut yerleşim alanında tahmini 8.000 hane olduğunu ve toplam, tahmini olarak, 4.500 bina olduğunu ifade etmektedirler. Belediye yetkilileri, konut yerleşim bölgesinin büyük kısmının dolu olduğunu, yerleşime yeni açılan bir bölgede yaklaşık 600 arsalık bir kapasitenin var olduğunu ve bu alandan başka yerleşime açılacak herhangi bir alanın bulunmadığını belirtmektedirler. 1994 yılında geçen imar planı içerisinde yer alan ve kurulan Sarnıç

sanayi bölgesinde, Mayıs 2006 itibariyle 70 firma faaliyet göstermekte ve yaklaşık 25 firmanın da inşaat çalışmaları devam etmektedir. Yakın zamanda inşaatı biterek faaliyete geçecek olan tesislerden bir tanesi de Hürriyet Gazetesi'nin İzmir basım tesisidir. Ayrıca bunların dışında sanayi bölgesinde yaklaşık 20 tesislik kapasite daha bulunduğu belediye yetkilileri tarafından belirtilmiştir.

Beldenin sınırı içerisinde ve yerleşim alanına çok yakın bölgede düzenli bir sanayileşme gözlenmektedir. Sarnıç sanayi bölgesinde daha çok büyük ölçekli tekstil dikim atölyeleri, tekstil fabrikaları ve mobilya üretimi yapan büyük firmalar faaliyetlerini sürdürmektedirler. Şu anda Sarnıç sanayi bölgesinde, 17 tekstil/konfeksiyon fabrikası, 4 çanta ve ayakkabı üretim fabrikası, 8 büyük ölçekli ve fabrikasyon üretim yapan mobilya fabrikası, 5 kereste/sunta işleme ve hazır mutfak, pencere imalat fabrikası, 6 çeşitli makine üretimi yapan fabrika bulunmaktadır. Ayrıca, 5 tane gıda üzerine çalışan firma, 4 dış ticaret firması, 1 oyuncak ve 2 kargo firması da Sarnıç sanayi bölgesinde faaliyet göstermektedirler. Bunların dışında çeşitli kollarda faaliyet gösteren 19 firma daha Sarnıç sanayi bölgesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu 19 firma, sanayi bölgesinde faaliyet gösteren en büyük iki sektörün (mobilya ve konfeksiyon) beraberinde yarattığı sektörlerin çeşitli firmalarından oluşmaktadır.

Belde çevresinde gelişen tekstil sektörünün bir diğer etkisi, beldenin yerleşim alanı içerisinde varlığını sürdüren çeşitli küçük ölçekli tekstil atölyelerinin varlığıdır. Beldenin çeşitli mahallelerinde küçük ölçekli işletmeler olarak varlıklarını sürdüren birçok konfeksiyon ve dikim atölyesi vardır; belediye yetkililerinin verdiği bilgiye göre, net bir sayı olamamakla beraber (atölyelerin sürekli olarak açılıp, kapanması nedeniyle), yaklaşık 50 kadar küçük konfeksiyon ve dikim atölyesi varlığını sürdürmektedir. Açıkça görülen bu durumun aslında bir tesadüf olmadığı, alan çalışmasının verilerini değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır; çünkü, anket çalışmasına katılan pek çok kadın, Bulgaristan'da ne iş yaptıkları sorulduğunda, tekstil ve konfeksiyon işlerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Tecrübeli ve kalifiye işçi grubunun bulunduğu bir yerde, böyle bir sektörün de gelişmesi aslında doğal bir sonuçtur. 1994 yılından sonra faaliyete geçen büyük ölçekli tekstil ve konfeksiyon firmaları, belde içerisinde yeni bir iş koluna, sosyal ve ekonomik hareketliliğe yol

açmıştır. Ayrıca küçük ölçekli dikim atölyelerinde çalışanların tamamının, sanayi bölgesindeki tekstil ve konfeksiyon atölyelerinde çalışanların ise büyük çoğunluğu Sarnıçta ikamet etmektedirler.

Sarnıçtaki tekstil ve konfeksiyon sektörünün varlığı ve gelişmesi, 1994 sonrası belde uygulanan imar planı çerçevesinde, sanayi bölgesinin kurulmasından sonra olmuştur. Oysaki Sarnıç'a büyük yerleşimler ve beldenin gelişmesi 1989 yılı ve daha öncesine dayanmaktadır. Göçmenlerin iş olanaklarını çok olduğu bölgelere yerleşmeleri sıklıkla görülen bir durum ve kuramsal olarak da ifade edilen bir gerçekliktir. Sarnıç'ta yaşanan bu süreçte, önce yerleşim oluşmuş, daha sonra iş olanakları ve özellikle de tekstil ve konfeksiyon sektörü gelişmiştir. Bu süreç, potansiyel işçilerin, iş olanaklarını kendilerinin yaratması ya da işgücünün varlığının sermayeyi Sarnıç'a çekmesi şeklinde ifade edebilir. Yine buna bağlı olarak belirtilmesi gereken bir önemli durum da, işçilerin aldıkları ücretlerdir. Genellikle kadın işgücünü kullanan bu sektör, Bulgaristan'dan eğitilmiş ve kalifiye olarak gelen kadın işgücüne, vasıfsız işçi maaşı olan asgari ücreti ödemektedir.

Yine beldede yaşanan dinamiklere dönülecek olunursa, beldede yaşayanların önemli çalışma bölgelerinden birisi de Kısıkköy sanayi bölgesidir. İzmir'in büyük mobilya üretim ve sanayi bölgelerinden birisi olan Kısıkköy sanayi sitesi, belde halkı için büyük bir istihdam potansiyeli oluşturmaktadır. Belediye yetkililerinin verdiği bilgiye göre, belde halkından en az 1.500 kişi Kısıkköy sanayi sitesinde istihdam edilmektedir. Bu verilerden hareketle, beldenin çevresindeki sanayi bölgeleri ve sanayi kuruluşları için büyük bir işçi deposu niteliğinde olduğu söylenebilir.

### **3.1.2. Sarnıç'ta Mekân ve Görünümleri**

Sarnıç küçük bir belde olmasına karşın, diğer küçük yerleşim alanlarından hemen göze çarpan farklılıklara sahiptir. Beldede çok sık görülen ve hareketliliğe sebep olan unsurlardan birisi, Bulgaristan-Türkiye arasında sefer yapan otobüslerin ve otobüs firmalarının çokluğudur. Beldeden, günde birkaç kez olmak üzere, Kırcalı ve Sofya'ya otobüsler kalkmaktadır. Bulgaristan'ın, Türk kökenlilerin yoğun olarak yaşadıkları diğer kentlerine de haftanın belli günlerinde otobüs seferleri vardır. Bazı firmalar küçük

gruplar için Bulgaristan'a gidecek özel minibüs organizasyonu da yapmaktadır. Bu çerçevede, beldenin içinde sıklıkla gerek Bulgaristan plakalı gerekse de Türkiye plakalı birçok otobüs görülmektedir.

Sarnıçta varolan kahvehanelerin yanında, birçok cafe de varlığını sürdürmektedir. Bu cafelerin bazıları sadece gençlerin gittiği sosyalleşme mekânlarıyken, birçoğu da tüm yaş kesiminden insanın gittiği sosyal mekânlardır. Bu cafelere, genelde Bulgaristan'ı çağrıştıran isimler verilmekte ve iç dekorasyonda yine Bulgaristan'a ait unsurlar bulunmaktadır. Duvarlarda genellikle Bulgaristan'a ve Bulgaristan'ın doğa güzelliklerine ait fotoğraflar, Bulgaristan'ı çağrıştıran çeşitli simgeler vardır. Bu çerçevede, beldede Bulgaristan göçmenlerinin kullandığı cafelerin, alışveriş dükkânlarının, seyahat firmaları gibi çeşitli işyeri isimlerinin çoğunlukla Bulgaristan'ı çağrıştıran ya da anımsatan isimler olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Bu isimlerden de en popüler olanı ve sıkça kullanılanı "Arda"dır. Bahsedilen bu cafelerin tamamında, sıklıkla Bulgarca pop müzik şarkıları çalmaktadır. Cafelerin bazılarında Türk usulü demleme çay bulunurken, tamamında esspresso, cappuccino makinesi ve servisi bulunmaktadır. Bu cafelerde bulunan dondurma seçenekleri ve servisi de, gündelik hayata pek sıkça rastlanmayan bir sunumda ve lezzettedir. Sarnıç'ta yaşayan göçmenlerin, günün belli saatlerinde özellikle de Pazar günleri, Bulgaristan'dan getirdikleri bir alışkanlıkla, bu cafelerde vakit geçirmeyi tercih ettikleri gözlenmiştir. Kahvehane olarak kullanılan bazı küçük mekânlarda da Türk usulü demlenmiş çay değil hazır poşet çaylar vardır. Bu çerçevede Sarnıç'taki sosyalleşme mekânlarının ve sosyalleşme alışkanlıklarının, Türkiye genelinden farklı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Sarnıç'ta kurulan halk pazarında beş tane Bulgaristan malları satan tezgâh bulunmaktadır. Bu tezgâhlarda en çok rağbet gören ürünler, Bulgaristan yapımı salam, sosis, sucuk gibi Bulgar markalı gıda ürünleridir. Özellikle Bulgaristan'dan gelen yüksek kaliteli kaşar peyniri hayli rağbet görmektedir. Ayrıca bu tezgâhlarda çeşitli konservelemlere, makyaj malzemesi gibi kozmetik ürünlerden et ve kıymaya, temizlik malzemelerinden çeşitli el aletlerine ve giysiye kadar pek çok Bulgar malı bulunmaktadır. Bulgaristan'dan kaçak yollarla sokulan alkollü içecekler ve



sigaralar bu tezgâhlarda pek bulunmamasına karşın, birçok çeşit alkolsüz içecek tezgâhları süslemektedir. Fakat Hürriyet Mahallesi'nin sokak aralarındaki bakkallarının hemen hepsinde, Bulgar malı alkollü içki ve sigara çeşitleri çok rahatlıkla bulunmaktadır. Bununla beraber bazı bakkallarda *tek tekçilik* sistemiyle alkollü içki satışı da yapılmaktadır.

Oysa Sarnıç'taki diğer mahallerde, özellikle Dinardan göç edenlerin yoğun yaşadığı mahallelerdeki bakkal ve marketlerde, alkollü içecek satılmamakta ve bu civardaki bakkal, market türü alışveriş yerlerinin isimleri genelde İslami referanslı isimlerdir. Bu bakkal ve marketlerde satılan mallar da (özellikle kolalı ve gazlı içecekler) genelde İslami referanslı olarak bilinen markalara aittir. Bu civardaki kahvehanelerin hepsinde demleme çay bulunmakla beraber, tüm özellikleri ve fiziki mekânın kullanım şekilleriyle geleneksel kahvehane özelliği taşımaktadır. Sarnıç Pazarı'nın kurulduğu Cumhuriyet Meydan'ında ya da Bulgaristan göçmeni olamayanların yaşadıkları mahallelerde biraz dolaşıldığında, Sarnıç'ta yaşayanların kültürel yapılarının birbirinden farklı olduğu, özellikle kılık kıyafet (özellikle kadınlarda) anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Sarnıç'ta aynı yerleşim mekânını paylaşan, fakat aynı sosyal mekânları paylaşmayan kesimlerin olduğu çok açıkça görülmektedir.

Sarnıç'taki sokak görüntülerinin içine eski doğu bloğu ülkelerinden gelme araçlar da girmektedir. Beldede sıklıkla karşılaşılan eski doğu bloğu ülkelere ait otomobillerin varlığı ve bu otomobillerle karşılaşma sıklığı hayli fazladır. Hürriyet Mahallesi'nde ve Bulgaristan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı yerlerde, Lada ve Moskovichi marka otomobillerin birçok modeli hemen her evin önünde görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak da, beldede bir tane büyük çapta Lada otomobilleri yetkili servisi vardır. Öte yandan bazı otomobiller, eski olmaları nedeniyle kullanılmamalarına karşın, göç edilen yere ait bir anı olarak evlerin önünde sergilenmektedir.

### **3.1.3. Sarnıç'ın Tarihi ve Yapılaşması**

Sarnıç'ın bir yerleşim alanı olarak sosyal tarihi, beldedeki antik kalıntılardan hareketle antik dönemlere dayandırılabilir ve antik kalıntılardan Sarnıç'ın uzak tarihi

anlaşılabilir. Fakat bu çalışma çerçevesinde, Sarnıç'ın sosyal tarihi, ilk yerleşmelerin görüldüğü 1955 yılında başladığı kabul edilerek ve bu antik geçmiş yerine şimdi incelenilen sosyal yapının Sarnıç'ta belirmesi, başlangıç noktası olarak alacaktır. 1950–1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç dalgasıyla gelen 12 göçmen haneye, o dönemde 'Hanımın Çiftliği' olarak adlandırılan Sarnıç'ta, yaklaşık birer hektarlık arazi iskân hakkı olarak 1955 yılında verilmiştir. Bu tahsisatla yerleşen 12 hane Sarnıç'ın ilk yerleşenleridir. Daha sonra Sarnıç'a ikinci yerleşme 1964 yılında gerçekleşmiş ve ekilebilir arazi olarak kullanılan Hanımın Çiftliği'nin %2,5'lik kısmı, yine Bulgaristan göçmeni hanelere verilmiştir. Diğer satın alma ve toprak genişletmelerle birlikte, bugünkü Sarnıç, 30 hissedar arasında bölüşülmüştür. Bu 30 hissedarın sadece küçük bir bölümü İzmir'de yerleşik olarak yaşayan kişilerden oluşmaktadır ve diğer hissedarların tamamı Bulgaristan göçmenleridir.

Sarnıç'ın mülkiyet yapısının ve sisteminin temeli 1949 yılında ortaya çıkmıştır. Sadece ilk yerleştirilen 12 hanenin ve Hanımın Çiftliği olarak adlandırılan arazilerin ilk sahiplerine ait, 1949 yılında geçen kadastroya dayanılarak verilmiş 'Cumhuriyet tapuları' vardır. Daha sonraki kadastro çalışmalarıyla, Sarnıç'ın tamamı orman arazisi olarak kayıtlanmış ve yukarıda bahsedilen 30 hissedarın, gerek tapuları gerekse de bu tapulara dayanan mülkiyet hakları hükümsüz kalmış, fakat zilyet hakları süregelmiştir. Bu dönemde başlayan sürecin etkileri bugün hâlâ varlığını sürdürmektedir. Belediye yetkililerinden alınan bilgiye göre, Sarnıç'ın %80'lik kısmı orman vasfını kaybetmiş; hukuki olarak, 2B arazisi kapsamında kabul edilmektedir. Dolayısıyla süreç içerisinde Sarnıç'tan arsa alıp ev yaparak yerleşen kişilerin, büyük çoğunluğunun da ellerinde resmi tapuları yoktur. Gerçekleşen arsa satışları, muhtarın şahitliğinde, karşılıklı zilyet devri anlaşmaları şeklinde gerçekleşmiştir. Buradan hareketle, özellikle 1989 göçüyle Sarnıç'a yerleşen Bulgaristan göçmenlerinin arsalarını, kendilerinden önce gelen Bulgaristan göçmenlerinden resmi olmayan satış yöntemleriyle aldıkları söylenebilir. Şu anda belde de yaşanan en büyük sorun tapulaşma, bir başka deyişle arsa mülkiyeti sorunudur. Türkiye Büyük Millet Meclisinde bekleyen 2B yasa tasarısına göre, zilyetlik sahibi olan bu kişiler daha önce

ödeme yaptıkları arsalarına, yasayla belirlenecek bedeli ödeyerek resmi tapularına sahip olabileceklerdir.

Tarihsel süreç içerisinde, Hanımın Çiftliği olarak adlandırılan bölgenin bir yerleşim alanı olarak kullanılmaya başlandığı dönem 1964 yılı ve sonrasıdır. Yine bu süreç içerisinde bölge, 1966 yılında Sarnıç adını alarak muhtarlık statüsünü, 1994 yılında da belediye kurularak belde statüsünü kazanmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, mahallenin kurulduğu günden beri yaşanan sorunlarda bir tanesi de arsa mülkiyeti ve imar planı sorunudur. İmar planı sorunu 1994 yılında Sarnıç'ın belde statüsünü kazanmasıyla kısmen çözülmüş gibi görünmektedir. İlk kez imar planı uygulaması 1995 yılında yapılmış ve 'hâlihazır imar planına uyma' uygulaması yapılmıştır. Bu uygulamayla mahallenin imar durumu resmiyet kazanmıştır. Fakat hâlen, kadastro sorunu ve kadastro geçtikten sonra imar uygulamalarının nasıl olacağı bilinmemektedir. Çünkü Hürriyet Mahallesi'nin tümü 2B (orman vasfını kaybetmiş orman arazisi) arazisi kapsamındadır. Mahallenin sakinleri ev yaptıkları asaları imarsız arazilerden parçalar hâlinde, muhtarın kefaleti ve karşılıklı anlaşmayla satın almışlardır. Buradaki temel sorun mahalle sakinlerinin arsa için yaptıkları ödemeleri mülkiyet sahipliği için yapmış olmalarıdır. Oysaki satış işlemiyle ilgili yapılan sözleşmeler zilyet hakkının devriyle ilgilidir. Dolayısıyla, belediye yetkililerinin verdiği bilgiye göre, mahalledeki en büyük sorun, evlerin tapularının olmamasıdır. Muhtarın verdiği bilgiye göre mahallede şu anda hiçbir evin yasal tapusu yoktur ve pek çok hak sahibi, mülk sahibi olarak bildikleri ve ödeme yaptıkları kişilerle anlaşmazlık durumundadırlar. Türkiye Büyük Millet Meclisinden geçmesi beklenen 2B yasa tasarısı bu sorunları çözecek gibi görünmektedir. Fakat yasa tasarısına göre, hak sahiplerinin belirlenecek olan rayiç bedelleri tekrar ödemeleri gerekecektir. Mahalle sakinlerinin böyle bir ödeme yaptırımıyla karşılaşma olasılıkları, hak sahiplerini tedirgin etmektedir.

Genel olarak Sarnıç'ta ve özellikle Hürriyet Mahallesi'nde yaşanan arsa mülkiyetliği ve zilliyetliği sorunu, Türkiye'nin pek çok yerleşim yerinde görülmektedir. Bu problem çevresinde, özellikle 1990 sonrasında yapılan birçok araştırma, kent çalışmaları literatüründe yerini almıştır. Işık ve Pınarcıoğlu'nun Sultanbeyli'de

gerçekleştirdikleri *Nöbetleşe Yoksulluk* çalışmasında, mülkiyetin el değiştirme biçiminin, Sarnıç'takine benzer olduğunu görülmektedir. Söz konusu çalışmada arsa ve konut mülkiyeti ve bunların devri üzerinden yoksulluk ve kente tutunma mekanizmaları anlatılmaktadır. Harvey, çalışmasında kentteki malların bir kullanım değerinin yanı sıra değişim değeri de olduğundan bahsetmiştir (Harvey, 2003, 147–149). Sultanbeyli çalışmasında da üzerinde durulan nokta, tam olarak budur; mülkiyetin el değiştirmesi demek, malların değişim değeri kazanması demektir. Dolayısıyla kente ilk gelenler ve/veya imtiyazlı gruplar, daha sonraki göçmenlerin gelmesiyle bu mülklerin kullanım değerinden başka bir değer kazandığını fark ederek, yeni gelen göçmenlerin barınma talepleri üzerinden bir kazanç elde etmişlerdir. Işık ve Pınarcıoğlu, bu durumun yoksulluğun devri olduğunu öne sürmektedirler (Işık ve Pınarcıoğlu, 2002, 155–163).

Sarnıç'ta ise mülkiyetin el değiştirmesi yoksulluk üzerinden gitmemektedir; fakat bölgeye yerleşen ilk 30 hane arsanın değişim değeri üzerinden bir rant elde etmişlerdir. Bir diğer ifadeyle, ilk gelen Bulgaristan göçmenleri, sonradan gelen Bulgaristan göçmenlerine bu toprakları satmışlardır. Öte yandan da Sarnıç'ın politik önderleri ve ileri gelenleri, yine Sarnıç'a ilk yerleşen bu 30 hanenin içinden çıkmıştır. Örneğin belediye başkanı ve belediye başkan yardımcısı söz konusu 30 hanenin üyeleri arasındadır. Sarnıç'ta Sultanbeyli'den farklı olarak mülkiyet bir kez el değiştirmiştir. Özellikle 1989'da gelen göçmenler aldıkları arsaların sadece kullanımını amaçlamaktadırlar; çünkü sahip oldukları arsalar üzerine inşa ettikleri konutları üçüncü kuşak bireyleri dahi düşünerek planlamışlardır. Dolayısıyla buradaki mülkiyetin el değiştirme biçimi Sultanbeyli'deki gibi bir rant sistemine dönüşmeyecek gibi görünmektedir.

Sarnıç'ta yaşanan bu mülkiyet devri biçiminin göçmenler tarafından algılanma şekli, yeni bir olguyu ortaya çıkarmıştır. Bu da, farklı bir siyasi sistem ve yönetim modelinden göç ederek, başka bir politik ve sosyal coğrafyada yaşamaya başlayan göçmenler için, devlet ve devletin temsillerine karşılık gelen organlar ve bu organların taşıdığı anlamdır. Bulgaristan göçmenlerinin, polis, asker, parti sekreteri ve muhtar gibi figürleri, devlet kurumlarını temsil eden kişiler olarak gördükleri saptanmıştır. Bulgaristan'da muhtar ya da herhangi bir devlet görevlisinin bu gibi

satışlar sırasında devleti temsil ettiği ve satışın bu nedenle yasal olması gerektiğine dair yaygın bir kanaatin varlığı tespit edilmiştir. Daha açık bir anlatımla Bulgaristan göçmenleri için bu tarz bir satış işlemi, yasal, bu nedenle de güvenli bir satıştır. Yapılan arsa satışlarındaki muhtar onayı, göçmenler için, beraberinde hem bir resmiyet temsilini hem de bir yasallığı getirmektedir.

Sarnıç'ın belde statüsünü 1994 yılında kazanıp belediye imar biriminin bu tarihten sonra kurulduğunu ve imar planının 1995 yılında geçtiği, yapılaşmanın herhangi bir kontrol, plan ve denetim olmadan gerçekleştiği düşünüldüğünde; Sarnıç'ta ve Hürriyet Mahallesi'nde plansız ve kontrolsüz bir yapılaşma olduğu söylenebilir. Fakat bu duruma karşın, Hürriyet Mahallesi'nde oldukça düzenli bir yapılaşma görülmektedir. Mahallede sokakların genişliği yedi metredir. Arsaların parçalar hâlinde ilk satışları sırasında, sokak genişliği beş metre olarak belirlenmiştir. Beş metre olan ara sokaklar ve yollar, yolun her iki tarafındaki arsa sahiplerinin, gönüllü olarak, birer metre daha yol payı bırakmasıyla yedi metreye çıkmıştır. Gönüllülük esasına dayalı olarak, arsa paylarından birer metre yola terk işlemine tüm arsa sahiplerinin uyduğu mahallede görülmektedir. Bunu yanında imar planının ve resmi kontrolün olmadığı bir bölgede ve bir dönemde, bitişik hizaya ve balkon oranlarına herkesin uymuş olduğu da görülmektedir. Bu fiziksel yapısıyla Hürriyet Mahallesi, diğer mahallelerden daha düzenli bir görüntü ve yapılaşma sergilemektedir. Bu mekân kullanım kültürünün, göçmenlerin geldikleri ülkeden getirdikleri ifade edilebilir.

### **3.2. Yöntemsel Model ve Hipotezler**

Bu çalışmanın kuramsal yaklaşımı ve kurgusu toplumsal eylem üzerinde yükselmektedir. Çünkü bu çalışma çerçevesinde, incelenen kitlesel göç hareketleri, sosyal bir hareketlilik ve toplumsal eylem olarak ele alınmaktadır. Geliştirilen bu yaklaşım çerçevesinde de, Parsons ve Weber'in toplumsal eylem anlayışları ele alınmıştır. Bu iki klasik sosyologun ve bu kişilerin kuramsal yaklaşımının seçilerek kullanılması bilinçli bir seçim ve daha da önemlisi araştırmanın bütünü, gerek literatür gerekse de alan çalışmasından elde edilen bilgilerin, yönlendirdiği bir sonuçtur. Buradan da anlaşılacağı üzere çalışmanın kurgusu katı pozitivist yaklaşımla -

araştırmanın her aşamasının, kuramsal yaklaşımının ve alan çalışmasından elde edilecek olan verinin neye göre ve nasıl işleneceğinin belli olduğu- değil, daha çok anlamaya yönelik yorumsamacı yaklaşımla –araştırma deseninde ve uygulamalarında esneklik ve alan çalışmasını çalışma içerisinde geliştirme ve ilerletmeye imkân tanıyan- hazırlanmıştır. Ayrıca hazırlanan araştırma desenin de, anket çalışmasından ve derinlemesine mülakatlardan elde edilecek verilerin bir birini desteklemesine imkân sağlaması hedeflenmiştir.

Hazırlanan bu kurgu ve yapılan çalışma bağlamında, göçü, göç sürecini, göç nedenlerini ve göçün anlamını daha iyi anlamak için iki farklı toplumsal eylem yaklaşımına bakmak gerekmiştir. Bu bağlamda Parsonsyan toplumsal eylem yaklaşımı, göç için yapıyı temel etken ve göçün belirleyicisi olarak ortaya koymaktadır. Çünkü Parsons'ın toplumsal eylem anlayışının temelini sistem yaklaşımı ve bu sistem yaklaşımı çerçevesinde ele alınan kültür oluşturmaktadır. Parsons'ın toplumsal eylem anlayışının içinde varolan bireyi, neredeyse bireyselliğini kaybetmiş, sistemin ve içinde bulunduğu toplumun kültürünün gerektirdiği eylemleri yerine getiren ve kendi eylemine maruz kalan aktördür. Dolayısıyla Parsons'ın özgür eylemliliği tartışılır olan eyleyen aktörü, bu çalışmayı sadece Bulgaristan'da asimile olmuş bir azınlığa ya da tamamı göç etmiş bir gruba götürür.

Oysaki çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar her iki sonuca varmanın da mümkün olmadığını göstermektedir. Bir diğer saptama olarak, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerde sadece yapının etkiliği olmadığı yapının yanında başka bir noktanın daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktadan sonra göç için yapıdan daha etkili olan, göçün anlam ve içeriğini belirleyen etkenin bireysel tercihler olduğu söylenebilir. Bu bireysel tercihlerin etkin olmasının farkına varılması çalışmayı Parsonsyan toplumsal eylem yaklaşımından Weberyen toplumsal eylem yaklaşımına doğru ve bu yönde bir analize doğru yöneltmiştir.

Weber'in toplumsal eylem anlayışı yaklaşımında geliştirdiği aktörü, yani eyleyen bireyi, kendi elemini ve eyleminin gerek içeriğini gerekse de anlamını belirleyen, bu belirleme içerisinde de eyleminin bağlamından kopmayan bireydir. Bir diğer ifadeyle Weber'in bireyi, eylemini ve eyleminin içeriğini seçerek belirlemektedir. Weberyen toplumsal eylem anlayışının ortaya koyduğu bu çerçeve, Bulgaristan'dan

Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerdeki, göçün nedenlerini, göç sürecini, göçün göçmenler için anlam ve içeriğini anlamaya imkân tanımaktadır. İşte bu sebeptir ki, çalışanın genel yapısı referans teori olarak Weber'in toplumsal eylem anlayışı ve kurgusuna doğru yönelmiştir.

Hazırlanan bu kavramsal çerçeve bağlamında hipotetik modelin test edilmesi amacıyla planlanan alan araştırmasının hem nitel hem de nicel tekniklerin kullanılarak yapılmasına karar verilmiştir. Nicel araştırmayla, göç üzerindeki yapısal etkenlerin ve göçmen ağının varlığının nerelerde görüldüğünün ve nasıl işlediğinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde bir araştırma anket formu hazırlanmıştır. Nitel araştırma için derinlemesine mülakat tekniği seçilmiş ve bununla da göç etmedeki bireysel süreçlerin nasıl işlediği, yine göçmen ağının nerelerde görüldüğü ve ne gibi işlevleri yerine getirdiği bilgisini elde edebilmek amaçlanmıştır. Ayrıca anket formu aracılığıyla elde edilemeyecek bireysel süreçlere ait veriler derinlemesine mülakatla elde edilmiş, bunun yanında nitel ve nicel verinin birbirini destekleyerek bir bütünlük sağlaması amaçlanmıştır. Anlamacı bir yaklaşım benimsenen bu çalışmada alandan elde edilen veri ve bilgi, alanın ve konunun daha geniş perspektifli anlaşılmasına ve dolayısıyla da daha derin yorumların ve sonuçların çıkarılmasına imkân tanımıştır.

Dört gün süre anket uygulamalarından elde edilen nicel veri, yaş, cinsiyet, göç yılı bağımsız değişkenleriyle; göç, göç kararı, vatandaşlık kullanımı bağımlı değişkenleri aracılığıyla işlenmiştir. Nitel verilerden elde edilen bilgilerden ilk olarak söz öbekleri elde edilmiştir. Elde edilen söz öbekleri Ulus-devlet ve Kültürel Vatandaşlık başlıkları altında oluşturulan kategoriler içine yerleştirilmiştir. Ulus-devlet başlığı altında, 'vatan', 'milli bütünlük', 'Türkiye', 'ırk', 'komünizm ve karşıtlığı', 'Rusya ve karşıtlığı' ve 'Belene' kategorileri yer alırken, Kültürel Vatandaşlık başlığı altında 'göçmen ve çeşitli göçmen görünümüleri', 'azınlık', 'kültür', 'vatandaşlık ve çifte vatandaşlık' ve 'yerli' kategorileri yer almıştır. Ortaya konan bu kategorilerle analize hazırlanan nitel içerik *Olgu Merkezli Kurmalştırma* aracılığıyla yorumlanmıştır.

Bu çalışmada, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerin araştırılması hedeflenmiş ve bu hedef çerçevesinde Bulgaristan doğumlu Türk göçmenlerle çalışılmıştır. Bu çalışmanın

amacı, Bulgaristan'da aynı şartlar altında yaşayan ve benzer zorluklara maruz kalan, Türk azınlığa ait kişilerin neden bazılarının göç ettiklerini anlamaktır. Bu tez çalışmasının temel savı, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerde göçün belirleyicisinin (yapısal etkilerin varlığını da göz ardı etmeyerek) kişisel süreçler olduğudur.

Bu çerçevede alan çalışması için İzmir ilinin Gaziemir ilçesine bağlı, Sarnıç Beldesi'nin Hürriyet Mahallesi seçilmiş ve alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen alan çalışmasıyla, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göç süreci, göçmenler aracılığıyla, anlaşılmaya ve göçmenlerin göçü, göç sürecini nasıl algıladıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede göç nedenleri, göç için Türkiye'nin ve göçten sonra Türkiye'de yerleşilen yerin seçilme nedenleri, Türkiye ve Bulgaristan'la olan bağları ve bunları belirleyen faktörler üzerinde durulacaktır.

Tüm bunların ışığında araştırmanın hipotezleri şunlardır.

1- Bulgaristan'da 1984–1985 yıllarında Türk azınlığa uygulanan baskıların, göçe yönelten bir etken olması beklenmektedir.

2- Bulgaristan'da göç sürecinde, Türkiye'nin ve çeşitli yerleşim noktaları seçiminde; Bulgaristan'daki Türk azınlığın gerek tarihi, gerek kültürel ve seçilmiş kişisel bağların (göçmen ağları) etkili olması (*Multicultural Citizenship* bkz. Kymlicka, 1998) beklenmektedir.

a. Türkiye'nin ve burada da bazı yerlerin göç için tercih edilmesinde göçmen ağlarının etkili olması beklenmektedir.

b. Geçici yerleşim yerinin seçiminde, göçten sonra yerleşmek için yapılacak seçimde göçmen ağlarının etkili olması beklenmektedir.

c. Kalıcı yerleşim yerinin seçiminde göçmen ağlarının etkili olması beklenmektedir.



3- Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin, Bulgaristan'la olan bağlarının ve ilişkilerinin sürmesi beklenmektedir.

a. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin, Bulgaristan'da kalan tanıdıkları, akrabaları vasıtasıyla Bulgaristan'la olan kişisel ve sosyal ilişkilerini sürdürmeleri beklenmektedir.

b. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin, vatandaşlık, Bulgaristan'daki mallar vb. gibi, bazı hukuksal ve ekonomik nedenlerden dolayı Bulgaristan devletiyle ilişkilerinin sürüyor olması beklenmektedir.

4- Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin ilk geldikleri dönemlerde yaşadıkları sıkıntıların aşılmasında, daha önce göç etmiş olanların katkılarının olması beklenmektedir.

a. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin karşılaştıkları sorunların çözümünde, daha önce göç etmiş olanların enformel katkılarının olması beklenmektedir.

b. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin karşılaştıkları gerek sosyal gerekse de hukuksal sorunların çözümünde, göçmen derneklerinin önemli etkileri ve formel katkılarının olması beklenmektedir.

Ortaya konan genel perspektiften bakıldığında, bu çalışmayla Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden ve İzmir'de yaşayan Bulgaristan doğumlu Türkler üzerine bir göç araştırması hedeflenmiştir. Çalışma evreni Sarnıç'ta yaşayan Bulgaristan doğumlu Türk göçmenlerdir. Örneklem alanı için de göçmenlerin en yoğun oldukları Hürriyet Mahallesi seçilmiştir. Dolayısıyla mahallede yaşayan Türkiye doğumlu olan yaklaşık 1000 kişi örneklem kapsamı dışında bırakılmıştır.

19-20-21 ve 26 Mayıs 2006'da gerçekleştirilen alan çalışmasında 220 anket uygulanmıştır. Uygulanan anket sayısına, pilot çalışmada yapılan anketler ve anketörler tarafından güvenilir bulunmayan uygulamalar alınmamıştır. Rasgele örnekleme yöntemiyle seçilen 220 kişilik grup, çalışma evreninin yaklaşık %2,5'ine karşılık

gelmektedir. Örneklemin 112'si erkek, 108'i de kadındır. Böylece her iki cinsiyet de nüfusa oranlı olarak alınmıştır.

## IV. BÖLÜM: ALAN ARAŞTIRMASINDA ELDE EDİLEN BULGULAR

### 4.1. Göçmenlerin Hane Profili, Mevcut Durum ve Bazı Karşılaştırmalar

#### 4.1.1 Kişisel ve Ailesel Özellikler

Bu alan çalışması için uygulanan ankete, toplam 220 kişi katılmış ve veriler SPSS adlı istatistik programının 11,0 versiyonunda işlenerek tablollaştırılmıştır. Göçmenlerin profilini ortaya koyabilmek için öncelikle demografik yapıya bakmakta fayda vardır. Tablo 4'te de görüldüğü üzere örneklem grubunun yaş dağılımının, %13,6'sını, genç yaşlar olarak nitelenebilecek, 20–30 yaş arası grup oluşturmaktadır. 41–50 yaş grubuna ait kişiler, dağılımdaki en büyük grubu oluşturmakta ve örneklem grubunun %30,5'ine karşılık gelmektedir. İkinci büyük yaş grubu ise, dağılımdaki %26,4'lük oranıyla 51–60 yaş grubudur. Yaş dağılımının gruplanmamış hâli incelendiğinde, dağılımının ortalaması 46,95, modu (en çok tekrarlanan değer) 41, medyanı (dizinin ortasındaki değer) ise 47'dir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi, katılımcıların büyük çoğunluğunu, 1989 göçmeni oldukları göz önüne alındığında, 12 yaşının üzerinde Türkiye göç etmiş kişiler oluşturmaktadır. Bu çerçevede örneklem grubunu oluşturan göçmenlerin büyük çoğunluğunun, Bulgaristan'daki hayatları ve yaşadıkları üzerine fikir ve deneyim sahibi oldukları açıktır.

Cinsiyet gruplarının dağılımlarına bakıldığında, yaklaşık olarak bir eşitliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Buna göre örneklem grubunun %50,9'u erkeklerden, %49,1'i de kadınlardan oluşmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki oransal bu yakınlık, örneklem grubunun temsiliyet gücünü artırmaktadır.

Medeni duruma bakıldığında, evlilerin oranının hayli yüksek olduğu görülmektedir. Örneklem grubunun %85,5'i evli, %8,6'sı bekâr ve sadece %0,5'i boşanmıştır. Buradan hareketle mahalledeki evlilik oranının yüksek ve boşanma oranının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Tek örneklemde uyum iyiliğini ölçmek için yapılan ki-kare testine göre,  $\chi^2=438,000$  ve  $p<,01$ 'dir. Bu değerlere göre, mahalledeki medeni durumun dağılımına ait yapılan saptama istatistikî olarak da anlamlıdır.

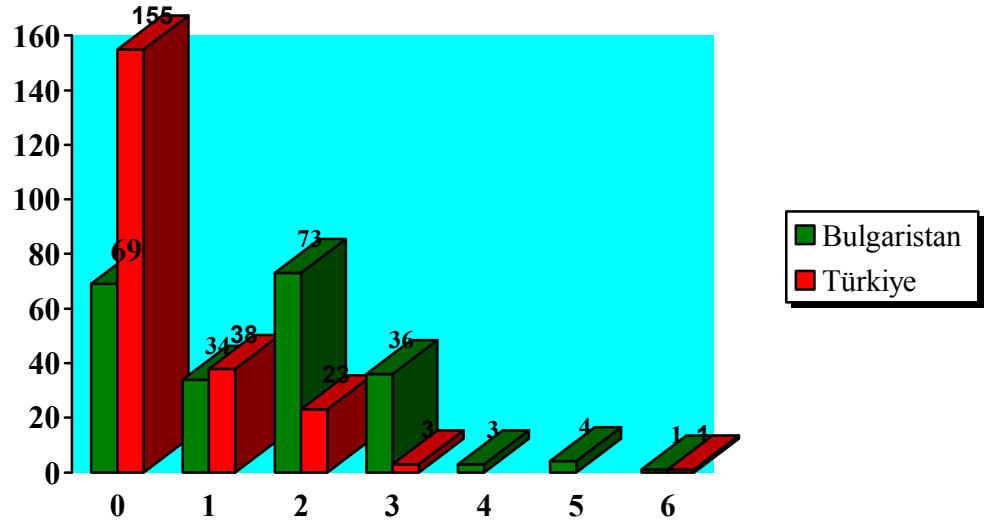
**Tablo 4 Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum ve Çocuk Sayısı**

<b>DEMOGRAFİK GÖRÜNÜMLER</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Yaş</b>	20–30	30	13,6
	31–40	36	16,4
	41–50	67	30,5
	51–60	58	26,4
	61 ve üstü	29	13,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Cinsiyet</b>	Erkek	112	50,9
	Kadın	108	49,1
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Medeni Durum</b>	Evli	188	85,5
	Bekâr	19	8,6
	Dul	12	5,5
	Boşanmış	1	,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Çocuk Sayısı</b>	Çocuğu yok	24	10,9
	1 Çocuk	38	17,3
	2 Çocuk	108	49,1
	3 Çocuk	40	18,2
	4 Çocuk	3	1,4
	5 Çocuk ve üstü	7	3,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Çocuk sayısı dağılımına bakıldığında, göçmen ailelerin çok çocuklu olmadıkları görülmektedir. Gruplanmamış çocuk sayısı dağılımının, tepe noktası 8, alt noktası 0, ortalaması 1,93, modu 2, medyanı 2'dir. Ham veriler incelendiğinde, çocuğu olmayan 24 kişiden 19'u bekâr ve sadece 5'i evlidir; evli olan bu beş kişiden dördü yirmili yaşların başında ve büyük olasılıkla yeni evlidir. Tabloya tekrar bakıldığında,

çocuk sayısı dağılımındaki en yüksek oran %49,1'le 2 çocuktur. Diğer bir deyişle katılımcıların neredeyse yarısı 2 çocuktur. Bu grup, sadece çocuk sahibi olan grup içerisinde değerlendirildiğinde, örneklem grubundaki çocuk sahibi olanların oranı içerisinde, 2 çocuklu kişilerin oranı daha da yükselmektedir. Bu veri, Sarnıç 2 Nolu Sağlık Ocağı yetkililerinin verdiği, “Bulgaristan göçmeni ailelerin, aile planlaması konusunda hassas davrandıkları” bilgisiyle birlikte değerlendirildiğinde, şaşırtıcı görünmemektedir. Ayrıca, dağılımdaki ikinci yüksek oran %18,2'yle 3 çocuk sahipliği, üçüncü yüksek oran ise 1 çocuk sahipliğindedir. 4 çocuklu aile oranı %1,4'ken, 5 çocuk ve üstünün oranı ise %3,2'dir. Örneklem grubunun yaklaşık %85'inin en fazla 3 çocuğu vardır. Tüm bu veriler eşliğinde, göçmenlerin çok çocuklu aileler olmadığını söylemek mümkündür.

**Grafik 1 Ailelerin Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki Çocuk Sayılarının Karşılaştırmalı Grafiği**



Grafik 1 örneklem grubundakilerin, hangi ülkede kaç çocuğa sahip olduklarını göstermektedir. Bu sorunun sorulmasında ve yorumlanmasındaki amaç, göçmenlerin göçten önce ve göçten sonra çocuk sahibi olma eğilimlerindeki değişimi göstermektir. Sayısal veriye bakıldığında, göçmen ailelerin göçten önce, göç sonrasında göre daha fazla çocuğa sahip olma eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Grafikteki sıfır

barları, örneklem grubundaki çocuk sahibi olmayan kişileri temsil etmektedir. Bulgaristan’da çocuk sahibi olmayan kişi sayısı 69’ken, Türkiye’de çocuk sahibi olmayan kişi sayısı 155’dir. Grafiğin gösterdiği bir başka nokta da, sadece bir çocuk sahibi olmanın Türkiye’de, diğer tüm çocuk sahipliği sayılarının Bulgaristan’da yüksek olmasıdır. Bu verilerin ışığında çocuk sahibi olma eğiliminin Türkiye’de yani göçten sonra azaldığı açıkça görülmektedir.

**Tablo 5 Hane Birliğinin Kimlerle Birlikte Kurulduğunun Bulgaristan ve Türkiye’deki Değişimi**

<b>BİR ÇATI ALTINDA HANE OLARAK YAŞAMA</b>				
		<b>TÜRKİYE</b>		
		<b>Çekirdek Aile</b>	<b>Geniş Aile</b>	<b>Toplam</b>
<b>B U L G A R İ S T A N</b>	<b>Çekirdek Aile</b>	93 42,3%	55 25,0%	148 67,3%
	<b>Geniş Aile</b>	29 13,2%	43 19,5%	72 32,7%
	<b>Toplam</b>	122 55,5%	98 44,5%	220 100,0%

$$x^2=9,980$$

$$p<,05$$

Tablo 5 göçmenlerin bir çatı altında, hane olarak kimlerle birlikte yaşadıklarını ve bunun göçten nasıl etkilendiğini göstermektedir. Buna göre örneklem grubunun %67,3’ü Bulgaristan’da çekirdek aile, %32,7’si ise Bulgaristan’da geniş aile olarak yaşamıştır. Fakat bu aile profili oranı, göçten sonra değişime uğramış ve Türkiye çekirdek aile olarak yaşama oranı %55,5’e gerilemiştir; Türkiye’de geniş aile olarak yaşama oranı ise %44,5’e yükselmiştir. Bir başa ifadeyle göçten önce çekirdek aile olarak yaşayan 148 kişiden 93’ü göçten sonra çekirdek aile olarak yaşamaya devam etmektedir. Bir diğer ifadeyle, göçten önce çekirdek aile olarak yaşayanların, %62,3’ü

göçten sonra çekirdek aile olarak yaşamaya devam etmekte, %37,7'si ise geniş aile olarak yaşamaktadır. Bu verilerin ışığında, göçten sonra göçmenler arasındaki çekirdek aile olarak yaşama oranı düşerken, geniş aile olarak yaşama oranı artmıştır. Bu farkın anlamlılığını test etmek için ki-kare analizi yapılmış,  $\chi^2=9,980$ ,  $p<,05$  değerleri bulunmuştur. Buna göre, göçmenlerin göçten sonra geniş aile olarak yaşama eğilimleri istatistikî olarak da anlamlı çıkmıştır.

Buradan hareketle göçten sonra göçmen ailelerin bir arada yaşamayı bir dayanışma mekanizması olarak gördükleri ve bir arada, geniş aile şeklinde yaşamaya başladıkları söylenebilir. Alandan edinilen izlenimler ve inşa edilen konutların kullanım şekilleri de yukarıdaki savı destekler niteliktedir. Hürriyet Mahallesi'nde yapılan konutların tamamı çok katlıdır ve şu anda tek kat olarak kullanılan binaların çoğunda hâlen inşaat devam etmektedir. Yani, bugün olmasa bile, gelecekte mahalledeki tüm binalar çok katlı hâle gelecektir. Bu projeksiyonun bir göstergesi devam eden inşaatlar, bir diğer göstergesi de yapımı sürmeyen binaların inşaata devam etmeye uygun hâlde bırakılmasıdır. Göçmenlerin, bu çok katlı binaları kiraya vermeyi tercih etmediklerini, hem dışarıdan gözlemek hem de anket çalışmasında tespit etmek mümkün olmuştur. Kiraya verilmeyen bu evlerin hane için kullanıldığı ve hatta gelecek nesillerin (erkek torunlar) evlerinin şimdiden hazırlandığı alan çalışmasında gözlenmiştir. Yine, alanda gerçekleştirilen ev ziyaretlerinde, göçmenlerin apartman şeklinde çok katlı olarak inşa ettikleri binaların dış kapısını cümle kapısı olarak kullanmadıkları, yani apartman giriş kapısından farklı olarak kullandıkları gözlenmiştir. Mahalledeki konutlarda, apartman giriş kapsıyla birlikte hane başlamakta; kat merdivenleri yolluklarla örtülü şekilde kullanılmakta ve katlar arasında ayakkabısız gezilmektedir. Diğer bir deyişle, her katında en az bir daire bulunan ve çatı katıyla birlikte dört dairesi bina, sanki bir evmiş gibi kullanılmakta ve o çatının altında yaşayanlar bir hane olarak yaşamaktadırlar. Dolayısıyla böyle bir bina kullanımı çerçevesinde, herhangi bir kattaki evin kiraya verilmesi de çok mümkün görünmemektedir.

Bahsedilen bu bina kullanım şeklinin bir rastlantı olmadığı ve bu bina planlama şeklinin sosyal bir zemininin olduğu da çok açıktır. Çekirdek aileden geniş

aileye doğru olan geçiş, binaların kurulmasını ve kullanımını da belirlemektedir. Varolan bu ailesel sosyal form, beraberinde bir yaşam tarzını da getirmektedir. Buna göre erkek çocuklar ev içerisinde tutulmaya çalışılmakta; yapılan ev, erkek çocuğa ve onun da erkek çocuğuna hazırlanmaktadır. 8 numaralı mülakattaki T.U.'nun şu sözleri bu gerçekliği destekler niteliktedir: “Bak evimiz var, üst katı da yaptırdıydık oğlana ama...”

Bu yaşam tarzı ve aile formu içerisinde, evli erkek çocuklar, anne baba ve bekâr çocuklar, varsa büyük anne ve büyük baba bir evde yaşamakta, bir yerde yemek yemektirler. Evler arasındaki ayrılık sadece evli erkek çocuklara bir sosyal alan yaratmak için kullanılmaktadır. Göçmenlerin bir arada yaşama tercihleri bir anlamda yoksullukla mücadele etme, yeni gelinen ülkede tutunma ve yerleşme stratejisi gibi görünmektedir. 2 numaralı mülakattaki C.K.'nin sözleri tam anlamıyla bu bulguyu destekler niteliktedir. “Bir çatı altında yaşayınca her şeyden tasarruf yapıyorsun. Mutfağı bile aynı kullandığın için ondan bile tasarruf yapıyorsun. Ve onlar birike birike, bu evler oldu böyle”. Bu söylemden de anlaşılacağı üzere, birlikte yaşama stratejisi, göçmenlerin hiç de yabancı olmadıkları bir birliktelik ve kullanılan bir tercihtir.

Bu aile formu içerisinde kazançlar bir havuzda toplanmaktadır. Dolayısıyla hane içerisinde bir kazanç ve harcama birliği vardır. Çalışmayan yaşlılar hane içerisindeki çocukların bakımını üstlenmekte, bahçenin düzenlenmesi ve kışlık yiyecek hazırlama gibi, hane bütçesine maddi katkısı olmayan mevsimsel işleri yapmaktadırlar. Bu yaşam tarzı ve aile yapısı köyde yaşanan geniş aile modelinin işleyişine benzemektedir. Fakat farklı bir görüntüyle; kırdaki geniş aile, ev olarak yatay şekilde genişlerken, Bulgaristan göçmeni ailelerin evleri dikey olarak yükselmektedir. Modernleşme teorilerinin ortaya koyduğunun aksine, çoğunluğu kırdan şehre göç etmiş olan (Tablo 6’da görüleceği gibi, göçmenlerin çoğunluğu köyden ve köy kökenli yaşam biçiminden göç etmiştir) Bulgaristan göçmeni aileler, giderek geniş aileye doğru yönelmektedirler.

Buradan hareketle vurgulanması gereken bir diğer nokta da, bugün geniş aile olarak yaşamayan göçmen ailelerin, zaman içerisinde erkek çocuklarının evlenmeleriyle



birlikte, geniş aile olarak yaşamaya yönelecek olmalarıdır. Çünkü gerek hazırlanan evler, gerek kurgulanan yaşam tarzı, gerekse de göçmenlerin bir arada yaşama istekleri bu öngörünün ipuçları niteliğindedir. Bu savı destekleyen ve ileride incelenecek olan bir diğer veri de, çocuk sahibi olan birçok ailenin gelecekte çocuklarının Sarnıç'ta yani yanlarına yaşamasını istemeleridir. Bu konudaki son bir tespit olarak, Ü.A.'nın sözlerini aktarmakta fayda vardır. Ü.A. göçten önceki ve sonraki yaşam şekillerini, aile profillerini şöyle anlatmaktadır: “Dede, nine hep beraber, aynı evde yaşadık. ... Burada aynı çatı altında ama farklı dairelerde oturuyoruz. Buraya uyum sağlamaya başladık. Yemeği de genelde aynı yerde yiyoruz. Şu anda da yine beraberiz, bir ayrılma olmaz bizde”.

#### **4.1.2. Göç Yılı ve Nereden Göç Edildiği**

Tablo 6'da örneklem grubundaki göçmenlerin, hangi göç döneminde göç ettikleri ve nereden geldikleri görülmektedir. Buna göre mahalledeki göçmenlerin büyük çoğunluğu 1989–1990 göç dalgasıyla Türkiye'ye gelmiş kişilerdir. Daha önce de belirtildiği üzere, Sarnıç'ta yaşayan göçmenlerin %86,4'ü 1989–1990 göç dalgasıyla Türkiye'ye gelip Sarnıç'a yerleşenlerden oluşmaktadır. Tablodaki “diğer” yanıtını veren %12, 7'lik grup ise, herhangi bir göç dalgasıyla değil, yakın zamanda turist vizesiyle ve yakın akraba göçüyle Türkiye'ye gelen kişileri içermektedir.

Örneklem grubundaki kişilerin göç ettikleri şehirlere göre dağılımında ilk sırada Kırcalı %82,3'le, ikinci sırada Haskova %11,4'le yer almaktadır. Sofya'dan göç eden sadece üç kişi bulunmaktadır. Sarnıç'ın genel göçmen yapısı düşünüldüğünde, bu beklenen bir sonuçtur.

Göçmenlerin nasıl bir yerleşim yerinden göç ettiklerine bakıldığında, köyden gelenlerin yoğun olduğu görülmektedir. Tabloya göre %48,6'lık çoğunluk köyden, %36,4'lük bir kesim ilçe merkezinden, %15,0'lık bir kesim de il merkezinde göç ederek Sarnıç'a yerleşmişlerdir. Alandan ve okumalardan elde edilen bilgiler ışığında, Bulgaristan'daki köy kökenli yaşam tarzı ile ilçe merkezindeki kasaba kökenli yaşam tarzlarının birbirlerine yakın olduğunu ve Türklerin genelde Bulgarlarla karışmadan kendi içlerinde yaşadıklarını belirtmekte fayda vardır. Buradan hareketle Bulgaristan'da

yaşayan Türklerin büyük çoğunluğunun göçten önce köy kökenli bir hayat sürdürdükleri söylenebilir. Yine tabloya dönülecek olunursa, rakamlar bu saptamayı desteklemektedir.

**Tablo 6 Göç Dalgası ve Nereden Göç Edildi**

<b>GÖÇE AİT VERİLER</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Gelinen Göç Dönemi</b>	1950–1951	2	,9
	1989–1990	190	86,4
	Diğer	28	12,7
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Göç Edilen Şehir</b>	Kırcalı	181	82,3
	Sofya	3	1,4
	Şumnu	5	2,3
	Varna	2	,9
	Haskova	25	11,4
	Diğer	4	1,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Göç Edilen Yerleşim Birimi</b>	Köy	107	48,6
	İlçe Merkezi	80	36,4
	İl Merkezi	33	15,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

#### **4.1.3. Eğitim**

Tablo 7, eğitime ait verileri göstermektedir. Tabloda ilk göze çarpan, tüm göçmenlerin okul sistemi içinde yer almış olmalarıdır. Bir diğer ifadeyle, örneklem grubunda okuryazar ya da diplomasız hiçbir kimse bulunmamaktadır. %49,5’le lise ve dengi okul mezunluğu ilk sırada, %36,8’le ortaokul mezunluğu ikinci sırada yer almaktadır. Bulgaristan’daki mesleki eğitimin yaygınlığı ve bir devlet politikası olarak mesleki eğitime verilen önem, bu rakamları daha da anlaşılır kılmaktadır. Ayrıca yaklaşık %8’lik bir grup da yükseköğretim ve üniversite mezunudur.

**Tablo 7 Eğitim**

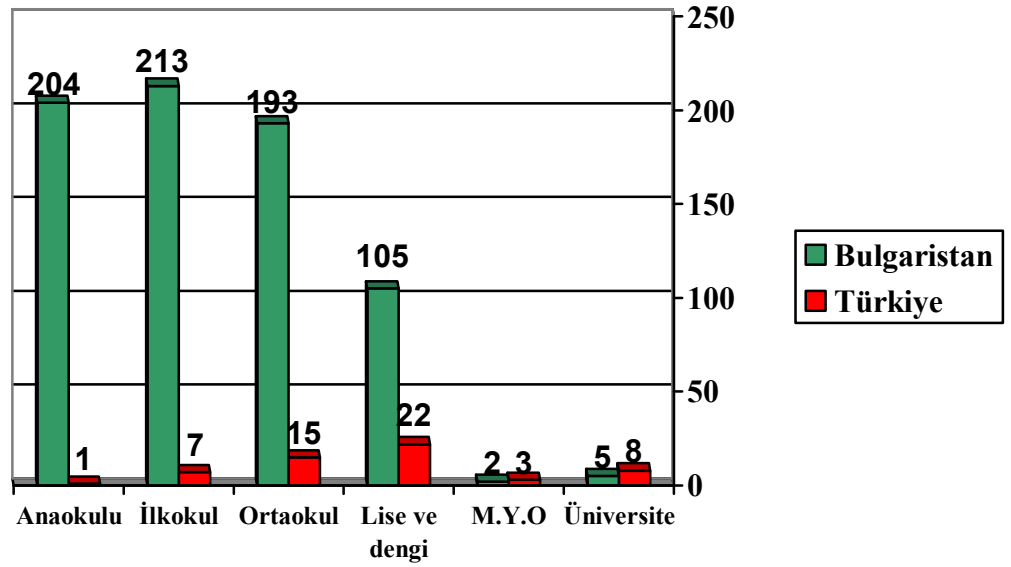
<b>EĞİTİME AİT VERİLER</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>En Son Mezun Olunan Okul</b>	İlkokul	12	5,5
	Ortaokul	81	36,8
	Lise ve dengi	109	49,5
	M.Y.O ve Teknikokul	5	2,3
	Üniversite	13	5,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Türk Okullarında Bitirilen Aşamalar</b>	İlkokul	7	3,2
	Boş	213	96,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>En Az Konuşacak Kadar Bilinen Diller</b>	Bulgarca	216	98,2
	Rusça	122	55,5
	Fransızca	20	9,1
	İngilizce	3	1,4

Yine tablo 7'ye göre sadece 7 kişi Bulgaristan'daki eğitimlerini Türk ilkokullarında almıştır. Tabloda görülen bu rakam, şaşırtıcı değildir. Çünkü daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, tarihsel süreçte Bulgaristan'daki Türk okulları önce devletleştirilmiş sonra kapatılmıştır. Bu çerçevede ham veri aracılığıyla Türk ilkokulunu bitiren kişilerin yaşları araştırıldığında, hepsinin 60 yaş ve üstündeki kişiler olduğu görülmektedir.

Ayrıca göçmenlerin yabancı dil bilgisine bakıldığında, hemen tamamına yakınının en az konuşacak kadar Bulgarca bildikleri, yarısından fazlasının da Rusçayı en az konuşacak kadar bildikleri görülmektedir. Ham veri aracılığıyla dil yetkinliği dağılımına ayrıntılı şekilde bakıldığında, anket çalışmasına katılanların neredeyse yarısı çift yabancı dile, Bulgarca ve Rusçaya, hakimdir; yine bu grubun içerisinde 20 kişi aynı zamanda en az konuşacak kadar Fransızca bilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi, Bulgaristan eğitim sistemi içerisinde dil eğitiminin büyük önemi vardır. Mülakat

1’de A.T. 1957 senesinde Bulgaristan’daki dil eğitimini şöyle anlatmaktadır: “İki saat Türkçe verirlerdi. 6 dil verirlerdi, Bulgarca, Rusça, Fransızca, İngilizce, Almanca bir de Avrupa dili”.

**Grafik 2 Göçmenlerin Eğitim Aşamalarını Geçirdikleri Ünelere Göre Dağılımları**



Grafik 2 örneklem grubunun eğitim aşamalarını hangi ülkelerde geçirdiğini göstermektedir. Grafiğe bakıldığında ilk göze çarpan nokta, göçmenlerin eğitimlerinin büyük çoğunluğunu Bulgaristan’da yani göçten önce gerçekleştirdikleridir. Rakamlar üzerinden hareket etmek gerekirse, göçmenlerin büyük çoğunluğu Bulgaristan’da anaokuluna gitmiştir; oysaki göçten sonra Türkiye’de sadece bir kişi anaokuluna devam etmiştir. Türkiye’de anaokuluna giden kişi 20–30 yaş grubunda yer alan bir göçmendir. Grafiğe göre göçmenlerin tamamı ilkokul eğitimi almış ve 213 kişi ilkokul eğitimini Bulgaristan’da, 7 kişi ise Türkiye’de tamamlamıştır. Yine ortaokul, lise ve dengi okullarda Bulgaristan’da eğitim görenlerin sayısı, Türkiye’ye geldikten sonra, bu seviyede eğitim görenlerin sayısından hayli fazladır. Fakat M.Y.O. ve üniversite eğitimi noktasında göçmenler Türkiye’de, Bulgaristan’dan daha fazla eğitim almışlardır. Tüm

bu verilerin ışığında Bulgaristan göçmenlerinin Bulgaristan'dan Türkiye'ye eğitilmiş olarak geldikleri söylenebilir.

Göçmenlerin eğitimle ilgili genel profillerine bakıldığında, özellikle teknik ve mesleki açıdan eğitilmiş; aynı zamanda en az bir yabancı dil bilen kişiler olduklarını söylemek mümkündür. C.K.'nin verdiği bilgiler bu saptamayı desteklemektedir. C.K. Bulgaristan'da lise eğitimini ayakkabı üretimi üzerine almış ve okuldan sonra ayakkabı fabrikasında kalite kontrol görevlisi olarak çalışmıştır. R.H. ise göçmenlerin eğitilmiş olmalarını sosyalist yönetime bağlayarak ifade etmektedir. "... çünkü biz sosyalizmin bütün hizmetlerinden yararlandık. Köylere kadar okul yapılması, sağlık, eğitimin bedava olması. Türkler bunlardan faydalandı. Yoksa bir sürü öğretmen, doktor gelmezdi buraya".

#### 4.1.4 Gelir

Örneklem grubunun gelirini analiz etmek için, ilk olarak ailede kaç kişinin çalıştığını saptamakta fayda vardır. Çünkü yukarıda da anlatıldığı üzere bir arada yaşayan göçmen ailelerin büyük çoğunluğunda kazanç ve harcama birliği mevcuttur. Bu çerçevede çalışan sayısının artması haneye giren gelirin artması anlamına gelmektedir. Tablo 8'e göre örneklem grubundakilerin %46,8'inin ailesinde iki kişi, %37,7'sinin ailesinde bir kişi çalışmaktadır. Yaklaşık olarak göçmenlerin %85'nin ailesinde bir ya da iki kişi iş hayatının içerisinde yer alarak aile bütçesine katkıda bulunmaktadır.

Yine tabloya göre, en düşük iki gelir grubu içerisinde yer alan %77,2'lik çoğunluk, en fazla 500 YTL gelir elde etmektedir. 750 YTL üzerinde gelire sahip olanların oranı ise sadece %8,6'dır. Kişisel gelir dağılımı gruplanmadan incelendiğinde, dağılımın alt noktası 0, tepe noktası 5000, dağılımın standart sapması 465,685 olduğu göz önüne alındığında, göçmenlerin kişisel gelir dağılımları hayli dağınık bir görüntüdedir. Ayrıca dağılımın ortalaması 399,91, medyanı 380, modu ise 0'dır. Bir diğer ifadeyle, dizideki en çok tekrarlanan değer 0'dır; bir diğer ifadeyle 52 kişinin hiçbir geliri yoktur.

**Tablo 8 Birey ve Aile Geliri, Sosyo-Ekonomik Statü**

<b>KİŞİSEL ve AİLE GELİRİ</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Aylık Ortalama Kişisel Gelir</b>	0–300 YTL	74	33,6
	301–500 YTL	96	43,6
	501–750 YTL	31	14,1
	751 ve üstü YTL	19	8,6
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Aylık Ortalama Aile Geliri</b>	0–500 YTL	54	24,5
	501–750 YTL	46	20,9
	751–1000 YTL	67	30,5
	1001–1500 YTL	24	10,9
	1501 ve üstü YTL	29	13,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Ailede Kaç Kişinin Çalıştığı</b>	1	83	37,7
	2	103	46,8
	3	28	12,7
	4	6	2,7
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Sosyo-Ekonomik Statü</b>	Üst	1	,5
	Orta üst	3	1,4
	Orta	140	63,6
	Orta alt	17	7,7
	Alt	59	26,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Yine ham verilere göre, en düşük gelir düzeyindeki 13 kişinin Bulgaristan'dan emekli olduğu ve emekli maaşından başka herhangi bir gelirleri olmadığı görülmektedir. Bu kişilerin Bulgaristan'dan aldıkları emekli maaşları yaklaşık 30 Euro'dur; yani bu kişilerin aylık 50–60 YTL arası bir gelirleri vardır. Tekrar etmek

gerekirse, 52 kişinin hiçbir geliri yoktur, 13 kişinin 50–60 YTL arasında geliri vardır; ortaya konulan bu veriler ışığında mahalledeki göçmenler düşük gelir seviyesinde yaşadığı söylenebilir.

Gelir düzeyi ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için hazırlanan Ek 2'deki 46 numaralı tabloya göre, en düşük gelir düzeyinde bulunan 74 kişinin dağılımında kadınların sayısının çokluğu görülmektedir. Buna göre en düşük gelir grubunda 51 kadın, 23 erkek bulunmaktadır. Yine tabloya göre, en düşük iki gelir diliminde 96 kadının yer aldığı da görülmektedir. Bir diğer ifadeyle 108 kişilik kadın grubunun 96'sının en fazla 500 YTL geliri vardır. Bu 96 kişilik kadın grubunun 41'nin hiçbir geliri yokken, 36'sının asgari ücret (380 YTL) düzeyinde geliri vardır. Cinsiyet ile gelir dağılımı arasındaki bu ilişkinin anlamlığını ortaya koymak için uygulanan ki-kare testinin sonuçları,  $\chi^2=25,19$ ,  $p<,01$ 'dir ve cinsiyete göre gözlenen bu farklılık anlamlıdır. Bu verilerden hareketle, gelir düzeyi açısından, göçten kadınların, erkeklerden daha fazla etkilendiğini söylemek de mümkündür.

Tüm bu verilerin ışığında, göçten sonra kadınlarda ciddi anlamda bir işsizleşme ve yoksullaşma yaşandığı açıktır. Burada unutulmaması ve bu tezleri destekleyen önemli nokta da, Bulgaristan'da işsiz hiç kimsenin bulunmaması ve kadın erkek farkı olmaksızın, herkesin benzer işte çalışanların aynı maaşı alıyor olmasıdır.

Bir diğer bağımsız değişken olan yaş ile kişisel gelir düzeyi karşılaştırıldığında, yaş artarken kişisel gelirin düştüğü görülmektedir. Buna göre en düşük gelir grubundaki 74 kişinin 41'i 50 yaş üzeri, 15'i 40–50 yaş aralığındadır. Yaş ile kişisel gelir arasındaki negatif ilişkiyi korelasyon sayısı da göstermektedir. Buna göre iki değişken arasındaki korelasyon değeri -0,254 ve anlamlılık düzeyi  $p<,01$  düzeyindedir.

Tablo 8'e göre göçmenlerin aile içi kazançlarına bakıldığında, yaklaşık %76'lık çoğunluğun ayda en fazla 1000 YTL kazandığı görülmektedir. Göçmenlerin %24,5'i 0–500 YTL, %20,9'u 501–750 YTL, %30,5'i 751–1000 YTL, %10,9'u 1001–1500 YTL, %13,2'si ise 1501 ve üstü YTL aylık ortalama aile gelirine sahiptir. Örneklem grubunun %75,9'u en fazla 1000 YTL ortalama aylık gelir elde etmektedir.

Aile gelirinin ham verileri incelendiğinde, dağılımın yine hayli dağınık olduğu da görülmektedir. Buna göre dağılımın alt noktası 50, tepe noktası 5000'dir; dağılımın standart sapmasının 600,219 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, göçmenlerin aile içi geliri de hayli dağınık bir görüntü çizmektedir. Ayrıca, dizinin ortalaması 947,05, medyanı 800, modu ise 1000'dir.

Göçmenlerin kendilerini hangi gelir düzeyinde gördüğü ve algıladığı incelendiğinde, %63,6'lık dilimin kendisini orta gelir düzeyinde, %0,5'lik dilimin kendisini üst gelir düzeyinde, %26,8'lik dilimin ise kendisini alt gelir düzeyinde gördüğü görülmektedir. Orta alt ve orta üst seçenekleri de değerlendirildiğinde, %72,7'lik bir grup kendi ekonomik durumunu, orta gelir düzeyi olarak algılamakta ve ifade etmektedir. Yapılan ki-kare analizinde  $\chi^2=311,36$ ,  $p<,01$  değerleri elde edilmiş ve dağılımda gözlenen fark anlamlı bulunmuştur. Bu veriler ışığında göçmenlerin büyük çoğunluğunun düşük denilebilecek seviyelerinde gelir elde ettiklerini, bu rağmen kendilerini orta gelir düzeyinde gördüklerini ifade etmek mümkündür.

#### 4.1.5 İş

Bu başlık altında örneklem grubundakilerin iş dağılımları, Bulgaristan'daki ve Türkiye'deki işleri incelenecektir. Ayrıca meslek ve iş ayrımı gözetilerek, örneklem grubundaki kişilerin Bulgaristan'da kendi mesleklerini yapıp yapamadıkları araştırılarak, Türk azınlık içinden bir kişi olmaktan kaynaklanan sorunla göçmenlerin Bulgaristan'da kendi mesleklerini yapamadıkları iddiaları araştırılacaktır. İlk olarak Bulgaristan'daki iş dağılımına bakmakta fayda vardır.

Tablo 9'a göre, ilk iki seçenek %27,3'le çiftçilik ve %15, 9'la tekstil işçiliğidir. Tekstil sektöründe çalışanların cinsiyetlere göre dağılımına Ek 2'deki tablo 49 aracılığıyla bakıldığında, göçten önce tekstilde çalışan 35 kişiden 32'sinin kadınlardan oluştuğu; sadece 3 erkeğin tekstil sektöründe çalıştığı görülmektedir. Ham veriler aracılığıyla Bulgaristan'da tekstil sektöründe çalışan 35 kişiden 18'inin hâlâ aynı iş kolunda çalışmakta olduğu, 12'sinin de işsiz olduğu görülmektedir. Buradan hareketle Sarnıç'ta yaşayan göçmen kadınların çoğunluğunun tekstil, konfeksiyon işlerinde eğitilmiş ve tecrübeli oldukları; dolayısıyla da Sarnıç'ta gelişen konfeksiyon



sektörünün bir rastlantı olmadığı söylenebilir. Ayrıca çiftçilikle uğraşan göçmenlerin tamamı tütün yetiştiriciliği yaptıklarını, fabrika işçiliği yapanların büyük çoğunluğu da tütün fabrikasında tütün işçiliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi, göçten önce Bulgaristan'ın tütün üretim ve işleme sektörünün tamamında Türkler çalışmaktaydı. Tablo 9'a ayrıntılı şekilde bakıldığında, göçmelerin %19'unun teknik eleman ve kalifiye işgücü olduğu; bu işler çerçevesinde göçmenlerin eğitilmiş ve tecrübeli oldukları görülmektedir. Çünkü bu işlerin bir eğitim gerektirdiği ve göçmenlerin çoğunluğunun Bulgaristan'da kendi işlerini yaptıkları da tabloda görülmektedir.

**Tablo 9 Bulgaristan'daki İşler ve Mesleki Veriler**

<b>BULGARİSTAN'DAKİ İŞ</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Bulgaristan'daki İş</b>	Tekstil/Konfeksiyon/Dokuma/Terzi	35	15,9
	Fabrika işçiliği	13	5,9
	Çiftçilik	60	27,3
	İnşaat, marangoz ve kaynakçı ustalığı	19	8,6
	Memur/Meteorolog/Hayvan sağlığı tekn.	6	2,7
	Elektrik ve elektronik teknisyenliği	4	1,8
	Motor, makine, torna ustalığı, op. ve tekn.	13	5,9
	Öğretmen	7	3,2
	Öğrenci	32	14,5
	Şoför	20	9,1
	Ahçı	5	2,3
	Diğer	6	2,7
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Bulgaristan'da Kendi Mesleğini Yapabilme</b>	Evet	176	80,0
	Hayır	12	5,5
	Boş	32	14,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göçmenlerin Bulgaristan’da kendi mesleklerinde çalışıp çalışmadıkları incelendiğinde, %80,0’lık bir çoğunluğun kendi mesleğini yapabildiği, sadece %5,5’lik grubun kendi mesleğini yapamadığı görülmektedir. Boş seçeneğini tercih eden 32 kişinin, Bulgaristan’dayken öğrenci olduklarını ve bu sebepten dolayı boş seçeneğini tercih ettiklerini belirtmekte fayda vardır. Bu çerçevede Bulgaristan’da çalışma hayatının içinde olan grup kendi içinde değerlendirildiğinde, kendi mesleğini yapma oranı daha da artmaktadır. Buradan hareketle göçmenlerin Bulgaristan’da büyük oranda kendi mesleklerini yapabildiklerini söylemek mümkündür.

**Tablo 10 Türkiye’de Yapılan İşlerin Dağılımı**

<b>Şu Anda Ne İş Yapıyorsunuz?</b>		
	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
İşsiz	52	23,6
Konfeksiyon işçiliği	25	11,4
Fabrika işçiliği	19	8,6
Esnaf	26	11,8
Öğretmen/Memur	7	3,2
Öğrenci	4	1,8
Şoför	14	6,4
İnşaat ve marangoz ustalığı	13	5,9
Çeşitli teknik eleman	10	4,5
Emekli	39	17,7
Diğer	11	5,0
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 10 göçmenlerin, Türkiye’de yaptıkları iş dağılımını göstermektedir. Buna göre tablodaki en büyük pay işsizlere aittir. Bir diğer ifadeyle katılımcıların %23,6’sı işsizdir ve çalışmamaktadır. Ek 2’deki tablo 50, işsiz olan 52 kişiden 40’nın kadın, 12’sinin erkek olduğunu göstermektedir. Bu durum da göstermektedir ki, göçmen kadınların bazıları göçten sonra işsiz kalmakta ve iş hayatından, dolayısıyla üretimden gelen güçten yoksun bulunmaktadırlar. Tablo 10’a tekrar bakıldığında %17,7’le ikinci

büyük gruba emeklilerin oluşturduğu, daha sonra %11,8'le esnafılık ve %11,4'le de konfeksiyon işçiliğinin geldiği görülmektedir.

Bir diğer değerlendirme olarak, emekliler de analize katılarak tablo tekrar yorumladığında, iş hayatından ayrı kalmış göçmenlerin oranı artmaktadır. Buna göre göçten sonra çalışma hayatından uzak kalmış olan işsizler ve emekliler grubunun toplamı %41'i aşmaktadır. Göçten önce Bulgaristan'da, öğrenciler dışındaki herkesin iş hayatının içerisinde bulunduğu düşünüldüğünde, göçten sonra iş hayatından ciddi anlamda bir kopma olduğu açıktır.

İşlenmemiş verilere bakıldığında, göçten sonra göçmenlerden hiçbirisi çiftçilik yapmamıştır. İşsiz grubunun içinde yer alan 52 kişinin 20'sinin Bulgaristan'da çiftçilik yaptığı, 12'sinin de Bulgaristan'da konfeksiyon işinde çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin, göçle beraber geleneksel olarak yaptıkları ve bildikleri işten koştukları söylenebilir. Ayrıca göçmenlerin göçten önceki ve sonraki işleri karşılaştırıldığında, konfeksiyon sektöründe çalışan 35 kişiden 18'inin hâlâ aynı sektörde çalıştığı, 12'sininde işsiz olduğu görülmektedir. Bulgaristan'da öğretmenlik yapan 7 kişiden ancak 4'ü hâlâ öğretmenlik yapmakta; göçten önce şoförlük yapan 20 kişiden ise sadece 6'sı göçten sonra şoförlük yapmaktadır. Teknik işlerde çalışan göçmenlerin büyük çoğunluğu göçten sonra kendi mesleklerinde değil, başka alanlarda çalışmaktadırlar. Bu çerçevede göçmenlerin göçle birlikte kendi bildikleri ve/veya eğitimini aldıkları işlerden koparak, başka alanlarda çalışmaya başladıkları söylenebilir.

Göçmenlerin Türkiye'de yaptıkları işle cinsiyet dağılımları Ek 2 tablo 49'da karşılaştırıldığında, işsiz kadınların oranının yüksekliği göze çarpmaktadır. 52 kişilik işsiz grubunun 40'ı kadınlardan oluşmaktadır. 220 kişilik örneklemdaki kadın sayısının 108 olduğu düşünüldüğünde, 40 kişilik işsiz kadın oranı, dağılımın yaklaşık %40'ına karşılık gelmektedir. Ayrıca emekli olan 17 kadın da göz önüne alındığında, iş hayatından kopuk kadın sayısı, örneklem içinde yer alan kadın sayısının yarısından fazlasına karşılık gelmektedir. Göçten önce Bulgaristan'da tamamı iş hayatı içerisinde yer alan göçmen kadınların, göçten sonra iş hayatından ciddi anlamda bir kopuş

yaşadığı söylenebilir. Bir diğer ifadeyle göç, iş hayatında olma ve elde edilen gelir açılarından kadınları erkeklerden daha fazla etkileyerek yoksullaştırmıştır.

Tablo 11 göçmenlerin her iki ülkedeki, iş doyumlarını göstermektedir. Buna göre, göçmenlerin Bulgaristan'daki işleri konusunda çok fazla sıkıntıları ve hoşnutsuzlukları yoktur. %71,4'lük bir grup Bulgaristan'daki işinden memnun olduğunu ifade ederken, Bulgaristan'da öğrenci olan 32 kişiden oluşan %14,5'lik grup görüş bildirmemişlerdir. Sadece %13,6'lık grup Bulgaristan'daki işinden hoşnutsuzdur. Bunun ilk büyük nedeni çalışma şartlarının kötülüğü, ikinci nedeni ise verilen emeğin karşılığının alınmamasıdır.

**Tablo 11 Bulgaristan ve Türkiye'deki İş Doyumu**

İŞ DOYUMU				
	BULGARİSTAN		TÜRKİYE	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Evet	157	71,4	96	43,6
Hayır, Kendi mesleğimi yapamadım	4	1,8	1	,5
Hayır, Çalışma şartları kötü	11	5,0	26	11,8
Hayır, Bulgar çalışanlardan farklı davrandılar	4	1,8	-	-
Hayır, Emeğimin karşılığını verilmiyor	8	3,6	2	,9
Hayır, Zorla çalıştırıldım	1	,5	-	-
Hayır, İstemediğim işler yaptırıldı	2	,9	-	-
Diğer	1	,5	-	-
Boş	32	14,5	95	43,2
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göçmenlerin Türkiye'deki iş doyumları incelendiğinde 95 kişinin yanıt vermediği görülmektedir; bu 95 kişilik grup işsiz, öğrenci ve emeklilerden oluşmaktadır. Örneklem grubunun %43,6'sı Türkiye'deki işinden hoşnuttur. Türkiye'deki işinden hoşnut olmayanların oranı %13,2'dir. Türkiye'de ve Bulgaristan'da işinden hoşnut olma karşılaştırıldığında, hoşnutsuzluk oranı yaklaşık %13'le aynıdır. Fakat Türkiye'de işinden hoşnut olmama oranı, çalışan daha küçük bir

grup içerisinde yer alırken, Bulgaristan’da işinden hoşnut olmayanların oranı daha büyük bir grup içerisinde yer almaktadır. Göçten sonra göçmenlerin işlerinden hoşnut olma oranlarında bir düşüş olduğu ifade edilebilir.

#### 4.1.6 Sosyal Güvence

Tablo 14 göçmenlerin Bulgaristan’daki sosyal haklarını alıp almadıklarını ve Türkiye’deki sosyal güvenlik durumlarını göstermektedir. Buna göre göçmenlerin büyük çoğunluğunun bir sosyal güvencesi vardır. Sosyal güvencesi olanların içerisinde %61,8’le SSK’lılar ilk sırada, %6,4’le BAĞKUR’lular ikinci sırada, %5,9’la Emekli Sandığına üye olanlar üçüncü sırada ve Yeşil Kart’a sahip olan bir kişi %0,5’le son sırada yer almaktadır.

**Tablo 12 Sosyal Güvence**

<b>SOSYAL GÜVENCE</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Bulgaristan’daki Sosyal Hakları Alabilme</b>	Evet	20	9,1
	Hayır	200	90,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Türkiye’deki Sosyal Güvence</b>	Yok	56	25,5
	BAĞKUR	14	6,4
	SSK	136	61,8
	Emekli Sandığı	13	5,9
	Yeşil Kart	1	,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Bulgaristan ve Türkiye arasında hâlâ sorun olmaya devam eden ve Bulgaristan göçmenlerinin de etkilendiği konulardan bir tanesi de, sosyal hakların Bulgaristan’dan Türkiye’ye transferi konusudur. Tablo 12’ye göre %90,9’luk büyük çoğunluk Bulgaristan’daki sosyal haklarını alamadıklarını, sadece %9,1’lik kesim Bulgaristan’daki sosyal haklarını aldıklarını belirtmişlerdir. Bu veriler ışığında göçmenlerin çoğunluğunun Bulgaristan’daki sosyal haklarını alamadıkları söylenebilir.

#### 4.1.7 Barınma Koşulları ve Ev Sahipliği

Tablo 13 Barınma Biçimi ve Ev Sahipliği

<b>BARINMA BİÇİMİ VE EV SAHİPLİĞİ</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Şu Anda Oturulan Evin Sahipliği</b>	Kendi evim	178	80,9
	Ailemin evi	30	13,6
	Kira	4	1,8
	Ailemle birlikte yaşıyorum	8	3,6
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Eve Sahip Olma Şekli</b>	Arsasını satın alıp kendim yaptım	213	96,8
	Evi satın aldım	3	1,4
	Boş	4	1,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Ev İçin Gerekli Olan Birikimi Sağlama Yolu</b>	Türkiye'de çalışarak	191	86,8
	Başka bir ülkede çalışarak	1	,5
	Bulgaristan'daki evimi, mallarımı satarak	21	9,5
	Bulgaristan'dan getirdiğim paralar ile	3	1,4
	Boş	4	1,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Ev Sahibi Olurken Tanıdıklardan Görülen Yardımlar</b>	Herhangi bir yardım görmedim	139	63,2
	Ev yapım işlerinde yardımcı oldular	52	23,6
	Maddi yardım aldım	16	7,3
	Borç para aldım	9	4,1
	Boş	4	1,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göçmenlerin ev sahibi olma konusundaki hassasiyetleri ve neden ilk iş olarak bir eve sahip olma yönünde çaba sarf ettikleri araştırıldığında, ev sahipliğinin göçmenler tarafından bir güvence olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca Bulgaristan'da genelde kırsal bir hayat süren göçmenlerin, kiracılık gibi kavrama uzak

oldukları, kendi evlerinin olmasının doğal bir durum olarak algılandığı görülmektedir. C.K. göçmenlerin ev sahibi olmayla ilgili tutumlarını şöyle anlatıyor: "...bizim orda hiç kimse kirada oturmadığı için ... ayrı masraf. Çünkü oraya vereceğime diyor, evime yatırım. Bir odam olur".

Tablo 13'te göçmenlerin evlerine nasıl sahip olduklarına bakıldığında, genel görünümün arsası satın alarak ev yapma şeklindedir; sadece %1,4'lük grup evlerini arsasıyla beraber hazır yapılmış olarak satın almıştır.

Yine tabloya göre göçmenlerin %86,8'lik çoğunluğu evlerine sahip olabilmek için gerekli olan birikimi, göçten sonra Türkiye'de çalışarak elde etmişlerdir. 3 kişi evine sahip olabilmek için Bulgaristan getirdiği birikimini kullanırken, %9,5'lik 21 kişi Bulgaristan'daki mallarını satarak Türkiye'deki evine sahip olmuştur. Bu veriler ışığında mahalledeki ev sahipliğinin temeli, Türkiye'de çalışarak elde edilen kazançtır.

Tablo 13 ev sahibi olurken göçmenlerin yardımlaşması ve dayanışmasını da göstermektedir. Ev sahipliği konusunda göçten sonra devletten herhangi bir yardım görmeyen göçmenlerin %63,2'si yakınlarından ve tanıdıklarından da herhangi bir yardım görmediklerini, sadece %23,6'sı tanıdıklarından ev yapım işleri konusunda yardım gördüklerini belirtmişlerdir. Bu çerçevede mahalledeki evlerin hemen hepsinin, yapım işlerinin bir kısmının ev sahiplerinin kendileri tarafından yapıldığını belirtmekte fayda vardır. Yine tabloya dönülecek olunursa, ev sahibi olmak için ailesinden, akrabalarından ve tanıdıklarından maddi yardım alanların oranı %7,3, borç para alan kişilerin oranı ise %4,1'dir. Buna göre ev sahibi olma konusunda karşılıksız maddi yardımda bulunma oranının, borç vermeden daha fazla olduğu açıktır. Bu durumun önemli bir nedeni olarak, göçmenlerin ev sahibi olmaya verdikleri önem gösterilebilir.

Göçmenlerin elde ettikleri gelir düzeyi ile ev sahipliği karşılaştırıldığında, göçten sonra görece bir yoksullaşma yaşayan ve düşük gelir elde eden göçmenlerin büyük çoğunluğunun ev sahibi olmaları birbirine karşıt olgular gibi görünmektedir. Fakat göçmenlerin ev sahibi olmaya verdikleri önem göz önüne alındığında, bunun bir karşıtlık olmadığı anlaşılır. Çünkü göçün üzerinden yaklaşık 17 yıl (örneklem grubunun çoğunluğu 1989–1990 göçüyle gelenlerdir) geçmiş olmasına rağmen evlerin inşaatları

hâlâ devam etmektedir. Bu da yapım işleminin aşamalı olarak yapıldığını ve göçmenler için ilk gereksinimin başlarını sokacak bir yer olduğunu göstermektedir. Ayrıca göçmenler göçten sonraki süreçte, başka herhangi bir yatırım yapmamışlar, tüm yatırımlarını evlerine yöneltmişlerdir. Göçmenlerin yaşadıkları bu şartlar altında geçen 17 yıllık süreç ev sahipliği için hiç de az görünmemektedir.

#### 4.1.8 Vatandaşlık Durumu

**Tablo 14 Vatandaşlık Verileri ve Durumu**

<b>VATANDAŞLIK VERİLERİ</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Vatandaşlık Durumu</b>	Çifte vatandaş	142	64,5
	Türkiye vatandaşı	67	30,5
	Bulgaristan vatandaşı	11	5,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Çifte Vatandaşlığı Tercih Etme Nedenleri</b>	Tercih etmedim/Düşünmüyorum	65	29,5
	Bulgaristan A.B ilişkileri ve avantajlar	66	30,0
	Böyle bir hakkım olduğu için	51	23,2
	Üçüncü ülkelerde daha avantajlı	22	10,0
	Diğer	5	2,3
	Boş	11	5,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 14 vatandaşlık durumunu ve göçmenlerin vatandaşlık tercihlerinin nedenlerini göstermektedir. Buna göre %64,5'le hem Bulgaristan Cumhuriyeti hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına sahip olan çifte vatandaşlar, vatandaşlık tercihi sıralamasında ilk sırada yer almaktadırlar. Son yıllarda, Avrupa Birliği ve Bulgaristan ilişkisinin bir sonucu olarak çifte vatandaşlık daha fazla tercih edilir hâle gelmiştir. Buna karşın %30,5'lik 67 kişi sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını, %5,0 karşılık gelen 11 kişi de sadece Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığı taşımaktadır. Sadece Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığında olan kişiler, Türkiye'ye göçmen olarak değil, vizeyle yakın yıllarda gelen kişilerdir ve bu kişilerin çoğunluğunun Türkiye



Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul işlemleri sürmektedir. Bu verilerden hareketle göçmenlerin çoğunluğunun Bulgaristan Cumhuriyeti devletiyle olan ilişkisinin sürdüğü söylenebilir. Böylece 3 numaralı hipotez ve bu hipotezin alt hipotezi olan 3b hipotezi doğrulanmıştır.

Yine tabloya göre göçmenlerin çifte vatandaşlığı tercih etmelerinin en önemli nedeni, %30,0'la, Bulgaristan ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkidir. Bulgaristan'ın önümüzdeki yıl birliğe üye olma ihtimali de bu değerlendirme içinde göz önünde bulundurulmalıdır. Çifte vatandaşlığın %23,2'yle ikinci yoğunluklu tercih nedeni, göçmenlerin böyle bir haklarının olması, üçüncü yoğunluklu tercih nedeni ise %10,0'luk payla üçüncü ülkelerde Bulgaristan vatandaşlığının Türkiye vatandaşlığından daha avantajlı olmasıdır. Görüldüğü üzere göçmenlerin birçoğunun Bulgaristan vatandaşlığını tercih etmelerindeki neden, Bulgaristan vatandaşlığı vasıtasıyla diğer ülkelerle bağlantılı olma ve getirdiği avantajlardan yararlanma isteğidir. Diğer yanıtını veren 5 kişi, Bulgaristan vatandaşlığını tercih nedeni olarak, Bulgaristan'daki resmi işlemleri yerine getirmek olduğunu ve Bulgaristan vatandaşlığı aracılığıyla resmi işlerin daha kolay gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Bu çerçevede çifte vatandaşlığın temel amacının Avrupa Birliği vatandaşlığı ve üçüncü ülkelere açılmak olduğu söylenebilir.

#### **4.1.9 Yerleşim Yeri Seçimi**

Tablo 15 göçmenlerin kaç yıldır İzmir'de ve Sarnıç'ta yaşadıklarını göstermektedir. Örneklem grubuna, kaç yıldan beri İzmir'de yaşadıkları sorulduğunda, %64,1'lik grubun 16–20 yıl arasında İzmir'de yaşadıkları yanıtı alınmıştır. İzmir'de, 1–10 yıl arasında yaşayanların oranı %5,9, 11–15 yıl arasında yaşayanların oranı ise %28,2'dir. Yirmi yılı aşkın süredir İzmir'de yaşayanların oranı ise sadece %1,8'dir.

Yine tabloya göre %75,5'lik çoğunluk grup 11–20 yıl arasında Sarnıç'ta yaşamaktadır. Bu süreç 1989 göç dalgasını kapsamakla birlikte, bu göç dalgasıyla gelen göçmenlerin önce başka bir yerde, bir süre yaşadıklarını da göstermektedir. İlerleyen sayfalarda göçmenlerin ilk ve daha sonraki yerleşmeleri ayrıntılı şekilde incelenecektir. 1–6 yıl arasında Sarnıç'ta yaşayanların oranı %9,5, 7–10 yıldır Sarnıç'ta yaşayanların oranı %14,5'dir. Sadece bir kişi yirmi yıldan daha uzun süredir Sarnıç'ta yaşamaktadır.

**Tablo 15 İzmir ve Sarnıç'ta Yaşama Süresi**

<b>İZMİR VE SARNIÇ'TA YAŞAMA SÜRESİ</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>İzmir'de Yaşama Süresi</b>	1–10 Yıl	13	5,9
	11–15 Yıl	62	28,2
	16–20 Yıl	141	64,1
	21 Yıl ve üstü	4	1,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Sarnıçta Yaşama Süresi</b>	1–6 Yıl	21	9,5
	7–10 Yıl	32	14,5
	11–20 Yıl	166	75,5
	21 Yıl ve üstü	1	,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 16 örneklem grubunda yer alan kişilerin Sarnıç'a yerleşme nedenlerini ve Sarnıç özelinde gelecekle ilgili beklentilerini ortaya koymaktadır. Tabloya göre %80,5'lik kesim gelecekte çocuklarının Sarnıç'ta, bir diğer ifadeyle Bulgaristan göçmenlerinin yoğun şekilde yaşadığı bir yerleşim biriminde yaşamalarını istemektedirler. Göçmenlerin genelde bir arada yaşama istekleriyle Sarnıç'a yerleştikleri ve gelecek kuşaklar için evler planladıkları düşünüldüğünde bu beklenti daha anlamlı bir hâl almaktadır. Ayrıca diğer yanıtını veren 16 kişinin çoğunluğu, çocuklarının Sarnıç'ta özellikle de yanlarında yaşamalarını istediklerini, belki de çocuklarının bunu kabul etmeyeceğini belirtmişlerdir. Sadece %12,3'lük 27 kişilik grup gelecekte çocuklarının Sarnıç'ta yaşamlarını istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu veriler ışığında göçmenlerin bir arada yaşama isteklerini gelecek nesiller için de koruduklarını söylemek mümkündür.

Çocuklarının gelecekte Sarnıç'ta yaşanmalarını büyük çoğunlukla isteyen ve bir arada yaşama isteklerini ifade eden göçmenlere, Sarnıç'a kimlerin yerleşmelerini istedikleri sorulduğunda, %58,6 oranında fark etmez yanıt alınmıştır. Göçmenlerin bir arada yaşama istekleriyle bu yanıt çelişiyor gibi görünse de, bu yanıtın altında yatan

temel duygu, kendi içine kapalı olarak yaşayan göçmen grubun bir şekilde kendi göçmen gruplarının dışından kişilerle ilişki kurma isteğini göstermektedir. Fakat bu istek yine kendi çoğunlukta oldukları yerleşim yeri üzerinden kurgulanmaktadır. Bir diğer ifadeyle, göçmenlerin kendileri başka bir yerde yaşamaya başlayarak diğer kişilerle ilişki kurmayı değil, Sarnıç'a yerleşecek göçmen olmayan kişilerle ilişki kurmayı tercih etmektedirler.

**Tablo 16 Sarnıç'a Ait Verileri**

<b>SARNIÇ'A AİT VERİLER</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Çocuğunuzun Gelecekte Sarnıç'ta Oturmasını İster misiniz?</b>	Evet	177	80,5
	Hayır	27	12,3
	Diğer	16	7,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Sarnıç'a Yerleşme Beklentileri</b>	Bulgaristan göçmenlerinin	84	38,2
	Diğer Balkan göçmenlerinin	1	,5
	Fark etmez	129	58,6
	Hiç kimsenin yerleşmesini istemem	1	,5
	Diğer	5	2,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Sarnıç da Oturmanın En Önemli Nedeni</b>	Göçmen mahallesi	55	25,0
	Akraba/Aile/Tanıdıklar burada olduğu için	68	30,9
	Kendimi güvende hissettiğim için	2	,9
	Sosyal yaşantıma uygun olduğu için	2	,9
	Arsalar ve evler ucuz olduğu için	86	39,1
	Gelirime uygun olduğu için	2	,9
	Diğer	5	2,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Bu beklentinin yanında akla gelen bir diğer gerçeklik de, Bulgaristan göçmenlerinin Sarnıç'ta yaşayan İç Ege'den göç etmiş kişilerle yoğun ilişkiden uzak

durumlarıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, aslında göçmenlerin kendi yerellikleriyle, kendi lokal alanlarında yaşama ve birbirleriyle ilişki kurma istekleri net bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin yerlilerle olan ilişki kurma istekleri, bir karışma, bir birliktelik kurma değil, kendini koruyarak, kendi belirlediği nokta da esnek bir ilişki geliştirme isteğidir.

Bu saptamayı destekleyecek, alandan elde edilen bir diğer tespit ise, göçmenlerin genelde kendi içlerinden yani Bulgaristan göçmenlerinden evlenmeyi tercih etmeleridir. Yine alandan gözlemlendiği kadarıyla, Sarnıç'a yerleşmiş olan göçmenlerin kazançlarında ve hayat standartlarında meydana gelen yükselmeler, kişilerin yaşadıkları yeri, yani Sarnıç'ı değiştirmelerine neden olmamaktadır. Tekrar tabloya bakıldığında, Sarnıç'a gelecekte yerleşecek kişilere ilişkin beklentide ikinci yoğunluktaki yanıt %38,2'yle Bulgaristan göçmenleridir. Göçmenlerin Sarnıç'la ilgili geleceğe dair beklentilerinde, Bulgaristan göçmenlerinin varlığının artması ve göçmenlerin bir arada yaşama istekleri önemli rol oynamaktadır.

Göçmenlerin Sarnıç'ta, bir başka ifadeyle göçmen mahallesinde, yaşmayla ilgili tercihlerine bakıldığında, görüntü biraz daha netleşecektir. Tabloya göre göçmenlerin yerleşmek için Sarnıç'ı tercih etmelerinin ilk nedeni ev ve arsaların ucuzluğudur. Buna göre, %39,1'lik grup arsa ve ev fiyatları ucuz olduğu için Sarnıç'ı tercih etmişlerdir. Yerleşmek için Sarnıç'ı tercihinin ikinci yoğunluklu nedeni aile, akraba ve tanıdıkların Sarnıç'ta yaşıyor olması ve üçüncü yoğunluklu tercih nedeni ise, Sarnıç'ın bir göçmen yerleşim alanı olmasıdır. Buna göre ikinci ve üçüncü tercihlerin yüzdeleri toplandığında %55,9'la göçmenlerin Sarnıç'a yerleşme nedeni, göçmen ailelerle bir arada yaşama istekleridir. Ayrıca İzmir'de arsa ve evlerin ucuz olduğu başka bölgeler varken, yine de Sarnıç tercihi ya da diğer Bulgaristan göçmeni yerleşim bölgelerine (evka 4 ve Atatürk Mahallesi'nin bir bölümü, Mevlana Mahallesi, Pınarbaşı vb.) gerçekleşen yerleşimler de göstermektedir ki, Bulgaristan göçmenlerinin bir arada yaşama istekleri yoğundur. Sarnıç'ın tarihi düşünüldüğünde, göçmenlerin sürekli olarak birbirlerinin yakınlarına yerleştikleri açıkça görülmektedir. Ü.A. Sarnıç'ta yaşama nedenini şöyle dile getirmektedir: “Akrabalarımız ve diğer göçmenler buradaydı. Hep beraber olalım diye geldik. Bir de orman var. Yaşlılar orman olmadan duramıyorlar”.

Gerçekleştirilen alan çalışmasının anket uygulamaları vasıtasıyla örneklem grubunun genel görünümü böylece çıkarılmış bulunmaktadır. Bu noktadan sonra göçle ilgili veriler, dört aşamalı olarak incelenecektir. Bu dört aşama, göç öncesi Bulgaristan'da yaşama dönemi, göç döneminde hem Bulgaristan hem Türkiye'de yaşama dönemi, göç sonrasında Türkiye'de yaşanan dönem ve son olarak da Türkiye'ye yerleşme döneminden sonraki Türkiye ve Bulgaristan'la olan ilişkiler incelenecektir. Göç sonrası dönemin ikiye ayrılarak incelenmesinin temel nedeni, göçten hemen sonraki dönemin bir geçiş dönemi olmasının yanında, göçmen ağlarının varlığını ve işlevinin bu dönemde en iyi şekilde görülebilmesinden dolayıdır.

## **4.2 Göç Öncesi**

### **4.2.1 Bulgarlarla İlişkiler**

Tablo 17 göçmenlerin göçten önce Bulgaristan'da Bulgarlarla bir arada yaşayıp yaşamadıklarını ve Bulgarlarla çeşitli ilişkilerini göstermektedir. Buna göre %54,1'le çoğunluk, Bulgaristan'da Bulgarlarla birlikte yaşamış; %45,9'luk kesim ise Bulgarlarla birlikte yaşamamıştır. Verilerden de anlaşılacağı üzere, hiç de azımsanamayacak bir grup, Bulgaristan'da sadece Türklerle etkileşim hâlinde yaşayıp, Bulgarlarla ilişki içerisinde olmadan Türkiye'ye göç etmiştir.

Tablo aracılığıyla Bulgar komşularla olan ilişkilere bakıldığında, %21,8'lik grup komşuluk ilişkisi kurulan aileler arasında Bulgar ya da Türk aile diye ayırım yapılmadığını ve komşuluk ilişkilerinin sürekli iyi olduğunu vurgulamıştır. %17,3'lük grup ise, Bulgar komşuları için en az Türk komşuları kadar iyi olduklarını belirtmişlerdir. Birbirini destekleyen bu iki yanıt özelinde, yaklaşık %40'lık bir grup Bulgarlarla komşuluk ilişkilerini olumlu olarak ifade etmişlerdir. Tabloya göre üçüncü büyük yanıt grubu ise, baskı dönemiyle birlikte ilişkilerin bozulduğu yönündedir. %11,4'lük kesime göre, 1984–1985 kışından sonra başlayan baskı döneminde, Türk azınlığın Bulgar komşularıyla ilişkileri bozulmuştur. Sırasıyla %8,6'yla Bulgar komşularımızla sınırlı ilişkilerimiz vardı, %8,2'yle Bulgarlarla komşuluk ilişkisi içinde olmadık ve %3,2'yle Bulgar komşularımızla ilişkilerimiz kötüydü yanıtları verilmiştir.

**Tablo 17 Bulgarlarla Bir Arada Yaşama ve İlişkiler**

<b>BULGARLARLA İLİŞKİLER</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Bulgarlarla Bir Arada Yaşama</b>	Evet	119	54,1
	Hayır	101	45,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Bulgar Komşularla İlişkiler</b>	Bulgar Türk diye ayırım yapmazdık	48	21,8
	Türk komşular kadar iyiydi	38	17,3
	Sınırlı bir ilişkimiz vardı	19	8,6
	Bulgarlarla komşuluk yapmazdık	18	8,2
	İlişkilerimiz kötüydü	7	3,2
	Baskı döneminde ilişkiler bozuldu	25	11,4
	Bulgar komşulardan baskı gördük	1	,5
	Diğer	2	,9
	Boş	62	28,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Bulgarlardan Türk Oldukları İçin Gördükleri Baskı, Tepki ve Kötü Muamele</b>	Evet, her zaman	15	6,8
	Sıkça	52	23,6
	Bazen	58	26,4
	Nadiren	33	15,0
	Hayır, hiçbir zaman	62	28,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Yine tabloya göre %28,2'lik grup soruya yanıt vermeyerek boş bırakmıştır. Yanıt vermeyenlerin tamamı Bulgarlarla bir arada yaşamadıklarını ve dolayısıyla herhangi bir fikirlerinin olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, yanıt vermeyen kişiler dağılımdan çıkarılarak sadece yanıt verenler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, yanıt verenlerin büyük çoğunluğunun Bulgar komşularıyla herhangi bir sorunları olmadıkları görülmektedir. Bir numaralı mülakatta A.T.'nin şu sözleri, Türklerin Bulgar komşularıyla herhangi bir sorunları olmadığını destekler niteliktedir.

“Bulgar komşularımızla bir sorunumuz olmadı, komşularımızla çok iyi giderdik ki kavga gürültü hiçbir şey yoktu. Babam daha yardım ederdi koşularımıza”.

Gündelik hayatta Bulgarlardan baskı görüp görmemeye bakıldığında, verilen yanıtların dağılımı şöyledir: her zaman %6,8, sıkça %23,6, bazen %26,4, nadiren %15,0, hiçbir zaman %28,2'dir. Bu verilere göre sadece küçük bir grup gündelik hayatında Bulgarlardan herhangi bir baskı ve kötü muamele görmemiştir. Bu çerçevede ankete verilen yanıtlardan şöyle bir görüntü ortaya çıkmaktadır: Göçmenler Bulgar komşularıyla gündelik hayatta karşılaştıkları diğer Bulgarlar arasında bir ayırım yapmaktadırlar. Ayrıca bu değerlendirmede, yaşanan gerilimle birlikte oluşan olumsuz Bulgar imajının da önemi unutulmamalıdır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, göçmenlerin çoğunluğunun algısında olumsuz bir Bulgar imajı bulunmaktadır; fakat komşuluk gibi çeşitli ilişkiler içinde bulunan Bulgarlar hakkında büyük çapta olumsuz atıfları bulunmamaktadır. Bulgarlara yapılan olumsuz atıfların temeli araştırıldığında, tamamen siyasi iradeye ve siyasi iradenin görünümünün yapılan atıflar ön plana çıkmaktadır. Göçmenlerin zihninde Bulgarlarla ilgili herhangi bir olumsuzluk yokken, Bulgar kavramına yapılan olumsuz atıfların karşılığı, soyut bir varlık olan siyasi iradenin somutlanmış karşılığını bulma isteğidir. Bu durumu R.H.'nin şu sözleri net bir şekilde anlatmaktadır: “Devlet araya girmezse insanlar arasındaki kavga çocuk kavgası; ama devlet arayı nennlendirirse o zaman milliyetçilik oluyor”.

#### **4.2.2 Baskılar ve Yasaklar**

Tablo 18 göçmenlerin Bulgaristan'da karşılaştıkları baskıları göstermektedir. Göçmenlerin Bulgaristan'dayken Türk olduklarını saklamaları gereken durumlara karşılaşma sıklıkları araştırılmıştır. Buna göre ankete yanıt verenlerin yarısından fazlası hiçbir zaman Türk olduklarını saklamak zorunda kalmadıklarını belirtmişlerdir. Tabloya göre Bulgaristan'da Türk olduklarını bazen saklamak zorunda kalanların oranı %18,2, sıkça saklamak zorunda kalanların oranı ise %17,3'tür. Göçmenlerin bir kısmı Bulgaristan'da Türk olduklarını gizlemek zorunda kalmışlardır.

**Tablo 18 Bulgaristan’da Türklere Yapılan Baskılar**

<b>BULGARİSTAN’DAKİ BASKILAR</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Türk Olduklarını Saklamalarını Gerektiren Durumlar</b>	Evet, her zaman	8	3,6
	Sıkça	38	17,3
	Bazen	40	18,2
	Nadiren	20	9,1
	Hayır, hiçbir zaman	114	51,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Bulgaristan’da İsim Değiştirme</b>	Evet	213	96,8
	Hayır	7	3,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Türk İsmi Geri Alma</b>	Evet	119	54,1
	Hayır	94	42,7
	Boş	7	3,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Yine tabloya göre, büyük çoğunluğun Bulgaristan’da isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirildiği görülmektedir. Bu çerçevede %96,8’lik çoğunluğun Bulgaristan’da isimleri değiştirilmiş, sadece %3,2’ye karşılık gelen 7 kişinin ismi değiştirilmemiştir.

Bulgaristan’da ismi değiştirilen 213 kişinin yarısından fazlası olan 119 kişi, Türk ismini geri almış; 94 kişi ise ismini geri almamıştır. İsmi değiştirilmeyen 7 kişi ise bu soruya yanıt vermemiştir. Hakları olduğu hâlde Türk ismini geri alamayan kişilere bu haklarını neden kullanmadıkları anketörler tarafından sözel olarak sorulmuş, katılımcıların çoğunluğu ismini geri almak için gerekli bürokratik işlemlerin uzun sürdüğünü ve bu işlem için Bulgar mahkemelerine dava açmak gerektiğini, bu dava için de bir avukata ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu kişiler gerekli işlemler için, Bulgaristan’da harcayacakları hem zamanlarının hem de bu işlemler için ayırabilecekleri paralarının olmadığını da ifade etmişlerdir.



Göçmenlerin, Bulgaristan'da yaşadıklarıyla ilgili olarak, dinsel faaliyet özgürlüklerine bakmakta fayda vardır.

**Tablo 19 Bulgaristan'da Engellenen Dinsel Faaliyetler**

<b>BULGARİSTAN'DA ENGELLENEN DİNSEL FAALİYETLER</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Hac</b>	Evet	183	83,2
	Hayır	37	16,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Toplu Namaz</b>	Evet	187	85,0
	Hayır	33	15,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Kuran ve Mevlit Okuma</b>	Evet	188	85,5
	Hayır	32	14,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Kurban Kesme</b>	Evet	191	86,8
	Hayır	29	13,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Sünnet</b>	Evet	188	85,5
	Hayır	32	14,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Fitre ve Zekât Verme</b>	Evet	187	85,0
	Hayır	33	15,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Oruç Tutma</b>	Evet	187	85,0
	Hayır	33	15,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Toplu İftar</b>	Evet	188	85,5
	Hayır	32	14,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>
<b>Cenaze ve Dini Nikâh Töreni</b>	Evet	188	85,5
	Hayır	32	14,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100</b>

Tablo 21 örnekleme grubunun Bulgaristan'da yapmak isteyip de engellenen dinsel faaliyetlerinin dağılımını göstermektedir. Literatürden edinilen bilgiler de göz önünde bulundurularak tabloya bakıldığında, görüntü aslında beklendiktir. Tüm dinsel faaliyetler yüksek oranda engelle karşılaşılmıştır. Tablodaki rakamların birbirine çok yakın oranlarda olduğu ve büyük çoğunluğun çeşitli dinsel faaliyetlerde bulunmak isteyip, bu istekleri yerine getiremediği görülmektedir. Bu çerçevede üzerinde

durulması gereken nokta, çeşitli dinsel faaliyetler arasındaki farklılıklardır. Tabloda, en az engelle karşılaşan dinsel faaliyet hacca gitmek, en çok engelle karşılaşan dinsel faaliyette kurban kesmektir. Verilen diğer yanıtlarında yardımıyla, kamusal alanda gerçekleştirilen dinsel faaliyetlerin daha fazla engelle karşılaştığını söylemek mümkündür. Ayrıca dinsel anlamda herhangi bir engelle karşılaşmadığını ifade eden kişiler, genelde dini vecibelerini kamusal alanda değil, evlerinde yerine getirdiklerini ve dolayısıyla da herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Dinsel faaliyetlerin yasaklanmasının ne anlama geldiği ve göçmenler için bu yasakların önemi araştırıldığında, dinin salt din olarak algılanmasından daha ziyade bir kültür, Bulgaristan'daki Türk kültürünün bir parçası olarak görülmesi ve algılanmasından dolayı bir sorun hâlinde görüldüğü anlaşılmaktadır. Bulgaristan'daki Türklerin dine bakışlarını ve yaşanan sorunun Türk azınlık tarafından nasıl algılandığını R.H. şöyle anlatmaktadır: “Din bir kimlik oluşturmuş. Folklorik olarak bir inanç mevcuttu oradaki insanlarda; çok çok bir bağlılık yoktu. Ama yine de bir kimlik oluşturdu, ismiyle, düşünme tarzıyla”.

### **4.3 Göç Süreci**

#### **4.3.1 Göç Nedeni**

Tablo 20 Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç nedenlerinin, kişisel tercihler özelinde dağılımını göstermektedir. Bu çerçevede, kişileri göçe yönelten, en önemli gördükleri üç nedeni dereceli olarak sıralamaları istenmiştir. Tabloda ilk göze çarpan nokta, dereceli üç sıralamada da en çok tercih edilen ilk iki seçeneğin aynı olmasıdır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçün en önemli nedeni olarak Bulgaristan'da Türklere uygulanan baskılar, ikinci en önemli göç nedeni olarak çevrelerindeki Türklerin çoğunlunun göç etmesi ya da göç ediyor olması gösterilmiştir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçün en önemli iki nedeni, Türk azınlığa uygulanan baskı politikaları ve Türklerin çoğunluğunun göç etmiş ya da göç ediyor olmasıdır.

**Tablo 20 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçün Nedeni**

<b>SİZİ GÖÇE YÖNELTEN EN TEMEL ÜÇ NEDENİ SIRALAYINIZ</b>						
	<b>I. Tercih</b>		<b>II. Tercih</b>		<b>III. Tercih</b>	
	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
Uygulanan baskılar	164	<b>74,5</b>	29	<b>13,2</b>	6	<b>2,7</b>
Ailemi birleştirme isteği	11	5,0	18	8,2	2	,9
Türklerin çoğunluğunun göç etmesi ve göç ediyor olması	28	<b>12,7</b>	30	<b>13,6</b>	5	<b>2,3</b>
Uzun yıllardır göçü planlamak	7	3,2	15	6,8	5	2,3
Geçim sıkıntısı	2	,9	2	,9	2	,9
Mallarımıza el konulması (Kooperatifleştirme)	3	1,4	4	1,8	2	,9
Sosyalizme inanmamak	1	,5	6	2,7	1	,5
Türkiye'nin sınırı açması	4	1,8	5	2,3	3	1,4
Diğer	-	-	3	1,4	3	1,4
Boş	-	-	108	49,1	191	86,8
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablodaki ilk üç seçenek, ilk üç tercihte de (sadece üçüncü seçenek, üçüncü tercihte küçük azalma göstermektedir) kendisini göstermektedir. Rakamsal bazda vurgulanması gereken bir diğer nokta ilk tercihten sonra katılımların giderek düşmesi, bir diğer deyişle, ilk tercihten sonra katılımcıların birçoğunun ikinci, üçüncü tercihleri kullanmamalarıdır. Bu verilerden hareketle 1 numaralı hipotez doğrulanmaktadır.

Bu çerçevede, göçmenlerin Bulgaristan'daki üst yapısal, yani politik uygulamalardan etkilendikleri açıktır. Sadece bu veriler özelinde bakıldığında, Parsonsyan yaklaşımla sistemin göçmenleri göçe yönelttiği söylenebilir. Fakat göçmenler bu uygulamalardan etkilenirken göç kararını vermek için etraflarındaki Türklerin davranışlarına da dikkat etmektedirler. Bir diğer ifadeyle, sadece yaşanan baskılar değil, Türk topluluğunun ortak hareket etme arzusu gibi birçok önemli etken

göçmenlerin göç kararı vermeleri üzerinde etkili olmuştur. Daha önce de ifade edildiği üzere, yaşananların yaklaşık olarak aynısını Bulgaristan'daki tüm azınlık mensubu kişiler yaşamış ve bunlardan etkilenmişlerdir. Bunların içlerinden sadece bazılarının göç etmesi, göçün ortaya çıkmasında yaşanan yapısal sorunların yanında bireysel tercihlerin de kullanıldığını ve göçmenler tarafından irade gösterildiğini; hatta göçmenlerin irade kullanmasının göç için yapısal etkilerden daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu saptamayı ve yaklaşımı destekleyen bir diğer bilgi ise T.U.'nun sözleridir. 1992 yılında göç eden T.U. göç nedenini şöyle anlatmaktadır: “Niye işte, milletimizin yanına gelmeyi istedik. İsimlerimizi geri aldıktan sonra geldik”. 1992 yılında Bulgaristan'da komünist iktidar yıkılmış, azınlıkların yaşadığı sorunlar sona ermiş ve azınlıkların hakları geri verilmiş durumdadır. Bu şartlar altında bazı göçmenlerin Türkiye'ye göç etmeleri, göç sebebi olarak, sadece yapısal etkilerin varlığını değil, bizatihi eyleyen aktörün göç için kullandığı iradeyi göstermektedir. Ü.A.'nın göçü anlatan şu sözleri, göçmenlerin göç tercihlerini açıklayan bir diğer yaklaşıma örnektir: “Akraba peşinde koşmakla geldik buraya”.

#### **4.3.2 Göçmenlerin Yanlarında Getirdikleri ve Gördükleri Yardımlar**

Tablo 21'e bakıldığında göç sürecinde göçmenlerin herhangi bir yardım görmedikleri fark edilmektedir. Bu çerçevede %90,5 oranındaki çoğunluk, göç için hareket anı olan, çıkış anı olarak nitelendirilen ve göç için varılan yerleşim yerine gidilene kadar geçen süreçte herhangi bir yardım görmediklerini; %5,9'luk grup ise bu süreçte akraba ve komşularından çeşitli yardımlar gördüklerini belirtmişlerdir. Bu dönem içerisinde Bulgar makamlarından yardım görenlerin sayısı 3, Türk makamlarından yardım görenlerin sayısı ise 4 kişidir. Dolayısıyla bahsedilen bu göç döneminde göçmenlerin çok büyük çoğunluğunun hiç kimseden herhangi bir yardım görmedikleri söylenebilir.

Göç döneminde göçmenlerin yanlarında getirdiği eşyalar araştırıldığında, örneklem grubunun yaklaşık dörtte üçünün, sadece ev eşyası olarak adlandırabilecek eşyalarını getirebildikleri görülmektedir. Tablo 21'e göre, göçmenler %38,6'yla en fazla sadece evinin eşyasını, %34,5'le sadece yatak yorgan getirebildiklerini belirtmişlerdir.

İlk iki sıradaki bu yanıtları, sırasıyla hiçbir şeyimi getiremedim ve gündelik yiyecekler, ihtiyaçlar yanıtları izlemektedir. Birikmiş parasını getirebilen kişilerin oranı %3,6, kıymetli ve ziynet eşyalarını getirebilenlerin oranı ise %2,7, buna karşın her şeyini getirebildiğini belirtenlerin sayısı 2 ve dağılım içindeki oranı sadece %0,9'dur. A.T. 1989 yılının ortalarında gelen göçmenlerin hepsinin tüm mallarını getirebildiğini anlatmaktadır. “Ordan çıkarken bizim geldiğimiz ayda, 89’un orta aylarındaydı galiba, senenin, herkes eşyasınan geldi, sadece ben değil, herkes ev eşyasınan geldi. Herkes doldurdu arabalarına öyle geldi. Arabalarınan beraber doldurdular arabalarına geldiler. Nakliyeyle araba tuttular öyle geldiler. Bir iki ay geçtikten sonra iş değişti. Başladılar bavullan gelmeye, elinde bavullan, ama bizim zamanımızda öyleydi”.

**Tablo 21 Yardım ve Mallar**

<b>GETİRİLEN MALLAR VE GÖRÜLEN YARDIM</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Göç Esnasında Herhangi Bir Kimseden Yardım Görme</b>	Hayır	199	90,5
	Bulgar makamlarından	3	1,4
	Türk makamlarından	4	1,8
	Akrabalarımızdan/Komşularımızdan	13	5,9
	Diğer	1	,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Göç Döneminde Getirilebilen Eşyalar</b>	Evimin eşyasını	85	38,6
	Kıymetli ve ziynet eşyaları	6	2,7
	Otomobil	12	5,5
	Birikmiş para	8	3,6
	Gündelik yiyecek/ihtiyaçlar	15	6,8
	Sadece yatak yorgan vb.	76	34,5
	Her şeyimi getirebildim	2	,9
	Hiçbir şeyimi getiremedim	16	7,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

### 4.3.3 Göç Kararı ve Türkiye

Tablo 22 Türkiye'ye göç kararının kimler tarafından alındığını ve uygulandığını göstermektedir. Buna göre %44,5'lik grup göç kararının aile fertlerinin ortak bir kararı olduğunu belirtmişlerdir. İkinci yoğunluklu yanıt, %19,1'le aile büyüklerinin aldığı karar, üçüncü yoğunluklu yanıt ise %14,5'erlik oranla kişinin kendi kararı ve sınır dışı edilmedir. Bu verilerden hareketle, kişinin kendi kararı, aile büyüklerinin ve ailenin ortak kararı yanıtları, %78,2'lik bir kümülatif dilime karşılık gelmektedir. Bu da aslında göçmenlerin büyük çoğunluğunun bir tercih kullanarak ve göçe karar vererek göç ettiklerini göstermektedir. Ayrıca bu rakama %4,1'lik, kanaat önderleri olarak ifade edilebilecek olan, çevremizde sözü geçen kişilerin kararı yanıtı eklenirse, %82,3'lük büyük çoğunluğun göç için irade kullanabildiği görülmektedir.

İncelenmesi gereken bir diğer grup yanıt ise zora dayalı yanıtlardır. Buna göre %3,2'lik zor ve güç kullanılarak evimizden çıkartıldık ve %14,5'lik sınır dışı yanıtları, göç için irade kullanamayan ve dolayısıyla göçe maruz kalan %17,7'lik grubu temsil etmektedir. Derinlemesine mülakatlardan elde edilen bilgiler eşliğinde, sınır dışı edilenlerin aslında daha önceki süreçlerde Bulgaristan'dan gönderilmesi düşünülen ve evrakları hazırlanan aileler ve kişiler olduğu söylenebilir. Bu kişilerin sınır dışı edilme sebepleri, yapılan baskılara karşı eylemde bulunmak ve Türkiye'ye göç etme arzularıdır. Dolayısıyla bu kişilerin göç etme arzuları ve göç beklentileri, göç döneminden önce ortaya konmuş bir iradenin de göstergesidir. Bu verilerden hareketle göçmenlerin çoğunluğunun göçe maruz kalmadıkları, göç için irade kullanıp göçe karar verdikleri söylenebilir.

Göç etmek için neden Türkiye'nin tercih edildiğine bakıldığında, alınan en baskın yanıt, %80,0'le Türkiye vatanımız yanıtıdır. Diğer yanıtlar sırasıyla şöyledir; %7,7'yle gidecek başka yerimiz olmadığı için, %5,9'la sınır Türkiye açtığı için, %5,0'la Türkiye'de akrabalarımız olduğu için yanıtlardır. Sadece iki kişi, ailesinin Türkiye'de yaşayan fertleriyle birleşmek istediğinden dolayı ve bir kişi de Türkiye'de yardım görebileceği insanlar olduğundan dolayı, göç için Türkiye'yi seçtiklerini belirtmişlerdir. Göçmenlerin çoğunluğunun göç etmek için Türkiye'yi tercih etmelerinin nedeni olarak,

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın Türkiye'yle olan tarihsel, kültürel ve sosyal bağlarının varlığı gösterilebilir. Ayrıca, göçmenlerin kurguladıkları vatan olgusunun içerisinde, atalarının bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde bulunduğu Anadolu topraklardan gelmeleri önemli bir belirleyicidir. Bu çerçevede 2 numaralı hipotez doğrulanmaktadır.

**Tablo 22 Göç Kararı ve Türkiye**

<b>GÖÇ KARARI VE TÜRKİYE</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Türkiye'ye Göç Etme Kararını Kim Aldı?</b>	Kendim	32	14,5
	Aile büyükleri	42	19,1
	Aile olarak alınan ortak bir karar	98	44,5
	Çevremizde sözü geçen kişiler	9	4,1
	Zor kullanılarak göç ettirildik	7	3,2
	Sınır dışı edildim	32	14,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Göç Etmek İçin Neden Türkiye Tercihi</b>	Gidecek başka yerimiz yok	17	7,7
	Türkiye vatanımız	176	80,0
	Sınırı Türkiye açtı	13	5,9
	Türkiye'de akrabalarımız var	11	5,0
	Türkiye'de bize yardım edecekler var	1	,5
	Türkiye'deki ailesiyle birleşmek	2	,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Türkiye'den Başka Bir Ülkeye Göçü Düşünme</b>	Evet	31	14,1
	Hayır	189	85,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göç etmek için Türkiye'den başka bir ülkenin düşünülüp düşünülmediği sorulduğunda, alınan en baskın yanıt, hayır düşünmedim yanıtıdır. Tabloya göre %85,9'luk grup başka herhangi bir ülkeye göç etmeyi düşünmemiş, geriye kalan %14,1'lik grup ise, Türkiye'den başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmüştür. Bu veri de

yukarıdaki, Bulgaristan Türkleri ile Türkiye arasındaki tarihsel ve sosyal bağların, göç üzerinde belirleyici olduğu savını desteklemektedir.

Tekrar etmek gerekirse göçün en önemli nedeni uygulanan baskı politikaları ve bunların sonucunda gerçekleşen asimilasyon çalışmalarıdır. Fakat gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da göçmenlerin büyük çoğunluğunun göç için karar vermeleri ve irade göstererek göçe yönelmeleridir. Teorik kısımda anlatıldığı üzere, göçün sosyal bir hareket olduğu hatırlanıldığında, hareketi anlamak için eyleyen sosyal aktöre tekrar göz atmak gerekmektedir. Buna göre yapısal tüm baskılara ve zorlamalara rağmen Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın bir kısmı göçe karar verip, göç ederken bir kısmı da Bulgaristan'da kalmayı tercih etmişlerdir. Bu çerçevede bir sosyal aktör olarak eyleyen bireye ve bireyin eylemini belirleyen toplumsal eylem anlayışlarına bakmakta fayda vardır.

Ortaya konan genel durum, toplumsal eylemi gerçekleştiren göçmenin yapıdan etkilendiğini göstermektedir. Fakat hareketi yaratan bu yapı, yani cisme dışarıdan uygulanan etki değildir. Bu göçte, göçmen, bizzat göçe karar veren, göç için irade gösteren ve eylemi gerçekleştiren, aynı zamanda göçü belirleyen aktördür. Bir diğer ifadeyle, göçmen, sistem içerisinde kaybolmuş, sistem gerekliliğini yerine getiren Parsonsyan birey değil; eylemi belirleyen ve eylemin anlamını da eylemin bağlamı içerisinde kurgulayan Weberyan bireydir. Şayet göçmen, sadece yapı tarafından itilen ve harekete zorlanan birey olsaydı, Bulgaristan'daki Türk azınlığın büyük çoğunluğunun göç etmesi, asimile olması beklenirdi. Çünkü Parsons'ın anlayışında nihai nokta uyumdur; bir başka ifadeyle sistem içerisinde kaybolmaktır. Oysaki Bulgaristan'daki Türk azınlığın bir kısmı göç etmiş ve göç için başka bir ülkeye değil Türkiye'ye gelmeyi tercih ederek iradi bir eylem ortaya koymuşlardır. Bu da göstermektedir ki, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler Weber'in toplumsal eylem anlayışı çerçevesinden anlaşılması gereken bir olgudur.



#### 4.4 Göç Sonrası

##### 4.4.1 Türkiye’de Yerleşim Yeri Tercihleri ve Barınma Durumu

Tablo 23 Türkiye’de Yerleşilen İlk Kent ve Nedeni

<b>TÜRKİYE’DE İLK YERLEŞİLEN KENT VE NEDENİ</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Türkiye’de İlk Olarak Yerleşilen Kent</b>	İzmir	176	80,0
	Bursa	19	8,6
	İstanbul	6	2,7
	Diğer	19	8,6
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>İlk Yerleşilen Kentin Tercih Edilmesinin En Önemli Nedeni</b>	Ailem ve akrabalarım olduğu için	177	80,5
	Bulgaristan göçmenleri olduğu için	6	2,7
	Tanıdıklarım olduğu için	10	4,5
	Yetkililer yönlendirdi	19	8,6
	İş ve iş imkânlarından dolayı	1	,5
	Ucuz olduğu için	2	,9
	Hiçbir nedeni yok	3	1,4
	Diğer	2	,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göç sürecinin bir getirisi olarak göçmenlerin ilk yerleştikleri kentlere bakıldığında, yoğunluğun İzmir, İstanbul ve Bursa’da olduğu görülmektedir. Daha önce Bulgaristan’dan Türkiye’ye yaşanan göçler düşünüldüğünde, Bulgaristan göçmenlerinin en yoğun yaşadığı yerler yine bu üç kenttir. Tablo 23’e göre en yoğun yerleşimler, %80,0’le en fazla İzmir’e, ikinci olarak %8,6’yla Bursa’ya ve üçüncü olarak %2,7’yle İstanbul’a olmuştur. Diğer seçeneğinde yer alan 19 kişinin ham verilerdeki dağılımı ise şöyledir: Erzurum’a 3 kişi; Adana, Ankara, Isparta, Kocaeli ve Tekirdağ’a 2’şer kişi; Aydın, Amasya, Malatya, Manisa, Van, Zonguldak’a 1’er kişi yerleşmiştir. Tablodan

hareketle göçmenlerin geldikleri ilk dönemde geçici yerleşim yeri olarak Bulgaristan göçmenlerinin yoğun yaşadıkları yerleri tercih ettikleri söylenebilir.

Tablo 23 göçmenlerin göçten sonra Türkiye’de ilk yerleştikleri kentleri tercih etme nedenlerini de göstermektedir. Buna göre %80,5’lik çoğunluk yerleştikleri ilk kenti seçerken aile ve akrabaları olduğundan dolayı o kente yerleşmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Yerleşilen kent tercihinde ikinci yoğunluklu yanıt, %8,6’yla yetkililerin yönlendirmesi ve üçüncü yoğunluklu yanıt ise %4,5’le yerleşilen kentte tanıdıkların olmasıdır. Ortaya konan veriler çerçevesinde birinci ve üçüncü yanıtlar, daha önce ifade edilen, göçmenlerin yerleşmek için yine göçmenlerin buldukları bölgeleri tercih ettikleri savını desteklemektedir. Ayrıca yerleşilecek olan kentin seçimi ve bu kentin tercih edilme nedenleri karşılatıldığında, yetkililerin yönlendirmesini en önemli neden olarak ortaya koyan 19 kişiden sadece 4’ü İzmir’e, 1’i Bursa’ya yerleşmiş; geriye kalan 14 kişi ise yukarıda sayılan, diğer seçeneğindeki illere yerleşmiş oldukları görülmektedir. Göçmen ağını kullanma kapasitesi olan göçmenlerin, ağı kullanmak için göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı kentlere yerleşmeyi tercih ettikleri açıkça görülmektedir. Ayrıca göçmen ağına erişemeyen kişilerin devletin sunduğu imkânlardan yararlanmak için, devlet yetkililerinin yönlendirmesi ile değişik yerlere yerleştikleri de görülmektedir. Göçmenlerin ilk geldikleri dönemde, yerleşmek için tercih ettikleri kentlerin seçimini belli beklentiler doğrultusunda yaptıkları söylenebilir. Bu beklenti de, geldikleri ilk dönemi daha kolay geçirme isteğidir. Tüm bu verilerin ışığında, göçmenlerin gerek geçici olarak, gerekse de kalıcı olarak yerleşmek için, Bulgaristan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadıkları yerleri tercih ettikleri söylenebilir. Bir diğer ifadeyle göçmenlerin gerek geçici gerekse de kalıcı yerleşim yeri seçiminde, göçmen ağının varlığı etkili olmuştur. Buradan hareketle 2 numaralı hipotezin alt hipotezleri olan 2a, 2b ve 2c hipotezleri doğrulanmaktadır.

Tablo 24 göçmenlerin göçten sonra Türkiye’deki ilk dönemlerinde barınma ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarını göstermektedir. Buna göre, göçmenlerin, %49,5’i barınma ihtiyaçlarını aile, tanıdık ve akrabalarının yanında, %34,1 kiraladıkları bir evde, %7,3’ü devletin gösterdiği bir sosyal kurumda ve devletin tahsis ettiği bir evde kalarak barınma ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Türkiye’ye ilk geldikleri dönemde kendi evine

yerleşen göçmenlerin sayısı ise sadece 4'tür. Bu veriler ışığında, göçmenlerin göçten sonra karşılaştıkları önemli sorunlarından birisi olan barınma sorununu, daha önceki göçmenlerin yardımıyla çözdükleri görülmektedir. Alandan elde edilen bilgiler, ev kiralayan kişilerin de ilk olarak yanlarına geldikleri göçmenlerden maddi ve manevi yardımlar görek bu sorunu giderdiklerini göstermektedir. Teorik kısımda ortaya konan, göçmenlerin ilk dönemlerinde varolan göçmen ağlarından faydalanarak bu sorunların üstesinden geldikleri saptaması, bu verilerle desteklenmektedir. Bu çerçevede, Bulgaristan göçmenleri arasında varolan göçmen ağının, göçmenlerin Türkiye'deki ilk dönemlerindeki sorunların çözümü konusunda yardımcı olduğu söylenebilir.

**Tablo 24 Göçten Sonraki İlk Dönemlerde Barınma İhtiyacını Karşılama**

<b>İlk Geldiğinizde Barınma İhtiyacını Nasıl Karşılıadınız?</b>		
	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
Kendi evimizde	4	1,8
Kiraladığımız bir evde	75	34,1
Ailemin, akrabaların, tanıdıkların yanında	109	49,5
Devletin gösterdiği bir sosyal kurumda	16	7,3
Devletin tahsis ettiği bir evde	16	7,3
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

A.T. İzmir'deki ilk günlerinin bir okulda geçtiğini, sonra Bursa'daki akrabalarının İzmir'e gelerek kendilerine ev tuttuğunu, akrabalarının birkaç aylık ev kirasını ödeyerek geçinmek için de bir miktarda para bıraktıklarını anlatmaktadır. "Bursa'daki akrabalarımı aradım. Devlet bize kendinize yer bulun diyor, akrabalarınız varsa arayın diyor dedim. Haber ettim bunlara, geldiler, kira tutu verdiler bana burada, Manavkuyu'da. Dört buçuk beş milyon kadar para verdiler o zaman akrabalarım harçlık verdiler, kira da tutu verdiler üç aylık, onun da parasını verdiler. ... Biz o beş milyonla baya bi idare olduk iş miş bulunca. Akraha yardımınla öyle kalkındık". Bu veri bilgilerden hareketle, göçmenlerin göçten sonraki ilk dönemlerinde önemli bir sorun olan barınma ihtiyaçlarını yine göçmenlerin yardımıyla giderdikleri söylenebilir.

Devlet yardımıyla barınma sorununun çözüm yoluna giden kişilerin dağılımı, ilk yerleşilen kent tercihi verileriyle çaprazladığımızda, devlet yetkililerinin yönlendirmesiyle bir kente yerleşmeyi tercih eden 19 kişiden, 14'ünün devletin gösterdiği bir sosyal kuruma, 3'nün ise devletin tahsis ettiği bir eve yerleştikleri görülmektedir. Bu çerçevede akraba ve tanıdıkları olmayan kişilerin, bir diğer ifadeyle göçmen ağıyla bağlantı kuramamış kişilerin çoğunluğunun, ilk geldikleri dönemdeki önemli sorunlardan birisi olan barınma sorunu devlet desteğiyle çözdükleri söylenebilir.

#### 4.4.2 Türkiye'deki İlk Dönemde İş, İşsizlik ve Geçinme

**Tablo 25 İlk Dönemdeki İşsizlik Süreci ve Geçinme**

<b>TÜRKİYE'DEKİ İLK DÖNEM İŞSİZLİK ve GEÇİNME</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>İlk Geline Dönemde İşsiz Kalınan Süre</b>	1 ay ve daha az	63	28,6
	1-3 ay	48	21,8
	3-6 ay	34	15,5
	6-9 ay	29	13,2
	1 yıl ve üstü	42	19,1
	Boş	4	1,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>İşsizlik Döneminde Nasıl Geçinildi</b>		<b>Frekans</b>	<b>Yüzde</b>
	Bulgaristan'dan getirdiğim para, mal vs.	42	19,1
	Çeşitli kurumsal yardımlarla	7	3,2
	Devlet desteği ile	14	6,4
	Göçmen derneklerinin desteği	2	,9
	Düzensiz işlerde çalışarak	58	26,4
	Yerli halkın desteği ile	1	,5
	Aile, akraba, tanıdıkların destekleriyle	84	38,2
	Çok yetersiz ve kötü şartlarda yaşayarak	8	3,6
	Boş	4	1,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Daha öncede bahsedildiği üzere, göç ve göçmen çalışmalarında göçün ilk dönemleri ve bu dönemin nasıl geçtiği, neler yaşandığı önemlidir. Çünkü gerek göçmen ağlarının varlığı gerekse de göç için seçilen ülkede yaşanan uyum sorununun nasıl aşıldığı ve göçmenliğin ilk döneminin nasıl yaşandığını, dolayısıyla da göç sürecini bu dönem aracılığıyla görmek mümkündür. Bu nokta da, göçmenlerin ilk dönemlerindeki iş bulma ve geçinme yöntemlerine bakmakta fayda vardır.

Tablo 25 göçmenlerin Türkiye'deki ilk dönemlerinde ne kadar işsiz kaldıklarını ve bu dönemde nasıl geçindiklerini göstermektedir. Tabloya göre, örneklem grubunun %28,6'sı 1 aydan az süreyle, %21,8'i 1-3 ay arasında, %15,5'i 3-6 ay arasında, %13,2'si 6-9 ay arasında, %19,1'i ise 1 yıldan daha fazla işsiz kalmışlardır. Genel görüntü olarak göçmenlerin Türkiye'de çok uzun süreler işsiz kalmadıkları söylenebilir.

Göçmenlerin bu işsizlik döneminde nasıl geçindikleri ve nasıl yaşadıklarına bakıldığında, ilk olarak tanıdık, aile ve akrabaların yani göçmen ağının bu dönemdeki yardımı görülmektedir. Tabloya göre %38'lik grup göçten sonraki ilk dönemlerde göçmen ağının desteğiyle geçimini sağlayabilmiştir. Düzensiz işlerde çalışarak geçimin sağlayanlar %26,4, Bulgaristan'dan getirdikleri para, mal ve eşyalarla geçimini sağlayanların oranı %19,1, devlet desteğiyle geçimini sağlayanların oranı ise %6,4'tür. Bu yüzdeler içerisinde göçmen derneklerinin katkısı ise sadece %0,9, çok kötü ve yetersiz şartlarda yaşayarak bu dönemi atlarmaya çalışanların oranı ise %3,6'dır. Bu veriler eşliğinde göçmenlerin çoğunluğunun göçten sonraki ilk dönemde, geçimlerini göçmen ağı vasıtasıyla sağladıklarını söylemek mümkündür.

Tablo 26'ya göre göçmenlerin %47,7'si ilk düzenli işlerini akrabalar ve tanıdıklar vasıtasıyla, %39,5'i kendisi iş arayarak, %4,1'i ise devlet yerleştirmesiyle ilk düzenli işlerini bulmuşlardır. İş bulma konusunda da göçmen ağının etkili olduğu ve yardımının sürdüğü söylenebilir.

**Tablo 26 Türkiye’deki İlk Düzenli İşinizi Nasıl Bulduğu**

<b>Türkiye’deki İlk Düzenli İşinizi Nasıl Buldunuz?</b>		
	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
İş-Kur aracılığıyla	5	2,3
Akrabalar, tanıdıklar vasıtasıyla	105	47,7
Devlet yerleştirmesiyle	9	4,1
Gazete ilanı/Genel başvurularla	5	2,3
Kendim iş arayarak	87	39,5
Çevremdeki yerlilerin yardımıyla	2	,9
Diğer	2	,9
Boş	5	2,3
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

#### **4.4.3. Kalıcı Yerleşim Yerinin Seçimi, Karşılaşılan Sorunlar ve Bu Sorunların Giderilmesi**

Tablo 27’de göçmenlerin kalıcı yerleşim yeri seçimlerini göstermektedir. Tabloya ilk bakıldığında kalıcı yerleşim yerinin seçiminde de göçmen ağının etkili olduğu görülmektedir. Yerleşim yeri olarak neden İzmir’in seçildiği sorulduğunda, göçmenlerin %47,7’si akrabalar ve tanıdıkları olduğu için, %32,3’ü ailesinin bir kısmının İzmir’de olduğu için, %7,3’ü İzmir’de Bulgaristan ve Balkan göçmenleri yaşadığı için, %1,8’i ise kendilerine yardım edecek kimseler olduğu için, tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Önür Bulgaristan göçmenleri üzerine yaptığı çalışmasında, göçmenlerin bir arada yaşamalarını, yeni yerleştikleri ülkeye daha çabuk uyum sağlama çabası olarak değerlendirmektedir (Önür, 1986, 31). Oysaki göçmenlerin yerleşim yeri seçiminde, tercihlerini belirleyen ilk etken göçmen ağının yardımlarından yararlanma isteğidir. Bir başka ifadeyle, göçmenler yerleşme döneminde yaşayacak oldukları sorunların çözümünde göçmen ağından faydalanmak istemektedirler. Bu verilerden hareketle, göçmenlerin %88,7’sinin göçmenlerle bir arada olmak, göçmen ağının varlığından ve bu ağın getirilerinden yararlanmak için tercih ettikleri söylenebilir.

Bunların dışında İzmir'e yerleşmek için hiçbir nedenlerinin olmadığını belirtenlerin oranı %3,2, evler ve arsalar ucuz olduğu için yerleşenlerin oranı %2,7, ucuz bir kent olduğu için yerleşenlerin oranı %2,3, devlet yerleştirdiği için yerleşenlerin oranı ise %1,4'tür.

**Tablo 27 Kalıcı Yerleşim Yeri Seçimi ve Karşılaşılan Sorunlar**

<b>KALICI YERLEŞİM YERİ SEÇİMİ ve KARŞILAŞILAN SORUNLAR</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Yerleşim Yeri Olarak İzmir'i Tercih Nedenleri</b>	Bulgaristan ve Balkan göçmenleri	16	7,3
	Ailemizin bir kısmı	71	32,3
	Bize yardım edecek kimseler	4	1,8
	Akrabalar ve tanıdıklar	105	47,7
	Güzel bir kent	1	,5
	Devlet İzmir'e yerleştirdi	3	1,4
	Ucuz	5	2,3
	Arsalar ve evler ucuz	6	2,7
	Hiçbir nedeni yok	7	3,2
	Diğer	2	,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>İzmir'e Gelindiğinde Karşılaşılan En Büyük Sorun</b>	Barınma	59	26,8
	Arsa bulamama	11	5,0
	İş Bulmama	88	40,0
	Kent ve mahalleden yararlanamama	5	2,3
	Günelik geçimimi sağlayamama	17	7,7
	Hiçbir sorun olmadı	13	5,9
	Diğer	27	12,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Örneklem grubuna İzmir'de karşılaştıkları en büyük sorunun ne olduğu sorulduğunda, %40,0'ı iş bulamama, %26,8'i barınma ve oturacak ev bulamama, %7,7'si gündelik geçim ihtiyaçlarını sağlayamama, %5,0'i ev yapacak arsa bulamama

ve %2,3'ü ise kent olanaklarından faydalanamama seçeneklerine yönelmişlerdir. Bunların dışına sadece 13 kişi hiçbir sorunla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

**Tablo 28 İzmir'deki İlk Dönemde Kimlerden Ne Gibi Yardımlar Görüldü**

<b>KİMLERDEN ve NE GİBİ YARDIMLAR</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>İzmir'e İlk Gelindiğinde Yardım Görülenler</b>	Hiç kimseden yardım görmedim	46	20,9
	Akraba ve tanıdıklar	154	70,0
	Bulgaristan göçmenleri	4	1,8
	Yerliler	1	,5
	Devlet yetkilileri	15	6,8
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
	<b>İzmir'e İlk Geldiğinde Görülen Yardımlar</b>	Hiçbir yardım görmedim	81
Kalacak yer		81	36,8
Maddi yardımlar		30	13,6
Manevi destek		12	5,5
İş bulma		3	1,4
Günelik geçim		12	5,5
Arsa bulma ve ev yapım işlerinde		1	,5
<b>Toplam</b>		<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 28 göçmenlerin İzmir'e ilk geldikleri dönemde karşılaştıkları sorunlar özelinde, kimlerden yardım görüldüklerini göstermektedir. Buna göre %70,0'lik çoğunluk akraba ve tanıdıklardan, %1,8'lik grup ise Bulgaristan göçmenlerinden yardım gördüklerini belirtmişlerdir. Bu veriler göstermektedir ki, İzmir'e ilk yerleşilen dönemde göçmen ağının varlığı ve yardımları işlemiştir. Bu rakamlar göçmenlerin yerleşmek için İzmir'i tercih etmelerini de desteklemektedir. Ayrıca %20,9'luk grup hiçbir kimseden yardım görmediklerini belirtmiştir. İzmir'e ilk yerleşilen dönemde devlet yetkililerinden yardım gördüğünü belirtenlerin oranı ise %6,8'dir. Bu veriler ve göçmenlerin Türkiye'ye ilk geldikleri dönemde göçmenlerden gördükleri yardımlar göz



önüne alındığında, daha önce göç etmiş göçmenlerin ve göçmen ağının yeni gelen göçmenlere çeşitli sorunların çözümünde enformel olarak yardımcı oldukları gözlenmektedir. Bu çerçevede 4 numaralı hipotez ve onun alt hipotezi olan 4a hipotezi doğrulanmakta, yine aynı hipotezin bir diğer alt hipotezi olan 4b hipotezi yanlışlanmaktadır. Çünkü tablolardaki veriler, göçmen derneklerinin göçmenlerin karşılaştıkları sorunların çözümü konusunda yeteri kadar bir yardımları olmadığını göstermektedir.

Göçmenlerin İzmir'e ilk geldikleri dönemde ne gibi yardımlar gördüklerine bakıldığında, %36,8'nin hiçbir yardım görmediği, diğer %36,8'nin ise kalacak yer konusunda yardım gördükleri görülmektedir. Maddi yardımlar %13,6'yla ikinci sırada, %5,5'le hem manevi destek hem de gündelik geçim yardımları üçüncü sırada yer almaktadır.

Buraya kadar göçmen ağının gerçekleştirmiş olduğu yardım ve destekler göz önüne alındığında, hiçbir yardım görmedim yanıtları sanki birbiriyle çelişik ve tutarsız gibi görünmektedir. Fakat böyle değildir; çünkü buradaki hiçbir yardım görmedim yanıtı içerisinde, göçmenlerin kırgınlık ve hayal kırıklıklarını barındırmaktadır. Alandan elde edilen veriler de bu görüntüyü destekler niteliktedir. Göçmenler Türkiye'de kendilerine yapılan yardımdan ve ilgiden hoşnut değildirler ve bunların yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Bu çerçevede göçmenlerin göçten sonraki beklentilerinin karşılanmadığını, dolayısıyla bir hoşnutsuzluk doğduğunu söylemek mümkündür. Çağlayan bu hoşnutsuzluğun temelini göçmenlerin göçten önceki beklentilerinde görmekte; bu beklentileri doğmasındaki neden olarak da Türk hükümetinin göçü teşvik edici tutumunu göstermektedir (Çağlayan, 2004, 68).

Göçmenlerin göçten sonraki ilk dönemlerinde yaşadıkları zorlukları aşmak için Türk devletinin verdiği destekler araştırılmış ve göçmenlerin kişilerden gördükleri yardımlar konusundaki görüntüye benzer bir tabloyla karşılaşılmıştır. Tablo 29'a göre %57,3'lük çoğunluk Türk devletinden hiçbir yardım görmediklerini belirtmiştir. Oysaki göçmenlerin geldiği ilk dönemlerde, her göçmen aileye yaklaşık bir yıl kira ve erzak yardımı yapılmıştır. Ayrıca birçok aileye kışın yakacak yardımında bulunulmuş ve

birçok aile devletin sosyal tesislerinde barındırılmıştır. Bunlardan da anlaşılacağı üzere, göçmenler sadece diğer göçmenlerin yaptıkları yardımları yetersiz bulmamakta aynı zamanda Türk devletinin yardımlarını da yetersiz bulmaktadırlar. Dolayısıyla verilen yanıtlarda, devletten hiçbir yardım almadım yanıtının oranı yükselmektedir.

**Tablo 29 Türkiye’de Devletin Sağladığı Yardımlar**

<b>Türkiye Devletinin Sağladığı Hizmetler ve Mülkiyetler Oldu mu?</b>		
	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
İlk geldiğimizde kalacak yer	17	7,7
İlk geldiğimizde gündelik ihtiyaçlar	19	8,6
Geçici konut tahsis etme	18	8,2
Bedelsiz ulaşım	2	,9
İşe girme konusunda öncelik	4	1,8
Hiçbir şey olmadı	126	57,3
Kira yardımı	34	15,5
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tekrar tabloya dönüldüğünde, kira yardımı alanların oranı %15,5, gündelik ihtiyaçları karşılananların oranı %8,6, geçici konut tahsisi alanların oranı %8,2 ve ilk gelinen dönemde kalacak yer verilenlerin oranı %7,7’dir. İş bulma konusunda göçmenlere sağlanan önceliği ifade edenlerin oranı %1,8, bedelsiz ulaşım hizmetini belirtenlerin oranı %0,9’ dur. Bu verilerden hareketle, listede yer alan ve düşük oranlarla da olsa belirtilen yardım çeşitlerinin tümü Türkiye devleti tarafından göçmenlere sağlanmıştır. Bu veriler göçmenlerin aldıkları yardımlar konusundaki hoşnutsuzluklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. “Özal döneminde devlet biraz yardım etse de olmadı. Birazcık yardım etti. Kiralarda yardım etti, faydası oldu. ... Yemedik, içmedik. Sıktık dişimizi”. Ü.A.’nın bu sözleri beklentilerin karşılanmadığını gösteren anlatımlardan bir tanesidir.

## 4.5 Türkiye'ye Yerleşme Sonrası

### 4.5.1 Bulgaristan ve Bulgaristan'da Kalanlarla İlişkiler

Göçmenlerin Bulgaristan'la olan sosyal ilişkilerini tespit edebilmek için, örneklem grubuna Bulgaristan'da yakınları, akrabaları olup olmadığı sorulmuş ve elde edilen yanıtlar tablo 30'da değerlendirilmiştir. Buna göre katılımcıların %93,6'sının Bulgaristan'da yakınları ve akrabaları vardır. Sadece %6,4'lük grubun Bulgaristan'da yakınları ve akrabaları yoktur. Bu veriler ışığında, göçmenlerin hâlâ Bulgaristan'daki akrabalarıyla, ilişkilerinin devam ettiği ve akrabalık ilişkileri çerçevesinde birbirleriyle sürekli etkileşim hâlinde oldukları da görülmüştür.

**Tablo 30 Bulgaristan'daki Akrabalar ve Çeşitli Yardımlar**

<b>BULGARİSTAN'DAKİ AKRABALAR ve YARDIM</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Bulgaristan'da Akrabalarınız Var mı?</b>	Evet	206	93,6
	Hayır	14	6,4
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Bulgaristan'daki Akrabalardan Görülen Yardımlar</b>	Hayır	205	93,2
	Kışlık erzak/yiyecek maddeleri	3	1,4
	Maddi destek	8	3,6
	Giyecek ve çeşitli eşyalar	3	1,4
	Diğer	1	,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göçmenlerin Bulgaristan'daki akrabalarıyla olan ilişkilerinin içeriğini anlayabilmek için çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorulardan bir tanesi, göçmenlerin Bulgaristan'daki akrabalarından yardım alıp almadıklarına yöneliktir. Yine tablo 30'a göre göçmenlerin %93,2'si Bulgaristan'daki akrabalarından yardım görmemektedir. Göçmenlerin sadece %3,6'sı maddi destek, %1,4'ü kışlık erzak ve yiyecek, diğer %1,4'ü ise giyecek ve çeşitli eşyalar gibi destekler almaktadır. Bu verilerden hareketle Bulgaristan göçmenlerinin büyük çoğunluğunun Bulgaristan'daki akrabalarından

yardım görmedikleri ve ilişkilerinin içeriğinde böyle bir yön olmadığı söylenebilir. Ayrıca Ü.A. Bulgaristan'daki akrabalarıyla olan ilişkilerini şöyle anlatıyor: “Onlar genelde bizden yardım alıyorlar. Bulgaristan'da yaşam şartları düşük olduğu için. Bulgaristan'da yaşayan Türkler zor durumda şu anda. Bulgar gizlice, ordaki Türkler alıp başını gitsin diye tütünü yasaklıyor, hayvanı satamıyorsun”.

Tablo 31 göçmenlerin Bulgaristan'a gidip gelme sıklıklarını göstermektedir. Tabloya göre örneklem grubundakilerin %24,1'i Bulgaristan'a hiç gidip gelmezken; %28,2'si birkaç yılda bir, %20,5'i yılda bir, %16,4'ü çok seyrek, %9,1'i altı ayda bir, %1,8'i ayda bir Bulgaristan'a gidip gelmektedir. Ortaya konan tablo göstermektedir ki, göçmenlerin büyük çoğunluğu göçten sonra en az bir kez Bulgaristan'a gidip gelmiş ve hâlâ belli aralıklarla gidip gelmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin göçten sonra Bulgaristan'la olan sosyal ve fiziksel bağlarının kopmadığı söylenebilir. Bu noktada, örneklem grubunun çoğunluğunun Bulgaristan'da akrabaları olduğu düşünüldüğünde, göçmenlerin Bulgaristan'la olan sosyal ilişkilerin devam ettiğini söylemek mümkündür. Bu verilere dayanılarak 3 numaralı hipotezin alt hipotezi olan 3a hipotezi doğrulanmıştır.

**Tablo 31 Bulgaristan'a Gidip Gelme Sıklığı**

<b>Bulgaristan'a Hangi Sıklıkla Gidip Geliyorsunuz?</b>		
	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
Hiç	53	24,1
Çok seyrek	36	16,4
Ayda bir	4	1,8
Altı ayda bir	20	9,1
Yılda bir	45	20,5
Birkaç yılda bir	62	28,2
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

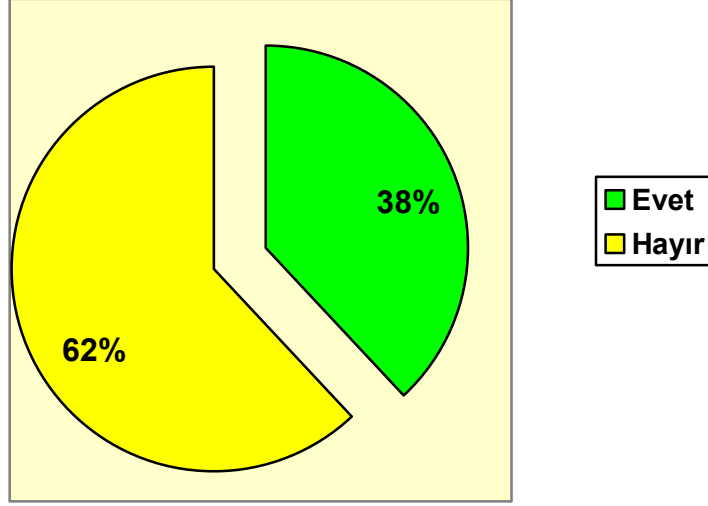
Tablo 32 göçmenlerin Bulgaristan'da taşınmaz mallarının olup olmadığı göstermektedir. Buna göre %82,7'lik grubun hâlâ Bulgaristan'da taşınmaz malları varken, %17,3'lük grubun Bulgaristan'da herhangi bir taşınmazı yoktur.

**Tablo 32 Bulgaristan'daki Mallar ve Şu Durumları**

<b>BULGARİSTAN'DA KALAN MALLAR ve DURUMLARI</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Bulgaristan'da Kalan Malınız Mülkünüz Var mı?</b>	Evet	182	82,7
	Hayır	38	17,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Bulgaristan'da Kalan Mallara Ne Olduğu</b>	Boş duruyor	115	52,3
	Halen kullanıyorum	15	6,8
	Halen gelir getiriyor	3	1,4
	Sattım	33	15,0
	Devlet el koydu	5	2,3
	Bazı kişiler zorla el koydu	1	,5
	Komşular akrabalar kullanıyor	9	4,1
	Diğer	1	,5
	Boş	38	17,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablodaki veriler Bulgaristan'daki malların bu günkü durumunu da göstermektedir. Tabloya göre, verilen ilk iki yoğun yanıt, boş duruyor ve sattım yanıtlarıdır. Ayrıca %6,8'lik kesim hâlen Bulgaristan'daki mallarını kullanmakta, %4,1'lik kesimin mallarını komşuları ya da akrabaları kullanmakta ve %1,4'lük kesim de Bulgaristan'daki mallarından gelir elde etmektedir. Bulgaristan'daki mallarına bazı kişilerin ve devletin el koyduğunu söyleyen kişi sayısı toplam 6'dır.

**Grafik 3 Bulgaristan Seçimlerinde Oy Kullanma Grafiği**



Grafik 3 göçmenlerin Bulgaristan seçimlerinde oy kullanma oranını göstermektedir. Daha öncede ifade edildiği üzere, göçmenler Bulgaristan devletiyle olan ilişkilerinde, belli avantajlar ve çıkarlara göre hareket etmektedirler. Çünkü Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığının sağladığı ve sağlayacağı beklenen birçok avantajı vardır.

Grafik 3'e göre, Bulgaristan seçimlerinde oy kullananların oranı %38,2, oy kullanmayanların oranı ise %61,8'dir. Bu veriler de göstermektedir ki, Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı göçmenlerin çoğunluğu, Bulgaristan seçimlerinde oy kullanmamayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla göçmenler için Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşlığının avantajları, sorumluluğundan daha ön plandadır ve Bulgaristan'ın siyasi geleceği göçmenler için çokta önemli değildir. Çünkü Bulgaristan seçimlerinde oy kullanma oranı, gerek göçmen derneklerinin gerekse de Bulgaristan'daki Türk azınlığın partisi olan Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin özendirmelerine rağmen, düşük görünmektedir.

#### **4.5.2 Gündelik Hayat**

Göçmenlerin gündelik hayat tempoları içerisinde Türkiye ve Bulgaristan'daki çeşitli eylemleri ve davranışları araştırılmıştır. Bu çerçevede ilk olarak,

göçten sonraki dönemde, Bulgaristan'daki gündelik ritimleri içerisinde isim kullanma davranışlarına bakmakta fayda vardır.

**Tablo 33 Bulgaristan'da Ad Soyadı Kullanma Davranışları**

<b>BULGARİSTAN'DA AD SOYADI KULLANMA DAVRANIŞLARI</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Gündelik Hayatta</b>	Her yerde Bulgar ad, soyadı	33	15,0
	Her yerde Türk ad, soyadı	183	83,2
	Türkler yoğunsa Türk/Bulgarlar yoğunsa Bulgar ad, soyadı	3	1,4
	Diğer	1	,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Resmi Dairelerde</b>	Bulgar ad, soyadı	81	36,8
	Türk ad, soyadı	139	63,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Resmi Dairelerde Bulgarca Ad, Soyadı Kullanma Nedenleri</b>	Türk olduğum belli olmasın diye	2	,9
	Bulgar vatandaşlığını taşıdığım için	27	12,3
	Bulgar ad, soyadı kullanmak daha avantajlı	15	6,8
	İşler daha kolay yürüdüğü için	12	5,5
	Diğer	4	1,8
	Bürokratik nedenlerden Türkçe ad soyadımı geri almadım	21	9,5
	Boş	139	63,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 33 göçmenlerin göçten sonra Bulgaristan'a gittiklerinde ya da giderlerse ad soyadı kullanma konusunda nasıl davrandıklarını ya da nasıl davranmayı düşündüklerini ve resmi dairelerdeki davranışlarının nedenini göstermektedir. Buna göre, göçmenlerin %83,2'lik çoğunluğu gündelik hayatta, her yerde Türk ad soyadlarını kullanmayı, %15,0'lik grup ise her yerde Bulgar ad soyadını kullanmayı tercih etmektedir. Bunların dışında sadece 3 kişi bulunduğu yere göre kullanacak olduğu ad

soyadını belirlemektedir. Bu veriler göstermektedir ki, hâlâ Bulgaristan'da isim kullanma konusunda belirli tedirginlikler ve sıkıntılar yaşanmaktadır. İsim kullanma davranışının resmi dairelerdeki görüntüsü varolan durumu daha açıklayıcı hâle getirecektir.

Resmi dairelerde isim kullanma davranışına bakıldığında, gündelik hayatta Türk ad soyadını kullanma oranından daha düşük olduğu görülmektedir. Buna göre resmi dairelerde, Türk ad soyadını kullanma oranı %63,2, Bulgar ad soyadını kullanma oranı %36,8'dir. İsim kullanma davranışlarında gündelik hayattan, resmi organlara geçilirken yaşanan bu 20 puanlık düşüş, ad soyadı kullanma tercihleri konusundaki tedirginliği daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Resmi dairelerdeki bu tercihin nedeni sorulduğunda, resmi dairelerde Bulgar ad soyadını kullanmayı tercih eden 81 kişinin yanıtlarının dağılımı şöyledir: %12,3 Bulgar vatandaşlığı taşıdığı için, %9,5 Türk ad soyadını geri alamadığı için, %6,8 bu tercihin sağladığı avantajlardan yararlanmak için, %5,5 resmiyetteki işlerin daha kolay yürüdüğü için, %0,9 Türk olduğu belli olmaması için, böyle bir tercih kullanmaktadırlar. İleri sürülen bu nedenler Bulgaristan'da ad soyadı kullanma konusunda yaşanan sıkıntının boyutlarını da göstermektedir.

Ayrıca, üzerinden yılar geçse de toplumsal hafızadaki izlerin kolay silinmediği ve Türk azınlık üzerinde geçmişten kalan bir baskı olduğu da açıktır. Çünkü yaşanan baskı ve asimilasyon uygulamalarının nedeni, Türkler tarafından sosyalist döneme ve Jivkov'a bağlansa da; benzer şekilde Bulgar yazarlar da yaşantılarının nedenini sosyalist dönemde ve o dönemin yöneticilerinde bulsalar da, bazı Türk göçmenler Bulgaristan'a gittiklerinde gerek gündelik hayatta gerekse de bürokrasinin içinde Bulgarlara karşı Türk olduklarını ve Türk isimlerini saklamaktadırlar. Yıllar geçse de yaşamışlıkların bıraktığı etki kendisini bir başka şekilde de göstermektedir; artık Türk göçmenlerin çoğunluğunun iki ismi vardır. Göçmenler, bu iki isimli hâli kabul etmişler, hayatlarının bazı bölümlerinde bu isimlerden birisini kullanmayı tercih etmektedirler. Bir diğer ifadeyle, göçmenler Bulgaristan kimliğinin avantajlı olduğu yerlerde ve durumlarda, Bulgaristan kimliklerini ve Bulgar adlarını gönüllü olarak kullanmaktadırlar. Göçmenlerin, göçten önce istemeyip kaçındıkları bir değişikliği,



günümüzdeki bazı avantajlarından dolayı isteyerek kullanmaları da hayli çarpıcı bir tezat olarak görünmektedir. Buradan hareketle, göçmenlerin artık en azından iki isimli ve iki kimlikli olarak yaşadıklarını söylemek mümkündür. Bu saptamayı destekler nitelikteki bilgi, beş numaralı mülakatta vardır. S.A. Bulgaristan'a gittiğinde kendisi için avantajlı olan yerlerde ve durumlarda Bulgar ismini ve kimliğini kullandığını açıkça ifade etmektedir. Ü.A.'nın şu sözleri de iki isimlilik ve iki kimlikliliği göstermektedir: "Orda Bulgar ismim var, burada Türk".

**Tablo 34 Bulgaristan'ın Gündelik Hayatıyla İlgilenme**

<b>BULGARİSTAN'IN GÜNDELİK HAYATI İLE İLGİLENME</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Bulgaristan'daki Gündelik Siyasi ve Sosyal Olayların Takibi</b>	Evet	77	35,0
	Hayır	143	65,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Bulgaristan'daki Gündelik Siyasi ve Sosyal Olayların Hangi Araçlarla Takip Edildiği</b>	Türk medyası	20	9,1
	Bulgar medyası	17	7,7
	Batı medyası	8	3,6
	İnternet aracılığıyla	4	1,8
	Göçmen dernekleriyle	1	,5
	Göçmenler, Bulgaristan'dan gelenler	24	10,9
	Bulgaristan'daki tanıdık, akrabalar	2	,9
	Diğer	1	,5
	Boş	143	65,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 34 göçmenlerin Bulgaristan'ın gündelik siyasi ve sosyal olaylarıyla ilgilenme eğilimini ve araçlarını göstermektedir. Buna göre göçmenlerin %65,0'i Bulgaristan'ın gündelik olaylarıyla ilgilenmezken, %35'i ilgilenmektedir. Bu veriler, göçmenlerin Bulgaristan'la çok fazla ilgilenmediklerini göstermekte; göçmenleri sadece Bulgaristan vatandaşlığı ve bu vatandaşlığın getirileri ilgilendirdiği savını desteklemektedir. Daha önce oy kullanma davranışında da bu durum tespit edilmiştir.

Tekrar etmek gerekirse göçmenleri Bulgaristan değil, Bulgaristan pasaportu ve vatandaşlığı daha fazla ilgilendirmektedir.

Bulgaristan'ın gündelik yaşantısıyla ilgilenen 77 kişinin, bu ilgiyi sürdürmek için kullandığı haber kaynaklarına bakıldığında, ilk sırada %10,9'la diğer göçmenler ve Bulgaristan'a gidip gelenler, ikinci sırada %9,1'le Türk medyası, üçüncü sırada %7,7'yle Bulgar medyası, dördüncü sırada %3,6'yla Batı medyası yer almaktadır. Göçmenlerin haberdar olmak için seçtikleri kaynakların niteliği, aslında göçmenlerin Bulgaristan'da olup bitenlerle çok fazla ilgilenmedikleri savını destekler niteliktedir. Çünkü Bulgaristan'la ilgilenen kişilerin çoğunluğu bu ilgiyi diğer göçmenler vasıtasıyla ortaya koymaktadırlar.

Tüm bu verilerden hareketle, göçmenlerin yeni bir vatandaşlık hali çerçevesinde hareket ederek, ulus-devlet vatandaşlığına yeni bir biçim verdikleri ileri sürülebilir. Çünkü göçmenler çıkarları doğrultusunda vatandaşlıklarından birini diğerine tercih ederek kullanıyor, fakat hiç birisini ret etmiyorlar. Bu vatandaşlık durumu, göçmenler için doğal bir iş görme yolu gibi görünmektedir. Vatandaşlığın bu yeni görüntüsü ve kullanımı, “aracı kılınan vatandaşlık” olarak adlandırılabilir.

Tablo 35 göçmenlerin gündelik hayatta Bulgar malı ürünleri kullanıp, tüketme davranışlarını ve bu davranışın nedenlerini göstermektedir. Tabloya göre katılımcıların %58,2'si Bulgar malı ürünler kullanmamakta; buna karşın %29,1'i Bulgar malı yiyecek ve içecek, %9,1'i giyecek, %2,7'si sigara ve alkollü içecek, %0,9'u ise çeşitli aletler kullanıp tüketmeyi tercih etmektedirler. Bulgar malı kullanan 92 kişinin neden Bulgar malı ürünler kullandıklarına dair verdikleri yanıtlar ise şöyledir: %23,2'si alışkanlıklardan dolayı, %10,0'u ucuz olmasından dolayı, %6,8'i kaliteli olmasından dolayı, %1,8'i aradığı özellikleri bulduğu için Bulgar malı ürünler kullanmayı tercih etmektedirler.

**Tablo 35 Gündelik Hayatta Bulgar Malı Kullanma**

<b>GÜNDELİK HAYATTA BULGAR MALI KULLANMA</b>			
<b>DAVRANIŞI</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Gündelik Hayatta Bulgar Malı Kullanma Tüketme</b>	Hayır	128	58,2
	Giyecek	20	9,1
	Yiyecek, içecek maddeleri	64	29,1
	Sigara/alkollü içecek	6	2,7
	Çeşitli alet	2	,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Gündelik Hayatta Bulgar Malı Kullanma ve Tüketme Nedeni</b>	Alışkanlıklardan	51	23,2
	Ucuz olmasından	22	10,0
	Kaliteli	15	6,8
	Aradığım özellikleri bulduğum için	4	1,8
	Boş	128	58,2
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Gündelik ilişkilerin bir başka boyutu olarak, ailesel ilişkiler ve herhangi bir sıkıntı anında yardım beklenen kişilere bakmakta fayda vardır, çünkü bu veriler göçmenlerin sosyal ilişkilerini kimler üzerinden kurup götürdüklerini göstermektedir. Tablo 36'ya göre göçmenlerin %75,0'ı herhangi bir sıkıntılı durumda, aile, akraba ve tanıdıklardan yardım görebileceğini ve bu konuda onlara güvendiğini belirtmiştir. %18,2'lik grup böyle bir durumda hiçbir kimseye güvenmediğini ifade ederken, %3,2'lik kesim de Bulgaristan göçmenlerine güvendiğini ifade etmiştir. Sadece 5 kişi diğer yanıtını vermiş ve bu diğer yanıtını verenlerin tamamı böyle bir durumda bankaya ya da kredi kartına güvendiğini belirtmiştir. Bu verilerden hareketle, herhangi bir sıkıntılı ve sorunlu durumda, göçmenlerin çoğunluğunun bu sorunu kendi içlerinde çözdükleri ve birbirlerini güvendikleri söylenebilir.

**Tablo 36 Ailesel İlişkiler ve Yardımlar**

<b>GÜNDELİK İLİŞKİ ve ETKİLEŞİM</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Herhangi Bir Sıkıntıda Yardım İçin En Fazla Güvenilen Gruplar</b>	Aile, akraba ve tanıdıklar	165	75,0
	Bulgaristan göçmenleri	7	3,2
	Çeşitli yardım kuruluşları	2	,9
	Bulgaristan'daki akraba ve tanıdıklar	1	,5
	Hiç bir gruba güvenmiyorum	40	18,2
	Diğer	5	2,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Ailece En Çok Kimlerle Görüşülüp, Ev Ziyaretlerine Gidildiği</b>	Akrabalar	179	81,4
	Bulgaristan göçmeni aileler	27	12,3
	Yerli aileler	12	5,5
	Türkiye'nin diğer bölgelerinden göçen aileler	2	,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göçmenlerin aile olarak en çok kimlerle ilişkiye girdikleri araştırıldığında, yine bir üst paragraftaki veriyi ve saptamayı destekler biçimde benzer sonuçlar çıkmaktadır. Örneklem grubunun %81,4'ü aile olarak akrabalarıyla, %12,3'ü Bulgaristan göçmeni ailelerle, %5,5'i yerli ailelerle, %0,9'u ise Türkiye'nin diğer bölgelerinden göç etmiş ailelerle görüştiklerini belirtmişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere, göçmenler sosyalleşmek için, %93,7 gibi çok büyük çoğunlukla, Bulgaristan'dan göç etmiş ailelerle görüşmektedirler. Yani göçmenler sosyal ilişkilerini de kendi içlerinde kurmaktadır ve kendi içlerine kapanmış bir görüntü sergilemektedirler.

Gündelik hayat içerisinde göçmenlerin örgütlülük durumuna bakıldığında, göçmenlerin çok fazla örgütlü olmadıkları görülmektedir. Tablo 37'e göre %67,7'lik çoğunluğun herhangi bir siyasi parti ya da göçmen derneğine üyeliği bulunmamaktadır. Buna karşın %30,5'lik grup sadece bir göçmen derneğine üyeyken, %1,4'lük grup bir partiye ve %0,5'lik grubun ise hem bir partiye hem de bir göçmen derneğine üyeliği

vardır. Buradan hareketle göçmenler kendi içlerine kapanarak enformel bir ağ yaratmışlar, ancak bunun formel, örgütlü bir zemine taşımamışlardır.

**Tablo 37 Örgütlülük Durumu**

<b>Bir Siyasi Parti ya da Göçmen Derneğine Üyelığınız Var mı?</b>		
	<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
Hayır	149	7,7
Bir partiye üyeyim	3	,4
Göçmen derneğine üyeyim	67	30,5
Bir partiye ve göçmen derneğine üyeyim	1	,5
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 38 göçmenlerin kendilerini nasıl tanımladıklarını göstermektedir. Örneklem grubuna kendilerini en iyi tanımlayabilecek nitelemelerden üç tanesini tercih etmeleri istenmiştir. Alınan yanıtlarda göçmenlerin, ilk tercih olarak ve en yüksek oranda kendilerini göçmen olarak tanımladıkları görülmektedir. İlk tercih dağılımında %43,6'yla göçmen ilk sırada, %21,4'le Türkiyeli ikinci sırada, %14,5'le Balkan göçmeni üçüncü sırada yer almaktadır. Buna göre göçmenler kendilerini tanımlamak için, göçmenlik, Türkiyelilik ve Balkanlılık kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Göçmen kavramını Bulgaristan göçmeni kişiler kendilerini tanımlamak için çokça kullanmakta ve tüm birliktelik kurgularını bu kavram üzerinden yürütmektedirler. Dolayısıyla bu kavramın bu denli öne çıkması doğaldır.

Göçmenlerin kendilerini tanımlamak için kullandıkları Balkanlılık, bir üst kimlik, bir şemsiye gibi durmaktadır. Çünkü alandan elde edilen izlenimler göstermektedir ki, göçmenlerin Bulgaristan göçmenlerinden sonra en rahat ilişki kurdukları ve anlaşabildikleri grup diğer Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerdir. Bunun bir göstergesi de kız alıp verme görüntüsüdür. Yerlilerle bu tür bir ilişkiye girmeye çok sıcak bakmayan göçmenler, diğer Balkan göçmenleri için aynı tavrı taşımamakta ve bir Balkanlılık kültürü altında birleştiklerini ifade etmektedirler. Bu Balkanlılık atfı bir yandan da, Avrupalılığı işaret etmekte ve kültür olarak Avrupalı olmayı anlatmaktadır.

**Tablo 38 Kendini Tanımlama**

<b>KENDİNİ TANIMLAMAK İÇİN KULLANILAN ÜÇ TERCİH</b>						
	<b>I. Tercih</b>		<b>II. Tercih</b>		<b>III. Tercih</b>	
	<b>Sıklık</b>	<b>%</b>	<b>Sıklık</b>	<b>%</b>	<b>Sıklık</b>	<b>%</b>
Göçmen	96	43,6	28	12,7	13	5,9
Sığınmacı	1	,5	2	,9	2	,9
Politik göçmen	1	,5	2	,9	-	-
Ekonomik göçmen	-	-	1	,5	-	-
Zorunlu göçmen	21	9,5	5	2,3	3	1,4
Balkan göçmeni	32	14,5	50	22,7	9	4,1
Türkiyeli	47	21,4	47	21,4	13	5,9
Bulgaristanlı	-	-	5	2,3	-	-
Bulgaristan Türkü	16	7,3	37	16,8	38	17,3
Balkanlı	1	,5	1	,5	2	,9
Anadolulu	3	1,4	4	1,8	1	,5
Ne Türkiyeli, ne Bulgaristanlı	2	,9	-	-	1	,5
Diğer	-	-	2	,9	2	,9
Boş	-	-	36	16,4	136	61,8
<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Göçmenlerin kendilerini tanımlamak için kullandıkları Türkiyeli kavramı bir uyum çabasının ve yaşadıkları ülkeden kişisel olarak bir pay alma çabasının sonuçları gibi görünmektedir. Bu noktada, göçmenler Türkiyeliliği de içeren ‘Türk’ kavramını bazen yerlileri tanımlamak, dışsallaştırmak ve hatta olumsuz atıfta bulunmak için de kullanmaktadırlar. T.L.’nin sözleri şu atfı göstermektedir: “Bavullar da kaldı; Bulgar verdi, Türk vermedi”. Bu çerçevede yerliler tarafından dışsallaştırma aracı olarak kullanılan göçmen kavramına karşı, göçmenler tarafından kullanılan Türkiyeli kavramı, bir kontr kavram gibi görünmektedir. Bu kendini tanımlama söylemlerine birkaç örnek vermek gerekirse; A.T. kendisini göçmenlik üzerinden tanımlarken, geldiği yere de bir atıfta bulunarak: “Biz geldiğimiz yeri anarız yine. Bulgaristan göçmeni deriz” demektedir. T.U. ise kendisini Türk olma üzerinden tanımlamayı tercih etmektedir:

“Valla ben Türküm”. P.M.’de yine Türklüğe vurgu yaparak bir tanım geliştirmektedir: “Yani kendime Türk’üm derim. Başka bir şeyi kabullenmem zaten”.

#### **4.5.3 Bulgaristan ve Türkiye Karşılaştırması**

Anket formunun son bölümünde bazı başlıklar altında göçmenlerin belli sürelerle yaşadıkları her iki ülkeyi karşılaştırmaları istenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Ek 2’deki 44 ve 45 numaralı tablolarla ortaya konmuştur. Eğitim açısından yapılan karşılaştırmada, %70’lik çoğunluk Bulgaristan’daki eğitimin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Bulgaristan’ın eğitim sistemi konusundaki benzer kanıya alanda görüşülen hemen herkesin sahip olduğu söylenebilir. Elde edilen veriler ve gözlemler ışığında, gerek bir beceri kazandırma, gerekse de dil yetkinliği ve bir uzmanlık kazandırma konusunda Bulgaristan’daki sosyalist eğitim sistemi hayli başarılı olmuş gibi görünmektedir.

Ekonomik durum göstergelerinin dağılımı, Bulgaristan daha iyi %43,6, Türkiye daha iyi %48,2’dir. Herhangi bir baskın yanıt bulunmamakla birlikte, aslında göçmenlerin buradaki göçmelerini yaşanan ekonomik sistem ve modeledir. Bu çerçevede göçmenlerin her iki ülkede de ekonomik olarak çok büyük sorunlar görmedikleri açıktır.

Siyasi yapı ve geleneğe bakıldığında, Türkiye’de daha iyi olduğu yanıt baskındır. Buna göre verilen yanıtların %51,4’ü Türkiye’de daha iyi, %16,4’ü ise her iki ülkede de kötüdür. Buradan hareketle göçmenlerin Bulgaristan’da yaşadıkları sorunlar ve bu sorunların sorumlusu olarak sosyalist sistemi görmeleri böyle bir sonucu şaşırtıcı kılmamaktadır. Fakat %16,4’lük her iki ülkede de kötü yanıt önemlidir. Çünkü göçmenler bu tarz değerlendirmelerinde ikili bir bakış açısı kullanmakta ve bir ülkede kötü olanın diğer ülkede daha iyi olduğunu belirtmektedirler. Bu çerçevede, geleneksel bakışın dışında yer alan küçük bir grubun, politika özelinde daha geniş bir bakış açısı geliştirdikleri söylenebilir.

Gündelik politikadaki tutarlılık konusunda, Bulgaristan ile Türkiye'nin yakın değerlerle yer aldığı, her iki ülkede de kötü yanıtının %17,7 olduğu tablo aracılığıyla görülmektedir.

İnsan hakları konusundaki karşılaştırmaya bakıldığında, Bulgaristan'da daha iyi yanıtı verenlerin oranı %45,5, Türkiye daha iyi yanıtı verenlerin oranı %40,9'dur. Bu çerçevede göçmenlerin Bulgaristan'da yaşadıkları sorunları insan hakları sorunu olarak değil, politik sorun olarak gördükleri açıktır. Zaten göçmenlerin yaşananların müsebbibi olarak Jivkov ve sosyalist sistemi göstermeleri de bunun bir göstergesidir.

Kadın hakları konusunda baskın bir şekilde, Bulgaristan'da daha iyi yanıtı verilmiştir. Ayrıca yapılan mülakatlarda ve alandan elde edilen izlenimler, göçmenlerin, Türkiye'nin kadın hakları konusunda Bulgaristan'ın çok gerisinde olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Özellikle gündelik rutin içerisinde Türkiye'de yaşananların hiç de hoş olmadığı ve kadın hakları ihlalinin Türkiye'de bir yaptırımı olmadığı da yapılan mülakatlarda görüşülen kişiler tarafından dile getirilmiştir.

Sosyal hayattaki dürüstlük konusunda da, göçmenlerin, Türkiye'nin Bulgaristan'ın çok gerisinde olduğunu düşündükleri tabloda görülmektedir. Özellikle göçmenlerin yaşadıkları tapulaşma sorunu göz önünde bulundurulsa, bu sonuç daha anlaşılır hâle gelmektedir. Bulgaristan'da sosyalist sistem çerçevesinde geliştirilen, gündelik ahlak anlayışının varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Örneklem grubunun %58,6'sı çalışma koşullarının Bulgaristan'da daha iyi olduğunu, %34,1'i ise Türkiye'deki çalışma koşullarının daha iyi olduğunu belirtmişlerdir.

Bireysel özgürlere saygı konusunda iki ülke karşılaştırıldığında, Türkiye'de daha iyi diyenlerin oranı %50,0, Bulgaristan'da daha iyi diyenlerin oranı %40,0'dır. Bu veriler yardımıyla, daha önce de belirtildiği gibi, göçmenler Bulgaristan'da yaşadıkları sorunları kendi bireysel sorunları olarak görmemekte ve bunların bir topluğun, Bulgaristan'da yaşayan azınlıkların, sorunu olarak görmektedirler.



Kendini güvende hissetme, kendini rahat ve iyi hissetme verilerine bakıldığında yaklaşık %70,0'lik baskın bir Türkiye daha iyi yanıtı görülmektedir. Buna göre yaşanan göç deneyiminden sonra göçmenlerin Bulgaristan'a göre Türkiye'de kendilerini daha rahat, güvende ve iyi hissettikleri söylenebilir.

Örneklem grubunun iş bulma konusundaki karşılaştırmasına bakıldığında, her iki ülke için aşağı yukarı aynı sayıda daha iyi yanıtı verilmiştir. Buna göre Bulgaristan daha iyi diyenlerin sayısı 102, Türkiye daha iyi diyenlerin sayısı 101'dir.

Sosyal devlet anlayışı ve imkânları, sağlık hizmetleri ve sunumu başlıklarına bakıldığında, yoğunluklu olarak Bulgaristan daha iyi yanıtı verildiği görülmektedir. Sosyalist devlet anlayışı çerçevesinde bu yanıtlar hiç de şaşırtıcı değildir.

Dinsel faaliyetler ve hizmetler konusunda yapılan karşılaştırmada, diğer başlıklara göre, iki ülke arasındaki en büyük fark gözlenmektedir. Buna göre dinsel konularda Türkiye'nin Bulgaristan'dan daha iyi olduğunu belirtenlerin oranı %96,4'tür. Bu veri de açıkça göstermektedir ki, göçmenler Bulgaristan'da çeşitli dinsel kısıtlamalara maruz kalmışlardır. Buradan devam etmek gerekirse, göçmenler Bulgaristan'da bireysel özgürlükleri ve kişisel insan haklarına yapılan kısıtlama ve saldırıları dinsel faaliyetlerin kısıtlanması kadar önemsemedikleri sonucu çıkabilir. Fakat böyle bir yargı hatalı gibi görünmektedir. Çünkü göçten önce göçmenler için asıl önemli sorun isim değiştirmeler ve kendi kültürlerine ait kısıtlamalardır. Bu çerçevede gerek literatür çalışmasında gerekse de alandan elde edilen verilerde, Bulgaristan'da dinsel özgürlüklerin geri verilmesi için yapılan herhangi bir gösteriye rastlanmamıştır. Dolayısıyla dinsel hakların kısıtlanması konusunda yaşanan sorunun boyutu ve içeriği, göçten sonra tekrar türetilerek kurgulanmış gibi görünmektedir. Ayrıca bu sonucu etkileyen bir diğer faktörde, daha önce de bahsedildiği üzere, Bulgaristan'daki Türk azınlığın dinsel kısıtlamaları kültürel kısıtlamalar çerçevesinde değerlendirmeleridir.

## V. BÖLÜM: MÜLAKATLARIN ÇÖZÜMLENMESİ, DEĞERLENDİRİLMESİ ve YORUMLANMASI

### 5.1 Mülakatlar ve Değerlendirme Kriterlerinin Tanıtılması

Bu bölümde Bulgaristan göçmenleriyle çeşitli zamanlarda gerçekleştirilen derinlemesine mülakatların değerlendirilmesi yapılacaktır. Buna göre yedisi, anket uygulama alanı olan Hürriyet Mahallesi'nde, anket uygulamalarının gerçekleştirildiği günlerde, dördü ise daha sonra olmak üzere, toplam on bir mülakat yapılmış; bu mülakatlardan bir tanesi kişinin tutarsız beyanları ve zihinsel atlamaları nedeniyle, geçersiz bulunarak analize dâhil edilmemiştir. Altısı çalışılan alandan, ikisi Bulgaristan'daki örgütlenme sürecinin önde gelenleri olan R.H ve R.Ö, ikisi de Türkiye'deki dernekleşme sürecinin örgütleyicileri olan P.M ve T.U. olmak üzere, toplam on derinlemesine mülakat yorumlanacaktır.

Elde edilen nitel verinin değerlendirilmesinde yorumlama tekniği olarak *Olgu Merkezli Kuramlaştırma* kullanılmıştır. Bu teknik 1950'li ve 1960'lı yıllarda Amerikalı sosyologlardan, Howard Becker'in çevresindeki bir grup bilim adamı tarafından geliştirilmiştir. Teknik mülakatların yanında gözlemlerin değerlendirilmesine de olanak vermekte ve daha veri toplama aşamasında kavram seçimi ve kavramlaştırmayı mümkün kılmaktadır. Ayrıca bu tekniğin kullanımındaki diğer avantajlar, araştırma aşamasında yorumlama için çerçeve oluşturmaya izin vermesi ve olası örtük kavramlaştırmaları açıklığa kavuşturacak ek verileri toplamak üzere yeni girişimler yapılabilmesini mümkün kılmasıdır. Nitel araştırmalarda bu teknik, hipotezler ve bunların sınanması üzerinden giden katı pozitivist tarzda bir çerçeve içerisinde kalmamaktadır. Veri toplama aşamasında, kodlar ve kurguların bilinçli olarak ele alınmasını ve sürekli olarak göz önünde bulundurulmasını esas tutmaktadır. Bir diğer ifadeyle, veri toplama ve yorumlama birbirini destekleyerek yapılabilmeye imkân tanımaktadır (Mayring, 2000, 89). Görüldüğü üzere seçilen yorumlama tekniği, alanda veri toplama aşamasında esnek bir yapı ve çalışma imkânı ortaya koymaktadır. Bunun yanında, nicel verilerdeki boşluğu ve nicel verileri destekleyecek bilgileri toplamaya da imkân veren bu yorumlama tekniği, bu çalışma için uygun görünmektedir. Çünkü göçün

sürekliğine dair bir temel hipotezi aramak ve göç sürecini bu yolla anlamak için, göçmenlerin kendi hayat öykülerinin tanıtımına bakılmaktadır. Bir başka ifadeyle bu çalışma göçü sosyal bir hareket olarak ele alırken, göçmenlerin söz öbeklerinin ve kodlamalarının gerisinde yatan örtük anlamları bulmaya çalıştığı için bu teknik tercih edilmiştir. Bu kodlar kimlik, vatandaşlık, bir arada olma gibi göçmenlerin göç sürecinde değişime uğrama olasılığının daha yüksek olduğu alanlarda yoğunlaşmıştır. Çünkü bu çalışma bir göçmen çalışması değil bir göç çalışması olması nedeniyle, göçmeni ve göçmenliğe dair verileri, sadece göç hareketini anlamada bir aracı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla alan araştırmasından elde edilen kodlar, mülakatlarda söz konusu göçün anlam ve içeriğini anlamak amacıyla kullanılmıştır.

Bu yorumlama tekniği çerçevesinde, ilk olarak daha önce belirlenmiş olan kodlar genelinde söylemsel ifadeler çıkarılmış ve belli kategoriler çerçevesinde gruplandırılmıştır. Çıkarılan bu kodların oluşturduğu bağlam alan çalışmasının tümünden çıkarılmıştır. Bir başka ifadeyle, sadece nicel verilerden hareketle bir kodlama yapılmamış, aksine kodların bağlamını oluşturan çerçeve tez çalışmasının tamamından çıkarılmıştır. Böylece elde edilen söylemsel ifadelerin kendi anlam çerçeveleri içerisinde neyi ifade ettiği unutulmadan göstergeler olarak belirlenmiş ve sosyolojik analize tabi tutulmuştur. *Olgu merkezli yorumlama*, nicel verilerin analizinde görülmeyen fakat nitel verilerde daha net görülen noktalar üzerine yoğunlaşarak yapılmıştır. Bunlar, göçmenlerin Türkiye ve Anadolu'yla olan bağlarını nasıl ve nereden kurdukları, bireysel göç tercihleri ve bu tercihlerin kullanımı, göçmenlerin Bulgarlar ve yerlilerle olan ilişkileridir. Tüm bu aşamalar içerisinde göstergeler belirlenirken, göstergeler özelinde gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki göz ardı edilmemeye çalışılmıştır. Bu noktada, bir anlatıda gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki çerçevesinde göstergeye bakmakta fayda vardır.

Herhangi bir anlatıdan hareket edildiğinde, bahsedilen bu anlatı dünyadaki herhangi bir anlatıdan bir tanesidir. Yani dünyada sayılamayacak kadar çok anlatı ve anlatı çeşidi vardır. Bunlar söylence, masal, uzun öykü, destan, hikâye, trajedi, drama, komedi, pantomim, mimik, el kol hareketleri, sinema, resim, haber, görüşme, mülakat vs.dir. Üstelik bu anlatıların birden fazla anlatım biçimleri de mümkündür. Barthes, bu

sonsuz sayıdaki anlatıyı bilimsel anlamda kullanabilmek için, bir kuram gerektiğini ve bu kuramında dilbilim olduğunu belirtmektedir (Barthes, 1988, 7–12).

Yine Barthes, göstergebilimin kuruluş aşamasında olduğunu dile getirerek, dilbilim ve göstergebilim arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Buna göre göstergebilimin ilkeleri dilbilimi temel alarak geliştirilebilir ve ortaya konabilir. Bu çerçevede gösterge, dilbilim ilkeleriyle, gösterilen ve gösteren çerçevesinde incelenmelidir (Barthes, 1979, 1–2, 27–30).

Berke Vardar göstergeyi şöyle tanımlamaktadır: “Gösterge terimi dilbilim alanında bir gösterilen ya da kavram ile bir gösteren ya da işaretim simgesi arasındaki birleşimden doğan ögeyi belirtmek için kullanılır; daha genel olarak da ‘kendi dışında bir şey gösteren öge’ anlamına gelir” (Vardar, 1979, IX). Bu tanımdan da hareketle gösterenin, kendisinden daha fazla bir şey olduğunu söylemek mümkündür. Şimdi gösterilen ve gösteren çerçevesinden göstergeye bakmakta fayda vardır.

Gösterilen dilbilim içerisinde tartışmalara yol açmış ve uzunca tartışılmış bir konudur. Buna göre gösterilen bir nesne olmayıp anlaksal bir tasarımdır. Yani ‘öküz’ sözcüğünün gösterileni, hayvanın kendisi değil, ‘öküz’ün yarattığı imgedir. Buradan hareketle Barthes gösterileni şöyle anlatmaktadır: “Gösterilen ne tasarım’dır, ne de gerçek nesne: Söylenebilir’dir. Ne bilinç edimi, ne de gerçeklik olan gösterilen ancak anlamlama çerçevesinde, neredeyse ‘eşşözel’ olarak tanımlanabilir: Göstergeyi kullananın ondan anladığı ‘şey’dir gösterilen. Böylece salt işlevsel bir tanıma ulaşılmış oluruz: Gösterilen, gösterenin bağlantısal iki ögesinden biridir. Onu gösterenin karşıtı yapan tek ayırım, gösterenin bir aracı kimliği taşımasıdır. Durumun, özü bakımından, göstergebilimde de başka türlü olmasına olanak yoktur” (Barthes, 1979, 35–36).

Barthes gösterenin de, yine gösterilen gibi benzer şekilde tanımlanabileceğini, benzer gözlemlerle kavranabileceğini ve gösteren ile gösterilenin tanımlarının birbirinden ayıramayacağını söylemektedir. “Tek ayırım şurada: Gösteren bir aracıdır ve bir özdeği bulunması zorunludur. Ne var ki, bir yandan bu özdek yeterli değildir, bir yandan da göstergebilimde, gösterilenin kendisi de belli bir özdeğin, bir başka deyişle, sözcüklerin aracılığıyla gerektirebilir. Gösterenin bu özdekselliği, özdek’le

töz'ü birbirinden iyice ayırt etmemizi zorunlu kılar bir kez daha: Töz özdeksel nitelik taşımayabilir (içerik tözü böyledir). Demek ki yalnızca gösteren tözünün her zaman özdeksel olduğunu (sesler, nesnelere, görüntüler) söyleyebiliriz. Değişik özdeler (ses ve görüntü, nesne ve yazı, vb.) ortaya çıkaran karma dizgelerle karşılaşacağımız göstergebilimde, bütün göstergeleri aynı ve tek özdere aracılığıyla ortaya kondukları ölçüde, türsel gösterge kavramı altında toplamak yerinde olur: Sözcüksel gösterge, yazısal gösterge, görüntüsel gösterge, davranışsal gösterge, birer türsel gösterge oluşturur” (Barthes, 1979, 40–41). Ortaya konan bu tanımlamalar ve göstergelerin türleştirilmesinden sonra, gösterenin tanımına ve içeriğine bakmakta fayda vardır.

Temel olarak gösterge, gösterilen ile gösterenin ilişkisinden oluşmaktadır. Fakat bu ilişki noktasında oluşan gösterge sadece bu ilişkiyi değil, daha fazlasını göstermektedir. Barthes bu daha fazla durumu değer olarak nitelendirmektedir. Yani her bir gösterenin, gösteren ve gösterilenle olan ilişkisinden daha fazla bir değeri vardır. Ayrıca Barthes dilsel gösterge ile göstergebilimsel göstergeyi ayırarak, gösterenin toplumsal zeminini bulmaktadır. Buna göre Barthes dilsel göstergeyi şöyle tanımlamaktadır: “Demek ki gösterge, bir gösterenle bir gösterilenden kuruludur. Gösteren düzlemi anlatım düzlemini gösterilenler düzlemiyse içerik düzlemini oluşturur” (Barthes, 1979, 31). Göstergebilimsel gösterenin yine iki ögesi olduğunu vurgulayan Barthes, göstergebilimsel gösterge ile dilsel gösterge arasında kökene yönelik bir farklılık olduğunu ifade etmektedir. Bu farklılığında temeli toplumsal anlamdır. Buna göre göstergebilimsel gösterenin toplumsal bir gösterge olduğu söylenebilir. “Çoğu kez bunlar, toplumun belli bir anlam aktarma, anlamlama işlevleriyle donatıldığı kullanım nesnelere dir: Belli bir anlam aktarmaya da yaramakla birlikte, giysi üstümüz örtmeyi, yemekler beslenmemizi sağlar. Yararcıl, işlevsel kökenli olan bu göstergelere gösterge-işlev adını vermeyi öneriyoruz. Gösterge-işlev incelenip çözümlenmesi gereken ikili bir sürecin tanığıdır. Birinci süreçte (bu çözümleme salt işlevseldir ve gerçek bir zamansallık içermez) işlev anlamla dolar. Bu anlamlaşma kaçınılmaz bir nitelik taşır: Toplum bulunan her yerde, her kullanım kendisinin göstergesine dönüşür. Yağmurluk yağmura karşı korunmak için kullanılır, ama bu kullanım doğrudan doğruya belli bir hava koşulunu belirten göstergeden

ayrılmaz. Toplumumuz yalnızca tek örneğe indirgenmiş nesnelere ürettiğinden, bu nesnelere ister istemez bir genel örneğin gerçekleşmeleri, bir dilin sözleri, anlam aktarıcı biçimin tözleridir” (Barthes, 1979, 33–34).

Buradan da anlaşılacağı gibi, derinlemesine mülakatlardan çıkarılan göstergeler, göçmenlerin dile getirdiği bir dizi söylemsel öbek, yani anlam aktarıcı göstergeleridir. Göstergeler, göçmen grubunun yaşam deneyiminden kaynak alan söz öbeklerinin kategorileridir. Bu göstergeler yoluyla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan, analiz edilecek olan kategoriler elde edilerek, toplumsal zeminde neye denk geldiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye yaşanan bu göç iki ayrı siyasal yönetim ve iki ayrı kültür arasında gerçekleşen bir sosyal harekettir. Gerek bu çalışmadan elde edilen göstergeler, gerekse de literatür ulus-devlet, kültür ve vatandaşlık tanımlamaları çerçevesinde kategoriler oluşturmaya yönelmiştir. Ayrıca literatür bu tür bir sosyal hareketin bu üç ögeyi yoğun biçimde etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla, söylemlerden elde edilen göstergeler, bu üç ögeyi içine alacak şekilde, iki başlık altında toplanmış ve yorumlamaya zemin oluşturacak biçimde kategorize edilmiştir. Bu başlıklar ulus-devlet ve kültürel vatandaşlıktır.

Sadece literatür değil aynı zamanda yapılmış olan çalışmanın bütününden çıkan terimler, gösterenler, çalışmayı bu üç öge etrafında tartışmaya yönelmiştir. Kullanılan teknik çerçevesinde yapılması gereken, bu söylem öbeklerindeki kategorileri bulmak ve bunların nasıl göstergelerle işaret edildiğine dikkat çekmektir. Daha sonra da bunların toplumsal zeminini -Barthes’e göre- işaret etmek gerekmektedir. Bu çerçevede ulus-devlet başlığı altında ‘vatan’, ‘milli bütünlük’, ‘Türkiye’, ‘ırk’, ‘komünizm ve karşıtlığı’, ‘Rusya ve karşıtlığı’, ‘Belene’ kategorileri oluşturulmuş ve göstergeler sınıflandırılmıştır. Kültürel vatandaşlık başlığı altında ‘göçmen ve çeşitli göçmen görünümleri’, ‘azınlık’, ‘kültür’, ‘vatandaşlık ve çifte vatandaşlık’, ‘yerli’ kategorileri oluşturulmuş ve göstergeler sınıflandırılmıştır. Göstergeler bu başlıklar ve kategorilerden hareketle, kendi bağlamlarında yorumlanacaktır.

**Tablo 39 Derinlemesine Mülakat Göstergeleri**

<b>GÖÇMENLİĞİ ULUS-DEVLET GÖSTERGELERİYLE OLUŞTURMAK</b>		
<b>İçerik</b>	<b>Mülakat No</b>	<b>Göstergeler</b>
Vatan	1 E. 68 Kırcali	Çok zulümden, iki dairem, kasabanın merkezinde dükkânım vardı. Çalışırdım. Hepsinden vazgeçtim. Vatanımı sevdim geldim. Vatanıma geldim. Böyle zulümden, korkudan buraya geldik. Yani vatanımızı sevmeye mecbur olduk. Benim için vatan burası.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Ben, kendimi bildim bileli burayı özlerdim. Gidelim, vatanımıza gidelim. Salmazdı ki gâvur! Ama ben devamlı istiyordum Türkiye'yi. Vatanım diye, bayrağım diye geldim.
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Türkiye için geldik oğlum; ben vatani seviyorum, onun için geldik. Ben evi yaptırdığımdan beri bayrak hiç inmedi. Hiç inmedi 365 gün, eskidiği zaman hemen değiştiriyorum. Arabada bile bayrak var benim. Vatan diye geldik, vatan! Torunlar, çocuklar için geldik. Türk'ün memleketi yine Türkiye! Ben Türkiye'de daha hürüm. Vatan, yine vatan.
	8 K. 44 Kırcali, Cebel	Gerçi Çingenelere de yaptırdılar aynını ama onlar direnmedi, Türkler direndi. Türklerin vatani var tabi. Yok, asla. İnsan kendi vatanına göçtü diye pişman olur mu? Ne de olsa yine kendi toprağın.
	9 E. 41 Kırcali, Koşukavak	Burası toprak, vatan diye geldik. Yoksa tarla marla için değil. Orda da tarlamız vardı.
	1 E. 68 Kırcali	Bulgaristan Bulgarların, Türkiye Türklerin.
	4 K. 65 Kırcali, Cebel	Niye işte, milletimizin yanına gelmeyi istedik. İsimlerimizi geri aldıktan sonra geldik.
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Bak burada, göğsümde, ay-yıldız dövemem vardı, kestiler. Ben o ay-yıldızı lisedeyken yaptırmıştım; lise değil sekizinciydim o zaman. 62'de yaptırdım.
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	Devlet araya girmezse insanlar arasındaki kavga çocuk kavgası; ama devlet arkayı namlendirirse o zaman milliyetçilik oluyor.
8 K. 44 Kırcali, Cebel	Göçerdik herhalde, çünkü merak vardı. Ne bileyim insan kendi toprağında daha hür olur gibi geliyordu bize.	
Milli Bütünlük	1 E. 68 Kırcali	Bulgaristan Bulgarların, Türkiye Türklerin.
	4 K. 65 Kırcali, Cebel	Niye işte, milletimizin yanına gelmeyi istedik. İsimlerimizi geri aldıktan sonra geldik.
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Bak burada, göğsümde, ay-yıldız dövemem vardı, kestiler. Ben o ay-yıldızı lisedeyken yaptırmıştım; lise değil sekizinciydim o zaman. 62'de yaptırdım.
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	Devlet araya girmezse insanlar arasındaki kavga çocuk kavgası; ama devlet arkayı namlendirirse o zaman milliyetçilik oluyor.
	8 K. 44 Kırcali, Cebel	Göçerdik herhalde, çünkü merak vardı. Ne bileyim insan kendi toprağında daha hür olur gibi geliyordu bize.

	10 E. 53 Kırcali, Cebel	Ben orda milliyetçi diye damgalandım. türkiye'ye geldim komünist oldum; komünist demeye başladılar. Dedim ben milliyetçi değilim. Ben enternasyonalistim.
Türkiye için ideal model anlayışı	1 E. 68 Kırcali	“Türkiyecilik olacamış” dedi “Dilekçe verirlermiş” dedi.
		Türkiye'ye gelmekten memnunum. Ben orda, Bulgaristan'da elli seneden fazla durdum. 54 yaşında geldim buraya. E şimdi, burada daha iyi.
		Bak oğlum Türkiye gibi dünyada yok, ama nice bu yaramaz insanlar var ya bu içerde.
	2 K. 40 Kırcali, Koşukavak	...ben hâlâ Türkiye'ye vatandaş olmadım. Ben geleli 14 sene oldu. Müracaat ettim, 94 sonunda ama hâlâ değilim yani.
		Daha öncede söyledim ya yapılan baskılar. Ya şimdi sebep olarak o, ama şunu da söyleyeyim, Türkiye kapıları açıp baskı olmasa da gelirdim yani.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Bir kız gezsün Türkiye çapını gözünün altında kaşın var diyemezler; desinler hemen sıkı. Bir kıza takılsın biri, yirmi sene mapus. Burada öldürüyorlar, kaldırıyorlar, bir şey yok.
		Baskılar olmasa da Türkiye'ye yine gelecektim ben. Türkiye, Türkiye.
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Burası komünizmden daha kötü; burada yalancılık, dolandırıcılık, üçkâğıtçılık
		Bulgaristan'daki sistem daha ahlaklıydı. ... Ha Bulgaristan ha Türkiye artık. Tepki falan görmüyoruz, bitti artık. Yalancılık orda da başladı artık.
		Türkiye'yi severdik, kardeşim!
Türk'ün memleketi yine Türkiye! İsrail'de var, Amerika'da var ama yine memleketi Türkiye, değil mi? Herkes kendi bayrağının altında.		
Yüzde yetmiş, sekseni cahil Türkiye'de. Orda eğitim mecbur. Sen okula gitme, polis geliyor, yakalıyor, okula götürüyor.		
7 E. 45 Kırcali Koşukavak	Türkiye'de üç kağıtçılar çok.	
8 K. 44 Kırcali, Cebel	Duyduk Türkiye giriş veriyormuş, pasaport aldık 89'da.	



	9 E. 41 Kırcali, Koşukavak	... Biz türkiye'yi tercih ettik. bayrak dedik buraya geldik.
İrk	1 E. 68 Kırcali	...ben de kendimi kurtarmak için "ben Türk değilim" dedim. ... Bulgaristan Bulgarların, Türkiye Türklerin. Bulgaristan'da kalırsan üç beş sene sonra Bulgar olur. Türk olamaz.
	2 K. 40 Kırcali, Koşukavak	Valla Konya'dan gitmişiz diyorlar ama ben bir şey diyemem. ... Anne tarafından Çanakkale'de şehit düşmüşler.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Bizim kökenimiz Konya'ya dayanıyor.
	4 K. 65 Kırcali, Cebel	Biz Türk'üz. Has Türk biziz. Bak, temiz Türk'üz biz. ... Biz Karamandan göçmüşüz, hem babamın soyunda, hem anamın soyunda Arabistan'da şehit düşmüş. Biz hasız.
	7 E. 45 Kırcali Koşukavak	Biz zaten Konya-Karaman'dan gelmeyiz. Osmanlı döneminde işte Viyana'ya giderken göç olmuş. Bizim soyumuz Türk'tür.
	9 E. 41 Kırcali, Koşukavak	Çanakkale savaşında, tarihte dedelerimizden gelenler var. ... Çanakkale savaşında, Bulgarlardan gizli gelenler de var.
	10 E. 53 Kırcali, Cebel	Bulgarlar, sade vatandaş, halk. Ama kışkırtılmış uçlar var o ayrı.
	Komünizm ve Karşıtlığı	1 E. 68 Kırcali
		Eskiden, komünizmden önce, demokrasi zamanında iyiydi. Hristiyanlar falan Allah'ını tanırđı, kilisesine giderdi.
2 K. 40 Kırcali, Koşukavak		Ama işte sonraki, '84 müydü '85 mi, isim değişikliğinden sonra her şeyine karışmaya başladılar; din, dil, giyim. Her şeyine karışıyorlardı.

	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Bu isim değişinceye kadar, komünizm zamanında çok güzeldi. ama biz güzel olduğunu anlamadık maalesef, buraya gelinceye kadar. Komünizm güzeldi. Burası komünizmden daha kötü; burada yalancılık, dolandırıcılık, üçkâğıtçılık
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	Komünizmin felsefesinde yatan bir şey vardı; niceliklerin artışı, nitelik değişimini getirecek diye. Türklerin sayısı arttığı sürece, kültür olarak da korurlarsa bir süre sonra kendi kültürünü yayma, kendi kimliğiyle olma çabasına girecekler ve böylece iç siyaset tehlikeye giriyor diye bir düşünce vardı. Komünizm değil ama onların milli bütünlüğü tehlikeye giriyor diye... ... çünkü biz sosyalizmin bütün hizmetlerinden yararlandık.
	7 E. 45 Kırcali Koşukavak	Bizim sorunumuz yönetimleydi, Jivkovlaydı. Bulgar'la ne olur ki. Aynı yerde aynı işte çalışıyorduk. Ama bu komünizm gelinceye kadar çok iyi bir yaşam varmış orda.
	10 E. 53 Kırcali, Cebel	Bulgar idealleri Türkler-Bulgarlar bir sosyalizm geliştirecek yönünde bir çalışmaları olmuş. Ondan sonra Türkleri tehlike görmüşler. Türklerin nüfusu artıyor, eğitim seviyesi artıyor. Şimdi bu devletleştirme bir zorbalıkla oldu, biz bunu yaşadık. Komünist Parti adına "Kızıl Faşistlik yaptılar. Biz onlara "Kızıl Faşist" derdik. Faşist yani. Rejim adına, Komünist Parti adına faşistlik yaptılar, ırkçılık yaptılar.
	1 E. 68 Kırcali	....Jivkov'du. Ama asıl kumanda Rusya'da.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Neden? Rus'un kumandasından. Ne bileyim neden? Devletle Allah'ın işine karışılmaz derler; biz kaçtık maçtık.
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Rusya, Rusya! Deneme yaptılar, Rusya!
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	Bu Rusya'dan bağımsız bir şey değil. ... Onlar da bu üniter devlet politikasını önce Bulgarlara uygulatma niyetindeydi.
	10 E. 53 Kırcali, Cebel	İktidar Jivkov olduğu için Jivkov'a yaptırdılar. O Jivkov ne yaptığını bilmiyor muydu? Pekâlâ biliyordu!
	Rusya ve Karşıtlığı	

Belene	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Belene'ye beni gönderen de bu fotoğraflardı. Çekerken gördüler, ama alamadılar çünkü ben ondan önce gönderdim. Onlar da kayboldu.
		Benim Belene'ye gitme sebebi kalkınma yapmak.
		Belene'de sorgu vardı, şiddet yoktu. ... . Toplam, hemen hemen, dört yıl oldu. Adada dört ay kaldım, ondan sonra dağıttılar. Belene'de, çok kötüydü başta. Biz tam kışta girdik. ... Giriyorsunuz bizi soydular, anadandoğma. Biz dedik, bize ne olacağı belli değil. Girdik odalara, verdiler giyimimizi. Odalar buz böyle. Soğuk. Çoraplarımız ayağımızda çürüdü. Hiç çıkarmadık zaten. Banyo manyo yok. Pencere kırık. Sorgu vardı.
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	Sonra, Belene insanları yıldırma için topladıkları bir kamptı. Oradan çıktıktan sonra bazıları sürgün edildi. Ben 86 senesinde çıktım; göç ise 89 senesinde oldu. 89'a kadar sürekli bir takip, Türkçe konuşanlara falan ceza, yani bir asimilasyon süreci vardı orda.
		Belene'den sonra takip ve sessiz direniş dönemi üç yıl. İlk dönemde insanların hareketleri daha spontaneydi. Daha sonraki dönemde daha örgütlüydü, ne yapacağını bilen. 86'daki ayaklanmada bir çiçek çiğnenmedi, bir cam kırılmadı. Tamamen haklarımızı istiyoruz diyeydi. "Özgürlük Batmaz" idi slogan da. Slogan Türkçeydi. Benim soyadım da oradan.
	7 E. 45 Kırcali Koşukavak	Belene'de kaldım. O dönemde, Belene'de kalanlarda, ben en dinciydim.
		Bir yönden de milleti Belene'ye toplamaları iyi oldu.
		Belene'deyken en genç bendim; dedim ki, biz bir gün Türkiye'ye gönderileceğiz. Herkes kendini düşünüyor, buradan nasıl çıkıcaz, ne yapacağız. Ben dedim, çıkarılcaz ve Türkiye'ye gönderilecez. Ben söyledim de, onlar böyle dalga geçerlerdi. Ama orda işkence oldu, zulüm oldu, açlık çektik. Dünyada görülmeyen şeyler gördük biz orda. O rejimde, o dönemde gördük.
		Belene'de dövdüler. Orda açlık, sefalet ben ne diyeyim sana ya. 1940 senelerinde olmuş -30 derecenin altında soğuk, bir de o zaman. Biz o dönemde ordaydık. Camlar bir parmak buz oldu; biz üç kişi bir yatakta yattık, ısınalım diye. Orda işkenceler, psikolojik baskılar, soğuk, yemek. Mesela bir çeyrek ekmek veriyorlar, sen onu yiyorsun. Öğlen yok, akşam yok. Cinayet işlemiş, hırsızlık yapmış hapsilere güzel yemek veriyorlardı. Lokanta gibi.

	8 K. 44 Kırcali, Cebel	'Faşist' diye bağıyor. Öyle yapınca de iki sene belene'de hapis, sürgün sonrada. Hala Bulgar tazminat ödüyor babama. Geliyor hala o para. Şimdi toplu paraya dönüştürecekmiş; 15 bin leva para gelecekmiş.
--	------------------------------	--

**Tablo 40 Derinlemesine Mülakat Göstergeleri**

<b>GÖÇMENLİĞİ KÜLTÜREL VATADAŞLIK GÖSTERGELERİYLE OLUŞTURMAK</b>		
<b>İçerik</b>	<b>Mülakat No</b>	<b>Göstergeler</b>
Göçmen ve Çeşitli Göçmen Görünümleri	1 E. 68 Kırcali	...sudan çıkar gibi, göçmenlik çıkıverdi, açılıverdi.
		...gel buraya, biz sana yardım etcez diye mektup gelirdi, o yüzden biz böyle meraklıydık.
		Dört buçuk beş milyon da bana para verdiler o zaman. Harçlık verdiler akrabalar. Kira da tuttular üç aylık.
		Biz geldiğimiz yeri anarız yine. Bulgaristan göçmeni deriz.
	2 K. 40 Kırcali, Koşukavak	Bir de orda polis diyince çok daha fazla korkuyorsun, en azından devlet memuru olarak görüyorsun, polis olarak çok daha farklı görüyorsun.
		Ben kendim karar verdim
		Bir çatı altında yaşayınca her şeyden tasarruf yapıyorsun. Mutfağı bile aynı kullandığım için ondan bile tasarruf yapıyorsun. Ve onlar birike birike, bu evler oldu böyle. ... Çalışmayı seviyoruz.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Yirmi, yirmi beş gün akrabada durduk.
	4 K. 65 Kırcali, Cebel	Çıplak geldik, sırtımızdakiyle. Bavullar da kaldı; Bulgar verdi, Türk vermedi.
		On bir kişi üç ay mı dört ay mı koca kızın yanında durduk. Kimi duvarlarda dayalı mı uyumadık; baya zorluklar gördük.
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	İlk yaşadığımız sorun parayla ilgiliydi. Orda on senede biriktirdiğim para burada bir ayda bitti.
	8 K. 44 Kırcali, Cebel	Bir de işte ilk iş bulana kadar iki ay geçti. O zaman da akrabalar yardım etti.
Buraya gelince zorluk çekiyorsun... Göç bu işte. Alışana kadar, onlar sana alışana kadar gidiyor böyle.		
9 E. 41 Kırcali, Koşukavak	Akrabalarımız ve diğer göçmenler buradaydı. Hep beraber olalım diye geldik. Bir de orman var.	
	Orda Bulgar ismim var, burada Türk.	

	10 E. 53 Kırcali, Cebel	Bursa'ya akrabalara geldik biz. Ama o kadar çok insan geldi ki sahip çıkamadılar bize.
Azınlık	1 E. 68 Kırcali	Neymiş kendimiz niye getirmedik, adımızı değiştirmeye. Kim yapabilir bunu?!
		Komşularımızla sorunumuz yoktu, iyi yaşadık. Herkesin tarlası, malı elindeydi. Malı mülkü elindeydi. Güzel yaşardı.
		Fakat ben çok zulüm gördüm orada. ... İsmi niye değiştirmiyorsun diye. ... Sopabaşı. Sopayla beni döven oydu.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Yoktu öyle kız alıp vermek. Çingenesi var, Pomak'ı var, Boşnak'ı var, Ermenisi var.
		Allah bin kere razı olsun iki devletten de, orada da yaşadık, burada da
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Bir söz vardı, duydum. "Türk gidiyor, Bulgar bitecek; Oku oğlum oku bu devlet sana kalacak" demiş. Çingen. Osmanlı şeyi gelecek gibi, bizi göndermeye çalıştılar.
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	Onların yanlış politikası, asimilasyondur. Belki asimilasyonu yavaş yavaş kendi kültürüne katma olsaydı, isimlere karışmasaydı, kendi kendine asimile olacaktı belki Türkler.
		Türkler orda Bulgarlara karışmamış bir kitle. Osmanlı'dan, kalalı'dan beri, entegrasyon yok.
Sen isim değiştirmek nedir bilir misin. Sen o güne kadar annenin kucağında büyümüşsün, kimliğin o isim olmuş, zaten Bulgar görmemişsin, geliyor ismini değiştiriyor. Bir de dokuz ay beklemişsin çocukların doğsun diye, isim düşünmüşsün çocuklarına o isim bu isim diye.		
10 E. 53 Kırcali, Cebel	Biz Bulgar anayasasında neyiz biliyor musun? Etnos, etnik grubuz. Çingenerle anyız. Çingenerlere hakaret olmasın, ama bu durumdayız. Ha biz, sosyalist anayasada vardık. Eski anayasada	

Kültür (Din, Dil, Giyim Vs.)	1 E. 68 Kırcali	Ne zaman alman muharebesi geri döndükten sonra, Rus kumandası girdikten sonra başkalaştı, dinsizlik oldu. Dinsizlik hayli hayli üredi. Üredikçe milletin malını yok etti dinsizlik.
		Beş lef ceza.
		86–87 senesinde yasaktı din. Şimdi yasak değilmiş diye duyuyorum. Kaç kere ceza ödedim. Mesela sen beni tanıyorsun, yolda gördün “merhaba, nasılsın” dedin bana sen. Ben de “iyiyim oğlum, sen nasılsın” dedim. Bulgar kızı var. Ben ondan öyle bir şey hissetmedim. Hooop, yakamdan... “Şimdi gel şuraya sen. Angilizce konuştun sen ha..” Türkçe konuştun demiyor da angilizce konuştun diyor. Yabancı dil konuştun sen demek istiyor.
		Eskiden, demokrasi zamanında iyiydi. Hıristiyanlar bile dinini kullanırdı, biz de dinimizi kullanırdık.
	2 K. 40 Kırcali, Koşukavak	Ama işte sonraki, '84 müydü '85 mi, isim değişikliğinden sonra her şeyine karışmaya başladılar; din, dil, giyim.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Biz dilimiz, dinimizi korumak için gedik. Çoluğumuzu çocuğumuzu korumaya geldik. Biz yaşlandık; oğlumuz, uşağımız, torunlarımız...
	4 K. 65 Kırcali, Cebel	Şalvara para cezası verilerdi de öyle mevlitte falan, sünnette baya bir gençlerimizi götürdüler.
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Baştan her şeyi yapardın. İsim şeyinden önce. Ondan önce, her şeyi yapardın. Tamamen her şey normaldi. Hacca giden yoktu zaten.
	6 E. 54 Kırcali, Cebel	Din bir kimlik oluşturmuş. Folklorik olarak bir inanç mevcuttu oradaki insanlarda; çok çok bir bağlılık yoktu. Ama yine de bir kimlik oluşturdu, ismiyle, düşünme tarzıyla. Camiye gitmeyen camiye gitmeye başladı, çünkü o kimliğini korumayı ifade ediyordu, radikal bir tarafı yoktu.
		Fakat genç nesil camiden, kiliseden uzaklaştırılıyordu ve derslerde aynen bunun bir afyon olduğu öğretiliyordu. Hiçbir iktidar dini kendine çelişik olarak kullanmaz.
7 E. 45 Kırcali Koşukavak	Sonra kıyafetlere karıştılar, dini yasakladılar. Kurban kesmeyeceksiniz, camiye gitmeyeceksiniz diye. Kapıya silahlı memur gönderdiler, ismimizi değiştirelim diye. Zorlan adımızı değiştirdiler. Değiştirmeyenleri dövdüler. Öyle işte.	

	10 E. 53 Kırcali, Cebel	Türkler dini, cami her şeyi azınlık statümüz vardı. Yalnız onlar bu anayasaya uymuyorlardı. Biz o zaman o anayasanın uygulanması için mücadele veriyorduk.
Vatandaşlık ve Çifte Vatandaşlık	1 E. 68 Kırcali	Benim çift pasaportum yok. Çift vatandaş pasaportu çıkartanları bile ben iyi görmüyorum. Neden iyi görmüyorum, şimdi sen bir devletsin. Ben gidem orda konuşam orda oturam. Bura gelem burada konuşam oturam. Benim için öyle insan iyi insan değil bak. İki garırlık gibi. Ya orda dursun Bulgaristan'da, ana baba gibi onu bilsin sevsin yaşasın yahut burada yaşsın. Bulgar devletine de iyi insan değil öyle insan, Türk devletine de iyi insan değil. Anladın mı! Ya Bulgaristan'da kalsın sevsin onu ana baba gibi Bulgar olsun ya Türkiye'de kalsın.
	2 K. 40 Kırcali, Koşukavak	ben hâlâ Türkiye'ye vatandaş olmadım. Ben geleli 14 sene oldu. Müracaat ettim, 94 sonunda ama hâlâ değilim yani.
	4 K. 65 Kırcali, Cebel	Akraba ziyaretine gidiyoruz. Bizim pasaportlarımız var yurt dışı için beş yıllık. Beş yılda bir onları değiştiriyoruz. Çifte vatandaşlığımız var.
	5 E. 60 Kırcali, Cebel	Ben gidiyorum de mi, ben otelde kalmak istiyorum. O zaman Bulgar vatandaşı pasaportumu veriyorum. Bulgar adımı kullanıyorum. Niye? Çünkü Türk adımı versem benden alacak otuz milyon para, ötekini kullanırsam beş leva alacak. E niye vereyim kardeşim, ben enayi miyim?
		Bizi çift vatandaş niye yapıyor? Bizim kara gözlerimize bakmak değil, Avrupa şeyine girdikten sonra bizim üstümüzden para alacak o. Benim diyecek şu kadar vatandaşım var.
	7 E. 45 Kırcali, Koşukavak	Yok, Bulgar pasaportu elime almadım. Çifte vatandaşlığım da yok.
	9 E. 41 Kırcali, Koşukavak	Şimdi çift vatandaşlık var, çünkü Bulgaristan Avrupa Birliği'ne girecek. O yüzden nüfusu yüksek tutmaya çalışıyor. Nüfusa göre pastadan pay alacaklar. Ama girdikten sonra birini seç diyecekler. Tek vatandaşlık olacak yani.



Yerli	2 K. 40 Kırcali, Koşukavak	Bunu 90 ya da 85 yıllarında düşünün, pek yerli bayanlar çalışmazdı yanımda benim. Bunu kötü olarak görüyorlardı. Ama işte dediğim gibi, bir bayanın çalışması onları rahatsız ediyordu. Zaten orda 'kötü Türk' diyorlardı, buraya geldik 'Bulgar' olduk.
	3 E. 65 Kırcali, Koşukavak	Gâvur diyorlar, gâvurdan gelmeyiz ya. Orda Türkin burada gavur. Hala bu kelimeleri konuşuyorlar. İş yerinde, sağda solda. Yerliler. İş yerlerinde göçmeniz diye laf söylüyorlar.
	4 K. 65 Kırcali, Cebel	Kızımın kocası yerli. Gelinimizde var yerli, ne bileyim kaynaştık.
	9 E. 41 Kırcali, Koşukavak	Biz orda Bulgarlara gâvur diyorduk. Biz ordayken Türk'tük. ... Buraya geldik, Bulgar olduk!

## 5.2 Yorumlama

Hazırlanan bu kategoriler ve içerikler çerçevesinde, hem nicel değerlendirmeyi destekleyecek hem de elde edilen bulguları derinleştirecek bir yaklaşımla, ilk olarak göç nedenlerine bakmakta fayda vardır. Çünkü bu yorumlamayla belirginleşecek olan göç nedenleri, daha sonra üzerinde durulacak olan saptamalar için açılımlayıcı olacaktır.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçün geniş anlamdaki sebeplere ve göçmen kitleyi göç için karar vermeye iten nedenlere bakıldığında, geniş bir perspektif göze çarpmaktadır. Göçmenler, gerek yapılan anket çalışmasında, gerekse de derinlemesine mülakatlarda göç etmelerinin öncelikli nedeni olarak, isim değiştirme uygulamalarını ve yapılan diğer baskıları belirtmektedirler. Yaşanan bu süreç, göçmenler tarafından, 'isim değiştirme' ya da 'ad değiştirme' olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle, Soya Dönüş Politikası çerçevesinde uygulanan baskı ve yasakların, isim değiştirme şeklinde ifade edilmesi, isim değiştirme işleminin diğer kültürel uygulamalar ve yasaklamalardan daha çok etki yarattığını göstermektedir. Bu göstergeler çerçevesinde, isim değiştirmenin, göçmenleri derece olarak dinsel

faaliyetlerin, Türkçe konuşmanın ve Türk kültürünü simgeleyen giysiler giymenin yasaklanmasından daha fazla etkilediği söylenebilir. Ayrıca yapılan mülakatlarda göçmenler için isim değiştirmenin, varolan kimliğini ve benliğini kaybetme anlamına geldiği de görülmektedir. İsim değiştirme operasyonu göç nedeni olarak, öncelikli ifade edilen nedendir. Fakat yaşanan göçün nedeni biraz daha ayrıntılı ve derinlemesine araştırıldığında, göç nedenlerinin görüntüsü farklılaşmaktadır.

Mülakatların hemen tümünde görüldüğü üzere, göçmenler için göçün derindeki ve temeldeki nedeni, Bulgaristan'daki yönetim ve Sovyet Rusya'nın Bulgaristan politikalarını belirleme konusundaki politik telkinleridir. Biraz daha açmak gerekirse, öncelikli olarak dile getirilen göç nedeni isim değiştirmeler, daha sonra dile getirilen göç nedeni Bulgaristan'ın sosyalist yönetimi, en son dile getirilen göç nedeni ise Sovyet Rusya'nın Bulgaristan üzerindeki politik etkileridir. Buradaki dizilişi bir öncelik sonralık sırası olarak değil, yüzeyden derine doğru giden bir derinlik sırası olarak anlamak gerekmektedir. Bir numaralı mülakatta A.T. yaşanan baskıların asıl sorunlusu olarak Jivkov'u gördüğünü ve Jivkov'u belirleyeninin de Rusya olduğunu ifade etmektedir: "...Jivkov'du. Ama asıl kumanda Rusya'da". Bu göstergeden hareketle, Jivkovun soyut bir olgu olan bir yönetim şeklinin somut temsili olarak görüldüğü ve Bulgaristan yönetiminin politikalarının asıl belirleyicisinin Sovyet Rusya olduğu söylenebilir. Ayrıca S.A.'nın "Rusya, Rusya! Deneme yaptılar, Rusya!" şeklindeki ifadesi, yaşanan sorunların temel nedeni olarak Sovyet Rusya'nın görüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Yine R.H. "Bu Rusya'dan bağımsız bir şey değil. ... Onlar da bu üniter devlet politikasını önce Bulgarlara uygulatma niyetindeydi" şeklindeki ifadesi, Bulgaristan'da Rusya'nın telkiniyle sosyalist temelli bir ulus-devlet kurulmaya çalışıldığını göstermektedir. Tüm bu verilerin ışığında göçmenlerin, komünist yönetim anlayışını ve Sovyet Rusya'nın politik telkinlerini, Bulgaristan'da yaşananların ve uygulanan baskıların temel kayağı olarak gördükleri söylenebilir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, göçmenler için göçün görünen nedeni, isim değiştirme ve baskı politikaları, göçün arka planındaki neden ise, bu şartları hazırlayan Bulgar sosyalist yönetimi ve Sovyet Rusya'dır.

Gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarda diğ er bir gö ç nedeni olarak Bulgaristan'da kültürel ö ğ elere getirilen kısıtlamalar dile getirilmiştir. Buna göre, özellikle kadınların giysilerine getirilen kısıtlamalar, Türkçe yayınlara ve gündelik hayatta Türkçe konuşmaya getirilen kısıtlamalar ve Türkçe konuşmaya verilen cezalar gö ç menler için birer alt gö ç nedenleri gibi görünmektedir. Gö ç menler arasında geliş en “Beş lef ceza” söylemi, gündelik hayatta Türkçe konuşan kişilere beş leva para cezası kesildiğini gösteren bir göstergedir. Bu gösterge sadece para cezasını değil, aynı zamanda bir kültürü ve topluluğ u oluşturan unsurlardan bir tanesini yok etmeyi amaçlayan bir uygulamayı da göstermektedir. Ayrıca A.T.’nin ifade ettiğ i ““Angilizce konuştun sen ha..’ Türkçe konuştun demiyor da angilizce konuştun diyor. Yabancı dil konuştun sen demek istiyor” söylemine bakmakta fayda vardır. Çünkü bu söylem gösterge olarak, bir devlet görevlisinin Türkçeyi yok saydığını, bu dilin Bulgaristan'da yasak olan yabancı bir dil olduğunu ve yasak olan bu dilin adının kendisi tarafından bile ifade edilmeyeceğini göstermektedir. Burada unutulmaması gereken bir nokta da, Bulgaristan devlet geleneğ i içerisinde devleti temsil eden resmi görevlilerin (daha öncede ayrıntıyla vurgulandığ ı gibi) Bulgaristan'da yaşayan kişiler için taşıdığ ı anlamdır. Yine bu gösterge, devleti temsil eden resmi görevlilerin devletin resmi ideolojisinin birer taşıyıcıları, üreticileri ve uygulayıcıları olduklarını göstermektedir.

Dinsel faaliyetlerin yasaklanması ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın yaptıkları dinsel faaliyetlere verilen cezalar da, bir diğ er alt gö ç nedeni gibi görünmektedir. Fakat burada altı çizilmesi gereken nokta dinsel faaliyetlerin yasaklanmasının gö ç menler tarafından bir dinsel yasaklama olarak değil, kültürel zenginliklerinin ve kendilerine ait Türklüğ ü simgeleyen folklorik bir etkinliğ in yasaklanması olarak algılanmasıdır. Bu çerçevede geliştirilen tepkinin dindarlık temelli olmaktan daha çok, kültürel temelli olduğ u sö ylenebilir. Altı numaralı mülakatta R.H.’nin ş u anlatımı Bulgaristan'daki durumu açıkça ö zetlemektedir: “Din bir kimlik oluşturmuş. Folklorik olarak bir inanç mevcuttu oradaki insanlarda; çok çok bir bağı lılık yoktu. Ama yine de bir kimlik oluşturdu, ismiyle, düşünme tarzıyla. Camiye gitmeyen camiye gitmeye başladı, çünkü o kimliğini korumayı ifade ediyordu, radikal bir tarafı yoktu”. Bir gösterge olarak bu söylem yorumlandığ ında, Bulgaristan'ın benimsediğ i din

politikasının işe yaradığı ve bu çerçevede verilen eğitimin başarılı olduğu gözlenmektedir. Fakat yine bu gösterge, Türk azınlığın kültürel haklarına belli yasaklamalar getirildiğinde, Türk azınlığın resmi ideoloji ve bu çerçevede verilen eğitimin tam tersine hareket ederek, bir sahiplenme geliştirdiğini de göstermektedir.

Bunların dışında vurgulanması gereken bir diğer nokta da, Bulgar yönetiminin Türkleri gelecek için bir tehlike olarak gördükleri söylemleridir. Bunun da en önemli nedeni olarak Bulgaristan'daki Türk nüfusunun hızla yükselmesi gösterilmektedir. Görüşülen birçok kişi, Türk nüfusunun artışının Bulgarlar tarafından bir tehlike olarak görüldüğünü, bu sebepten dolayı da Bulgarların Türkleri göçe zorladıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle R.H.'nin bu konudaki yorumu hayli ayrıntılı ve içeriklidir; "Komünizmin felsefesinde yatan bir şey vardı; niceliklerin artışı, nitelik değişimini getirecek diye. Türklerin sayısı arttığı sürece, kültür olarak da korurlarsa bir süre sonra kendi kültürünü yayma, kendi kimliğiyle olma çabasına girecekler ve böylece iç siyaset tehlikeye giriyor diye bir düşünce vardı. Komünizm değil ama onların milli bütünlüğü tehlikeye giriyor diye...". Bu söylem Türk nüfusunun artışının Bulgarlar için ne anlama geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bir gösterge olarak da, Bulgar yönetimi tarafından azınlıkların nasıl algılandığını ve değerlendirildiğini göstermektedir.

Göç nedeni olarak ifade edilen ve daha da artırılabilir olan, göçe yönelten etmenlerinin varlığı kaçınılmaz birer gerçektir. Fakat bunların da altında yatan ve mülakat yapılan kişilerin hemen hepsinin ifade ettiği bir diğer faktör de, göçmenlerin Türkiye'ye yönelik geliştirdikleri beklenti ve Türkiye'de olma istekleridir. Bu saptamanın dile getirildiği en güzel örnek ise Ü.A.'nın şu sözleridir: "...biz Türkiye'yi tercih ettik. Bayrak dedik buraya geldik".

Daha önce de ifade edildiği üzere, yaşanan olumsuz deneyimler ve kitleyi göçe yönelten etkenlerin varlığı, Bulgaristan'daki tüm Türkleri ve hatta diğer azınlıklara mensup tüm bireyleri etkilemişken, sadece bazılarının göç etmesi ve göç edenlerin de bazılarının geriye dönmesi üzerinde durulması gereken önemli bir veridir. Buna göre, görüşülen kişilerin birçoğu, yaşanan baskılar olmasa da Türkiye'ye gelmek istediklerini,

Türkiye'ye göç etme planlarının çok uzun yıllara dayandığını ve Türkiye'ye göç etme beklentisinin sonraki nesillere aktarıldığını belirtmişlerdir.

Bunların ışığında, ortaya konan göç nedenleri sadece birer neden ve yapısal etken olarak dururken, temel belirleyici, bireylerin bireysel tercihleri ve bu tercihi kullanma fırsatını ellerine geçirdiklerinde kullanma arzularıdır. Bu çerçevede, sosyal bir hareket olarak göçe, toplumsal eylem bakış açısıyla Parsonsyen açıdan değil, Weberyan açıdan bakmak gerekliliğini bir kez daha vurgulamakta fayda vardır. Çünkü Parsons'ın toplumsal eylem anlayışında eylemi belirleyen yapıdır ve bu yapı içerisinde belirlenmiş birey yalnızca ve belli belirlenmişliklerle, sadece ve sadece verili eylem aracını seçebilmektedir. Oysaki Weber'in toplumsal eylem yaklaşımında eylemin temel belirleyeni, eyleyen bireydir. Elde edilen nitel veriler toplumsal bir eylem olarak göçü belirleyen bireyler, bir diğer ifadeyle, göçmenler olduğunu göstermektedir. Şimdi, mülakatlardaki söylemlerden elde edilen göstergelere bu teorik çerçeveyi unutmadan bakmakta fayda vardır.

Dört numaralı mülakatta T.L. göç etme nedenini şöyle dile getirmektedir: “Niye işte, milletimizin yanına gelmeyi istedik. İsimlerimizi geri aldıktan sonra geldik”. Bu gösterge, asıl göç nedeni olarak Türkiye’de olmayı ve Türklerle bir arada yaşama isteğini göstermektedir. Ayrıca isimlerini geri aldıktan sonra geldiklerini söylemesi, kişinin göç tarihinin yaşanan baskıların sona ermesinden sonraya ve Bulgaristan’daki sosyalist rejimin yıkılmasından sonraya denk geldiğini ortaya koymaktadır. Bu da göstermektedir ki, yaşanan isim değiştirme dönemi ve baskılar geçse de, kişiler bireysel tercihlerini kullanarak göç etmeyi seçmişlerdir. Bir diğer ifadeyle, göçmenler göçe maruz kalsalar da sonuçta toplumsal bir eylem olarak göçü tercih etmişlerdir.

“Vatan diye geldik, vatan! Torunlar, çocuklar için geldik. Türk’ün memleketi yine Türkiye!”. S.A.’nın bu söylemi, Türkiye’yi vatan olarak gördüğünü ve dolayısıyla vatanında olmak için Türkiye’ye geldiğini belirtmektedir. Bir diğer deyişle bu gösterge, kişinin temel göç nedeni vatan olarak gördüğü Türkiye’de olmak olduğunu göstermektedir. T.U.’nun şu ifadeleri de hayli açıklayıcıdır: “Duyduk Türkiye giriş veriyormuş, pasaport aldık 89’da”, “Göçerdik herhalde, çünkü merak vardı. Ne bileyim

insan kendi toprağında daha hür olur gibi geliyordu bize”. Bu göstergeler, sadece baskılardan dolayı göç edilmediğini, Türkiye’nin göçe izin vermesinin göç için beklenen zamanın geldiğini göstermesi anlamına geldiğini ve kendi toprağı olarak gördüğü Türkiye’de yaşamak isteğinin göçün önemli bir nedeni olduğunu göstermektedir. Son olarak da K.A.T.’nin şu sözlerine bakmakta fayda vardır: “Gidelim, vatanımıza gidelim. ... Baskılar olmasa da Türkiye’ye yine gelecektim ben”. Bu göstergede, vatan algısının Türkiye üzerinden kurulduğunu ve baskılar olmasa da, vatan da, yani Türkiye’de olmak için, göç tercihinin kullanılacağı açıkça göstermektedir.

Göçmenler tarafından göçün nasıl algılanıp anlamlandırıldığına derinlemesine mülakatlar aracılığıyla bakıldığında, göçün aynı zamanda kitlesel bir hareket olduğu da görülmektedir. Özellikle bu kitleselliğin ve göçmenlerin yakınlarındaki kişilerin göç ediyor olmasının göstergeleri, göç hareketinin niteliğini göstermekle beraber bir göç nedenini de göstermektedir. Çünkü mülakatlardan elde edilen veriler, bu kitlesel hareketin göçmenleri cesaretlendirdiğini açıkça göstermektedir. “Türkiyecilik”, “Türkiyecilik olcamış” ya da “kalkışma” söylemleri, birer gösterge olarak bu kitlesel hareketi açıklamak ve anlatmak için kullanılan önemli göstergelerdir. Ayrıca bu göstergeler, göç nedeni olarak yaşanan baskılardan daha ziyade diğer etmenlerin etkili olduğunu ve bu etmenlerden birisinin de kitlesel hareket etme arzusu olduğunu göstermektedir. Kitlesel hareketin bireysel harekete etkisi de, eyleyen bireyin gerçekleştirdiği toplumsal eylem olarak kendisini göstermektedir. Bu nokta da, Weber’in toplumsal eylemi tanımlarken kullandığı, bir etkinliğin toplumsal eylem olabilmesi için, diğer kişilerden ve eylemlerden hem etkilenmesi, hem de diğer kişiler ve eylemleri etkilemesi gerekliliği, vurgusu unutulmamalıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, bu kitlesel hareket, *diğerleri gidiyor ben de gideyim düşüncesi*, yaşanan göçün, bir başka boyutunu ortaya koymaktadır.

Nicel verilerde açıkça görülmeyen, fakat mülakatlarda görülen ve üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da, yerlilerle göçmenler arasındaki dışsallaştırma sorunudur. Anket çalışmasında ve derinlemesine mülakatlarda, göçmenlere, yerlilerle aralarında herhangi bir sorun olup olmadığı sorulduğunda, öncelikli olarak herhangi bir sorunun yaşanmadığı ifade edilmektedir. Fakat konunun üzerinde biraz daha

durulduğunda ve araştırıldığında, göçmenlerin, yerlilerin bazı söylemlerinden dolayı rahatsızlık yaşadıkları anlaşılmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, göçmenlerin yerlilere yönelik bir ikincileştirme olarak ‘Türk’ kavramını kullandıkları da unutulmamalıdır. Bu çerçevede, göçmenlerin hem kendilerini tanımlarken Türklüğü kullanmaları hem de bir dışlamam kavramı olarak Türk’ü kullanmaları ilginç ve önemli bir göstergedir. Bu gösterge, göçmenlerin yerlileri dışsallaştırmak için ‘Türk’ gibi temel ve kendilerinin de sıkı sıkıya bağlı olduklarını iddia ettikleri bir kavramı seçtiklerini, fakat aslında göçmenlerin Türklüğü bir kültüre ait olma değil, bir ırka ait olma olarak kullandıklarını göstermektedir. Bu nokta da göçmenlerin kültürel aidiyet ve yakınlıklarını ‘Balkanlık’ ve ‘Avrupalılık’ üzerinden kurdukları unutulmaması gereken bir gerçekliktir. Ortaya konan bu çerçeve ve gösterge göstermektedir ki, göçmenler Türklüğü kültürel olarak dışlayıp beğenmezken, bir sorun yaşadıklarında ırksal olarak sahip çıkmaktadırlar.

Göçmenleri rahatsız eden yerlilerin temel dışsallaştırma söylemi de “Bulgar” ya da “Bulgar göçmeni” kavramlarıdır. Gerçekleştirilen iki numaralı mülakatta C.K., yerlilerin söyleminden dolayı yaşadığı rahatsızlığı şöyle ifade etmektedir: “Zaten orda ‘kötü Türk’ diyorlardı, buraya geldik ‘Bulgar’ olduk”. K.A.T.’de bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Bize Türkin derlerdi. Türkin, burada da gâvur diyorlar”. Bir gösterge olarak söylemler de göstermektedir ki, yerlilerle göçmenler arasında temelde yaşanan bir dışsallaştırma sorunu vardır ve bu sorunun dile getirilişini göçmenler kültür üzerinden kurarken, yerliler ırk ve din üzerinden kurmaktadır.

Yaşanan karşılıklı dışsallaştırma sorununa biraz daha geniş perspektiften bakıldığında, göçmenlerin kurdukları kültürel zeminin gündelik hayata da kaydığı görülebilmektedir. Göçmenlerin, Türkiye’de yaşadıkları ve gündelik hayatta karşılaştıkları ahlaki sorunların temelini, bir şekilde, yerli ve göçmen arasındaki kültürel farklılıklara bağladıkları gözlenebilmektedir. Buna göre yerlilerin gerek çalışan kadına bakışı, gerekse de kadınların gündelik hayatta kadınlara yönelik nahoş davranışlar, göçmenler tarafından, göçten önce yaşadıkları ülke ve bu ülkede yetiştikleri kültürle bağlantılandırılarak anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede, göçmenlerin yerlilerle en azından kültürel temelli bir farklılık ve dışsallaştırma yaşadıkları açıktır.

Göçmenlerin ifade ettikleri bu farklılıklar çerçevesinde bir arada yaşama istekleri ve kendi içlerine kapanarak yaşamaları daha anlaşılır bir hâl almaktadır. Bu farklılıklara ve kendi içlerine kapanık olmalarına rağmen, göçmenlerin yerlilerle bir uyum ve bir kaynaşma beklentisi içinde oldukları da gözlenmektedir. Özellikle kız alıp verme konusundaki söylemler bu durumu tespit eder niteliktedir. Ayrıca gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta da, göçmenlerin göçten öncede çoğunlukla kendi içlerinden evlenmeleridir. Göçmenler, bu davranış tarzını göçten sonrada sürdürmeye devam etmişlerdir. Fakat son dönemde yaşanan dıştan yani yerlilerle olan evlilikler, göçmenler tarafından bir kaynaşma bir karışma olarak görülmektedir. Buna göre K.A.T.'nin “Yoktu öyle kız alıp vermek. Çingenesi var, Pomak’ı var, Boşnak’ı var, Ermenisi var” söylemi, bir gösterge olarak Bulgaristan’daki Türk azınlığın evlilik tercihleri profilini göstermektedir. Ü.A.’nın “Alıyorlar. Alıyorduk vermiyorduk. Şimdi vermeye de başladılar” söylemi ise, Türkiye’deki göçmenler ile yerliler arasındaki kız alıp vermeyi anlatmaktadır. Bu çerçevede, göçmenlerin ilk geldikleri dönemlerde yerlilerle kız alıp vermedikleri ama süreç içerisinde bu ilişkinin arttığı gözlenmektedir. T.L.’nin “Kızımın kocası yerli. Gelinimizde var yerli, ne bileyim kaynaştık” söylemi ise kız alıp verme üzerinden yürütülen kaynaşmanın, bir başka deyişle yerlilerle birlikte yaşamının önemli bir söylemsel bir göstergesidir. Bu göstergeler göstermektedir ki, göçmenler için kız alıp verme ilişkisi bir kaynaşmayı değil bir karışmayı ve en azından kültürel olarak bir bozulmayı göstermektedir. Çünkü göçmenlerin dışsallaştırdıkları yerlilerle bu tür bir ilişki içine girmeleri, göçten öncede göçten sonrada bir karışma anlamına geldiği, bu göstergeler aracılığıyla görülmektedir. Fakat yaşanan gelişmelere bakılarak, bu ilişki türünün gelecek dönemlerde daha da artacağı söylenebilir.

Burada incelenmesi gereken bir diğer nokta da, göçmenlerin göç ve göçmenlik üzerinden kurgulayarak ifade ettikleri, çektikleri zorluk ve sıkıntılardır. Çünkü görüşülen kişiler göçü ve göçmenliği yaşadıkları zorluklar üzerinden kurgulamakta, anlatmaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Sekiz numaralı mülakatta P.M.’nin şu sözleri, göçmenliği ve göçün ilk dönemlerini anlatmaktadır: “Buraya gelince zorluk çekiyorsun... Göç bu işte. Alışana kadar, onlar sana alışana kadar gidiyor böyle”. Bu gösterge, göçmenliğin bir zorluk, göçten sonraki ilk



dönemlerde yaşanan bir sıkıntı olarak algılandığını göstermektedir. T.L.’nin “Çıplak geldik, sırtımızdakiyle. Bavullar da kaldı; Bulgar verdi, Türk vermedi” göstergesi de ilk geldikleri günlerdeki yaşadıkları yoksunluğu ve çaresizliği göstermektedir. Ayrıca yine aynı mülakattaki “On bir kişi üç ay mı dört ay mı koca kızın yanında durduk. Kimi duvarlarda dayalı mı uyumadık; baya zorluklar gördük” şeklindeki ifade de yaşadıkları zorlukların bir diğer göstergesi gibi görünmektedir. Bu göstergeler, göçmenlerin göçmenliği Türkiye’deki sıkıntılar üzerinden anlattıklarını ve göçmenliğin göç ile gidilen yerde yaşanan sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Bir ifade ve genellemeyle, göçmenliğe dair göstergeler göçmenliği bir sıkıntı bir zorluk olarak göstermektedir.

Son olarak göçmenlerin, Türkiye’yle, daha geniş anlamda bakmak gerekirse, Osmanlı İmparatorluğu ve Anadolu topraklarıyla kurmaya çalıştıkları ilişkiye bakmakta fayda vardır. Hemen her göçmenin aradaki bu bağı kurmaya çalıştığı ya da kendisi kurmaya çalışmasa dahi, ailesi tarafından ve ailesinin kendisine anlattıkları aracılığıyla bu ilişkinin kurulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bunun için ortaya konulan göstergelerin en önemlileri ‘Çanakkale Savaşı’ ve köklerinin ‘Karaman’a dayandığına ait söylemleridir. Özellikle Çanakkale savaşı söylemi ve bu savaşa yapılan atıf, modern Türkiye, yani Cumhuriyet Türkiye’siyle kurulmak istenen bağının göstergesi niteliğindedir. Çünkü Çanakkale Savaşının, tarihsel açıdan Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna giden yolda önemli bir dönüm noktası olduğu açıktır. Savaş ve bir toprak için savaşmaya ait benzer söylemleri Özgen, devletin yanında olmayı ima eden söylemler olarak değerlendirmektedir (Özgen, 2003, 18). Bu çerçevede Çanakkale Savaşı söylemi, göçmenler için Türkiye Cumhuriyeti’nin yanında olma ve şu anda Türkiye topraklarında bulunmanın meşrulaştırılmasının bir aracı ve bunun göstergesidir.

‘Karaman’ söylemi ise, Osmanlıyla kurulan bağlantıyı, dolayısıyla göçmenlerin Osmanlı zamanında, Anadolu topraklarından Bulgaristan’a göç etmiş olduklarını göstermek isteyen bir göstergedir. Ayrıca bu gösterge, göçmenlerin göçe atıfta bulunarak, hâlâ Anadolu topraklarındaki varlıklarını meşrulaştırmaya çalıştıkları da göstermektedir. Ortaya konulan bu veriler çerçevesinde, göçmenlerin Türkiye’de olmalarını meşrulaştıran bir araç aradıklarını ve Anadolu topraklarında yaşamının hakları olduğunu ortaya koymaya çalışan bir çaba içerisinde olduğunu söylemek

mümkündür. Ayrıca bu meşrulaştırma çalışmasının altında yatan bir diğer etmen ise, göçmen olmadan kurtulma ve kendi topraklarımızda yaşıyoruz içeriğini geliştirme çabası gibi görünmektedir. Fakat göçmenler, Türkiye'deki varlıklarını meşrulaştırmak için göçmenlik kavramından uzaklaşmaya çalışırken, kültürel birlikteliklerini ve yerlilerden farklılıklarını anlatmak için göçmenlik kavramına sarılmaktadırlar. Bu çerçevede daha öncede bahsedilen Türk olmaya ve Türklüğe yapılan vurgular da gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir noktadır. Çünkü aşağıdaki göstergeler bir şekilde Türklüğe dayanmaktadır.

Şimdi bu söylemlerden hareketle göstergelere bakarak, göstergelerin nerelere karşılık geldiklerini belirtmekte fayda vardır. Bir numaralı mülakatta A.T.'nin "Babamın babası yedi sene İngilizlerle savaşmış. Osmanlı zamanı için savaşmış dedem. Yedi sene esir kalmış" göstergesi, aile bağlarının Osmanlı dönemine dayandığını ve Anadolu topraklarıyla o dönemden beri ilişkileri ve bugün yaşadığı topraklarda hakları olduğunu göstermektedir. C.K.'nin "Valla Konya'dan gitmişiz diyorlar ama ben bir şey diyemem. ... Anne tarafından Çanakkale'de şehit düşmüşler" göstergesi, kendisinin çok fazla inanmasa da, ailesi tarafından, Osmanlı ve Osmanlı mirası gibi görülen Türkiye Cumhuriyeti'yle kurulan bağın içeriğini ve bugünkü meşruluk zeminini göstermektedir. K.A.T.'nin "Bizim kökenimiz Konya'ya dayanıyor" göstergesi ise, doğrudan Anadolu Türkü olma noktasını göstermektedir. Çünkü yukarıda da söylendiği gibi tüm bu atıfların temeli, Türk olmak ve Türklük üzerinden şekillenmektedir. T.L.'nin şu vurgulu sözleri Türk olma ve Türklük temelini hayli sert ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır: "Biz Türk'üz. Has Türk biziz. Bak, temiz Türk'üz biz. Biz seviyoruz yani, bayrağımızı. Bayrağın altı başka gene. Biz Karamandan göçmüşüz, hem babamın soyunda, hem anamın soyunda Arabistan'da şehit düşmüş. Biz hasız". Özellikle buradaki 'has olma' söylemiyle ortaya çıkan gösterge, karışmamış olmayı, Bulgaristan topraklarında o dönemden beri saf kalabilmeyi başarmayı göstermektedir.

Bunların dışında Anadolu'yla kurulmaya çalışılan bir diğer bağ modeli de, hem şehitlik, hem de Osmanlı için çarpışmış değildir. Bu çerçevede P.M. Osmanlı kökenli ve Türk olmayı ön plana çıkarmaktadır: "Biz zaten Konya-Karaman'dan gelmeyiz. Osmanlı döneminde işte Viyana'ya giderken göç olmuş. Bizim soyumuz

Türk'tür". Bu gösterge, göçmenin Türkiye'deki varlığının meşruluğunun Osmanlılık üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Ü.A.'nın söylemi ise kurulmak istenilen bağın sadakat üzerinden ilerletilmesini içermektedir: "Çanakkale savaşında, tarihte dedelerimizden gelenler var. ... Çanakkale savaşında, Bulgarlardan gizli gelenler de var". Buna göre, mülakat yapılan kişi atalarının vatan sadakatini çoklu olarak değil tekli olarak, yani vatan olarak gördükleri Türkiye üzerinden kurduklarını ve bunun bir göstergesi olarak da, dedelerinin Çanakkale savaşına katıldıklarını ifade etmektedir. Bu gösterge ise, göçmenlerin sadakat üzerinden bir meşrulaştırma gerçekleştirdiklerini ve Türkiye'de bulunmalarının hakları olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak tüm bu göstergeler, göçmenlerin Türkiye ve Anadolu'yla bağlarını tarihsel perspektifte kurmaya çalıştıkları açıkça göstermektedir.

## DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Göç en genel anlamıyla sosyal ve fiziki bir harekettir. Tarih boyunca pek çok benzer hareketin yaşanmış olması, göçü toplumların yaşamını etkileyen önemli bir olgu olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ancak, her göç olayı biriciktir ve kendi dinamikleri özelinde analiz edilmeyi gerekli kılar. Bu tez çalışmasında da Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler, biricikliğiyle kendi dinamikleriyle analiz edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu bölümde, önceki bölümlerde yapılan tüm tartışmalar -gerek kuramsal bilgi, gerek nicel teknikle elde edilen veriler, gerekse de yapılan derinlemesine mülakatlardan elde edilen bilgiler-, hemhal edilerek, hem Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçleri anlayabilmek hem de bir olgu olarak göçe farklı bir perspektiften bakabilmek amacıyla, bütünlüklü olarak yorumlanmaya çalışılacaktır.

Bu araştırmada, Bulgaristan'da farklı azınlık gruplarına mensup tüm bireylerin, yaklaşık olarak aynı uygulamalarla yüzleştikleri gerçeğinden hareketle, Türk azınlıktan neden sadece bazılarının göç ettiği araştırılmıştır. Ortaya konulan bu temel soru çerçevesinde, göçe dair birçok görünüm incelenmiştir. Bu çalışma bir göç çalışmasıdır, fakat bu çalışmada göçmenliğe dair görünümler, göç olgusunu anlamak amacıyla ele alınmıştır. Bir diğer ifadeyle göçmenlik göç sürecini anlamak için ve bu sürece dair verileri destekleyecek nitelikte kullanılmıştır. Alan çalışması ve literatürden elde edilen veriler, göç nedenleri, çeşitli göçmenlik görünümleri ve göçmenlerin Türkiye ve Bulgaristan'la olan ilişkileri temellerinde değerlendirilmiştir.

Hazırlanan bu tez çalışmasının sosyolojik zemini, toplumsal eylem ve göç kuramları üzerine kurulmuştur. Sosyal bir hareket olan göç, iki farklı toplumsal eylem yaklaşımıyla ele alınarak, göçe dair bir sosyolojik perspektif kurulmaya çalışılmıştır. Bu iki toplumsal eylem anlayışı, Parsons ve Weber'den hareketle oluşturulmuştur. Ele alınan göç kuramları ise, uluslararası göç olgusunu anlatan kuramlar arasından seçilmiştir. Bu çerçevede, yedi ayrı göç kuramına bakılmıştır. Bunlar, 1. Ravenstein'in Göç Kanunları, 2. İtme Çekme Kuramı, 3. Petersen'in Beş Göç Tipi, 4. Kesişen Fırsatlar Kuramı, 5. Merkez Çevre Kuramı, 6. Göç Sistemleri Kuramı ve 7. İlişkiler Ağı Kuramı'dır.

Çalışmanın alan araştırması, İzmir İli, Gaziemir İlçesine bağlı Sarnıç Beldesinin Hürriyet Mahallesiinde 19–20–21 ve 26 Mayıs 2006 tarihlerinde yapılmıştır. Rasgele örnekleme tekniğiyle toplam 220 anket uygulaması yapılmıştır; ankete katılanların 112’si erkek 108’i kadındır. Bu kişilerin 188’i evli, 19’u bekâr, 12’si dul ve 1’si de boşanmıştır. Örneklem grubunun yaş ortalaması 46,95, çocuk sayısının ortalaması ise yaklaşık 2’dir. 220 kişilik örneklem grubundaki herkes en az ilkokul mezunudur; 12’si ilkokul, 81’i ortaokul, 109’u lise, 5’i meslek yüksek okulu ve teknik okul, 3’ü de üniversite mezunudur. Alan araştırmasından elde edilen veriler, daha önce incelenen literatür bilgisi ışığında yorumlanmıştır.

Bu yorumlama çabası çerçevesinde ilk olarak, hipotezlere ve hipotezlerin kuramsal çerçeveye olan bağına bakılmıştır. Örneklem grubunun büyük çoğunluğunun 1989 göç dalgası ve daha sonraki yıllarda Türkiye’ye göç ettiği düşünüldüğünde, alan çalışmasından elde edilen verilerle birlikte, 1989 göçünü oluşturan nedenlere bir bütün olarak bakmak gerekmektedir. 1989 göç dalgası üzerine çalışmış kişiler ve bu konudaki birçok kaynak, göçün nedeni olarak Soya Dönüş Politikası’nın uygulamalarını göstermektedir. Bunlara göre göçü oluşturan temel neden, 1984–1985 kışında başlayan uygulamalardır. Söz konusu uygulamalar, daha önce ayrıntılı şekilde anlatıldığı gibi, Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi, Türk kültürünü temsil eden ve bu kültürün taşıyıcısı olan, Türkçe konuşmak, Türk adetlerine göre giyinmek vb. gibi kültürel farklılıkları gösteren simgelerin yasaklanmasıdır.

Araştırılan ve üzerinde durulan literatürün gösterdiği bir diğer nokta ise, bu politik uygulamaların arka planıdır. Buna göre, bu politik kurguyu oluşturan çerçeve sosyalist temelli bir ulus-devlet kurma çabası ve Bulgaristan yönetimini bu çabaya yönelten de Sovyet Rusya’nın politik telkinleridir. Bu çerçeveden hareketle ve Bulgaristan yönetiminin azınlıklar konusundaki tutumu göz önüne alındığında, soya dönüş uygulamaları, kurucu unsuru ‘Bulgarlık’ olan bir üniter devlet kurma çabasıdır. Çünkü bu uygulamaların sonunda, Bulgaristan yönetimi tarafından, sosyalist Bulgaristan ulus-devletinin kuruluşuna göndermeler yapan açıklamalar yapılmıştır. Bu çabanın, Türk azınlık üzerindeki etkisi ve somutlandığı nokta ise, çatisını isim değiştirmelerin oluşturduğu, bir dizi politik uygulamalardır. Bulgaristan yönetimi Soya

Dönüş Politikası'nı, Bulgaristan'da Türk yoktur Osmanlı döneminde Türkleştirilmiş Bulgarlar vardır, iddiasıyla temellendirmiştir. Bu uygulamaların amacının, Bulgaristan'daki azınlıkları Bulgarlaştırmak olduğunu söylemek mümkündür. Elde edilen bilgiler ve veriler ışığında, Soya Dönüş Politikası ve bu politikanın uygulamaları, göçmenler için göçünün nedenini oluşturan önemli bir etmendir.

Literatürde de açıkça görüldüğü üzere ve bir göç nedeni olarak Soya Dönüş Politikası'nın alan çalışmasındaki görünümü arıcılığıyla sosyolojik karşılığını araştırmak faydalı ve açıcı olacaktır. Gerçekleştirilen alan çalışmasında, gerek anket uygulaması gerekse de derinlemesine mülakatlarda, göçmenlere göç nedenleri sorulduğunda, göç etmelerinin nedeni olarak soya dönüş politikasının uygulamaları dile getirilmiştir. Göçmenler tarafından bu uygulamaların tümü 'isim değiştirme' ya da 'ad değiştirme' olarak kavramlaştırılmaktadır. Göçmenlerin göç nedenlerine yapılan anket çalışması aracılığıyla bakıldığında, tablo 20'de, yaklaşık %75'lik çoğunluğun göç nedeni olarak bahsedilen bu baskıları gösterdikleri görülmektedir. Buna göre göçmenlerin isim değiştirme diye ifade ettikleri soya dönüş politikasının uygulamaları, göçmenleri göçe yöneltmiş bir etkidir. Ayrıca gerçekleştirilen mülakatlarda da, soya dönüş uygulamaları bir göç nedeni olarak kendisini göstermektedir. Bu veriler çerçevesinde, **Bulgaristan'da 1984–1985 yıllarında Türk azınlığa uygulanan baskıların, göçe yönelten bir etken oluşturduğunu** varsayan, 1 numaralı hipotez doğrulanmaktadır ve literatürün verdiği bilgi alan çalışmasından elde edilen sonuçlarla da desteklenmektedir.

Gerçekleştirilen çalışma üzerinden bir genelleme yapılırsa, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerde, yapısal etkiler göçün hem belirleyicisi hem de nedeni konumunda olduğu söylenebilir. Bir kez daha hatırlamak gerekirse, yapılan bu çalışma toplumsal eylem anlayışı üzerinde yükselmektedir. Burada Parsons'ın toplumsal eylem önermesinin incelenen göçün anlamlandırılmasında kullanılamayacağını tartışmak gerekir.

Parsons, sistem yaklaşımı çerçevesinde geliştirdiği toplumsal eylem anlayışında, bireye hemen hiçbir eyleme özgürlüğü bırakmamıştır; sistem tarafından

belirlenen birey, yine sistem tarafından belirlenmiş eylemini yerine getirmektedir. Bir diğer ifadeyle, sistem eylemi belirlemektedir. Yapısal bir etki ve sistemin işleyişi çerçevesinde bahsi geçen göçlerin nedenine bakıldığında, göçün nedeni ve belirleyicisi olarak tek uluslu sosyalist Bulgaristan'a giden yoldaki uygulamalar ve bu uygulamaların azınlık üzerindeki göç ettirici etkisiyle karşılaşılmaktadır. Nedenidir çünkü göç ettiren bir etkidir; belirleyicisidir çünkü göçün içeriğini ve anlamını belirlemiştir. Göçün belirleyicisi olarak yapısal etkenler üzerinde, ilerleyen satırlarda durulacaktır.

Yapıya bir göç nedeni olarak Parsonsyan yaklaşımla bakıldığında, sosyalist sistem ve bu sistemin işleyişi bağlamında üretilen politikalar, sistemin ihtiyaç duyduğu birer sistemik ürünlerdir. Parsons sistem teorisini alt sistemler üzerinden kurmaktadır. Buna göre her bir sistemi alt sistemler oluşturmakta ve oluşan bu sistem, tüm alt sistemlerin toplamından daha fazla bir anlama ve içeriğe sahip olmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir alt sistemde olan bir sorun ya da değişim sistemi; sistemde gerçekleşen herhangi bir sorun ya da değişim, tüm alt sistemleri etkilemektedir. Buna göre, Bulgaristan yönetiminin almış olduğu herhangi bir karar ve bu kararın uygulamaları, azınlıkları etkilemektedir. Bulgaristan yönetiminin sosyalist temelli Bulgar ulus-devleti kurma kararının -Parsons'yan kavramla sisteme dair aldıkları bir karar- gerektirdiği uygulamalardan azınlıklar da etkilemiştir. Diğer bir ifadeyle sistemde meydana gelen bir değişiklik, alt sistemde de bir değişmeyi beraberinde getirmiştir.

Parsonsyan toplumsal eylem anlayışıyla bakılmaya devam edildiğinde, göçün temel nedeni ve belirleyicisi, yapısal bir etken olarak, soya dönüş politikalarıdır. Yine Parsons'ın genel kuramı hatırlandığında, her sistem, yani her toplum, bir uyuma ihtiyaç duymaktadır ve mutlaka bir uyuma varmak zorundadır. Amerika toplumundan çıkmış ve sosyolojisini içinde bulunduğu toplumun gözüyle geliştirmiş olan Parsons'daki uyum, açıkça ifade etmese de, bir karışma, bir erime, bir etkisizleşme anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle, Parsons'ın uyum olarak önerdiği, Amerika toplumu için kullanılan, eritme potasıdır (melting pot). Bu çerçeveden Bulgaristan hükümetinin Soya Dönüş Politikası'na bakıldığında, beklenen uyum ya da bu uygulamaların beklendik sonucu, azınlıkların Bulgar toplumu içerisinde erimesi ya da

azınlıkları oluşturan tüm bireylerin göç etmesidir. Yine Parsons'ın kuramına göre uygulanan politika sonucunda Türk azınlığın, ya tamamının Bulgaristan'da kalarak kurucu unsur olan Bulgar ulusu içinde erimiş olması, yani uyum göstermesi; ya da tüm Türk azınlığın göç ederek, Bulgaristan'da hiçbir Türkün kalmamış olması gerekir.

Oysaki durum böyle değildir, ne Bulgaristan'daki Türk azınlığın tamamı ülkeyi terk etmiş, ne de Türk azınlık, Bulgaristan'ın kurucu unsuru olarak Bulgar ulusu içerisinde kaybolmuştur. Günümüzde Bulgaristan'daki azınlık Türk nüfusu, mecliste temsil edilen ve hükümete ortaklık eden kendi siyasi partileri, çeşitli kültürel haklarıyla birlikte Bulgaristan'da etnik bir azınlık olarak yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca politik baskılardan azınlık Türk nüfusunun neredeyse tamamı etkilenmişken, bazıları Türkiye'ye göç etmemiş, bazıları göç etmiş, bazılarıysa geriye göç etmişlerdir. İşte tam burada sorulması gereken soru, bu çalışması çerçevesinde sorulan soru, Soya Dönüş Politikası'ndan etkilenen azınlık Türklerin neden bazıları göç ederken, neden bazılarının göç etmediğidir. Bu sorunun yanıtını bulabilmek için toplumsal eyleme Weberyen perspektiften bakmak gerekmektedir. Fakat göçe Weberyen perspektiften bakmadan önce, bu konudaki Parsonsyen bakışla yapılan çalışmaların anlamına, daha sonra yapısal etkilerin göçün anlam ve içeriğini nasıl oluşturduğuna ve bunun kurmasal karşılığına bakılmalıdır.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler üzerine yapılmış birçok çalışma, açıkça ifade edilmese de, Parsonsyen yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle bu çalışmalar, göç ve göç öncesi yaşananları tek etkenli bir bakışla ele alarak, yapısal etkiyi göç için tek belirleyici olarak değerlendirerek gerçekleştirilmişlerdir. Bu çalışmalara göre, göç ve göç öncesi dönemde yaşananların nedeni sistem ve sistemin getirileridir. Bahsi geçen bu çalışmalarda söz konusu reel durumun analizi, yeni küresel dönemin ulus milliyetçiliğine ve bununla beraber sürdürülen komünizm karşıtlığına eklenmesi doğrultusunda yapılmış gibi görünmektedir. Bu noktada, konu üzerine çalışan Türk ve Bulgar çalışmacıların yaptıkları çalışmalar arasında bir ayırım yapmak gerekmektedir. Ayrıca Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçler üzerine çalışan ve Parsonsyen yaklaşımı benimseyen Türkiye kökenli çalışmaları da ikiye ayırmak gerekir.



Bunlar, milliyetçilik temelli komünizm karşıtı ve strateji temelli konjonktürel çalışmalardır.

Komünizm karşıtlığı çerçevesinde kurgulanan, yani göçün tek nedeni olarak komünist yönetimi ve bu yönetimin Türk düşmanlığını gören çalışmalar ilk grubu oluşturmaktadır; bu grup içerisine Slav ve Bulgar milliyetçiliğini göç nedeni olarak gören çalışmalar da katılabilir. Bireysel göç etme arzuları ya da kişisel çıkarları göz ardı ederek göçü tek faktörlü olarak ele alan bu çalışmalar, bu yönde bir iddiaları olmasa dahi, göçü, Parsonsyan anlamda bir sistem sorunu olarak ortaya koymaktadırlar (Bkz. Örn. Toğrol, 1989 ve 1991; Özbir, 1986; Keskiöglü, 1985; Alp, 1990). Böyle bir yaklaşım içerisinde göçmen birey sürekli, çeşitli acılara ve göçe maruz kalan bir aktör olarak ortaya konulmaktadır. Oysaki göçmenlerin göç döneminden önce, 1984–1985 kışında başlayan uygulamalar öncesinde, Bulgaristan’daki Türk azınlığın çok büyük sorunlarının olmadığı görülmektedir. Yine bu çalışmalarda, Bulgaristan’daki Türk azınlık ve Türkiye arasındaki gerek kültürel gerekse de tarihi bağlar ve daha önce göç etmiş olanlar aracılığıyla Bulgaristan-Türkiye arasında kurulan göçmen ağının varlığı tamamıyla yok sayılmaktadır. Hem tek faktörlü bakış hem de göçmen ağının yok sayılması, en azından bir indirgemecilik gibi görünmektedir.

Sosyal bilim kökenli fakat jeopolitik strateji bakış açısına sahip ya da tamamıyla stratejist olan bazı çalışmacıların yaptıkları çalışmalar da, Bulgaristan’dan Türkiye’ye yaşanan göçü, kişisel etkilerden azade ve tek faktörlü olarak ele almaktadırlar (Bkz. Örn. Lütem, 2000; Demirtaş-Çoşkun, 2001; Sander, 1969; Oran, 2001). Bu çerçeveden bakan çalışmacılar için yaşanan göçlerin temel nedeni, dünyada yaşanan konjonktürel gelişmeler ve bu gelişmelerin beraberinde getirdiği sonuçlardır. Bahsi geçen bu çalışmalar, kendi konseptlerinde bir bakış açısı geliştirip katkı yaratsalar da, indirgemecilikten ve bireyi yapının içerisinde kaybetmekten kurtulamamaktadırlar.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye gerçekleşen göçler üzerine çalışan, bazı Bulgar kökenli sosyal bilimcilerin konuya Parsonsyan yaklaşımları, aynı perspektife sahip Türk çalışmacılarından daha farklıdır. Bu çalışmaların hemen hepsi komünizm sonrası dönemde gerçekleştirilmiş ve kaleme alınmışlardır. Bir diğer ifadeyle post-komünizm

döneminin etkileri ve getirileri göze çarpmaktadır. Bu çalışmalarda göçe neden olan baskıların ve göçün nedeni olarak, Bulgaristan'daki sosyalist yönetim ve bu yönetimin lideri olan Jivkov gösterilmektedir (Bkz. Örn. Petkova, 1998; Zhelyazkova, 1998; Dimitrova, 1998). Yine tek faktörlü bakış açısı çerçevesinde bir indirgemecilik ve bireyi yok sayan bir anlayış benimsenmiş gibi görünmektedir. Ayrıca burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, bu çalışmalarda açıkça söylenmeyen fakat satır aralarında beliren, Bulgar ulusunu yaşanan baskılar ve göçlerden ayrı tutuma ve herhangi bir sorumluluktan kurtarma isteğidir.

Yapıya, göçün tek belirleyicisi olarak bakmak yetersiz kalmasına rağmen, yine de göçü belirleyen etkenlerden bir tanesi olması nedeniyle, bir göç analizi içerisinde değerlendirmek gerekir. Ancak sadece yapısal etkenden hareketle, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler değerlendirilirken, genel olarak, yerinden etme, zorla göç, zora dayalı göç gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Bu tanımlamalar ve bunların çerçevesinde analiz edilen göç içeriği ise, göçmenlerin göçten başka herhangi bir şansları yokmuş; göç, göçmenler için kaçınılmazmış ya da göçmenler, göçe maruz kalmışlar gibi değerlendirmektedir. Yani yine yapısal bir etkenden kaynak olarak ve sadece göçene bakarak, göçün, ülkedeki yönetim tarafından geliştirilen ve uygulanan politikalarla belirlendiğini anlatmaktadırlar. Oysaki bu çalışmada göç çok boyutlu ve dinamik bir olgu olarak ele alınmış ve 'neden bazıları göç ederken bazıları kaldı?' sorusundan hareketle bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Göçün anlamının ve içeriğinin, daha kapsamlı bir perspektifle yeniden üretiminde ve tanımlanmasında, Petersen'in beş göç tipinden yararlanılmıştır. Petersen, kişilerin kendi istekleri dışında gerçekleşen göçleri, anlam ve içeriklerine göre ikiye ayırmaktadır; bunlar, zoraki ve yönlendirilen göçlerdir. Petersen bu ayrımı yaparken, bireylerin göç için inisiyatif kullanıp kullanamama potansiyelleri üzerinde durmaktadır. Buna göre, şayet potansiyel göçmen göç için herhangi bir inisiyatif kullanamıyorsa, Yahudilerin Naziler tarafından göç ettirilmesi gibi, bu durum zoraki göçü göstermektedir. Bir başka ifadeyle, potansiyel göçmenlerin ne politik olarak ne de kişisel olarak göçten kaçınma ve göç etmeme gibi bir imkânları yoktur. Yönlendirilen göçte ise, potansiyel göçmenlerin göç tercihleri üzerinde bir inisiyatifleri vardır ve

alternatif imkânları mümkündür. Yani potansiyel göçmenlerin, göç edip göç etmeme gibi, göç tercihini kullanabilme imkânları vardır. Petersen'in bu yaklaşımından hareketle, Bulgaristan'da kalmayı tercih eden Türklerin varlığı da göz önüne alınarak, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerde yapısal bir baskı olsa da potansiyel göçmenlerin bir karar kullandıkları, bir başka deyişle göç edip etmeme konusundaki inisiyatifi ellerinde bulundurdukları açıkça ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler, zoraki göç değil yönlendirilen göçtür. Bu nedenle, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler, bu çalışma içerisinde, yönlendirilen göçler olarak değerlendirilecektir. Potansiyel göçmenlerin bir tercih kullanması, imkanlar ve içinde buldukları sosyal bağlamlara bağlı olması nedeniyle, bireysel kararların göç üzerindeki etkinliğine bakılması gerektiğine işaret eder. Dolayısıyla bu noktadan sonra, toplumsal eylemi daha çok bireysel saiklerden hareketle açıklayan Weber'in perspektifinin Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerin anlaşılmasında daha açıklayıcı olacağı düşünülerek, bu izlekte bir analiz geliştirilecektir.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçleri yönlendirilen göçler kategorisi içerisinde değerlendirirken, bireylerin ne tür imkanları olduğuna ve hangi konular çerçevesinde inisiyatif kullandıklarına bakmak gerekir. Bu çerçevede, göçmenler tarafından göçün öncelikli nedeni olarak ifade edilen isim değiştirme politik uygulaması, ulus-devlet kurma ve asimilasyon ilişkisini gösteren yapısal bir etkene karşılık gelir. Bu politika Bulgaristan'daki tüm azınlıklara uygulanmasına rağmen, sadece bir kısmının göçmesi, göçün başka belirleyenlerinin de olduğunu gösterir. Bu belirleyenler, literatürde, göç eden kişilerin göçmen ağlarına ulaşip ulaşamaması ve göçmenlerin tarihsel ve kültürel bağlarının varolup olmaması olarak ortaya konmaktadır ki, bu bilgi yapılan alan araştırmasıyla da desteklenmiştir. Özellikle alan çalışması çerçevesinde gerçekleştirilen mülakatlarda, göç etmede kişisel tercihlerin belirleyici olduğu açıkça görülmektedir. Mülakatlarda, göçmenlerin göç nedenleri derinlemesine araştırıldığında, Türkiye'deki tanıdık, akrabaların varlığı ve ailelerinin diğer kısmıyla birleşme isteğinin, göç için bireysel tercih kullanımında etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca mülakatlarda, göçmenler göç etmek için uzun yıllardan beri bir beklenti içinde

olduklarını ve göç için bir fırsat aradıklarını da belirtmişlerdir; çünkü Bulgaristan ve Türkiye sınır kapıları göçmenler için uzun yıllar kapalı kalmıştır, dolayısıyla bu kişilerin daha önce göç etme imkânları yoktu.

Mülakatlarda karşılaşılan bir diğer yanıt grubu ise, göçmenlerin Türkiye'yle olan bağları üzerinden geliştirilen göç nedenleridir. Bunlar daha çok Türkiye'de olma temelli, Türkiye'yi vatan olarak gördükleri için Türkiye'ye göç ettiklerini belirten nedenlerdir. Bu çerçevede göçmenlerin göç tercihlerini belirleyen kişisel faktörleri iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki daha önceki göçmenlerle kurulan göçmen ağının varlığı, tanıdık, akraba, ailenin diğer fertleri ve daha önce göç etmiş kişiler gibi; ikincisi ise Bulgaristan'daki Türk azınlığın Türkiye'yle olan tarihi ve kültürel bağlarıdır. Bir diğer ifadeyle, Weber'in toplumsal eylem anlayışındaki bireysel tercihlerin belirleyiciliği, yapılan alan araştırması çerisinde bahsedilen iki kategoriye, göçmen ağları ve Bulgaristan'daki potansiyel göçmenlerin Türkiye ile olan tarihi ve kültürel bağlarına karşılık gelmektedir.

Alandan elde edilen bu bilgilerin sosyolojik zemindeki karşılığı, Weber'in toplumsal eylem anlayışında bulunmaktadır. Her ne kadar; Weber'in geliştirdiği toplumsal eylem, yapıdan daha çok bireyi, bireyin eylemlerini ve bireyin eylem tercihlerini ön plana çıkarmaktaysa da, Weber'in toplumsal eylemi kurgularken güdülerini kullandığı ve bu güdülerle ortaya çıkan eylemi kendi bağlamında yorumladığı unutulmamalıdır. Bu çerçevede, göçmenleri göçe yönlendiren ve bireysel tercihlerini göç için kullanmaya yönelten güdülere bakmak gerekir. Mülakatlardan elde edilen bilgilere göre, bireyi göçe yönelten ve göç tercihini kullanmaya sevk eden güdüler, göçmenlerin Türkiye'deki tanıdık, akraba ve aileleriyle birlikte olma isteğidir. Daha genel bir ifadeyle, Türkiye'de olma istekleridir. Bu istek de hem göçmenlerin Türkiye'yle olan tarihi ve kültürel bağlarıyla, hem de göçmen ağlarının varlığıyla kurulmaktadır. Dolayısıyla göçün kendi bağlamı içerisinde yorumlanması, Weberyen kavramla açıklayıcı anlama, göçmenlerin çeşitli kişisel etkenlerin yönlendirmesiyle Türkiye'de olma isteklerinden dolayı göç etmelerine karşılık gelir. Başka bir deyişle yaşanan kitlesel göçün anlamını ve içeriğini belirleyen, göçmenlerin Türkiye'de olma istekleri ve bu isteği gerçekleştirmek yönündeki kişisel tercihleri; göçün zamansal

belirleyenin ise, Bulgaristan'da Türk azınlığa uygulanan baskılarla başlayan süreç, olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, göçün yapısal etkeni olan Bulgaristan hükümetinin politik uygulamaları, her iki devlet arasındaki politik zemini göç için hazırlamış; bu politik zemin de göç için bekleyen bireylere göç etme fırsatını, yani eyleyen bireyin göç tercihini kullanma fırsatını yaratmıştır. Ortaya konan bu zeminden hareketle, temel soruya tekrar dönüldüğünde, Bulgaristan'daki Türk azınlıktan bazılarının göç ederken bazılarının Bulgaristan'da kalmasının yanıtı, bireysel tercihlerde yatmaktadır. Bir diğer ifadeyle, göç etmeyi bir tercih olarak gören ve bu tercihi kullanma fırsatı bulan bireylerin eylemi, göçü oluşturmuştur.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer konu da geriye göçtür. Daha önce de anlatıldığı gibi, özellikle 1989 göçü sırasında, Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçlerde geriye göçler de yaşanmıştır. Kimi kaynak 1989 göç dalgasında 150.000 kişinin kimi kaynak ise daha az kişinin geriye göç ettiklerini belirtmektedir. Sosyal bir hareket olan geriye göçün toplumsal eylem anlayışlarındaki karşılığına bakıldığında, yine Weberyen yaklaşımın açıklayıcı olacağı görülmektedir. Çünkü nasıl Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçte, göçmenleri göçe yönelten güdülerse, geriye göçte de bireyleri göçe yönelten güdülerdir. Yani göçmenler, daha öncede anlatıldığı gibi, gerek uyum sorunları, gerek göçmen ağına ulaşamama, gerekse de kültürel sorunlar nedeniyle geriye göçü tercih etmişlerdir. Toplumsal eylem anlayışı çerçevesinde ortaya konan bu bakış açısı, hem göçün dinamik bir süreç olduğunu hem de böyle bir dinamik algının ancak Weberyen perspektifle mümkün olduğunu göstermektedir. Çünkü şayet Parsonsyan bir yaklaşım benimsenseydi, yine sisteme ait bir sorundan, sistemik bir üründen ve yeni bambaşka bir göçten bahsetmeyi ya da geriye göçü göz ardı etmeyi zorunlu kılacaktı. Tekrar vurgulayarak ve bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, geriye göç, göçmenlerin bir tercihini ve göç için irade kullandıklarını göstermektedir.

Bu noktadan sonra tekrar göçe dönerek, göçmenlerin göç için karar vermelerine bakmak gerekmektedir. Buna göre, derinlemesine mülakatlarda elde edilen çeşitli söylemler, göçmenlerin göç için bir inisiyatif kullanarak, göç etmeye karar verdiklerini göstermektedir. Mülakatların yorumlandığı bölümde, mülakatlardan elde

edilen göstergeler aracılığıyla göçmenlerin göçe maruz kalmayıp, göç için inisiyatif kullandıklarını gösteren göstergeler yorumlanmıştır. Burada da birkaç örnek vermek açımlayıcı olacaktır. K.A.T. soya dönüş politik uygulamaları olmasa da Türkiye'ye gelme isteği olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Gidelim, vatanımıza gidelim. Baskılar olmasa da Türkiye'ye yine gelecektim ben”. T.L. Türk ismini aldıktan sonra, yani baskılar bittikten sonra göç ettiğini, dolayısıyla da göçünün nedeninin politik baskı değil kişisel tercih olduğunu şöyle ifade etmektedir: “İsimlerimizi geri aldıktan sonra geldik”. T.U.'nun “baskılar olmasa da göç eder miydiniz?” sorusuna verdiği “Göçerdik herhalde, çünkü merak vardı. Ne bileyim insan kendi toprağında daha hür olur gibi geliyordu bize” yanıtı, göç için politik uygulamaların değil, kişisel beklentilerin etkili olduğunu göstermektedir. Bu örnekleri artırmak mümkündür.

Ayrıca nicel çalışmadan elde edilen veriler de göçmenlerin çoğunluğunun, göç için tercih kullandıklarını göstermektedir. Göçmenlerin göç tercihlerinin, kimler tarafından kullanıldığını saptamak için, Türkiye'ye göç kararını kimin aldığı sorulmuştur. Bu soruya göçmenlerin, %14,5'i kendim, %19,1'i aile büyükleri, %44,5'i aile tarafından alınan ortak bir karar, %4,1'i ise kanaat önderleri olarak ifade edilebilecek olan çevremizde sözü geçen kişiler, yanıtlarını vermişlerdir. Verilen bu yanıtların, yani göç için bir karar verilip tercih kullanıldığını belirten yanıtların oranı toplam olarak %82,3'tür. Geriye kalan %17,7'lik oran ise, göçmenlerin zora dayalı olarak göç ettirildiklerini göstermektedir ve dağılımları, zor kullanılarak göç ettirildik %3,2, sınır dışı edildim %14,5'dir. Burada unutulmaması gereken bir nokta da, bu yanıtları veren göçmenlerinin çoğunluğunun, Türkiye'ye göç etmek için ve Bulgaristan'da Türk azınlığa uygulanan baskıları protesto etmeleri nedeniyle sınır dışı edildiğidir. Sınır dışı işlemine tabi tutulan göçmenlerin büyük çoğunluğu, zaten göç etmeyi istemekte ve beklemektedirler. Tekrar etmek gerekirse, bu çalışmada, göçün temel nedeni, eyleyen birey olarak göçmenlerin Türkiye'de olma istekleri; göçün zamansal ve yapısal belirleyeni ise Bulgaristan'daki politik uygulamaları olarak ortaya çıkmıştır.

Bu noktada, göç için kullanılan bireysel tercihleri de destekler nitelikte olan ve üzerinde durulması gereken bir diğer konu, göçmenlerin Türkiye ile olan tarihsel ve

kültürel bağları ve bu bağların göç üzerindeki etkileridir. Söz konusu bağ çerçevesinde kurulan vatan söylemi ve vatan algısının, göçmenler tarafından bir göç nedeni olarak kullanımı, üzerinde durulması gereken önemli bir etkidir. İlk olarak, “Göç etmek için neden Türkiye’yi tercih ettiniz” sorusuna, tablo 22 aracılığıyla bakıldığında, %80,0 oranında “Türkiye vatanımız” yanıtının verildiği görülmektedir. İkinci olarak, göç için başka bir ülkenin düşünülüp düşünülmediğine bakıldığında, %85,9 oranında “Hayır” yanıtının verildiği, yani, göçmenlerin başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmedikleri görülmektedir. Göçmenler Türkiye ile kurdukları tarihi ve kültürel bağlar aracılığıyla, Türkiye’ye yönelik bir vatan algısı geliştirmekte ve bu algı da kişisel göç tercihinin kullanımını belirlemektedir. Bu verilerden hareketle, **Bulgaristan’dan göç sürecinde, Türkiye’nin ve çeşitli yerleşim noktaları seçiminde; Bulgaristan’daki Türk azınlığın gerek tarihi, gerek kültürel ve seçilmiş kişisel bağların (göçmen ağları) etkili olacağını** varsayan, 2 numaralı hipotez doğrulanmaktadır.

Ayrıca mülakatlardan elde edilen göstergeler de bu saptamayı, yani göçmenlerin geliştirdikleri vatan algısının göç için kullanılan kişisel tercihi belirlediğini, göstermektedir. A.T.’nin “Vatanımı sevdim geldim. Vatanıma geldim”, K.A.T.’nin “Vatanım diye, bayrağım diye geldim”, S.A.’nın “Türkiye için geldik oğlum; ben vatanı seviyorum, onun için geldik”, Ü.A.’nın “Burası toprak, vatan diye geldik” söylemleri, göçmenlerin geliştirdikleri vatan algısına örnek olarak verilebilir. Bu noktadan sonra yine göç için kişisel tercihleri gösteren bir başka noktaya, göçmen ağının varlığına ve işlevine bakmak analizi derinleştirecektir.

Bu çalışma içerisinde üzerinde durulan bir diğer konu da, göçmen ağının işlevi ve bu ağın bireysel tercihlerin kullanımındaki belirleyiciliğidir. Göçmenler ağla bağlarını kurarlarken rastlantısal davranmamakta; ağı ve ağla ilişki kurma biçimlerini ve ağı kullanma biçimlerini bilinçli bir şekilde, amaçları ve istekleri doğrultusunda, tercih etmektedirler. Ayrıca göçmenlerin birçoğunun, göç sürecinde ve sonrasında ilişkiye girecekleri ve kullanacakları ağ bağlantısını hesapladıktan sonra eyleme geçtikleri söylenebilir. Bu tercihin bilinçli bir şekilde kullanılabilmesi, göç sürecinde göçmenlerin ağa güvenlerini artırmakta ve göç için bireysel karar vermeyi cesaretlendirmektedir. Çünkü, daha önce de belirtildiği üzere, göçmen ağının önemli işlevlerinden bir tanesi,

göçün ilk dönemlerindeki göçmenler için mevcut potansiyel belirsizlikleri, sosyal ve maddi maliyeti en aza indirmektedir. Bu etken de, başlı başına göç için bireysel karar vermeyi teşvik eden ve göçmeni göç için cesaretlendiren bir etkidir. Bu noktada, çalışılan göç özelinde, göçmen ağının işlevini ve nasıl çalıştığını göstermek için, göçmen ağıyla ilgili alandan ele edilen veri ve bilgilere bakmak açıcı olacaktır.

Bu çerçevede ilk olarak göçmenlerin göç için ülke ve yerleşim yeri seçimlerine bakmakta fayda vardır. Daha önce de ifade edildiği üzere, göçmenlerin göç için Türkiye'yi tercih etmelerinin nedenlerinden bir tanesi, göçmenlerin Türkiye'yle kurdukları tarihsel ve kültürel bağlardır. Bu tarihi ve kültürel bağlar vasıtasıyla geliştirilen vatan algısı, göçmenlerin köklerinin Anadolu topraklarına dayandığı kurgusu ve bunu takip eden ilk göç önce Anadolu'dan Bulgaristan'a yaşandı iması göçmenlerde, söze dökülme de, bir tahayyül olarak göçmen ağının varlığının çok eskilere dayandığını göstermektedir. Ayrıca nicel veriler aracılığıyla açıkça görülebilen göçmen ağının işlevlerinden bir tanesi de, göçmenlerin yerleşim yeri seçimleridir. Göçmenlerin Türkiye'ye geldikleri ilk dönemde, yerleştikleri şehirlere bakıldığında büyük çoğunluğunun İzmir, Bursa ve İstanbul'a yerleştikleri görülmektedir. Tablo 23'e göre, göçmenlerin %80,0'nın İzmir'e, %8,6'sının Bursa'ya ve %2,7'sinin ise İstanbul'a yerleştikleri görülmektedir. Alan çalışmasından elde edilen bu veri, literatürde Bulgaristan göçmenlerinin yerleşimlerine ait bilgiyi destekler niteliktedir. Yerleşmek için seçilen bu kentlerin daha önce Bulgaristan'dan göç etmiş kişilerin yoğunlukla yaşadıkları yerler oldukları göz önüne alındığında, ilk geldikleri dönemde seçilen bu yerleşim yeri tercihlerinde de göçmen ağının etkisinin olduğu söylenebilir. Bu bilgi ve verilerden hareketle, **Türkiye'nin ve burada da bazı yerlerin göç için tercih edilmesinde göçmen ağlarının etkili olacağını** varsayan, 2a hipotezi doğrulanmaktadır.

Göçün ilk döneminde, ilk yerleşilen kentin tercih edilmesindeki en önemli nedene bakıldığında da, yine göçmen ağının etkisi görülmektedir. Tekrar tablo 23 aracılığıyla, göçmenlerin %80,5'i ailesi ve akrabaları, %4,5'i tanıdıkları, %2,7'si de Bulgaristan göçmenleri olduğu için ilk yerleştikleri kenti seçtiklerini ifade etmişlerdir. Buna göre göçmenlerin %87,7'sinin geldikleri ilk dönemde ilk yerleşim yeri



seçimlerinde, göçmen ağlarının belirleyiciliği ortaya çıkmaktadır. Bu veriler çerçevesinde bakıldığında, **geçici yerleşim yerinin seçiminde ve göçten sonra yerleşmek için yapılacak seçimde göçmen ağlarının etkili olacağını** varsayan, 2b hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

Göçmen ağının varlığının bir diğer göstereni olarak, göçmenlerin geldikleri ilk dönemde barınma ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarına bakılmıştır. Tablo 24'e göre, geldikleri ilk dönemde göçmenlerin %49,5'nin aile, akraba ve tanıdıklarının yanında, %34,1'nin kiraladıkları bir evde barındıkları görülmektedir. Burada göçmenlerin geldikleri ilk dönemde kiraladıkları evler için göçmen ağından yardım aldıklarının mülakatlar aracılığıyla tespit edildiği unutulmamalıdır. Bu verilerden hareketle, göçmenlerin göçten sonraki ilk dönemlerinde barınma ihtiyaçlarını karşılamak için, toplamda %83,6'yla göçmen ağını kullandıkları söylenebilir. Dolayısıyla göçmen ağının varlığı ve işlevi göçten sonraki önemli sorunlardan bir tanesi olan barınma sorununu çözmüştür.

Göçmen ağının ve işlevinin görüldüğü bir diğer nokta ise, ilk gelinen dönemdeki iş bulma ve geçinme biçimleridir. Göçten hemen sonraki dönemde karşılaşılan önemli sorunlardan bir tanesi geçinme, bir diğeri ise iş bulmadır. Göçmenlerin göçten hemen sonraki geçiş döneminde nasıl geçindiklerine bakıldığında, %38,2'sinin aile, tanıdık ve akrabaların yardımıyla, %26,4'nünde düzensiz işlerde çalışarak geçindikleri tablo 25 aracılığıyla görülmektedir. Bu nokta da, göçmenlerin ilk dönemlerinde iş bulmada göçmen ağını kullandıkları unutulmamalıdır. Dolayısıyla toplam %64,6'lık göçmen grubunun, ilk geldikleri dönemde göçmen ağının gerek dolaysız gerekse de dolaylı yardımıyla geçindiklerini söylemek mümkündür. Tablo 24 ve 25 aracılığıyla ortaya konulan bu veriler, göçmen ağının varlığı ve işleyişi yanında, **Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin ilk geldikleri dönemlerde yaşadıkları sıkıntıların aşılmasında, daha önce göç etmiş olanların katkılarının olacağını** varsayan, 4 numaralı hipotezin de doğrulandığını göstermektedir.

Ayrıca göçmenlerin İzmir'e ilk yerleştikleri dönemde bir sıkıntıyla karşılaştıklarında kimlerden yardım aldıkları sorulduğunda, alınan yanıtlar, göçmen

ağının işleyişi ve içeriği bir kez daha göstermektedir. Tablo 28'e göre göçmenlerin, %70,0'mın akraba ve tanıdıklardan, %1,8'inin ise Bulgaristan göçmenlerinden yardım gördükleri görülmektedir. Genel anlamda bu yardımların içeriğine bakıldığında, formel yardımlardan ziyade, daha çok maddi yardımlar gibi enformel yardımları kapsamaktadır. Ayrıca yaşanan bu sıkıntıların aşılmasında göçmen derneklerinin herhangi bir yardımı olmadığı ve göçmenlerinde göçmen derneklerine karşı böyle bir beklenti geliştirmedikleri anlaşılmaktadır. Bu verilerden hareketle, **Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin karşılaştıkları sorunların çözümünde, daha önce göç etmiş olanların enformel katkıları olacağını** varsayan, 4a hipotezi doğrulanırken; **Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin karşılaştıkları gerek sosyal gerekse de hukuksal sorunların çözümünde, göçmen derneklerinin önemli etkileri ve formel katkılarının olacağını** varsayan, 4b hipotezi ise yanlıştır.

Göçmenlerin ilk düzenli işlerini nasıl bulduklarına tablo 26 aracılığıyla bakıldığında, %47,7'sinin akraba ve tanıdıkları vasıtasıyla, %39,5'nin ise kendisinin arayarak iş bulduğu görülmektedir. Buradan da hareketle göçmen ağının, göçmenlerin ilk geldikleri dönemlerdeki sorunlarının çözümünde, varlık gösterdiğini ve işlevsel olduğunu söylemek mümkündür. Bu saptamayı destekleyen nitel bilgi, gerçekleştirilen mülakatlardan çıkarılarak kullanılmıştır. Buna göre, gerek kiralanacak evin bulunmasında ve kirasının ödenmesinde, gerekse de ilk dönemdeki geçimlik ihtiyaçların giderilmesinde göçmen ağının etkisi, gerçekleştirilen mülakatlarla saptanmıştır.

Göçmen ağlarının işleyişine kalıcı yerleşim yerinin seçiminden hareketle bakıldığında, İzmir ve Sarnıç'ın yerleşim yeri olarak seçilmesi çerçevesinde bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Buna göre, tablo 27 aracılığıyla, göçmenlerin kalıcı yerleşim yeri olarak neden İzmir'i tercih ettiklerine bakıldığında, %47,7'yle akraba ve tanıdıkları, %32,3'le ailenin bir kısmı, %7,3'le Bulgaristan ve Balkan göçmenleri, %1,8'le de bize yardım edecek kişiler olduğu için, seçeneklerini tercih ettikleri görülmektedir. Bir başka deyişle toplamda göçmenlerin %89,1 gibi büyük bir çoğunluğu, göçmen ağının varlığı ve etkisiyle yerleşmek için İzmir'i tercih etmişlerdir.

Göçmenlere Sarnıç'ta oturmalarının en önemli nedeni sorulduğunda, yine çoğunluğun tercihinde göçmen ağının etkili olduğu görülmüştür. Tablo 16'ya göre, göçmenlerin %30,9'u aile, tanıdık ve akrabalarının Sarnıç'ta yaşadığı, %25,0'ı da göçmen mahallesi olduğu için Sarnıç'a yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Tüm bu verilerin ışığında, göçmenler için kalıcı yerleşim yerinin seçiminde göçmen ağının varlığının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Böylece, **kalıcı yerleşim yerinin seçiminde göçmen ağlarının etkili olacağını** varsayan, 2c hipotezi doğrulanmıştır.

Bu noktadan sonra göç alan ve göç veren ülke arasında, göçmenler ve potansiyel göçmenler üzerinden kurulan göçmen ağının diğer bir boyutuna, göçmenlerin Bulgaristan ve Bulgaristan'da yaşayan tanıdık ve akrabalarıyla olan ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Çünkü ağın taşıyıcısı ve içeriğinin oluşturucusu olan göçmenlerin, hem Bulgaristan'da kalan akraba ve tanıdıkları üzerinden hem de çeşitli hukuksal ilişkiler çerçevesinde Bulgaristan devletiyle olan ilişkileri sürmektedir. Bu da, aradaki ağın dinamizmini ve işleyişini hem göstermekte, hem de ilişkiyi ve ilişkinin içeriğini belirlemektedir. Bu çerçevede göçmenlerin Bulgaristan ile kurdukları ilişki kişisel temelde, vatandaşlık özelinde kurdukları ilişki ise hukuksal temelde değerlendirilecektir. İlk olarak kişisel ilişkilere bakmakta fayda vardır.

Kişisel ilişkiler çerçevesinde, göçmenlerin Bulgaristan'da akrabalarının olup olmamasına, varsa akrabalarıyla ilişkilerine ve Bulgaristan'a gidip gelme sıklıklarına bakılacaktır. Tablo 30 aracılığıyla göçmenlerin Bulgaristan'daki akrabalarının varlığına bakıldığında, %93,6'sının akrabalarının olduğu, %6,4'nün de akrabasının olmadığı görülmektedir. Akrabalarla ilişkiler özelinde göçmenlerin Bulgaristan'dan yardım görüp görmedikleri de araştırılmıştır. Yine aynı tabloya göre, göçmenlerin %93,2'lik büyük çoğunluğunun Bulgaristan'daki akrabalarından herhangi bir yardım görmedikleri, geriye kalan %16,8'lik grubun Bulgaristan'daki akrabalarından çeşitli yardımlar, kışlık erzak, giyecek ve maddi destek, aldıkları görülmektedir. Bu durumun nedeni ve içeriği mülakatlarda araştırıldığında, Bulgaristan'da kalan Türklerin kazançlarının ve hayat standartlarının düşük olduğu; bu sebepten dolayı da, aslında yardımların Türkiye'den Bulgaristan'a doğru olduğu ama bununda çok fazla olmadığı bilgisıyla karşılaşılmıştır. Yani, göçmenlerin Bulgaristan'daki akrabalarıyla ilişkileri, beklentilerin tersi yönünde

de olsa, hâlâ sürmektedir. Göçmenlerin Bulgaristan'a gidip gelme sıklıklarına bakıldığında, %24,1'nin hiç gidip gelmezken, geriye kalan %75,9'luk grubun çeşitli aralıklarla Bulgaristan'a gidip geldiği görülmektedir. Bu verilerden hareketle, göçmenlerin Bulgaristan'daki akrabaları ve tanıdıkları aracılığıyla Bulgaristan'la olan kişisel ve sosyal ilişkilerinin sürdüğü ve **Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin, Bulgaristan'da kalan tanıdıkları, akrabaları vasıtasıyla Bulgaristan'la olan kişisel ve sosyal ilişkilerini sürdüreceklerini** varsayan, 3 numaralı hipotezin alt hipotezi olan 3a hipotezinin doğrulandığını söylemek mümkündür.

Vatandaşlık özelinde göçmenlerin Bulgaristan'la olan hukuksal ilişkilerine bakmak için ilk olarak göçmenlerin vatandaşlık durumlarına göz atmak gerekmektedir. Tablo 14'e göre, göçmenlerin %64,5'inin çifte vatandaşlığı varken, %30,5'inin sadece Türkiye vatandaşlığı, %5,0'nın ise sadece Bulgaristan vatandaşlığı vardır. Dolayısıyla göçmenlerin Bulgaristan vatandaşlığından kaynaklanan, gerek Bulgaristan seçimlerinde oy kullanma gibi sorumluluğun ve ödevin kullanımı aracılığıyla, gerekse de başka ülkelere giderken Bulgaristan pasaportunun kullanılmasının getirdiği kolaylıklar gibi avantajlarından dolayı, Bulgaristan'la olan hukuksal temelli ilişkilerinin sürdüğünü söylemek mümkündür. Göçmenlerin Bulgaristan'daki akrabalarıyla sürdürdükleri ilişkiler de göz önüne alındığında, Bulgaristan'la olan bağlarının ve ilişkilerinin sürdüğünü; dolayısıyla da, **Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin, Bulgaristan'la olan bağlarının ve ilişkilerinin süreceğini** varsayan, 3 numaralı hipotezin doğrulandığını söylemek mümkündür. Ayrıca ortaya konulan verilerden hareketle, **Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin, vatandaşlık, Bulgaristan'daki mallar vb. gibi, bazı hukuksal ve ekonomik nedenlerden dolayı, Bulgaristan devletiyle ilişkilerinin süreceğini** varsayan, 3b hipotezi de doğrulanmaktadır. Bu çerçevede göçmen ağının bir diğer yönü olarak, göçmenlerin göç veren ülkeyle olan ve ağ içerisinde kalan ilişkiler de varlığını sürdürmektedir. Bir genellemeyle söylemek gerekirse, göçmenlerin Bulgaristan'la kurdukları ilişki aslında, kişisel ve sosyal zeminden daha ziyade hukuki zeminde sürmektedir. İlerleyen satırlarda bu ilişkinin içeriği ve bu içeriğin çeşitli yansımaları üzerinde durulacaktır.

Bu noktadan sonra ağın Bulgaristan'la kurulan bağlardan dolayı gelişen içeriğini, anlamını ve işlevini daha iyi anlayabilmek için, vatandaşlığın içeriğine ve çeşitli görünümüne; bunun gündelik hayattaki ve resmi işlerdeki çeşitli görünümüne bakmak gerekmektedir. Çünkü göçmen ağı, daha öncede ifade edildiği gibi, bazen, belki sadece çıkar ve kolaylık sağlama amaçlı kurulsada, zamanla politik ve ekonomik temelli ilişkileri de kapsar hale gelebilmektedir.

Göçmenlerin vatandaşlık sahipliği ve bu vatandaşlığı kullanımlarına bakıldığında, belli avantajların varlığı ve getirilerinin etkili olduğu görülmektedir. Bu çerçevede göçmenlerin vatandaşlık sahipliği ve kullanımında, Bulgaristan'ın AB'yle olan ilişkisi ve halen yürütölmekte olan, 2007 yılında sonlandırılması kuvvetle muhtemel olan, üyelik müzakereleri önemli rol oynamaktadır. Göçmenlere neden çifte vatandaşlığı tercih ettikleri sorulduğunda verilen yanıtlar, genelde AB vatandaşlığı ve bu vatandaşlığın getireceği imkânlar üzerinden dile getirilmektedir. Ortaya çıkan bu gerçeklik, vatandaşlığın getirisi olarak yaşanacak yer, seyahat etme kolaylığı, farklı ölkelerde çalışma gibi konularda da göçmenlerin, bir avantaja sahip olduklarını göstermektedir.

Bulgaristan ile AB arasındaki ilişkinin ve üyelik sürecinin yakınlaşmasıyla Bulgaristan göçmeni Türklerin, Bulgaristan vatandaşlığını alma konusunda daha talepkâr davrandıkları ve bu haklarını kullanma tercihlerinde ciddi artışlar olduğu bilinmektedir. Çünkü elde edilen bu vatandaşlık Bulgaristan'a giriş ve oturma imkânı sağlamanın yanı sıra, istediklerinde de üçüncü ölkelere gitme ve çalışma imkânı da sunmaktadır. Başka bir ifadeyle, göçmenler Bulgaristan vatandaşlığıyla, AB ölkeleri içerisinde serbest dolaşım hakkına sahip olmaktadırlar ve dilediklerinde bu haklarını kullanabilmektedirler. Ayrıca çifte vatandaşlık ile Bulgaristan'daki malları ve malların kullanım hakları konusunda da bir kolaylık edinmektedirler.

Göçmenlerin Bulgaristan vatandaşlığını kullanma konusundaki bir diğer görüntüsü de, Bulgaristan seçimlerinde oy kullanma davranışdır. Gerçekleştirilen alan çalışmasıyla göçmenlerin oy kullanma davranışına bakıldığında, Bulgaristan seçimlerinde oy kullanmaları çokça özendirilmesine rağmen, oy kullanmayı pek tercih

etmedikleri görülmektedir. Grafik 3'e göre, göçmenlerin %62'si oy kullanmayı tercih etmezken, geriye kalan %38'lik kesim oy kullanmaktadır. Buradan da hareketle aslında göçmenlerin Bulgaristan vatandaşlığının sorumluluğundan daha çok avantajını kullandıkları söylenebilir. Çünkü Bulgaristan'daki Türk azınlığın Partisi konumundaki H.Ö.H.'nin Türkiye'deki göçmenlerin oy kullanma davranışını, Bulgaristan'daki Türk azınlığın haklarının artırılması gerektiğini hatırlatarak özendirmeye çalışmalarına rağmen, göçmenlerin bu haklarını kullanmadıkları görülmektedir. Bu çerçevede göçmenlerin sahip oldukları vatandaşlıklarını, kendilerine aracı kıldıkları ve sağladıkları avantajlar dâhilinde tercih yaparak kullandıkları söylenebilir.

Göçmenlerde görülen vatandaşlık kullanım biçiminin benzer şekli isim kullanımında da görülmektedir. Göçmenlerin Bulgaristan'a gittiklerinde ad soyadı kullanımına tablo 33 aracılığıyla bakıldığında, üç farklı veri grubuyla karşılaşılmaktadır. Bunlar gündelik hayatta ve resmi dairelerde ad soyadı kullanma davranışı ve resmi dairelerde kullanılan ad soyadının tercih edilme nedeniyle ilgilidir. Buna göre göçmenlerin, %83,2'si her yerde Türk ad soyadını, %15,0'ı her yerde Bulgar ad soyadını, %1,4'ü ise Bulgarların yoğun olduğu yerlerde Bulgar, Türklerin yoğun olduğu yerlerde Türk ad soyadını kullandıklarını belirtmişlerdir. Resmi dairelerde ad soyadı kullanımına bakıldığında, Bulgar ad soyadını kullanma tercihinin oranının %36,8'e yükseldiği görülmektedir. Bu tercihin sebebi sorulduğunda ise Bulgar ad soyadını kullandığını ifade eden 81 kişinin, %33,3'ü Bulgar vatandaşlığı taşıdığı, %26,0'ı bürokratik nedenlerden dolayı Türk ad soyadını geri alamadığı, %18,5'i Bulgar ad soyadı kullanmanın daha avantajlı olduğu, %14,8'i resmi dairelerde işlerin daha kolay yürüdüğü, %2,4'ü Türk olduğunun belli olmaması ve %4,9'u da diğer sebeplerden ötürü Bulgar ad soyadını kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu veriler ışığında göçmen bireylerin, temel göç etme sebebi olarak ileri sürdükleri isim değiştirme uygulamasına gösterdikleri tepki, bireysel kimliğe yapılan bir müdahale değil kültürel kimliğe yapıla bir müdahale olarak değerlendirildiği açıklık kazanmaktadır. R.H.'nin şu sözleri de bu saptamayı destekler niteliktedir: "Bu isim değiştirme bir kültürü yok etme".

Tüm bu tartışmaların ardından göç olgusunun çağımızdaki biçiminin genel görüntüsüne bakıldığında, küreselleşmenin pek çok olguyu ve durumu etkilediği gibi,

göç olgusunun da bu süreçten etkilendiği görülmektedir. Küreselleşme, göç sebebinin oluşmasından, göç kararının alınmasından, göç edilecek yerin seçimi ve göç edilen yerdeki yaşama koşullarının belirlenmesine kadar, geniş bir yelpazede göç görünümüleri üzerinde etkili olmaktadır. Küreselleşmenin, politik, sosyal, ekonomik yapılarda meydana getirdiği değişimler ve bu değişimlerin birbirini tetiklemesinin daha hızlanmış olması, göçü ve göçmeni daha fazla etkilemesine neden olmakta ve bu sürecin daha sert yaşanması sonucunu doğurmaktadır. Sürecin getirdiği bu gelişmeler, sosyal bilimcilerin göç olgusunu daha karmaşık ve çok boyutlu ele alarak, bu yönde bir bakış açısı geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Ancak böyle bir bakış açısının geliştirilmesi sosyal bilimcileri, ulusaşırı nüfus hareketleri, bunun getirdiği çokkültürlülük ve gerek uzak coğrafyalar arasında gerekse de yakın coğrafyalar içinde oluşan yeni tip topluluklar vb. gibi pek çok faktörün yapılacak analize dâhil etmeye zorlamaktadır. Çünkü küreselleşme ve göçün ulusaşırı yaşanıyor olması olgunun bir boyutunu oluştururken, ulus-devletlerin sınırlarının varlığı ve bu sınırların getirdiği hukuki durumlar olgunun diğer boyutunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu sınır aşırı yaşanan demografik hareketler sadece ekonomik temelli değil, politik, kültürel ve bölgesel temelli olarak da değerlendirilmelidir. Bu tür bir yapı içerisinde oluşan ilişki ağları, zaman ve mekânı sıkıştırarak, yeni bir biçim kazanmaktadır.

Küreselleşme süreci göç, göçün yapısı ve biçimi üzerinde etkili olmuş ve yeni göç biçimlerini ortaya çıkmıştır. Örneğin uluslararası göçün politik yapısı, sanayileşmiş ülkelere doğru olan ekonomik temelli göçler, küresel ekonomi içerisindeki göçmen işgücünün yapısı, uluslararası göçün yeni formları, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerdeki uyum sorunları küreselleşme süreciyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Tüm bu faktörler göç çalışmalarının parçalanmasına sebep olmakta ve kapsayıcı bir göç ve göçmen teorisinin oluşturulmasının önünde bir engel teşkil etmektedir. Böyle kapsayıcı bir göç teorisinin oluşturulmasındaki bir diğer engel ise, göç olgusunu dinamik bir şekilde, sürekli kendini yenileyen bir yapı olarak ortaya çıkmasıdır. İşte bu noktada, küreselleşmenin göç olgusunu ve sürecini dinamik kılan bir etken olduğu unutulmamalıdır. Çağımızda geline bu nokta, göç eden kimsenin kim olduğundan başlayarak, göç edilen yerin niteliklerine kadar -küreselleşme olgusu- pek çok göç

faktörünü etkilemekte ve her göçün diğerinden farklı olmasını beraberinde getirmekte, bu da göç üzerine çalışan sosyal bilimcilerin genelleme yapabilme olasılığını zayıflatmaktadır. Doğaldır ki bu konu başlıklarının her biri, başlı başına bir araştırma konusudur. Dolayısıyla bu gelişmeler içerisinde karmaşıklaşan yapı, yapılan çalışmalardaki göç ve göçmen ayrımını yok etmektedir. Dolayısıyla da yapılan çalışmaların temel konusunun göç mü yoksa göçmen mi olduğu karışmaktadır. Artık günümüzde daha açıcı ve ayrıntılı bilgi verme iddiasında olan çalışmalarda, çalışmanın odaklanacağı olgu noktasında göç ve göçmen ayrımının net şekilde yapılması gerekmektedir.

Küreselleşme özelinde, bahsedilen bu gelişmelerin göçü etkilediği kadar göçmeni de etkilediği açıktır. Bu çerçevede Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler ki, hâlâ devam eden bir süreçtir, küreselleşme sürecinden de etkilenmektedir. Çalışılan göç özelinde, geleceğe yönelik yapılabilecek projeksiyonlardan bir tanesi, göçmenlerin AB vatandaşlığı noktasında gerçekleştirilebilir. Ancak, göç özelinde, AB vatandaşlığını kullanarak küreselleşme sürecine eklenecek olan kişiler, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç kararını alan kişiler değil, ikinci nesil içerisinde yer alan kişiler olacaktır. Çünkü göç kararını alan kişilerin amacı Türkiye'de olmaktır. Alan araştırması sırasında bu kişiler başka bir ülkeye gitmek istemediklerini ve Türkiye'de kalmak istediklerini açıkça dile getirmişlerdir. İkinci kuşağın bu imkânı kullanarak, üçüncü ülkelere göç etme tercihinde bulunma potansiyelleri, göçün yeni bir biçimini oluşturacağını düşündürmektedir. Bu çerçevede gelecekte yaşanacak olan göçün, Bulgaristan'dan edinilen kimliğin aracı kılına da açığıdır.



## KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002), *Bitmeyen Göç*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Abrahamson, M. (1990), *İşlevselcilik (Fonksiyonalizm)*, Sebat Ofset, Konya.
- Adanır, F. (2004), “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Balkan Tarih Yazınında Osmanlı İmparatorluğu”, *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ağanoğlu, H. Y. (2001), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Akşin, S. ve Fırat, D. (1993), *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul.
- Alp, İ. (1990), *Bulgar Mezalimi (1878–1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Arı, O. (1960), *Bulgaristanlı Göçmenlerin İntibakı*, Rekor Matbaası, Ankara.
- Aron, R. (1989), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Asenov, B. (1996), *Vızroditelniyat Prothzes i Dirjava Siguinost (Yeniden Doğuş Süreci ve Devlet Güvenliği)*, Çev. Ramazan Kaya, GİA-İNF, Sofia.
- Baest, F. T. (1990), “‘Kaynaşmış Sosyalist Millet’ Halk Cumhuriyeti ve Türk Azınlık”, *Doğu Avrupa Dosyası*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Barthes, R. (1988), *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

- Barthes, R. (1979), *Göstergebilim İlkeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bauman, Z. (1999), *Sosyolojik Düşünmek*, Ayrıntı, İstanbul.
- *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'na Bağlı Radyo Enformasyon Genel Müdürlüğü Genel Müdürü Mişo Nikolov'un Önerisi*, TÜSTAV Arşivi, TSPAF1 No:15 Arşiv 518, 1951.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (1998), *The Age of Migration*, Mcmillan, London.
- Çağlayan, S. (2004), “Göç: Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutulmak 1989 ve Sonrası Bulgaristan Göçmeni Türkler Üzerine Yapılmış Bir Çalışma”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı:12–13, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.
- Çelebi, N. (1997), “Göç ve Hareket”, *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Sosyoloji Derneği, Ankara.
- Collins, R. (1989), *Max Weber: A Skeleton Key*, Sage Publications, London.
- Corbett, J. (2005), “Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885” <http://www.csiss.org/classics/content/90>
- Crisp, J. (2006), “Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes” [www.jstor.org](http://www.jstor.org)
- Dave, A. (1997), “Toplumsal Eylem Kuramları”, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ayraç yayınevi, Ankara.
- Dayıoğlu, A. (2005), *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İletişim, İstanbul.

- Demirtaş Coşkun, B. (2001), *Bulgaristan'la Yeni Dönem Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri*, ASAM Yayınları, Ankara.
- Dimitrov, G. (2005), *Günlük-3 6 Mayıs 1945 – 6 Şubat 1949*, TÜSTAV, İstanbul.
- Dimitrova B. (1977), “Nazım Hikmet Bulgaristan’da (Yol Notları)”, *Nazım Hikmet ve Bulgaristan*, içinde (der.) Erdinç, F. Evrensel Dostluk Yayınları, Ankara.
- Dimitrova, D. (1998), “Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 in The Republic of Turkey”, *Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey*, IMIR.
- Ekholm, K. ve Friedman, J. (2003), “Eski Dünya Sistemlerinde “Sermaye” Emperyalizmi ve Sömürü”, *Dünya Sistemi*, Der. Frank, G. Gills, B. İmge, Ankara.
- Eminov, A. (1990), “There Are No Turks in Bulgaria: Rewriting History by Administrative Fiat”, *The Turks of Bulgaria The History, Culture and Political Fate of A Minrity*, (der.) Karpat, K. H. Isis Pres, İstanbul.
- Faist, T. (2003), *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Bağlam, İstanbul.
- Fichter, J. (1996), *Sosyoloji Nedir?*”, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Gerth, H. H. ve Mills, C. W. (2003), *Max Weber Sosyoloji Yazıları*, İletişim, İstanbul.
- Gheorghieva, T. (1998), “The Motivation of Bulgarian Turks to Migration”, *Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey*, IMIR.
- Giddens, A. (1999), *Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji*, Vadi, Ankara.

- Gills, B. K. ve Frank, A. G. (2003), “Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler: MÖ 1700-MS 1700”, *Dünya Sistemi*, (der.) Frank, G. ve Gills, B. İmge, Ankara.
- Göksu, S. ve Timms, E. (2004), *Romantik Komünist*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Gürkan, İ. (1993), “İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değın Balkanlar (1945–1989)”, *Balkanlar*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Güvenç, B. (1997), “Göç Olsusu ve Türk Toplumunu”, *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Göç ve Toplum*, Sosyoloji Derneği, Ankara.
- Habora, B. (1978), *Bir Kooperatif: Marita P.A.P.Z.K.*, Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O. (1986), *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Harvey, D. (2003), *Sosyal Adalet ve Şehir*, Metis, İstanbul.
- Hodja, J. ve Milanov, E. (1998), “Relationship to Bulgaria, Bulgarians and Thing Bularian”, *The Turks of Bulgaria The History, Culture and Political Fate of A Minrity*, (der.) Karpat, K. H. Isis Pres, İstanbul.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2002), *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, İletişim, İstanbul.
- İnalçık, H. (1993), “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, OBİV Yayınları İstanbul.
- Jackson, J. A. (1986), *Migration*, Logman, New York.
- Jelavich, B. (1993), *History of The Balkans Twentieth Century Vol.2*, Cambridge University Pres, Cambridge.

- Jansen, C. J. (1970), “Migration: A Social Problem”, *Readings in the Sociology of Migration*, Pergamon Press, New York.
- Kalçef, K. (1997), *İşçi Sınıfının Evladı Dimitrov*, Ceylan, İstanbul.
- Karaca, E. (2001), *Sevdalınız Komünisttir*, Gendaş Kültür, İstanbul.
- Karpat, K. H. (2004), “Bulgarların Ulus Kurma Yöntemleri ve Türk Azınlık”, *Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge, Ankara.
- Küçükoğlu, E. (2006), *Tanıkların Gözünden Bulgaristan’daki Türklerin Asimilasyonu (1984–1989)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kümbetoğlu, B. (1997), “Göçmen ve Sığınmacı Gruplardan Bir Kesit; Bulgaristan Göçmenleri ve Bosnalı Sığınmacılar”, *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, Bağlam, İstanbul.
- Koloğlu, O. (1993), “Osmanlı Döneminde Balkanlar”, *Balkanlar*, OBİV Yayınları, İstanbul.
- Kymlicka, W. (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Ayrıntı, İstanbul.
- Lütem, Ö. E. (2000), *Türk-Bulgar İlişkileri 1983–1989 Cilt I.1983–1985*, ASAM Yayınları, Ankara.
- Marshall, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Mayring, P. (2000), *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*, Baki Kitabevi, Adana.
- McNeill, W. H. (2003), “William McNeill’in Önsözü”, *Dünya Sistemi*, (der.) Frank, G. Gills, B. İmge, Ankara.

- Memişoğlu, H. (1992), “Bulgaristan ve Bulgaristan Türk Azınlık Sorunu”, *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Mills, C. W. (2000), *Toplumbilimsel Düşün*, Der Yayınları, İstanbul.
- Oktik, N. (1997), “Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği”, *Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Sosyoloji Derneği, Ankara.
- Ozankaya, Ö. (1980), *Tolumbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Önür, N. (1986), *Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Aile Yapılarında Meydana Gelen Değişmeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özgen, H. N. (2003), *Van-Özalp ve 33 Kurşun Olayı Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri*, TÜSTAV, İstanbul.
- Özgür, N. (1999), *Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Özkalp, E. (1995), *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir.
- Özlem, D. (1999), *Weber'de Bilim ve Sosyoloji*, Küyerel Yayınları, İstanbul.
- Parsons, T. (1964), *The Social System*, The Free Press, New York.
- Parsons, T. (1968), *The Structure of Social Action*, The Free Press, New York.
- Petersen, W. (1958), “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, Vol: 23.

- Petkova, L. (2002), “The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations, 1947–200”, *The Global Review of Ethnopolitics, Vol. 1, No. 4*.
- Pickles, J. (2001), “‘There are No Turks in Bulgaria’: Violence, Ethnicity, and Economic Practice in the Border Regions and Muslim Communities of Post-Socialist Bulgaria”, *Max Planck Institute for Social Anthropology Working Papers*, Max Planck Institute, Saale.
- Poloma, M. (1993), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Poulton, H. (1993), *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Ritzer, G. (1992), *Sociological Theory*, McGraw-Hill, New York.
- Sander, O. (1969), *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945–1865)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 276, Ankara.
- Sayad, A. (2003), “Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acılarına”, *Toplumbilim Göç Özel Sayısı*, Bağlam, İstanbul.
- Sayın, Ö. (2001), “Gezegimizin Küreselleşmesi”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı:8–9, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Schroeder, R. (1996), *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi*, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Somersan, S. (2004), *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Soysal, İ. (1993), “Günümüzde Balkanlar ve Türkiye’nin Tutumu (1989–1992)”, *Balkanlar*, Eren Yayıncılık, İstanbul

- Stouffer, A. S. (1940), “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”, *American Sociological Review*, Volume 5, Number 6.
- Swingewood, A. (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Şimşir, B. (1985), “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, *Bulgaristan’da Türk Varlığı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Şimşir, B. (1986), *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Şimşir, B. (1990), “Turkish Minority in Bulgaria: History and Culture”, *The Turks of Bulgaria The History, Culture and Political Fate of A Minrity*, (der.) Karpat, K. H. Isis Pres, İstanbul.
- Şimşir, B. (2002), “Balkanlar ve Türkiye”, *Balkanlar’daki Türk Kültürü’nün Dünü-Bugünü-Yarını Sempozyumu*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.
- Şimşir, B. (2003), “Türkiye ve Balkanlar”, *Balkan Türkleri Balkanlar’da Türk Varlığı*, ASAM Yayınları, Ankara.
- Tatlıdil, E. (1993), “Türkiye’de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri”, *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.
- Todaro, M. P. (1980), *Internal Migration in Developing Countries*, International Labour Office, Geneva.
- Todorova, M. (1997), “Balkanlarda Osmanlı Mirası”, *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, Bağlam, İstanbul.
- Todorova, M. (2003), *Balkanlar’ı Tahayyül Etmek*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G. (2006), *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.



- Tolan, B. *Sosyoloji*, Adam Yayıncılık, Ankara.
- Tuncoku, A. M. (1990), “The Rights of Minorities in International Law and Treaties: The Case of Turkish Minority in The People’s Republic of Bulgaria”, *The Turks of Bulgaria The History, Culture and Political Fate of A Minrity*, (der.) Karpat, K. H. Isis Pres, İstanbul.
- Turan, Ö. (1998), *The Turkish Minority in Bulgaria (1878–1908)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Turan, Ö. (2003), “Geçmişten Günümüze Bulgaristan Türkleri”, *Balkan Türkleri Balkanlar’da Türk Varlığı*, ASAM Yayınları, Ankara.
- Uluyurt, M. (2005), “Bulgaristan Siyasi Yaşamının Yeni Aktörleri: Türkler” *Avrupa’dan Asya’ya Sorunlu Türk Bölgeleri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Vardar, B. (1979), “Göstergebilim, Barthes ve Göstergebilim İlkeleri”, *Göstergebilim ve İlkeleri* (içinde), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Vassaf, G. (2002), *Daha Sesimiz Duyurmadık*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2000), “Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu”, *İrk Ulus Sınıf*, Metis, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2003), “Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri”, *Dünya Sistemi*, (der.) Frank, G. Gills, B. İmge, Ankara.
- Weber, M. (1995), *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, İmge, Ankara.
- Weber, M. (2002a), “Objectivity in Social Science”, içinde (eds) Calhoun, C. Gerteis, J. Moddy, J. Pfaff, S. Schmidt, K. Virk, I. Blackwell, Oxford.

- Weber, M. (2002b), “Basic Sociological Terms”, içinde (eds) Calhoun, C. Gerteis, J. Moddy, J. Pfaff, S. Schmidt, K. Virk, I. Blackwell, Oxford.
- Weber, M. (2004), *Sosyolojinin Temel Kavramları ve Meslek Olarak İlim*, Efkâr Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı, Ankara.
- Zhelyazkova, A. (1998), “The Social and Cultural Adaptation of Bulgarian Immigrants in Turkey”, *Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey*, IMIR.
- Zhelyazkova, A. (2001a), “Bulgarian in Transition: the Muslim Minorities”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, Vol. 12. No. 3.
- Zhelyazkova, A. (2001b), “The Bulgarian Ethnic Model”, *Focus: A Symposium on Bulgaria*, Vol. 10, No. 4. [www.law.nyu.edu/eecr/vol10num4/focus/zhelyazkova.html](http://www.law.nyu.edu/eecr/vol10num4/focus/zhelyazkova.html)
- Zolberg, A. R. (1983), “International Migrations in Political Perspective”, *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*, (eds) Krtiz, M. M. Keely, C. B. Tomasi, S. M. Center for Migration Studies, N.Y.
- Zolberg, A. R. (1989), “The Next Waves: Migration Theory for A Changing World”, *International Migration Review*, Vol. 23.

## Ek. 1 MÜLAKATLAR

### Mülakat No: 1

#### A.T.

19 Mayıs 2006, Sarnıç. Konuşmaktan çekiniyor başta, bizlerin nereden geldiğimiz ve neler soracağımızı öğrenmek istiyor. Sosyoloji öğrencisi olduğumuz söylüyor. Özellikle “siyaset tarafından okuyorsun” diyerek çekincesini dile getiriyor. Mülakatın ilk dakikalarında rahatlıyor.

[Kaç yaşındasın amca?] 68. 89 senesinin 5. ayında göçtüm. Kurban bayramında Türkiye’deydim. Direk İzmir e geldik, Balçova’ya geldim. Kırcaali’den geldim, merkezde oturuyordum. Orada apartman dairesinde 2. katta oğlumla beraber oturuyorduk. Eşim oğlum ve onun eşiyle oturuyorduk. [Orda hayatınız nasıldı?] Eskiden, komünizmden önce, demokrasi zamanında iyiydi. Hıristiyanlar falan Allah’ını tanır, kilisesine giderdi. Ne zaman Alman muharebesi geri döndükten sonra, Rus kumandası girdikten sonra başkalaştı, dinsizlik oldu. Dinsizlik hayli hayli üredi. Üredikçe milletin malını yok etti dinsizlik. Rus kumandası, tarlaları alındı. Malı mülkü alındı, her şeyi yok etti Rus kumandası. Öylelikle her yer devlet kuruldu. Daha sonra, her yere devlet kurulduktan sonra, tarlalar paralar yok edildikten sonra.... [Kooperatifleştirme mi bu, herkesin parasının, tarlasının alınması?] He, Aldılar herkesin tarlalarını kooperatife aldılar. Parada büyük indirim oldu. Bin levaya bir leva verdi. Bin levaya bir sigara verdi. On beş yirmi sene geçtikten sonra ad değişimi oldu. Haleto Eminov Varadimov. Türkçe adım Ali Eminov Mümünov’du.

Fakat ben çok zulüm gördüm orada. (Ağlıyor). Yani zulüm görmemde çok fena oldu. Orda ellediler, dövdüler. Sebebi de şöyle oldu. Oda şöyle oldu neden pasaportunu getirmiyorsun neden değiştirmiyorsun diye. İsmi niye değiştirmiyorsun diye. Ben dedim haberim yok. Siz dedim haber verin mektupla çağırın dedim. Ben dedim götürüyüm toplu hâlde değiştireyim. Yok, sen niye kendin gönüllü getirmiyorsun diye evin kapılarını kırdılar. On iki kişilik minibüsle geldiler. Tekmelediler beni. Dört yıldızlı bir ıslamat memur subay vardı. Sopabaşı. Sopayla beni döven oydu. Pasaportları verdim. Ben gelmeden, ben geç gelirdim, oğluma da silah çekmişler, kovalamışlar. Pasaportları aldıktan sonra beni minibüse götürdüler, orda da dövdü. Dedim “ne vuruyorsun, neden dövüyorsun?” ne vurmucam dedi “Biz Türklerden beş yüz sene ne çektik. Çektiğimizi bilsen sen kendin bu silahla seni vurma razı gelersin” dedi. Dişlerime dişlerime vurdu. Baktım beni minibüsün içinde öldürecek, ben de kendimi kurtarmak için “ben Türk değilim” dedim. “Nesin sen Türk değilsin de? Türkçe konuşuyorsun, başka dilin var mı” dedi. Yok dedim başka dilim. Ondan sonra kapıyı açtı bir kaktı beni, yüzükoyun. Bizim bir subay vardı, Kartelin. Bizim muhtar gibi. Aynı gün, bir-iki saat sonra ona gittim. Çürükleri gösterdim. O da bir dilekçe yazdı çizdi oraya bıraktım. On beş gün sonra beni döven subayı da beni de çağırdılar. Subaya da dilekçeyi okudular. Dilekçede beş yüz senenin kinini tutup bana vurmanın âlemi mi var.. Şimdiki hayata balkım demiştim. Kartelin subayı beni döven subaya, “Senin bu yatığın doğru değil. Bu demokrasi zamanındaki işkence gibi... Bununla kabahatin

üçüncü oluyor” dedi. Üç ay sonra bunu subaylıktan çıkarmışlar. Ben kaynakçılık yapadım, oraya geldi. Oturduk. Gücendi ağladı, pişman olmuştu kendisi. Ben niye böyle yaptım diye pişman oldu.

Sonra ad değişiminde diğer işkenceler... Millete Türkçe konuşmak verilmezdi. Yasaktı. Dairelerin kapılarına gelirlerdi, silah zoruyla birer birer sorgularlardı. Camilerin kapılarına iki tane silahlı adam gelirdi, korku verirlerdi girmesinler diye.

Böyle pazarlarda, kasabada gezerken iki kişi yanyana görse polisler vururlardı, elinde sopayla polisler. Türkçe konuşulmasın diye. Yani geceleri Türk milletini dövüp dövüp Bulgar mezarlığına.. gömmeleri de olurdu. Belena’da 1860 kişiyi öldürmeleri denize atmaları da böyle oldu. Duyuldu yani. Çok zulümden, iki dairem, kasabanın merkezinde dükkânım vardı. Çalışırdım. Hepsinden vazgeçtim. Vatanımı sevdim geldim. Vatanıma geldim. Böyle zulümden, korkudan buraya geldik. Yani vatanımızı sevmeye mecbur olduk. *[Peki, soy isminizi, Türkçe isminizi geri aldınız mı?]* Almadım. Bulgar ismi ile buraya geldim. Bir daha gidemedim. Şimdi burada, 68 yaşına girdim bu hâlde. Dört senedir evdeyim; yedi sene çalıştım bir patronda burada. Sigortamı yapmamış. Sigortam yapmadığı için mahkemeye verdim. Bu beşinci sene mahkemeyi bekliyorum. Yani beş buçuk sene başladı ta 90 sensiden sigorta kartım var. Ondan işe emekli olmayı istiyorum. Evdeyim şimdi bu hâlde. Hiçbir yerden gelirim yok. Ne Bulgaristan’dan emâğım var ne burdan. *[Peki, Bulgaristan’da o haklarını buraya aktaramadın mı?]* Ben Bulgaristan’da kendime çalıştım. Devlete çalışmadım öğsüz kaldım annemden bir buçuk yaşında yetimlikte okuyamadım babam beni okutamadı. O zaman fakirdik. *[Hangi okula kadar okudun amca?]* Ortaokula kadar. Kurs vardı 57 senesinde, bir buçuk sene o kursa gittim o hâlde. Anaokuluna gitmedim. İlkokula gittim. İki saat Türk okulu verirlerdi. *[Türkçe ders sadece?]* Altı tür dil verirlerdir. Rusça, Bulgarca, Almanca, İngilizce. Her türlü dili verirlerdi. Akşam 17.30 da başlayıp gecenin 12’sine kadar. Bir buçuk sen öyle okudum 57 sensinde. *[Peki, amca, az önce anlattığın subay neden gelip tekrar senden özür diledi sence?]* Ben işlerken işyerime geldi. Keserini keskeleyiverdim de. Neden, dedim, sen böyle yaptın? Dedi, “ben o zaman Alkollüydüm, bilmiyorum” dedi. “kendim, kafam dönmüştü” dedi. Hadi bana vurdun vurdun dedim, peki ne diye oğlumun arkasından silah attınız? Oğlumun ardından silah atıp korkutmuşsunuz dedim. Bunu niye yaptınız dedim. “E benim arkadaşım yapmış” dedi. Sen büyüksün, dedim. Dört yıldızlı komutansın dedim. “Benden habersiz yapmış” dedi. *[Sen onun alkollü olduğuna inanıyor musun?]* İnanmıyorum on iki kişinin içinde öyle alkollü olunmaz. O, kin tutup yapıyor öyle. Beş yüz sene içinde Türklerin yaptığı düğünlerde kim kimi beğenirse alıp götürürdü bana minibüste vururken. Kendi evinde karılık yaptırırdı, sizin Türkler böyle yapardı diyor. Eski tarihi niye konuşuyorsun, demokrasi zamanında yaşamıyoruz ki komünizm zamanında yaşıyoruz dedim. Niye konuşuyorsun dedim. Çeneme çeneme vurmaya başladı, iki dişimi kırdı minibüste. Türk değilim dedim de öyle kurtuldum elinden öldüreceği. Yalan söylemekten. *[Peki, bu asker neden böyle yaptı?]* Bunlar kendi kendine emniyetin, valiliğin Sadıvartal diyorduk biz, emniyetin başkomutanlarıyla birlik olup da gelirlerdi. Herkesin kapına gelirlerdi. Böyle işkenceler çok yaptılar yani. *[Ailenden bahseder misin biraz; nasıl bir ailen vardı, Bulgaristan’a nasıl gelmişler?]*

Dedelerimi babam biliyor. Babam Mestanlı kasabasından gelme. Valiliğin, Kırcaali'nin biraz gerisindeki Mestanlı kasabasından. Orda doğumlu. Babamın babası yedi sene İngilizlerle savaşmış. Osmanlı zamanı için savaşmış dedem. Yedi sene esir kalmış. *[Peki, Bulgaristan'daki komşularınızla ilişkileriniz nasıldı?]* Ben onun karşılığını çevirdim sana. Eskiden, demokrasi zamanında iyiydi. Hıristiyanlar bile dinini kullanırdı, biz de dinimizi kullanırdık. Komşularımızla sorunumuz yoktu, iyi yaşardı. Herkesin tarlası, malı elindeydi. Malı mülkü elindeydi. Güzel yaşardı. Sanatını güzel yürütürdü yani iyiydi. Ama Alman muharebesinden sonra, Rus kumandası geldi. Tekese oldu. Malı mülkü alındı herkesin. Tekese aldı, kendine aldı yani. Devlete aldı. *[Kooperatifleştiriyor yani.]* Bir imzayla. Atarsan atarsın, atmazsan mecbursun. Aldı tarlaları, aldı arabaları, aldı inekleri, öküzleri bir şey bırakmadı. Bir ev kaldı babamın. Komşularımızla çok iyiydik, iyi giderdik. Babam yardım ederdi komşularımıza. *[Peki, komünizm döneminde komşularınızla sorununuz oldu mu?]* Olmadı. Olmadı oğlum. Komşularımızla o kadar iyiydik ki. Ama nece komünizme girdik. İsimleri değiştirdiler. İsimleri değiştirdiler, ama zorla. Biz kaçtık. Tütündeydik. Kardeşim vardı tütünde, ona yardıma gittik. Bizi bulamasınlar diye. Sonra bir geldik bunlar bize gelmiş gelmiş bulamamış. Sonra beni elde ettiler. Sordular, “biz sizi arıyoruz siz nerdesiniz?” Biz de dedik yardıma gittik, filan yere. Doğrusunu söyledim. Sonra sen kaçtın diye yumrukla çenelerime çenelerime, çenelerime çenelerime vurdular. Neymiş kendimiz niye getirmedi, adımızı değiştirmeye. Kim yapabilir bunu?! *[Peki, göç etmeye nasıl karar verdiniz?]* Ay oğlum, duyduk dilekçe verirlermiş, göç etmek için. Kim isterse. *[Nereye dilekçe verdiniz?]* Bir baraka gibi bir yer açmışlar. Gazete falan satarlar ya. Benim büyük çocuk geldi Buca'daki “Türkiyecilik olacamış” dedi “Dilekçe verirlermiş” dedi. “kalabalıklaşınca alalım gelelim” dedi bana. Ondan sonra, dilekçeleri aldık doldurduk yatırdık. Çıktı pasaportlar. Geldik. *[Peki, göç etmeye nasıl karar verdiniz, kim karar verdi?]* Hep beraber, oturduk konuştuk. Birlikte olduk, geldik. Millet hep birlikte kalkıştı. Çoğunu çıkarmadılar, kaldı. Pasaport değişiminin önünde zulüm bitti dedi. Zulüm millet çok gördüğü gibi, zulümden çıktığı gibi millet, sudan çıkar gibi, göçmenlik çıkıverdi, açılıverdi. Milletin hepsi birden kalkıştı. Çok sıra vardı, bir ucu Kapıkule'deydi. Çok kalabalıktı. *[Peki, siz daha önceden Türkiye'ye gelmeyi istiyor muydunuz?]* Babamın babasının kardeşi var Bursa'da. 38 senesinde gelmiş, ölmüş. Onun çocuklar vardı Bursa'da. Onun çocuklarından mektup gelirdi babama. Biz devamlı mektuplaşırdık zaten. Daha önce, zulümden önce. Gel buraya, biz sana yardım etcez diye mektup gelirdi, o yüzden biz böyle meraklıydık. Ondanda kapı açılıverince hemen geldik. *[Gelirken eşyalarınızı getirebildiniz mi oradan nasıl çıktınız?]* Biz oradan çıkarken, orta aylardı, 89'un orta ayları. Herkes eşyasınlan geldi. Sade ben değil. Herkes eşyasını doldurdu arabalarına. Öyle geldi. Arabalarınla beraber, taksilerinlen. Kiraylan araba tutular. Nakliyat kiraladılar öyle geldiler herkes, bizim o ayda. O ay geçti, bir iki ay geçti, iş değişti. Başladılar kuponlan gelmeye. Elinde balonlan gelmeye başladılar. Ama bizim geldiğimiz zaman öyleydi. Belki devletin razılığıyla geldik biz. Sonra dairemi satım, kendi üstümde olanı burayı yaptım. Oğlumun üstüne olan apartman duruyor Bulgaristan'da. *[Kirada mı Bulgaristan'daki apartman dairesi?]* Hayır, boş duruyor. *[Hiç gidip gelmiyor musunuz Bulgaristan'a?]* Benim çift vatandaşlığım yok. Karımın var. Annesi Bulgaristan'daydı. Onu görmeye gitti. Onu belki getiremez diye çift vatandaş olmuş Bulgaristan'da. Sonra geldi bana dedi “ ben çift vatandaş oldum, gidip annemi alacağım çok rezil gördüm onu” dedi. Ben dedim ben

alamaz getiremez miydım dedim. Sonra gittim konsolosa yalvardım, annemizi alalım diye. Sonra annesizi alıp geldim, burada baktık. [*Peki, sen nasıl gittin anneyi almaya?*] Ben vize aldım. Zaten çok gitmedim, daireyi sattım. Geleli, 89'dan beri ya iki kere ya üç kere. [*Buranın arsasını kendin mi satın aldın?*] Kendim satın aldım burada. Yaptırdım evi, usta tuttum yaptırdım. [*Neden direk İzmir'e geldin?*] Kapıkule'den girerken devlet, polisler İzmir'e saldıılar, araba verdi. Devlet kodu buraya. [*Peki, Sarnıç'a niye geldin?*] Önce Balçova'ya mekteplere saldıılar. Önce okulda kaldık. Üç ay kaldık. Çoğunun, milletin çoğuna devlet arsa verdi. [*Nerde verdi arsaları?*] Gümüldür'de. Orda verdi. Deniz boyunda verdi. O zaman Bursa'da akrabam vardı. Haber ettim. Dedim devlet yer bulun, akrabamız varsa haber edin yer tutun dedi dedim. Haber ettim. Onlar geldiler kira tuttular bana. Manavkuyu'da tuttular. Dört buçuk beş milyon da bana para verdiler o zaman. Harçlık verdiler akrabalar. Kira da tuttular üç aylık. O zamanda 89'da gelince bir milyonda bir lira. İşte o beş milyonla baya idare olduk biz. İş mişde bulunca, akraba yardımınla böyle kaldım. [*İlk işin neydi?*] Kaynakçılık. Üç dört ayda iş buldum. Bu arada akrabam para vermişti onlarla yaşadık. [*Peki akrabaların olmasaydı, devlet yardım eder miydi?*] Yardım ederdi, devlet yardım etti. Bir çuval un verdi, yirmi beş okka un verdi, bir okka yağ verdi, bir okka mercimek miydi pirinç miydi onu verdi. Kapıya komşular, komşular dedi size bıraktılar al onları diye. Devlet Bulgaristanlılara bir yerde yardım yapmadı. Nerde olsa söylerim. Bir yerde duydum, okulda kalanlara yeri olmayanlara Gümüldür tarafından arsa vermiş dediler. Ama parasını aldı mı almadı mı. Şeye yazıldık, Manavkuyu'da kirada dururken apartmana yazıldık. Devlet yazdı bizi, hani vercekti bize, ödeyip diye. Yavaş yavaş ödesin diye, kimine çıktı bize çıkmadı. Göçmen konutlarında. Bize çıkmadı, çoğu insana çıkmadı. Sadece bize değil. [*Bulgaristan'dayken rahat iş bulunuyor muydu?*] Bulunurdu. Her şey, işimiz vardı. Dükkânım vardı zanaatımı çalışırdım öyle. Rahat geçinirdik, geçinirdik. Zanaatı olan geçinirdi. Ama zanaatı olmayanda vardı. [*Peki Türkiye'de mi Bulgaristan'da mı dahi iyi geçinirdiniz?*] Bak oğlum Türkiye gibi dünyada yok, ama nice bu yaramaz insanlar var ya bu içerde. [*Bulgaristan'da böyle olaylar oluyor muydu?*] Olurdu. Böyle alıp götürmeler. Böyle işkenceler olurdu. Bizim ölülerimizi Bulgar mezarlığına götürürdü, Türk mezarlığına bırakırdık. Papaz inerci ölü arabasından, mevtadan, kilise alırdı eline ölü götürürdü. İmam vermezlerdi, papaz gömerdi Türklerin cenazesini de. Karımın babası Bulgar mezarlığında. Sünnet vermezdi, isim değiştirdikten sonra, sünnet vermedi, yıkatmadı ölüleri, Bulgar mezarlığına götürdü. Sünnet yapanlara ceza verirdi, beş sene mahpusluğu vardı. Eskiden, biz evlendiğimizde serbestti öyle şeyler. Eskiden demokrasi zamanında evlendim. Taa berilerde, komünizm olduğu zaman, Rus kumandası girdiği zaman, her şey, yasaklandı. Saklı yapardık. [*Mevlit falan yapar mıydınız?*] Saklı. Evimde kim görecektir! Çığıryom hocayı, topluyom komşuları okutuyom. Camiye de giderlerdi gene ama. Ben caminin avlularını kaynak yapmaya kalktım, bir Bulgar çocuk geldi. Dedi "sen ne yapıyon abi, biz bunları hepten kaldırmaya çalışıyoz, sen avluları sağlamlıyon". Demek bilemezlerdi ne yapacaklarını, anladın mı! Hepten kaldıracaklardı. Kırcaali'nin camisi bir iki defa yakıldı. Yakanlar Bulgar gençleridir herhalde. Devlet izin vermezse camiye yakamaz. Emniyet, devlet tarafından izin vardı onlar ondan yaktılar herhalde öyle. Hâlâ da haremimi aldılar caminin, devlet haremsiz bıraktı camiye, hepten haremsiz. Eskiden pazara doğru, yarım dönüm yeri vardı ama devlet aldı. Kaldı. Haremsiz kaldı. [*Bulgaristan'da oğlunla aynı evde oturuyordun. Burada nasıl oturuyorsun?*] Yine aynı.

Beraber. Oğlum üst katta, ben alt katta. Evli ya şimdi, onlar ayrı aile. Biz iki ihtiyar kaldık. *[Şu anda Bulgaristan'da durum nasıl sence?]* Ben bayadır gitmedim. *[Peki takip ediyor musun Bulgaristan'daki olayları?]* Takip ediyorum. Gelenle gidenle konuşuyoruz. Bulgaristan'daki durumu biraz iyi anlatmıyorlar yani. *[Neden? Türklerin durumu mu iyi değil herkesin durumu mu iyi değil?]* Türklerin durumu iyi değil. Türklere iş verilmiyor. Kendi milletine iş veriyor. Bulduğu zaman iş kendi milletine veriyor. Ayrım yapıyor. *[Hâlâ ayırım oluyor mu?]* Hâlâ devam eder. E sonra kendi Bulgaristan yayın yapıyor tabi. Yayınlarda, yabacı yayınlarda dinledik burada. Bulgar yayınında. En yüksek emeği vercez diyor. Türkiye'den gelenlere en yüksek emeği vereceğiz ama gelecekte diyor, ben Bulgaristan'da kalcam diye bir imza atacak diyor. Türk vatandaşlığını bırakırsa, Ben Bulgar vatandaşım diye imza atarsa tüm dünyadan daha fazla emek vercem diyor. Demek bu hakikat tamamıyla kendine Bulgar arıyor. *[Peki diyelim ki Bulgaristan'da kalacağım diye gittin diyelim ki. Orda Türkçe ismini kullanabilir misin?]* Beş sene bir şey demez. Beş sene sonra çağırır, “Sen burada imza atmışsın kendine isim bul” derler. *[Güvenmiyorsunuz yani...]* Hayır. Güven yok. Güven olmaz. *[Bulgarlara mı güvenmiyorsun Bulgar hükümetine mi güvenmiyorsun?]* Bulgar hükümetine güvenemiyorum. Oradaki insanlar yapmazlar. Bunca yaşadık arasında burada kadına laf atan var, orada yok. Bir kişi kaldırıp kafasını bakmaz kadına. *[Peki günlük hayatta Türksünüz diye baskı yapan oldu mu?]* Hiç, hiç olmadı. Bütün blok Bulgar'dı, apartmanda oturuyorduk ya. Kötü lafını duymadım. *[Peki dini bayramlarda sizi kutlarlar mıydı?]* Kutlardı. Biz onlara kovaç getirirdik. Biz bayramlarda kovaç pişirirdik ya, polis gelirdi ayağınla yağı devirirdi. Karımın babası bayramda ağaca kurban asmış. O zaman polis gelmiş adını değiştirmede diye. “Aa demişler adını değiştirmemiş biz seni Bulgar yapmaya uğraşıyoruz, sen kurban kesiyorsun” Bulgarca. Almış götürmüşler. Sopa atmışlar. Adını niye değiştirmiyon demişler. Babası “adımı annem koydu” demiş “ben istemiyom” demiş. “Annen koydu, şimdi bir de biz koycaz” demişler. “Ben müsaade etmiyom Bulgar adı koymağa, ben yaşlıyım” demiş, bilmem ne demiş... Almışlar bastonu eline bastonla bastonla, bastonla bastonla. 75 yaşında adama. Saçlarından tutup da böyle çimentoya vurmuşlar. Eve geldi yattı. Üç ay sonra öldü. Bir tane Pomak polis varmış. Babama acıdığından kalemi vermiş eline “Attı, attı imzayı” demiş. “Söyle şimdi ne koyalım adını?” demişler. “Zordan koy benim adımı” demiş. “Ha tamam Yordan Yordan” demişler. Zorla koymuşlar adını. Babasının adı Yordan gider şimdi orda. *[Din ve Türkçe konuşmak mı yasaktı?]* 86–87 senesinde yasaktı din. Şimdi yasak değilmiş diye duyuyorum. Kaç kere ceza ödedim. Mesela sen beni tanıyorsun, yolda gördün “merhaba, nasılsın” dedin bana sen. Ben de “iyiyim oğlum, sen nasılsın” dedim. O anda şu kadar [küçük anlamında el işareti yapıyor] Bulgar kızı var. Ben ondan öyle bir şey hissetmedim. Hooop, yakamdan... “Şimdi gel şuraya sen. Angilizce konuştun sen ha..” Türkçe konuştun demiyor da angilizce konuştun diyor. Yabancı dil konuştun sen demek istiyor. Beş lef ceza. Ceza. Benimde o saatte elimde yok. Pazar gördüm geliyom. Beni aldılar götürdüler emniyete polislerin olduğu yere. Annaam, buradan kuyruk olmuş ta aşağı kadar. Dur böyle sıraya dediler ben durdum sıraya. Geldi bana sıra “ver” dedi “beş lef” dedi. Nasıl vereyim yok dedim adresimi aldı. Yazdı çizdi. Bir de eve yirmi milyon geldi beş milyonun yerine. O zaman çok paradı. Türkçe konuştum diye ceza aldım. Şimdi değilmiş, şimdi konuşurlarmış. *[Peki göç ederken zorlukla karşılaştınız mı?]* Valla, ben zanaatımı orda güzel işlediğimden emniyetin tabancalarına böyle su verirdim, sulardım. Beni güzel severlerdi beni

beğenirlerdi. Hakikat pasaportumu bile çıkarmaya razı gelmediler. Herhalde haber salmışlar beni geri döndürdüler yolda. Sonra başka yoldan, böyle arabalar falan, en öne geçirdiler Ama zorluk çıkarmadılar. Kalmam için engellik yaptılar. *[Türkiye'ye geldiğinizde zorluk çektiniz mi?]* Çekmedik. Türkiye'de bi zorluk çekmedik. İş yerim sigorta yapcam demişti, yapmamış. En büyük zorluk bu. *[Bulgaristan'a tekrar dönmeyi düşünüyor musunuz?]* Hayır. Hiç. Dönmem. *[Çocuklarınızın gitmesini istiyor musunuz?]* İstemiyorum. *[Çocuklarınız gidip geliyor mu?]* Eskiden gitti geldi. Evi var ya, evi yoklamaya gitti. Benim çift pasaportum yok. Çift vatandaş pasaportu çıkartanları bile ben iyi görmüyorum. Neden iyi görmüyorum, şimdi sen bir devletsin. Ben gidem orda konuşam orda oturam. Bura gelem burada konuşam oturam. Benim için öyle insan iyi insan değil bak. İki garılık gibi. Ya orda dursun Bulgaristan'da, ana baba gibi onu bilsin sevsin yaşasın yahut burada yaşasın. Bulgar devletine de iyi insan değil öyle insan, Türk devletine de iyi insan değil. Anladın mı! Ya Bulgaristan'da kalsın sevsin onu ana baba gibi Bulgar olsun ya Türkiye'de kalsın. *[Peki Bulgaristan'da Türk olarak yaşayamaz mı, illa ki Bulgar mı olması lazım?]* Bulgaristan'da kalırsan üç beş sene sonra Bulgar olur. Türk olamaz. Bursa'da akrabam vardı. Dediler Türkiye'de göç isteği var 77 senesinin sonunda. Sofya'ya gittim sordum. Böyle bir şey burada geçerli olacak mı diye. Dedi "Hayır Türkiye'yle böyle bir anlaşmamız yok" dedi. "Sizin" dedi "İç işleri bakanlığı var, oraya git sor" dedi. Oraya gittim sordum polisler yakaladı beni her iki taraftan. Korkuttular beni ben dedim böyle böyle yolladılar beni göç bürosu saldı beni dedim, göç olacak mı diye dedim. Biraz çekişme gibi bir şey oldu, "Sen Türkiye'ye inanma, Türkiye böyle yalancılık yapıyor, git işine bak" falan dediler. Öyle bir şeyler söylediler. Ben gerisin döndüm geldim eve 77'nin sonunda. *[Türkiye'ye gelmekten memnun musun mutlu musun?]* Türkiye'ye gelmekten memnunum. Ben orda, Bulgaristan'da elli seneden fazla durdum. 54 yaşında geldim buraya. E şimdi, burada daha iyi. Orda ömrümün sonun kadar bir daire zor aldım. O da evim yıkıldı da aldım. Burada on tane odam var şimdi. Güzel yani yaşamam iyi. İyi de vatan burada güzel de bazı bazı yaramaz insanlar Türkiye'nin iç işlerinde karıştıran yaramaz insanlar var. Zararlı insanlar var. *[Bulgaristan'da devlet daha mı dürüsttü, Türkiye'de mi daha dürüst?]* Türkiye'den dürüst olamaz Bulgaristan (Duraksıyor ve düşünüyor). Türkiye yetmiş milyon, toprağı nüfusu daha fazla. Bulgaristan daha iyi olamaz. *[Devlet ve insan olarak hangisi daha dürüst?]* Şimdi saatte, Türkiye daha dürüst. Eskiden demokrasi zamanında daha iyiydi Bulgaristan ama şimdi bir şey diyemeyeceğim ben on altı sene oldu geleli. *[Size yapılan baskıların sorumlusu kimdi?]* Jivkov'du. Ama asıl kumanda Rusya'da. *[Bulgaristan'ı özleyiyor musun hiç?]* Gidemiyorum ben. Özleşem de ne olur. Hep akrabalarımız var orda. *[Bağlantı var mı akrabalarla?]* Telefon konuşması var, arıyorlar. *[Gidip gelme?]* Gelmiyorlar. İstemiyorlar burasını. Oğlum, ağlanıyorlar Türkiye'den gidenler. Gözleri korkuyor. Maddi durumlardan. Kaç kere gelmeyi istediler korktular pahalılık var diye. "Siz gittiğinizde ucuzluk vardı şimdi pahalılık var" diye çekiniyorlar korkuyorlar. Aslında gelmek istiyorlar ama korkudan gelemiyorlar. Şimdi mesela bir arsa almak istesen dünya para, tuğla pahalandı her şey pahalandı. Nasıl yapsın? İş yok, işe girse iş yok. *[Peki Bulgaristan'daki iyi anılarınız aklınıza geliyor mu?]* Gene doğduğumuz yer, büyüdüğümüz yer. Demokrasi zamanındaki iyi şeyler aklımıza geliyor. Tarlalar toprağımız elimizdeyken iyiydi, güzeldi. *[Senin için vatan neresi?]* Benim için vatan burası. *[Bulgaristan senin için ne? Ne ifade ediyor?]* Ne ifade edebilir? Bulgaristan için bir şey konuşamam ben. Bulgaristan Bulgarların,



Türkiye Türklerin. Bu ifade eder başka ne olabilir. Geçici dünya. [*Sen kendini nasıl tanımlarsın, nasıl anlatırsın?*] Biz geldiğimiz yeri anarız yine. Bulgaristan göçmeni deriz. Zaten Türkiye’de de öyle diyorlar. Bazıları Bulgar diyor, Bulgar göçmeni diyor, biz orayı bitirdik. [*Türkiye’ye göçtüğünüzde buradaki yerlilerden bir tepki gördünüz mü?*] Görmedik, bir şey demediler. Manavkuyu’da da oturduk bir şey demediler. Yardım ederlerdi, acırlardı bize. Ev kiramızı öderlerdi, devlet ödedi. Manavkuyu’dan gider kiraları alırdık. Un, sabun her şey verdi devlet. [*Ne kadar süre kira verdi devlet?*] Gelir takip ederlerdi, sorarlardı. Bir buçuk sene verdi. Yine iyi insanlardan yardım gördük yani. [*Buradaki yerlilerden hiç rahatsız olduğunuz oldu mu?*] Yok. Bir şey demediler. Namusunla yaşayan iyi insana arka oluyor Türkiye. Ama iyi olmayan insan ne arka olacak, içiyor sıcıyor kumar oynuyor ne yardım yapacak Türkiye! [*Kurulan Bulgar pazarlarından Bulgaristan malları alıyor musunuz?*] Alan var da ben aldırmiyorum. Oranın malları, satılan gıdalar domuz etinlen karışık. [*Giyecek sabun falan?*] Hayır, hayır. Ordaki malların tabiatını biliyoruz, karıştırılıyor. [Teşekkür ediyoruz.]

[Mülakat bittikten sonra dahi, ısrarla, mülakatı yapan kişinin nereden geldiğimizi ve ne amaçla bu mülakatı gerçekleştirdiğimizi tekrar sordu. Her şeyi anlattığı için korktuğunu ifadede etti]

## Mülakat No: 2

C.K.

19 Mayıs 2006, Sarnıç. Kadın, evli, 40'lı yaşlarda, cafe işletiyor, konuşmaya çok istekli ve tedirginliği yok.

[*Bulgaristan'daki hayatınız nasıldı?*] Ben Bulgaristan'daki hayatımızı iki döneme böleyim. İsim değiştirme olayı olmadan önce, çok iyiydi derim; çünkü enflasyon sıfır. Yüz milyon maaşla her şeyini alabiliyorsun, araban dahi oluyordu. Yaşam çok iyiydi. Sonra bir değişiklikler oldu, benim siyasetle aram iyi değildir de o yüzden ne bileyim. Ama işte sonraki, '84 müydü '85 mi, isim değişikliğinden sonra her şeyine karışmaya başladılar; din, dil, giyim. Her şeyine karışıyorlardı. Benim annem 60 yaşındaydı, kadın şalvar dahi giyemiyordu. Yasaktı. Giyim, mesela feraceler vardı, onlardan giyemiyordun. Eşarplar bile baya bir tartışıldı. Yani her şeyinize karışılınca, şunu yapma, bunu giyme, dilinizi kullanmayın, bayramlarınızı kutlama diyince, her şeyinize karışınca bu sizin içinde iyi olmaz yani. Kurban bayramında kurban kesemedik. Kesiyorduk, şöyle, saklı maklı kesilmiştir belki. Ben pek hatırlamıyorum o dönemleri ama yasaktı. İsim değiştirme olduğu zaman ben 16–17 yaşında kızdım. Sonra Türkçe ismimi geri aldım. [*Çifte vatandaşlığınız var mı?*] Nasıl desem, ben hâlâ Türkiye'ye vatandaş olmadım. Ben geleli 14 sene oldu. Müracaat ettim, '94 sonunda ama hâlâ değilim yani. Hâlâ Bulgaristan vatandaşı sayılıyorum. [*Bulgaristan'a gidip geliyor musunuz?*] Bir defa gittim, nişan vardı. Gitmek istemiyorum çünkü yaşadığım yerlerin harabeye dönmüş olması yıkıyor. Hayat kalmamış. İnsan kalmamış, köy tamamen boşalmış. Ben, Koşukavak'ın köyünden geldim. [*Ailenizden bahseder misiniz biraz?*] Dört kişilik bir aileydik, anne-baba ve abim vardı. Annem çalışıyordu, bir okulda hademe olarak. Babam da tekese, nasıl anlatayım [*Kooperatif*] kooperatifte, devletin kooperatifinde, zaten o dönemde her şey devletindi, çalışıyordu. O zaman her şey devlete aitti, şimdi kalmamış. He şey özelleştirilmiş. İyiydi. Benim annem-babam her sene tatile gidiyorlardı. Denize, ılıcalara. Herkesin durumu da iyi sayılırdı. Kimi zengin kimi fakir gibi şeyler yoktu. Herkes aynı yaşam şeyine sahipti. Zaten evin varsa, köyde de yaşıyorsan zorluk çekmiyordun, iyiydi her şey. [*Bulgaristan'da hangi okulları okudunuz?*] Ben lise okudum. Anaokuluna gittim. Sekizinci sınıfa kadar bir zaten. Türk Okulu diye bir şey yoktu orda, sadece haftada bir ders Türkçe okutuluyordu. Sonra o da kalktı zaten. Yabancı olarak Fransızca, Rusça vardı. Bir de Almanca vardı. hâlâ Bulgarca konuşurum, ama Rusça zor gibi ama hatırlarım hemen. [*Göç etmeye nasıl karar verdiniz?*] Ben kendim karar verdim (Gülüyor). Çünkü '38'de mi '52'de mi ne bir göç olayı olmuş. Göç dediysem, herkes eşyasını toplamış gitmiş. Benim dedem yoksullukla büyümüş. Çok rezalet çekmiş. Ahırlarda yaşamış, evi olmamış. O zamanlar bir oda yapmış kendine, onu bırakıp da gelmemiş. '52'de gelmemiş. '78'de bir daha göç olmuş; o zaman babam kendini yeni toplamış, gelmemiş. Cesaret edip gelememiş. Ben dedim, şimdi, çocuklarım için gitcem. Babam dedi, başka ülkeye git, en azından daha iyi. Fransa'ya falan git, dedi. Çünkü o zamanlar bizim ordan başka ülkeye gidiyorlardı. Yani en azından daha çok para kazanırsın falan. Ben o zaman evliydim, 24 yaşındaydım, eviydim. O zaman oranın şartları onu gerektiriyordu, 18–19 yaşında evleniyordun. Annemi de getirdim. Babam orda kaldı. Abim, benim daha önce gelmişti İstanbul'a. Annemi getirdim, onun yanına bıraktım. Kendim de buraya geldim. [*Neden*

*İzmir'e geldiniz?]* Benim kayınvalidemle kayınpederim buradaydı. Vizeye beraber girdik ama iki ayrı şey gibi. Onlara verildi, bize verilmedi. Onlar '90'da geldi. Biz '92' de. Geldik İstanbul'a, akraba ziyareti. Sonra direk İzmir. Kayınvalidemle kayınpederin yanına geldim. *[Geldikten sonra, işsiz kaldınız mı?]* Kalmadım. Bir konfeksiyona girdim. O zaman oturumumuz yoktu, pasaportlarla problem vardı falan. İki sene çalıştım. Sonra başka bir işe aktarıldım falan. Rahat iş bulabildim, istediğim gibi iş bulamadım. Konfeksiyonlar biraz yorucu, daha ağır. Ben Bulgaristan'da ayakkabı fabrikasında kalite kontrolcüyüm. Yani kalite kontrolcü de buradaki gibi değil. Sorumlu olarak kaliteden. Burada kaliteye pek önem verilmiyor. Orda garanti veriyordun. Bir ayakkabının iki veya üç yıl garantisi oluyordu. Burada bir ayakkabı iki ay bile dayanmıyor. *[Bulgaristan'daki eğitim ve iş tecrübeniz burada size yarar sağladı mı?]* Bana pek yaramadı. Neden, çünkü benim hâlâ kimliğim olmadığı için bir devlet dairesine, bir işe giremedim. Ama olanlara çok oldu lise mezunu çok bulunmuyordu geldiğimiz zamanlar hele bayan olarak yapacağınız çok bir şey yoktu. Ben orda da ayakkabı fabrikasında çalışıyordum. Lisede de ayakkabı üzerine okudum. Burada da diyorum ama gülüyorlar, ayakkabı üzerine okumak ne olur diye. Orda vardı. Bir meslek edinsekten mutlaka okuman gerekiyor. En azından pratik olarak göreceksin. Burada mesela, 16–17 yaşında çalışıyorlar. Orda önce okuyca, bitircen. Ondan sonra. *[Neden Göç etmeye karar verdiniz?]* Valla yaşadıklarımızdan sonra kalmak istemezdik. Baskılar, isim değiştirmeler, her şeye müdahale etmeler. Çok kötü bir günler geçiriyorduk da. Jandarma demeyeyim de polis tarafından yapılan baskılar. Baskı yapılıyordu, mesela geliyorlar silahlı, seni vurmasalar bile o silahı görünce korkuyorsun. Bir de orda polis diyince çok daha fazla korkuyorsun, en azından devlet memuru olarak görüyorsun, polis olarak çok daha farklı görüyorsun. Bir korku vardı, burada maalesef polisten korkmuyoruz (gülüyor). *[Bu iyi mi?]* İyi değil. Buradaki iyi değil. Neden, çünkü en azından çok tutarlı yaşıyor orada. İsteyen herkes istediğini bıçaklayabiliyor, vurabiliyor. Ne bileyim, komplolar yaşıyor, öldürülüyor adamlar. Bu orda pek fazla yaşanan bir şey değildir. Şimdi bilmem ama o dönem evet, orası daha güvenliydi. Kimsede ruhsatlı olsun olmasın tabanca bulunmaz. Kaleşnikof ya da atıyorum bilmem neler bulamazsın. Orada öyleydi. *[Türkiye'ye göçtükten sonra aile hayatınızda, düzeninizde bir değişiklik oldu mu?]* Valla ben memnunum yaşantımdan. Şu an bakmayın işimden dolayı aileme fazla şey yapamıyorum ama memnunum. Orda olsaydım daha farklı olurdu. Eşimin ailesiyle yaşıyoruz ama aynı evde yaşamıyoruz. İlk geldiğimizdeki gibi değil canım; o zamanlar ayrı kira ödemeyelim, ayrı mutfığa para harcamayalım, ekonomik olsun diye, evimizi çabuk yapalım diye beraber oturduk. Bir de bizim orda hiç kimse kirada oturmadığı için kirada oturmayı, bir nevi çok şey gördü, ayrı masraf. Çünkü oraya verceğime diyor, evime yatırırım. Bir odam olur. Bir çatı altında yaşayınca her şeyden tasarruf yapıyorsun. Mutfığı bile aynı kullandığın için ondan bile tasarruf yapıyorsun. Ve onlar birike birike, bu evler oldu böyle. Buradaki evi çalışıp biriktirerek yaptık. Bulgaristan'dan ben valize geldim. Hiçbir şeyimi getiremedim. Buradaki kadar lüks olmasa da bir evde olan her şey vardı. Arabam yoktu, daha yeni evliydim. 2–3 yıllık falan. *[Bulgaristan'da malınız mülkünüz kaldı mı?]* Mal mülk yoktu zaten. Orda ne vardı, ev vardı. Bir evde iki aile oturuyorsun. Buradaki gibi herkes dairesini çekip yan tarafa, oturmuyor. Orda öyleydi. Ya da iki kat bir evde bir odada kayınpeder-kayınvalide kalıyor, bir odada kızlar kalıyor falan öyleydi. Burada öyle değil. Şimdi artık öyle değil. Herkes rahatına daha düşkün, rahatını arıyon artık,

çünkü yaşanmış olan sıkıntılar az değil yani. *[Türkiye'ye göç ettikten sonra zorluk çektiniz mi?]* zorluk çekildi. Çocuğum 2,5 yaşında geldi. Onu kayınvalideme bıraktım, ben konfeksiyonda çalıştım. Ama benim cumartesi-pazarım olmuyordu. Akşamları geç oluyordu. Çocuğuma ayıracak zamanım olmuyordu. Zaten konfeksiyonda çalıştım, pek bir şey vermiyor. Ordaki de üretim işiydi ama orda çalışma saatleri 8-5'ti. O daha rahat, hafta sonlarımız oluyordu. *[İş yaşamında Türk ve Bulgarlar arasında ayırım oluyor muydu?]* 120 leva asgari ücretti. Doktora, mühendissen çok az fark, yüksek maaş alıyordun. Öyle Türk Bulgar ayırım olayı olmuyordu. Ama ne oluyor, tütün ekiliyordu. O tütünü bizden başkası yapmıyordu desem yeri vardır. 8-5 çalışıyoruz ya, az geliyor mutlaka çalışacağız. Ondan sonrada tütün yapıyorduk. Çalışmayı seviyoruz. *[Bu konuda yerlilerle aranızda bir fark olduğunu düşünüyor musunuz?]* Bir farklılık nasıl oldu, yeri geldiğinde bayanları çalıştırmıyorlardı. Şimdi pek fazla kalmadı, ayırım yapamam ama ilk geldiğim zamanlar bayanlar pek çalışmıyordu. Bunu 90 ya da 85 yıllarında düşünün, pek yerli bayanlar çalışmazdı yanımda benim. Bunu kötü olarak görüyorlardı. Ben mesela meydanda iniyordum, eve giderken karanlık oluyordu. Kahvenin önünden geçerken kötü bakıyorlardı. O saatte bir bayanın dışarıda ne işi var gibilerden. *[Türkiye'ye göç ettikten sonra, yerlilerden herhangi bir tepki aldınız mı?]* Kötü bir şeyler yaşanmadı. Ama işte dediğim gibi, bir bayanın çalışması onları rahatsız ediyordu. Ben burayı 3,5 yıldır çalıştırıyorum. Böyle bir yerde nasıl bayan çalışır düşüncesi de var onlarda. Burada, çevrede, duydum yani. *[Peki, en sık kimlerle görüşüyorsunuz?]* Kimseyle desem. Çünkü çalışıyorum ben. *[Sıkışık bir duruma düşseniz kimlerden yardım istersiniz?]* Ailem var. Abim var, ona danışırım. Genelde aileyle. *[Yerlilerle ilişkileriniz nasıl?]* Bir şey yok, bir sorun yok. Ama oğlumun çok çok iyi.(Gülüyor yine) *[Oğlunuzun, ileride Sarnıç'ta yaşamasını ister misini?]* İsterim. Yanımda kalsın. *[Tekrar Bulgaristan'a dönecek olursak, yaşadığınız yerdeki Bulgarlardan tepki görüyor muydunuz?]* Yaşadığımız yerde Bulgar yoktu. Benim okuduğum yerde vardı, onlar biraz daha milliyetçi. Zaten orda 'kötü Türk' diyorlardı, buraya geldik 'Bulgar' olduk. Ben bunu anlayamadım.(Gülmeye devam ediyor) Buradakiler bize Bulgar dedi. *[Peki, siz kendinizi yaşadıklarınıza bakarak, nasıl isimlendiriyorsunuz?]* Türküm, ben kendimi her zaman Türk olarak gördüm. Bulgar göçmeniyim, inkâr edemem. Bulgaristan'da doğdum büyüdüm. Türk bayrağının altında yaşamak için geldim, burada da ölmek isterim. Bulgaristan'da zaten bir görümcem var, düğününe gidicem kısmetse, mecburiyetten (alaycı bir gülümseme) ama yapacak bir şey yok. Orda kimsem kalmadı zaten. *[Bulgaristan'da olan biteni takip ediyor musunuz?]* Yok, öyle şeylerle işim olmaz benim. Ben kendim için yaşarım, kendimi bilirim, başkası beni ilgilendirmez. *[Bulgaristan, Avrupa Birliği'ne girecek; Bulgar pasaportunuzu bir avantaj olarak görüyor musunuz?]* Benim Bulgar pasaportum var. Ben düşünmüyorum, oğlum da göndermeyi düşünmüyorum. Ama kendi düşünüyorsa, bilmiyorum. Çocuklar dinler mi dinlemez mi bilmiyorum, ki dinlemez. *[Türkiye'de yeni bir hayat kurarken yaşadığınız zorlukların sebebi neydi sizce?]* Parasızlıktı, başka bir şey değildi. Devlet daha önce gelen muhacirlere falan yardım etmiş. Bize olmadı. Ben hiçbir yardım görmedim. Ama 89'da gelenlere yardım etmişler. Ben artık kessem, müşteriler geliyor. *[Son bir soru, göç etmenizdeki en büyük sebep nedir]* Daha öncede söyledim ya yapılan baskılar. Ya şimdi sebep olarak o, ama şunu da söyleyeyim, Türkiye kapıları açıp baskı olmasa da gelirdim yani. *[Bulgaristan'a nasıl yerleşmişsiniz?]* Valla Konya'dan gitmişiz diyorlar ama ben bir şey diyemem. Pek konuşulmazdı. Dedem falan orda büyümüş ama onların

babasından falan hep ölü olarak bahsedildiği için bilmiyorum. Anne tarafından Çanakkale’de şehit düşmüşler. Geçen gün annem Çanakkale şehitliğinde aramış, ama büyük olduğu için bulamamış. Bu da ayrı konu (İnanmaz bir Gülüş). [*Çok teşekkürler zamanınızı aldım*]

### Mülakat No: 3

#### K.A.T.

20 Mayıs 2006, Sarnıç. Erkek, yaşlı, bahçede bağ yaprağı demetliyor. Mülakat yapmak konusunda çekingen. Konuşmak istemeğini belirtmesine rağmen, soru sorulduğunda ayrıntılı cevaplar verdi.

*[Eğitimin nedir, kaçta kadar okudun amca? ]*

1954-55'de 7'yi bitirdim. 7'yi bitiren öğretmen oluyordu. 8 sonra çıktı. Bizim zamanımızda 7'ye kadar okuyorduk, sonra bitiriyorduk. Ben Türk okuluna gittim. Ben Kuran'a da gittim. Ben 41 doğumluyum. Şimdi 65 yaşındayım. Yani 10 yaşındaymışım; Kuran'a o zaman gittim. O zaman vardı, köy hocalarımız vardı, bilmem ne vardı.

*[Bulgaristan'da nerede yaşıyordunuz?] Kırcaali. Koşukavak'ın içindeydim. 30 senelik elektrikçiyim ben. Emeğim var benim, Bulgaristan'da. 1964'de başladım, 1989'da bıraktım geldim. Burada yedi sene Marlboro'da çalıştım, emekliyim. [Bulgaristan'daki haklarınızı Türkiye'ye aktarabildiniz mi?] Emekliliğim ordan geliyor. Hanımın da var. Otuz sene işim var orda benim. Haklarımız az çok verdiler, çalışmışım, gönderiyorlar. Ayda 50-60 Euro. Olsun, yeter bereket. Her ay geliyor, bazen kesintimiz oluyor. Altı ayda bir ölü müyüz, sağ mıyız diye mektup gönderiyoruz. Öldükten sonra kesecekler maaşı. [Türkiye'ye neden geldiniz?] Vatanım diye, bayrağım diye geldim. Bize eziyet ettiler zamanında. İsimlerimizi değiştirdiler, gâvur isimleriyle. İsmimi sonra geri aldım. Çifte vatandaşım şimdi. Kurbanı, Türkçe konuşmayı, cenaze namazı kılmayı yasakladılar. Şimdi serbest de her şey, bir zamanda öyle dönem geçti. [Neden böyle bir şey yaptılar sizce?] Neden? Rus'un kumandasından. Ne bileyim neden? Devletle Allah'ın işine karışılmaz derler; biz kaçtık maçtık. [Kaçarak mı geldiniz?] Biz sınır dışıyız. 84 senesinde evlerimize baskın oldu. Köyden köye. Dört beş sene durmuşuz gene gâvur adıyla. Adım Emin, Emyl yaptılar. Evde kullanmıyorduk o isimleri; karım Bulgarca bilmez. Ama ben bilirim gavurca. Ben elektrikçiyim ya Bulgarların arasında çok çalıştım. Köyde Türklerin arasında yaşıyorduk, karım bilmez. Bizim köyde hiç Bulgar yoktu; şehirde vardı, Kırcaali'de. [Bulgarlarla aranız nasıldı?] İyiydi be. Bir şey yapmazlardı, bir şey yoktu. Komünistti onlar. İtersen on sene sen buradan geç bir bakamazdı bile onlar. Bir kız gezsün Türkiye çapını gözünün altında kaşın var diyemezler; desinler hemen sıkı. Bir kıza takılsın biri, yirmi sen mapus. Burada öldürüyorlar, kaldırıyorlar, bir şey yok. Bulgaristan'da olmazdı böyle şeyler; şimdi oluyor. Orası da bozuldu. Rahattı bizim zamanımızda. İsim meselesi oldu, kin kaptık. Kin kaptık yani. [İsim meselesi olmasa Türkiye'ye gelmeyi düşünmüyordunuz yani?] Ben, kendimi bildim bileli burayı özlerdim. Gidelim, vatanımıza gidelim. Salmazdı ki gâvur! Ama ben devamlı istiyordum Türkiye'yi. Ama hiç gelip gitmedim. Bizden gelen giden oluyordu. Baskılar olmasa da Türkiye'ye yine gelecektim ben. Türkiye, Türkiye. İlerde ne olacak ne olmayacak. Bunlar hâlâ kin bağlar bize; Yunan'da bunlarda Türk'ün düşmanı. Beş yüz, altı yüz sene çekmişler sözde, bizim Osmanlı idaresinden. Bunu devamlı söylerlerdi yani, daha mı çekecez! Bize Türkin derlerdi. Türkin, burada da gâvur diyorlar. [Nasıl oldu şimdi bu iş] Gâvur diyorlar, gâvurdan gelmeyiz ya. Orda*

Türkin burada gavur. hâlâ bu kelimeleri konuşuyorlar. İş yerinde, sağda solda. Yerliler. Biz dilimiz, dinimizi korumak için gedik. Çoluğumuzu çocuğumuzu korumaya geldik. Biz yaşlandık; oğlumuz, uşağımız, torunlarımız... *[Nasıl göç ettiniz? Nasıl karar verdiniz?]* Zaten onlar uygulama yaptılar. Silahlan falan değil; bazılarının karşı gelmeleri bilmem ne oldu. Belen'de yatan ne oldu; ben yatmadım, onları silahlan çıkardılar. Gelirken evin eşyasını getirdik; biraz biraz getirdikte hepsini getirmediğim ya. Evim, malım mülküm vardı; onlar duruyor orda, köyde. Beş senede bir kere gidiyorum Bulgaristan'a. Piriştina'da akrabalar var, orya gidiyorum. Ev göçüyor, tımarsız ev durur mu, kiremitlen yapılmış, beton değil, durur mu! *[Şu an oturduğunuz evi nasıl yaptınız?]* Alın teriyle. Çoluk, çocuk, gelin hep beraber çalıştık, yaptık. Bulgaristan'dan kuruş getirmediğim. Bir sene yardım etti devlet bize. İzmir'e geldiğimizde Yeşilova'da oturduk. Kira tuttuk. Üç sene kaldık kirada. Devlet un mun verdi öyle yardım etti. Allah bin kere razı olsun iki devletten de, orada da yaşadık, burada da (bir şeylerden çekiniyor). *[Ama orada bazı şeyler yaşamışsınız, zorluk çekmişsiniz]* Ya çekilse de bir zamandı o öyle bir dönem geçti. Şimdi şükür Allaha. *[Bulgaristan seçimlerinde oy kullanıyor musunuz?]* Yok, ben kullanmıyorum. İşim gereği vaktim yok. Çalışıyorum ben. Rastgelmedim; buraya gelirlermiş, Bornova'ya, Sarnıç'a gelirlermiş de. Ben gitmedim. *[Göç ettiğinizde ilk olarak nereye gittiniz?]* İzmir'e geldim. Çanakkale'den buraya geldim. Akrabam vardı benim; akrabamın yanına geldim. Yirmi, yirmi beş gün akrabada durduk. Sonra kira tuttuk. *[O dönemde işsiz kaldınız mı?]* Kalmadım ya. Ne işsiz kalıcam. Bekçilik yaptım. İlk gelir gelmez, on beş gün içinde İZELTAŞ'a girdim. Farikalara, beş kişi oraya, on kişi buraya devlet yardımıyla girdik. Dört kişi çalıştık karım, gelin, oğlum. Onlar yemişte çalıştılar. Hep beraber göçtük zaten. Bizde, orda, ayrı oturmak yoktu. Beraber oturuyorduk. Şimdi gene böyle oturuyoruz (aynı bina içinde, farklı dairelerde) aynı yiyoruz. Bulgaristan'da gelin, oğlanlar bir arada yaşıyorduk. Bizim büyüklerimiz ayrı yaşıyordu ama onlar yakındı. Onların yanında gelin vardı, küçük vardı. Bizde büyük olan evde ayrılır; küçük olan ananın baban yanında kalır. Buraya geldiğimizde Bursa'da ablam vardı. Damadın orda akrabaları vardı, oraya gitti. Kimin nerde yakın akrabası varsa oraya gitti. Bizim burada vardı, buraya geldik. Destek oldu herkes birbirine.

.....Geldik buraya Bulgarlar pişman oldu ama geç oldu. Türkler tarlasında, tütününde, bağında, bahçesinde, yolunda, askerlik. Bizi çalıştırdılar orda, askerlik buradaki gibi değil ki. Benim mesleğim elektirikçilikti. Her şey şehre, pazara köylerden giderdi. Bulgarları biz besliyorduk. *[Burada, Sarnıç'ta, oturanlar göçmen mi yerli mi?]* Göçmen de var, yerli de var. *[Yerlilerle aranız nasıl?]* İyi. Kötülük görmez kimseden. İş yerlerinde göçmeniz diye laf söylüyorlar. Burası iyi. Çocuklar da otursunlar burada, paraları olursa gitsinler zengin yere. Daire alsınlar. İstemezlerse otursunlar. Burada çalışıyorlar. Tır şoförü. Yedi sene Ege Seramikte çalıştı. Oda gelince iş buldu. *[Peki, devletle bir işiniz olduğunda, Bulgar devleti ile mi işler daha kolay oluyordu yoksa Türk devleti ile mi?]* Burada daha iyi. Vatan be, vatan! Bayrağın var ya ondan. Dilinle anlaşabilirsin güzelce. Bulgaristan'da ben anlaşıyordum da karım anlaşıyordu; onlar anlaşıyordu. Gençler Bulgarca bilir, çünkü hep Bulgarca okudular. Bizim dönemimizde başladılar azar azar matematik falan Bulgarcaya çıkardılar. *[Peki, sizin kökeniniz nereye dayanıyor? Bulgaristan'a nasıl gitmişsiniz? Ailenden bahsetsene biraz]* Bizim kökenimiz Konya'ya dayanıyor. Dedelerimin dedelerinin dedesi ta. Kaç

sene geçmiş. Bizim mezarlıklarımız orda. Burada yoktur bizim mezarlığımız. Onların mezarı ayrıydı, bizim ayrıydı. Yoktu yle kız alıp vermek. ingenesi var, Pomak'ı var, Boşnak'ı var, Ermenisi var. Orda da bin bir çeşit millet var. Onlar ıraktı. İş icabı konuşurduk Bulgar'la. *[Burada kimlerle görüşüyorsunuz?]* Kendi akrabaları var komşun var. Göçmenler de var yerliler de var. Alıp veririz, bir kötülüklerini görmeyiz ki. *[Teşekkürler.]*

(Bir ara kızları geliyor ve o da tedirgin davranıyor.)



## Mülakat No: 4

T.L.

20 Mayıs 2006, Sarnıç. Kadın, yaşlı ve biraz çekingen.

[Kaç yılında Türkiye'ye göçtünüz?] 92'de geldim ben. [Kaç yaşındasınız?] 65. 51 yaşında Türkiye'ye geldik. Cebel'den geldik. Tütünde çalışıyorduk. Oğlumuzlan, uşağımızlan çalışıyorduk. [Hangi okulları okudunuz?] Ne bileyim, bir iki sene okuduk. Dördüncü sınıfa kadar. Eskiden zorunlu yoktu. Bulgarca bilmem ben. [Sınır dışı mı edildiniz?] On beş günlük vizeyle geldik. Bir daha da kaldık, gitmedik. Turist vizesi alan oldu. Biz asıl turist vizesiyle geldik. Döndürcek oldular, gitmedik. [Kimlerle yaşıyordunuz Bulgaristan'da?] Çocuklarla, kendi çocuklarımızla. Ben bir gelin aldım, kızlar da evlendiler kocaya gittilerdi. Kimlerle yaşayacağız işte, evlatlarımızla kendi evimizde yaşardık işte. Kimi dana satardık, kimi tütün çıkarırdık öyle yaşardık. [Çocuklarınızla beraber mi göçtünüz?] Göçtük ama parça parça. Evvela oğlanla gelini aldı da geldi benim adam. Arkadan bir ay sonra ben geldim. Bir kızımın kocası öldü, yetimlen kaldı. Benden üç gün evvel o geldi. Bir kızım bir kere geldi, geri döndü. Bir kerede geçirmediler bizi. Çıplak geldik, sırtımızdakiyle. Bavullar da kaldı; Bulgar verdi, Türk vermedi. [Oradaki malınızı mülkünüzü ne yaptınız?] Duruyorlar. İçinde kendi akrabalarımız var. [O mallardan geliriniz var mı?] Gelir melir yok. Bulgaristan'dan emekli paramız var, o geliyor. Ellişer milyon emeklilik parası veriyorlar, Bulgaristan'dan gelenlere. Elli, altmış, seksenden yukarı alan yok. Başka bir hakka sahip olamadık. Bıraktık, geldik. [Turist vizesiyle Türkiye'ye girdikten sonra ne yaptınız?] Bandırma'daydık. Benim kocaman kız, en kocamanı, benden üç sene evveli varmıştı. Biz de onun yanına sığındık işte. İyi kötü hepimiz, cümbür cemaat, bir göz odada durduk. On bir kişi üç ay mı dört ay mı koca kızın yanında durduk. Kimi duvarlarda dayalı mı uyumadık; baya zorluklar gördük. Sonra kiraya çıktık da biraz rahatladık. [Yardım alabildiniz mi devletten?] Hayır, hiç yardım almadık. Yalnız ramazan ayında hayırseverler muhtara getirirlerdi de muhtar verirdi. [İzmir'e nasıl yerleştiniz?] İzmir'e misafirliğe geldik. Akrabaların yanına. Gaziemir'e geldik. Akrabalar ordan arsa almışlar. Ben dedim adama sen git ordan sen de arsa al. Evvela hiç canım istemedi Bandırmada durmak. Hiç kimselerle uzlaşamadık, bilemedik. Yakınlaşamadık. Orda durmayı canım istemedi. Adam dönmüş bu arsaları almış. 15 senedir. Dört tane ama bir benim, biri kızımın, biri öbür kızımın falan. Beraberiz yani. Ordan bir şey getiremedik, burada çalışıp da aldık buraları. [Bulgaristan'a gidiyor musunuz?] Biz emekli paralarımızı buraya getirtmedik de sene de bir kere gidiyoruz, adamlar biz. Toplanan emekli paralarını alıyoruz. Adam daha bu sene girdi, ben alırdım. Beş çocuğu olana Bulgar para veriyordu. Ben alırdım, adam almazdı. Adam bu sene girdi. [Türkiye'ye geldikten sonra iş problemi yaşadınız mı?] İşsizlik yaşamaz mıyız oğlum, yaşadık. Turist olarak geldiğimizden çoğu işlere almadılar. Kimliklerimizi sekiz senede mi dokuz senede mi ne aldık. Üç, dört sene geçince oturma iznini aldık. Oturma izniyle oturduk, şimdi kimliklerimizi aldık. [Turist vizesiyle geldiğinizde, sizi geri göndermek isteyenler kimlerdi?] Muhtardı, muhtar yaptı. Gidin, dedi. Sizi gözüm görmesin, dedi. Ben görmeyeyim de nere giderseniz gidin dedi. Kendi başını derde sokarmışız. Ondan sonra sigortalı işe başlayabildi. [Bulgaristan'dan göçmeyi istemenizin sebebi neydi?] Niye işte, milletimizin yanına gelmeyi istedik. İsimlerimizi

geri aldıktan sonra geldik. İsmimizi geri aldık. Alanlar aldı, almayanlar kaldı işte. O zamana kadar zulmümüz yoktu bizim. Çalışır yerdik. *[Cebel'de Bulgarlar var mıydı?]* Vardı ama biz ikinci adları aldıktan sonra hepsi kaçtılar Sofya tarafına. Ad değişimine kadar iyiydi bizim hayatımız. Yalnız Tekeseydi. Senin tarlanı ben işlerdim, benim tarlamı sen işlerdin. Yani zengin fakara bir olduydu. Ama ad değişimi başlayınca da bize baya zulüm gösterdiydi. O zaman camileri kapadı, yasakladı camileri. Tarlalarda namaz kılacak olsak, çukurcuklarda kıldık. Meydan'da kılamazdık. Mevlit okutamazdık. *[Cezası mı vardı?]* Toplayıp götürüyor, cezayı ne yapacan sen! Şalvara para cezası verirlerdi de öyle mevlitte falan, sünnette baya bir gençlerimizi götürdüler. Hapis götürdüler. Kadın madın demediler, hepsini toplayıp götürdüler. Bizde hapis yatan olmadı. Ablamın çocuğunu çok dövdüler ad değişiminde. Heç için de olsa, dövdüler. Abimi Cebel'in içinde işe giderken dövmüşler, düzelemedi de. Sakat kaldı. Ad değişiminde bizim Türkleri götürdülerdi, zorla hep. *[Ad değişiminden önce de Türkiye'ye gelip gidiyor muydunuz?]* Yok. O zaman gelip gitme yoktu. Ablam 51'de geldi. Ablamı 21 senede gördüm. Oda pasaportla geldi. Mestanlı'ya götürürdük, yazdırırdık kaç gün kalacaksa. Yazdıklarından bir saat fazla tutmazlardı. *[Bu zulümler olmasaydı da Türkiye'ye göçmeyi düşünür müydünüz?]* Göçmeyi düşünürdük. Ta eskiden bir kere biz pasaport çıkartıydık, 68'de. Gelmeyi istediydik. 51'de gelen ablam vardı, istek yapmadı bize. Kaç sene o pasaport elimizde durdu, parasını ödedik. Ablam istek yapaydı, o zaman gelebileceydik. Üç sene pasaport durdu elimizde. Üç sene sonra karakola teslim ettik pasaportumuzu. *[Bandırma'da yine göçmenlerin olduğu bir mahallede mi oturdunuz?]* Yok, yok. Yerliydi hepsi. Yerlilerle amma çok iyi anlaştık. Bize hiç kötülük yapan olmadı Allah'a şükür. Ama o zaman kanunlan geri döndürme vardı. Biz de muhtarlar yakındık. Ben bu evde dururdum, muhtar karşı evde. Benim gözümün karşısında gidin de nere giderseniz gidin. Biz de gitmedik ama af geldi geri dönmek için. Ondan sonra konuşur olduk muhtarlar da. Kaçak olarak olduğumuz için muhtar istemiyordu. Burada da yerlilerle bir şeyimiz yok. Hep komşularla iyiyiz. Kızımın kocası yerli. Gelinimizde var yerli, ne bileyim kaynaştık. Ben üç senedir buradayım, kızlar dördü bitirecek. Bandırma'da canımız sıkıldı orada, kalsaydık orda çok muhacir yok. Orda insanlarla tez anlaşamadık. Ondan sonra buradan Bandırma'ya canım dönmek istemedi amma zati bura evi yaptık, geldik. *[Türkiye ile Bulgaristan arasına nasıl bir fark var?]* Orda hayatımız iyiydi, tekeseydi. Burada da her şeye rahat alıştık. Benim kızım var, bu bayrağa hasta. Bayrağa sarılıyor. Şehit cenazesi getirmişler, bir baktık bu bayrağa sarılmış en önde gidiyor. *[Günlük yaşamda ya da iş yaşamında göçmen olduğunuz için sıkıntı yaşıyor musunuz?]* Hiç, hiç, hiç. Göçmen olduğumuz için daha böyle iş veriyorlar. Bunlar çok çalışıyor diye daha iyi şey yapıyorlar. *[Bulgaristan'a gidiyor musunuz?]* Akriba ziyaretine gidiyoruz. Bizim pasaportlarımız var yurt dışı için beş yıllık. Beş yılda bir onları değiştiriyoruz. Çifte vatandaşlığımız var. *[Gittiğinizde Türk mü yoksa Bulgar isimlerinizi kullanıyorsunuz?]* Türk, Türk. Bulgar'ın çenesi kapandı. *[Şimdi nasıl davranıyorlar Türklere?]* Şimdi iyi. Komünist rejim değişti. *[Neden böyle uygulamalar yaptılar sizce?]* Biz de bilmiyoruz ki. Evvela Çingeneleri değiştirmeye başladılar. Ondan sonra neymiş, Pomaklarla evlilik varmış. Onları değiştirmeye başladılar. Ondan sonra düzara bastılar dumanı. Çok korkulu yaşadık o zaman. *[Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?]* Biz Türk'üz. Has Türk biziz. Bak, temiz Türk'üz biz. Bize seviyoruz yani, bayrağımızı. Bayrağın altı başka gene. Biz karamandan göçmüşüz, hem babamın soyunda, hem anamın soyunda Arabistan'da şehit

düşmüş. Biz hasız. Bir Bulgar vardı birde biz vardık, biz onlarla kız alıp vermezdik. Ben Bulgaristan'da hiçbir yere gezmeğe gidemezdim, Bulgarca bilmemeyle. Hasta olduğumda hastanede yatamadım; ad değiştirmede Bulgarca bilmeyenleri hastanede döverlerdi de. Gidemedim hastaneye dövecekler diye. Keşke diyom şimdi de gitseydim, belki düzelirdim. Hasta kaldım şimdi. Ad değişiminde, ondan önce yoktu. Ayrım yoktu aramızda, gayet iyi geçiniyorduk. Köylük yerlerdeydik biz, olduğumuz yerde Bulgar olmadığı için Bulgarca bilemezdik biz. Orda örf adetlerimize burdan daha bağlıydık. Burada da varda ne bileyim, yöresel şeylerimize biz daha bir bağlıydık.

## Mülakat No: 5

S.A.

20 Mayıs 2006, Sarnıç. Dinç bir adam Belene’de yatmış, korkusuz ve rahat konuşuyor.

[Kaç Yaşındasınız?] 60. ‘89. zorunlu göç. Sürülme göç. Ben önce damatla kızı gönderdim. Ben Belene’den çıktıktan sonra istedim hemen sınır dışı yapsınlar. Ama oğlan asker. Oğlanı nasıl kaçıracağım? Gittim askerden buna bir hafta izin aldım. Everecem falan diye. Onu da sakladım böyle dere boyuna. Biliyorlar benim sınır dışı çıkacağımı. Ben dedim çıkacağım, oğlanı kodum oraya. Dedim ben çıkacağım, tamam dediler verdiler pasaportu, devam et dediler. Devam ettik, onu gelirken yoldan aldık, arabaya sakladık. Pazar gününe kadar izinli, Pazar günü askerde olması gerekir; fakat yolda haftalarca bekleniyor. Su, tuvalet, falan... Rezalet yani. Yolda bir Bulgar’ı gördüm, kaçak girmem lazım içeri. Kestirme yoldan girmem lazım. İyi ben seni götürürüm, beş yüz levanı alırım dedi. Beş yüze kim bakıyor o zamanda, çocuk içerde. Neyse Allah razı olsun yine. Aldı bizi, dağ tepe dağ tepe sınıra getirdi. Kendi arabamla. Pazar sabah geldik. O zaman giremesek, hemen öğleden sonra araştırma olacak oğlana. Girdik, bagajları taşıyoruz. Başladılar sormağa polisler sınırı geçtikten sonra. Türk polisi. “Niye geldin?” Yani isimleri anlatıyorsun falan böyle durumda. Yani, “Bir isim değiştirmeye ne olur?” diyor. Kardeşim sen bir şey bilmiyorsun dedik, devam ettik. Neyse bagajın yarısını taşıdım böyle, artık oğlanı kaçırma niyetindeyim. Oğlanın bir şeyi yok, ne pasaportu ne bir şeyi. Yatırdım arabanın içine. Ama Allah tarafından bir yağmur yağ! Onu hiç unutamıyoruz, hanım da ben de. Tam geçicez, bir yağmur ama dökülüyor. Polis var ama kim bakacak, biz bagaj taşıyoruz. Ama karşı tarafı uyardım, gittim bir sivil polis buldum. Dedim, böyle böyle. Tamam, dedi. Bagajı yığdım böyle, dur dese basacam ben gaza. Ama önce hanımı geçirdim ben. Bagajlar kaldı orda biraz. Biz geçtik, dedim kalanlar da kalsın, bagajlar. Bulgaristan’da ev kaldı, bagajlar kaldı. Evin eşyasının da bazısı aldım, hepsini nereye alıcan. Oradaki evi sattım, paraya çevirdim, şimdi oturduğum evi yaptım. [Oradaki sosyal haklarınızı aldınız mı?] Aldım. Emekliliğimi falan aldım. [Belene’ye neden gönderdiler sizi?] Ben, kendim fotoğrafçıydım. 84 olaylarını kameraya, resime aldım. İsim değiştirmeleri, baskıları, yürüyüşleri... Onları hatta gönderdim. Kızı geçirirken beraber geldim. Sınırı geçtim bagaj taşırken; bir sivil polise verdim. Dört beş tane hazır, yıkanık poz. Kayboldu gitti. O kadar zorluk şeylik, hepsi kayboldu gitti. O filmler Bulgaristan’da üzerimde yakalansa içeri doğru. Yirmi sene gidersen bir kere! [Filmleri neden çekmişsiniz?] Görsünler diye. Türkiye’yi severdik, kardeşim! Ben daha lisedeyken hapis yattım. Kaçmaktan, Türkiye’ye kaçmaktan. Yakalandık, içeri, hapis, dövme, dövme. Memleketi severdik, yine de seviyorum fakat memlekette idare yok. İdare yok. Bunu her zaman söylerim. Ben direksiyon öğretmeniyim; polisi de geliyor şeyi de geliyor. Hepsine söylüyorum böyle. Doğruluk, adalet yok yani. Burada koltuk davası kardeşim. Türkiye’yi kaldırmak için, vatansever çok az.

Belene’ye beni gönderen de bu fotoğraflardı. Çekerken gördüler, ama alamadılar çünkü ben ondan önce gönderdim. Onlar da kayboldu. [Neden Batıya göndermedin?] Batıya gönderseydim, ooooo! Batıya göndersem para altında kalırdım

böyle. Çünkü buraya gönderdim, çünkü geliyoruz artık. Ben oğlanı kaçıyorum. Belene’de 84’de yattım. Bu fotoğrafları ben Türkiye’ye geçmeden dört beş ay önce gönderdim. Benim Belene’ye gitme sebebi kalkınma yapmak.

Ben Türkiye’ye ta dördüncü sınıftan beri gelmeyi istiyorum. Bak burada, göğsümde, ay-yıldız dövemem vardı, kestiler. Ben o ay-yıldızı lisedeyken yaptırmıştım; lise değil sekizinciydim o zaman. 62’de yaptırdım. Belene’den, o olaylardan önce oldu; o zaman kestiler. Zorla oldu. Sivil polis alıyor, götürüyor seni. Denize giriyoruz, görüyorlar. Alıp götürüyorlar. O zaman Bulgarlarla kardeş gibiydik. *[Fotoğrafını çekebilir miyim?]* Tabi olur. İsim değiştirmemizi istemedi Bulgarlar da. Bize destek verdiler. Tabi Türkiye’de de olduğu gibi, Bulgarların da iyisi kötüsü var. Bu isim değişinceye kadar, komünizm zamanında çok güzeldi. Ama biz güzel olduğunu anlamadık maalesef, buraya gelinceye kadar. Komünizm güzeldi. O zaman memnun değildik ama bilmezdik bu hâli, buranın hâlini. 84’e kadar güzeldi. Burası komünizmden daha kötü; burada yalancılık, dolandırıcılık, üçkâğıtçılık... Komünizm diye bir şey yoktu ki, bir parti vardı. İsmi, komünist partiydi. Aynı DYP, ANAP gibi...

*[Peki size yapılan baskıların sebebi neydi?]* Bize baskı yaptılar çünkü çoğalmamızdan korktular. Çünkü Bulgarlar bir tane çocuk yapıyorlardı. Bir söz vardı, duydum. “Türk gidiyor, Bulgar bitecek; Oku oğlum oku bu devlet sana kalacak” demiş. Çingen. Osmanlı şeyi gelecek gibi, bizi göndermeye çalıştılar. Her on yılda bir gönderiyor ki! Fiziksel olarak değil de siyasi olarak bizi yok etmek istiyorlardı. Batı Avrupa’nın dediği gibi genosit, soykırım ama bunu paranteze alalım. Fiziksel olarak soykırım değil, siyaset olarak. Mesela, senin ismini değiştirdi, seninkini değiştirmiş. Deden ölmüş, onun ismini de değiştirdi. Sen Türk değilsin diyorlar. Benim ismimi Belene’deyken değiştirdiler. Sonradan Türk ismimi geri aldım. Çifte vatandaşım. Arada Bulgaristan’a gidiyorum. Daha önce daha sık giderdim de şimdi iş çıkıyor. Bu yaz yine gideceğim. Bazen on beş yirmi gün kalıyoruz. *[Orada çevrenizdeki Bulgarlardan tepki görüyor musunuz?]* Ha Bulgaristan ha Türkiye artık. Tepki falan görmüyoruz, bitti artık. Yalancılık orda da başladı artık. Sen mesela orda, ben gitcem sana veya bir arkadaşına diyeceğim “bana beş bin dolar ver, bin dolar ver”; çıkarır verir. Sormaz ne zaman geri çevireceksin diye. Ama sen, alan insan, kim olursa olsun, birinci para alır almaz gider o parayı verir yani. Borcunu öder. Buradaki gibi yaz deftere, al haftaya yok. Burada tekel nasıl, Bulgaristan’da ekmek aynı. Burda ne fiyat öbür ucunda aynı fiyat. Ne olursa olsun; et, peyniri meyniri... Bulgaristan’daki sistem daha ahlaklıydı. *[Peki, öyleyse, Bulgaristan’ı özleyiyor musunuz?]* Yok ya. Arkadaş da kalmadı artık orda. Ben zaten doğduğum yere gitmiyorum bile, gidiyorum Kırcaali’de geziyorum, geliyorum. Ben Cebel’den göçtüm. Şimdi soyadım Cebelli oldu benim. *[Belene’de ne kadar kaldınız, biraz bahsetsene abi]* Belene’de sorgu vardı, şiddet yoktu. Dört ay sıkı rejim vardı, ondan sonra çalışma sağlandı. Toplam, hemen hemen, dört yıl oldu. Adada dört ay kaldım, ondan sonra dağıttılar. Belene’de, çok kötüydü başta. Biz tam kışta girdik. Giriyorsun bir ada var. 72 bin dekar bir yer. Romanya’yla Bulgaristan arasında bir ada. Tuna nehrinin üzerinde. Giriyorsun bizi soydular, anadan doğma. Biz dedik, bize ne olacağı belli değil. Girdik odalara, verdiler giyimimizi. Odalar buz böyle. Soğuk. Çoraplarımız ayağımızda çürüdü. Hiç çıkarmadık zaten. Banyo manyo yok. Pencereler kırık. Sorgu vardı. *[Ne soruyorlardı?]* Soruyorlardı, neden böyle, niçin böyle

yapıyorsunuz, neden istemiyorsunuz. İsimleri yani. Siz, diyorlar, Bulgarsınız. Türkler esmerdir, diyorlar. Ben ters döndüm, bir sopa yedim orda. Savcıya, dedim, sen nerden biliyorsun benim Bulgar olduğumu o zaman? Ben yedi sülaleme kadar biliyorum. Sen, dedim, nerden biliyorsun? Beş yüz sene Türk esaretinde durdunuz, nerden biliyorsun benim Türk olmadığımı, dedim. Ondan sonra bir sopa bana...(Gülüyor). Çok acı günler geçmedi. Soğuktu. Açlık yani, yemek veriyorlardı sigara paketi kadar. Yemek bazı verirlerdi, baştan hiç vermediler. Baştan peynir verdiler. Tuvalet gidersen polis başında durur böyle. İçerde kapalısın, dört taraf köpek, dört taraf sarılı; yine de tuvalette başında bekliyor. Dört ay böyle geçti.

Çalışmada dağıtıyorlar. Sürgün ediyorlar. Beni Eğridere'ye gönderdiler. Orda çalıştım. Sabahleyin karakola gidiyorsun imza veriyorsun, öğleyin veriyorsun, akşam veriyorsun. İmza atmak zorundasın; atmazsan nezarethaneye koyarlar. Sabah gider çalışırsın, akşam nezarethaneye dönersin. *[Göç etmeye ne zaman karar verdiniz?]* Ben dördüncü sınıfta ay-yıldız çizdim tuvaletlere. Ben dördüncü beşinci sınıfta dayak yedim bu meseleden, öğretmenden. O zaman Bulgardı. Ondan sonra karakola çağırdılar. Ne bileyim işte. (Duruyor, biraz susuyor) Memleketi sevmeden olur mu? Ama maalesef, pek umduğumuz gibi çıkmadı. *[Daha kötü yani]* Kötü de değil de yani, milliyetçilik yok; milletini seven yok. Türkiye'yi seven yok, Türkiye için canını veren yok. Herkes, devlet memurları, alıyor eline çayı... Nesin sen kardeşim? seni kim besliyor? Nerden alıyon sen parayı? İş saatine bakan yok, işte çalışan yok. Bilmiyom da yani, Türkiye gibi güzel memleket yok bak söyleyem ben oğlum sana! Memleket gibisi dünyada yok. Ama biz tutamıyoruz, Türkler idare edemiyor. Allah vermiş, ama biz kolayını bulamıyoruz dünyanın kilidi bizim elimizde, kardeşim. *[Türkiye'nin böyle olduğunu bilseydiniz de yine gelir miydiniz Türkiye'ye?]* O durumda yine gelirdim, tabi canım. Nazım Hikmet ne demiş: "Ben yanmazsam, sen yanmazsan, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa?" ama yok yani, devleti tutan yok. Yani ben dua ediyorum, Allah'a, askeriye. Askeriye olmasa bu memleketi satacaklar. Memleket bir tane dünyada, ama anlayan yok. Biz Özal zamanında geldik, o yani. Demirel bizi Pomak çıkardı, Demirel. Bulgaristan'da Türk yok, dedi Demirel. *[Bulgaristan'da yaşanan bu sorunları sebebi sizce neydi?]* Rusya, Rusya! Deneme yaptılar, Rusya! *[Ne denemesi?]* Türk şeyini kaldırsınlar, birleştirsınler yani. İslam'a karşı. Deneme tabi, İslam diye bir şey yok. Türklük demek, İslam demek. Gâvur diyebilir misin sen kendine şimdi? Açlıktan değil. Her cumartesi çevirmeye giderdik. Burada kaç kere gittik? Bizim yaşadığımız patronlar yaşamazdı burada Komünist dönemde ya! *[Neden geldin öyleyse abi?]* Vatan diye geldik, vatan! Torunlar, çocuklar için geldik. Türk'ün memleketi yine Türkiye! İsrail'de var, Amerika'da var ama yine memleketi Türkiye, değil mi? Herkes kendi bayrağının altında. *[Peki, o dönemde başka bir ülkeye gitmeyi düşündünüz mü?]* Düşünmedim. İsveç'e gitme imkânım vardı. Ama oğlanı askerde mi bırakayım? İsveç benim gibileri arıyordu. Çünkü kalkınmayı biz yaptık. Kalkınma yaparken, ev ev geziyorduk. Böyle yapacaz, toplantı yapacaz, hakları isteyemez anlatıyordu. Paraları yırttık böyle polisin önüne atacaz. Yırttık yırttık Bulgar parasını, levayı, polisin önüne attık. Biz Belen'i de gördük, ne yapacaklar? *[Bu kalkınma sürecinde Türkiye'yle bağlantılı olduğun kişiler var mıydı?]* Biz Türkiye değil de, BBC radyosuna bildirme yapardık. Telefonla yapardık. Mesela kulübeler var değil mi, dağıtım evleri. Telefonu alırım, bağlarım, direk çeviririm numarasını. Kaçak tabi canım. Türkçe söylüyorsun ya,

tabii. Durumu anlatıyorsun, burada böyle oluyor, böyle böyle böyle... S.O.S. çağırması yapıyorsun. Başka bir şey yapamazsın ki, odan öteye gidemezsin! Sonrada anlatır radyoda, sen dinlerdin. Nerde ne olmuş, hangi kasabada ne olmuş, hangi köyde ne olmuş. Türkiye'yle bağlantımızı kuran kimse yoktu; direk BBC. Türkçe yayın yapardı, Bulgarca, İngilizce. Her dilden yayın yapar yani. hâlâ da devam ediyor, her bir dilden veriyor yani. Birde Hür Avrupa vardı. Herkes saklı dinlerdi, yasak. Türkçe konuşurmazlardı. Türkçe konuşunca ceza yaparlardı. Beş leva, beş milyon, on milyon öyle... Adamın biri maaşı almış; konuştuğuna vermiş. "Al hepsi senin olsun; beni bırak, rahat rahat Türkçe konuşayım", demiş.

Fakat herkesin görüşü farklı ama Cem Uzan çalmış, Amerika'dan çalmış buraya getirmiş kardeşim. Yine de seçim olsun, yine de ona oy verecem ben. [*Komünist partiye üye miydiniz?*] Almazlardı ki! Oraya özel insanları alırlardı. Almazlar beni. Niye almazlardı anlatayım: Ben fotoğrafçıydım. Bütün ilçelere bir tane verirlerdi fotoğraf. Makine falan her şey devletin. Orda maaşla çalışırsın. Film veriyor, şey veriyor. Her ihtiyacını görüyor, çektiğin fotoğrafları devlete veriyorsun. Maaşla çalışıyorsun. Beni BKP sekreteri vardı, çağırdı. Toplantı yaptık böyle. Konuştu böyle. Şimdi beni hâlkla ilişkiler bağlı olduğum gibi, istiyorlar alsınlar beni. Tahir vardı, biz ikimiz hâlkla ilişkili olduğumuz için istediler. Dediler böyle böyle, sizi aza yapacağız. Kaldırdım elimi, dedim bak, beni bugün alıcan yarın kovucan. Açık açık söyledim Ben içkiyi severim, arkadaşları severim, gezmeyi severim. Ben size uyamam. Daha açıkça, bizden bilgi bekliyorlar. İstihbarat bekliyorlar. Ben dedim, boşu boşuna toplantı yapmayın. Bugün alma, yarın kovma. Ben her zaman açık oldum bak. Ben buraya geldim, bir defa bir bayan eşi gizli serviste çalışmış. Bilmiyorum yani. Bir gün geldi, oturdu eşinin yanına. Sormaya başladı. Ben sana nasıl konuşuyom, aynı konuşuyom yani. Neyse bir zaman geçti; dedi, hoca bir gün seni yemeğe çağıracam. Ehliyeti al öyle dedim. Okula gittim, müdür dedi o adam böyle böyle kocası gizli istihbarat. Neyse gittik yemeğe, oturduk böyle içkiye. Hocam sen haklısın dedi, Türkiye gibi yer yok Atatürk gibi insan yok dedi. İkinci Atatürk yok, dedi, Türkiye'de. Hep başıbozuk dedi. Balık nerden kokuyor, baştan kokuyor. Bulgaristan'ı Jivkov güzel yönetiyordu. Az para verirdi ama çalıştırdı. Mesela sen bugün çalışmıyorsun her akşam disko, barlardsın. Hemen çekerler seni. Bu değirmenin suyu nerden geliyor kardeşim, der. Çalışıyor musun, öldürüyor musun, çırpıyor musun? Sen her akşam geziyor musun disko, barlarda... Aylak gezenleri yakalıyorlardı orda. Az kazanıyorduk, ama özgür yaşıyor muyduk? Ben her Cumartesi 320 km. denize giderdim; pazartesi sabah işe gelirdim. Motorum da vardı, arabam da vardı. Beş gün çalışırsın Bulgaristan'da. İzmir'de denize giremiyorum. Türkiye için geldik oğlum; ben vatani seviyorum, onun için geldik. Ben evi yaptırdığımdan beri bayrak hiç inmedi. Hiç inmedi 365 gün, eskidiği zaman hemen değiştiriyorum. Arabada bile bayrak var benim. Türkiye'deki gençlerin hiçbiri yok yaşamak böyle, yani sen ben değil. Dedim ya bir iki kişi değil, herkes hür böyle. Mesela biz evliyiz, bu akşam gidiyorsun diskoya, mesela karınla aile olsa bile kaldırıyor. Oynuyorsun, tabi kültürler her şey. Sen kaldırıyor, tabi isterse kalkıyor, özür diliyorsun. Sen git burada yap bakalım, ne oluyor? Bulgaristan'ın kültürü daha yüksekti tabi. Bırak İstanbul, Anakara, İzmir ya. Yüzde yetmiş, sekseni cahil Türkiye'de. Orda eğitim mecbur. Sen okula gitme, polis geliyor, yakalıyor, okula götürüyor. Ben, üniversite terkim. Hepsi Bulgar okuluydu. Türk Okulu diye bir şey yok ki. Vardı ama

çok eskiden. O da bi Türk dili verirlerdi. Ben okulda Bulgarca, Rusça. Bulgarca'yı iyi, temiz kullanıyorsun; Rusça çat pat böyle, onu unuttuk. *[Bulgaristan seçimlerinde oy kullanıyor musun?]* Bu sene kullanamadım ama hemen her sene kullanırım. Hak ve Özgürlük Hareketine oy veriyorum. Milletvekili çıkaralım diye, Türkiye'den. Daha çok Türk milletvekili çıksın diye. Orda kalan Türkler için milletvekili çıksın istiyorum. Bir milyondan fazla Türk var orda, en az bir buçuk milyon. *[Oradaki Türklerin Türkiye'ye dönmelerini ister misiniz, yoksa orda yaşamaya devam mı etsinler?]* Valla, Avrupa Birliği Hıristiyanlar Türkiye'yi almazlar. Oradaki Türkler için avantajlı. Orda kalmalarını isterim. Gel desen, herkesin kendi içinde o. Hatta gelenlerin çoğu döndü; yalancılıktan. Yalancılık, kültürel, üçkâğıtçılıktan döndüler geriye. Kalsınlar tabi, orda bizim toprağımız var. Gelmesinler tabi. Onlar beş yüz sene Türk esaretinde kalmışlar. Bak doğru konuşayım sana; eğer Özal almayaydı bizi, nasıl komünist idaresi düştü, Türkler tamamen Bulgaristan'ın yarısını alırlardı. Hata yaptı Özal, bizde hata yaptık gelmekle. *[Peki, siz komünizmin düşeceğini bilseydiniz gelir miydiniz?]* Valla bir şey diyemem. Biz de dedim ya, hâlk gidiyor, çoğunluk gidiyor. Ben kendim için değil çocuklar, torunlar için. Ben üç aylık torun getirdim ya, sınırdan attım ya! Ne de olsa hür, kendi bayrağının altında daha hürsün. Her zaman. Sen burada çalışırsan, çalışana ekmek var kardeşim. Ben Türkiye'de daha hürüm. Vatan, yine vatan. *[O dönemde İsveç'e gitme ihtimaliniz vardı, daha rahat edebilirdiniz.]* Sürgüne gidiyordun o zaman. Yine gidiyorlar şimdi. Bütün Bulgaristan'daki Türkler orda. İşe gidiyorlar. Hepsi aç, rezil. Bütün Hıristiyanlar kullanıyorlar Türkleri oğlum. Anlatabildim mi! *[Yani bu Hıristiyanlarla Müslümanların bir sorunu mu?]* Tabi. Al en basiti, kim yıktırıyor Mekke'de Hz. Muhammed'in evini? Amerikan yaptırıyor. *[Bulgaristan'dayken dinsel faaliyetlerinizi yapabiliyor muydunuz?]* Baştan her şeyi yapardım. İsim şeyinden önce. Ondan önce, her şeyi yapardım. Tamamen her şey normaldi. Hacca giden yoktu zaten. *[Neden hacca gidilmiyordu?]* Bilmiyorum valla. Ben enterese etmezdim öyle şeylere. Herkes çalışıyordu ama vakit vardı, her yıl sana on beş gün tatil verir devlet. Tatil yeri verir. Deniz kıyısı, Balkan, her yer var. Kart var, bir ay yirmi leva. Kalanı devlet karşılıyor. Neyse, mevlit falan yapmak yasaklandı. Yapan ceza verdi. Cenaze falan gömemezdik. 19 Mayıs Cebel'deki olaylar cenaze töreni ile başlamadı mı? *[Türkiye'ye geldiğinizde, ilk olarak hangi şehre gittiniz?]* Ben Bursa'ya geldim. Kız ordaydı, biz onların arkasından geldik. Damat öğretmendi. Ben Uludağ'da çalıştım, altı ay. Malkoçlar'da, otelde. Gelince arkadaşlar iş buldular. Ben burada Karpit'de çalıştım. Üniversiteye yakın. İki senede seksen gün sigorta var. Bu ne demek kardeşim ya, söyler misin bunu bana! Ondan sonra senin işini, anahtarını hepsini küfrü çektim attım bıraktım. Ne demek bu ya! O da hasta olduktan sonra öğrendim. Uludağ'da aynısı oldu. Altı ay çalıştım, hanım hasta oldu, özel doktora gönderiyorlar. Allah Allah... Kendi doktorlarına gönderiyorlar. Bir baktım, tek bir gün sigorta yazmamışlar. Ondan sonra oğlu başlangıç tarihi yapmış da göndermiş. Çok iyidir, hanımı da kendide çok iyidir. Kötüler çok. Bulgaristan'da yoktu öyle şeyler. Bulgaristan'dan emekli oldum ben. Türkiye'den de oldum. Ama Bulgaristan'da almış olduğumuz haklarımızı buraya aktaramadık. Aktarılmıyor. Niye vermiyorlar. Hatta hep BAL-GÖÇ konuşurlar. Onu yapcaz, bunu da yapcaz. Hepsi yalancı. BAL-GÖÇ de yalancı. Ben vardım, kaç defa ya. *[Bulgaristan'a gittiğinizde, günlük yaşamda, Türk adınızı mı Bulgar adınızı mı kullanıyorsunuz?]* Türk adı mı. *[Resmi dairelerde?]* Gene Türk adı kullanıyorsun. Resmi daireye girmiyoruz. Ben gidiyorum de mi, ben otelde kalmak istiyorum. O



zaman Bulgar vatandaşı pasaportumu veriyorum. Bulgar adımı kullanıyorum. Niye? Çünkü Türk adımı versem benden alacak otuz milyon para, ötekini kullanırsam beş leva alacak. E niye vereyim kardeşim, ben enayi miyim? [*Hala Bulgaristan'da Türklere karşı bir baskı var mı?*] Yok, yok şimdi. Duydum aslında, resmi dairelerde varmış diye. Türkçe konuşurmamak falan diye. Eski Zara'da. Öyle duydum. İnanmıyorum olduğuna. Fakat bu ATAKA hareketi var, aşırı milliyetçiler, onlar geriyor. [*Peki, Bulgaristan gündemini takip ediyor musun?*] Bazı takip ediyorum tabi. Arkadaşlar var orda. Akşam oturuyor bazı arıyoruz. Ne yapıyorlar, ne oluyor durumlar soruyoruz. Havalar, durumlar nasıl rahat rahat konuşuyoruz. [*Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?*] Göç şeyi siyasi. Siyasi göçmen. Çünkü normal değilsin; vize çıkartman lazım, pasaport çıkartman lazım. Biz aldık pasaportları, verdiler elimize geldik. Bak, Bulgar ne kadar akıllı, söyleyeyim niye diyeceksin. Zorunlu göçle geldik. Hangisinin pasaportunda yazıyor, zorunlu göçsün diye? Hepsinin yazıyor 'turist' diye. Yazamaz, zorunlu göç yok. O zorunlu göç yazarsa, sen uluslararası hak, her bir şey arayabilirsin. Ama sen turistisin! Bizi çift vatandaş niye yapıyor? Bizim kara gözlerimize bakmak değil, Avrupa şeyine girdikten sonra bizim üstümüzden para alacak o. Benim diyecek şu kadar vatandaşım var. Nerde yaşarsan yaşa. Senin kimliğin bile var, şeyin de var. Ben istersem orda da durabilirim. İstersen al maaşı, git orda paşa yaşa. [*Neden böyle bir şey yapmıyorsunuz?*] İşlerim var. Orda duramazın ya. Can sıkıyor, duramıyorsunuz artık. Mesela ben bazen gidiyorum yirmi gün diye. Bir hafta patlıyorum artık. Buraya alışmışsın, İzmir'e alışmışsın. [*Neden Sarnıç'a geldiniz?*] Nereye gidelim? Toplandık, boştu buralar. Toplandık bir iki kişi, baktık, Menderes'e baktık. Baya yerler dolandık yani. Daha uygun, daha düz burasını gördük. İzmir'e ilk geldiğimde Çamdibi'nde oturduk. Ev kiraladık orda. [*Devlet bir yardımında bulundu mu size?*] Hiçbir şey. Baştan bir miktar kira verdiler ama. Beş altı ay mı, öyle bir şey verdiler. [*İşsiz kaldınız mı?*] Kaldım tabi ya, [*Nasıl geçindin?*] Gazoz yaptım. Dışarıda gördün mü, üstünde Cebel Gazoz yazıyor? Düşündüm ne yapayım? Gittim, amcam var tornacı. Dedim, böyle böyle, senin atölyede ben çalışayım, bir şey yapayım. E ne yapacan, böyle böyle bir şey yapacam. Baştan bütün akrabalar dediler, burda gazoz gitmez. E nasıl gitmez kardeşim; e gitmez. Ben dedim yapıcım. Gittim hurdacı şeyine, motor için. İki tane şey buldum, ön-arka. Saç aldım. Cumartesi Pazar girdim atölyeye. Kaynak eşyası var tabi atölyede. Kazan vardı, Bulgaristan'dan getirdiğim; gazoz kazanı. Tüp buldum. Normal suyu koyuyorsun, işte kolayı çıkarırım ben sana. Gazoz yaptım, arabaylan gezdim canım. Öyle geçindim. Bir sene gezdim işte. Kuşadası'na kadar gittim. Bulgaristan'dan gelirken param yoktu zaten. Ödünç alıp geldim ben. Kız kardeşimden aldım. Birinci onu ödedim. [*Bulgaristan'daki akrabalarınızla hâlâ görüşüyor musunuz?*] Gittim mi bazı görüşüyorsunuz tabi. Ama öyle borç alıp verme yok. Burada yolluyorsun bazen, erzak merzak. Onlar bekliyor daha. Burada beş milyona git ev için bir şey al, orda bütün barlarda ye iç, bitiremezsin yani. Ama onlara gene pahalı geliyor. [*Çok Teşekkürler.*]

## Mülakat No: 6

R.H.

15 Haziran 2006, İnciraltı. Öğretim üyesi, ressam, erkek. Kendi atölyesinde buluşuluyor. Rahat ve ayrıntılı anlatıyor.

[Kaç yaşındasınız?] 52 doğumluyum yani, 54 yaşındayım. 89'da Türkiye'ye geldim. Sınır dışı. Benim gibi Belen'de kalanları genelde sınır dışı ediyorlardı. O zaman benim sınır dışı edildiğim dönemde, Paris'te İnsan Hakları Konferansı vardı. Orda bizim arkadaşların basıları konuşmalar yaptılar ve .... O zaman sınır dışı ya Viyana'ya da İsviçre'ye gönderiyorlardı. Ben daha yakın diye Viyana'yı istedim. Avusturya'dan buraya gelme planı vardı. O zaman daha Türkiye'nin sınırları açık değildi daha. Anlaşma yoktu daha. Anlaşma zaten olmadı da, Türkiye sınırları açtı. Belene'den çıktıktan sonra biz .... altındaydık. Bir süre iş bulamadım. Sonra iş verdikleri yerde de sürekli kontrol altında tutuyorlardı. Devamlı takip ediyorlardı. Sonra, Belene insanları yıldırma için topladıkları bir kaptı. Oradan çıktıktan sonra bazıları sürgün edildi. Ben 86 senesinde çıktım; göç ise 89 senesinde oldu. 89'a kadar sürekli bir takip, Türkçe konuşanlara falan ceza, yani bir asimilasyon süreci vardı orda. Asimilasyon sürecine, bir sessiz direnişle karşılaştı bunlar. Sonuçta bir ayaklanmalar başladı. Arkadaşların örgütlendiğini gördüm ben; benim de haberim oldu ama sonlarında. Ondan sonra ayaklanma insan hakları açısından; burada Gorbaçov'un iktidara gelmesine denk düşüyordu. Gorbaçov, İnsan Hakları Konferansına yakın, o dönemde Cebel'de protesto yürüyüşleri başladı. O protesto yürüyüşlerinin sonucunda göç başladı. O zaman anlayamıyorsun ama zaman geçtikçe bunun planlı programlı bir göç olduğu, zorunlu bir göç olduğu ortaya çıkıyor. Yani bir tarafta ya asimilasyon ya da zorunlu göç; iki kanattan. Daha başka planları da vardı; bunlar olayların tahmine dayalı şeyler. Ola ki Türkiye ile Bulgaristan çatışırsa, Rusya'nın yardımıyla Türkiye'de sistemi değiştirme bir durum gözetiyordu bunlar. Ama tam tersine oldu; Rusya dağıldı. Bulgaristan'da da iktidar düştü. Sadece Bulgaristan'da değil bütün Doğu Bloğu çöktü Türklerin göçüyle. Türklerin göçü başlattı çöküşü. [Bu biraz indirgemeci bir yaklaşım değil mi, acaba Türklerin göçü bu zamana mı denk geldi?] Bunlar çok birbirine bağlı şeyler. Türklerin göçü buna neden oldu demiyorum fakat totaliter bir rejimin en şiddetli baskısı azınlıkların üzerindeydi. Bu Rusya'dan bağımsız bir şey değil. Bir taraftan Rusya'nın direktifleriyle yapılmış bir şey bu. Çünkü Rusların da gerek Türkler, Azeriler falan büyük bir artışı vardı. Onlar da bu üniter devlet politikasını önce Bulgarlara uygulamaya niyetindeydi. Bir ön proje, böyle bir şey. Bunun yanı sıra Almanya dünya kadar para harcadı iki Almanya'yı birleştirmek için; sürekli propagandasını yapıyordu. Sivil probleminden çevre problemine doğru ideolojik bir kayma gösteriyordu konuşmalar, dışişleri bakanı ve başbakanın görüşmelerinde. Aynı zamanda kapitalizm ile sosyalizmin ideolojik savaşında da sürekli bir soğuk savaşın neticesinde sürekli bir kendi sistemini lanse etme durumları vardı. Türklerin isimlerinin değiştirilmesi, sade isim değiştirme ile olmuyor. Çok daha önceden, yoğun bir hazırlık ile başladı. Türkçe okutmayı kaldırdılar yavaş yavaş, Pomakların isimlerini on sene önce değiştirdiler ve baskı gittikçe artırılıyordu. En fazla baskı gören bölge olduğu için, blok'un içinde, orda kriz başladı. Haber olarak da bütün dünyaya yayıldıktan sonra diğer yerlerde bir kıvılcım, bir alevlenme yaptı o. Olacak olan şeyleri hızlandırdı. Bunun sonucunda

Almanya'da duvarı atlamaya başladılar; ondan sonra süreç Amerika tarafından hızlandırıldı. Ama bu başlayan bir süreçti. Bunların üniter bir devlet yapısına ulaşmak istemeleri eninde sonunda bir ülkenin içinde, bölücülüğe ya da bir ülkenin içinde farklılığa yol açan problemler vardı. Dil, kültür ve din kapsıyor büyük ölçüde. Bu sınıf çelişkileri falan bütün toplumlarda var fakat ırka dayalı, dine dayalı ayrılıklar kültürle birleşmedilerse, bir şekilde kaynaşmadıysa ve belli bir refah düzeyinde eşitlik sağlanamadıysa zamanla birbirlerine yabancılaşıp çelişkiye dönüşüyor. Bunu gidermenin yolu homojen bir toplum yaratmak yani kültürlerinden dillerini ayırıp da kendi ırkına katmak gibi. Komünizmin felsefesinde yatan bir şey vardı; niceliklerin artışı, nitelik değişimini getirecek diye. Türklerin sayısı arttığı sürece, kültür olarak da korurlarsa bir süre sonra kendi kültürünü yayma, kendi kimliğiyle olma çabasına girecekler ve böylece iç siyaset tehlikeye giriyor diye bir düşünce vardı. Komünizm değil ama onların milli bütünlüğü tehlikeye giriyor diye...*[Komünizmin temelinde milli bir anlayış ilkesi yoktur. Bu bir çelişki değil mi?]* Yoktur amma aslında öyle değil. Şöyle düşün: eğer insanın böyle bir problemi olmasaydı, insanın bilinçaltı ile bilinç üstünü düşün. Bilinç üstü yüzde otuzsa bilinçaltı yüzde yetmiş. Yani yüzde yetmiş insanda hâlâ bilinçaltının etkisi var. Çin'le Rusya birleşirdi; eğer böyle bir bilinçaltı etkisi olmasa. Yani bir milliyetçilik her zaman mevcut, kendini koruyor. Dolayısıyla kültürel bir asimilasyon vardı. Ayrıca sosyalizm fikirleri büyük ölçüde simülasyondur. Kaç tane sosyalist vardı? Ben Marksizm'in temelinde milliyetçilik olduğuna inanmıyorum. Ama iktidara geçince kapitalist sermaye sahibi de hemen komünizm sayesinde refahımı koruyacağım diye hemen o saflara yerleşti. Devlet bir yerde kapitalist olmak zorunda, devlet kapitalizmi oluşmak zorunda, çünkü her şey kamulaştırıldıktan sonra sahip yine devlet görünüyor. Bütün o toprağın sahibi ve şirketlerin sahibi devlet görünüyor ve devletin tüzel kişiliği bürokrasi aracılığıyla şey olmaya, sömürmeye başlıyor. Bir Amerikan iktisatçısı yirmi yedi tane benzerlik gösteriyor paranın kullanılmasıyla gibi. Farklı şeyler de formel şeyler, yani orda bir sanayi devriminin gerçekleştiği dönemde yeni bir sistem, yeni bir ideoloji genelde sosyal yapıyı değiştirmeye yönelik bir takım reformlar yapıyor. Fakat insanlar ihtiyacını karşılamak için çalışıyor, yani maddi bir doyum noktasına gelmiş değil toplum hâlâ aç karnını doyurmak için uğraşılıyor. Yani bu durumda çok idealist bir toplum yapısı olması lazım böyle bir şeyin gitmesi için. Lenin'in kendisi de söylüyor maddi teşvik çok önemli diye. Ama maddi teşvik nereye kadar? Yani senin çalıştığın parayı sermaye olarak kullanamazsın diyor sonra başkasını çalıştıramazsın; bir sürü değişiklikler var anayasada. Sonra bu hızlı bir tüketim toplumuna dönüşüyor. Eğer bir insanın sınırsız imkanlar tanımazsan orda tüketim toplumu oluyor. Çünkü orda toplumun da kendisinin de alacağı arasında fazla bir fark yok. O yüzden hızlı bir tüketim toplumu oldu, bu yüzden çöktü sosyalist sistem. Bir yandan o yüzden de çöktü sistem. *[Size göre göç problemi, sosyalizmin kendi sorunu muydu? Yoksa Bulgar hükümetinin sosyalizmi böyle uygulama sorunu muydu?]* Bir kere sosyalizme çoktan ihanet edildi. Bunu böyle tespit etmek gerekiyor. Çünkü Georgio Dimitrov'un akranlarından hemen hemen kimse yoktu parlamentoda. Yani o iktidara gelenlerin. Yavaş yavaş bir kontra devrim içten içe gerçekleşmiş durumda. Simülasyon var; yani komünist gibi görünüp ve o dönemi bir simülasyonun içinde atlatmak zorundayız diyen bir kitle vardı. Jivkov kendisi söyledi tutuklandıktan sonra, ben komünizme hiçbir zaman inanmadım diye. Yani 34 sene başbakanlığını, cumhurbaşkanlığını yapan kimse bunu söyleyebilirdi. Çavuşesko mesela

inanan bir kimseydi, fanatikçe. O mesela kurşuna dizilirken, siz kimsiniz, beni sadece işçi sınıfı yargılar diye ayağa kalkmadı. Ama Çavuşesko tekti, diktatördü; böyle bir fanatik diktatör. Fakat onun da yıkadılar elini, yani oradaki büyük elçi bile kendini garantiye aldıktan sonra döndü. Bir kişi yapabilir mi bunları! *[Sizce Bulgaristan'daki sistem diktatörlük müydü?]* Bütün döneme diktatörlük denemez; çünkü biz sosyalizmin bütün hizmetlerinden yararlandık. Köylere kadar okul yapılması, sağlık, eğitimin bedava olması. Türkler bunlardan faydalandı. Yoksa bir sürü öğretmen, doktor gelmezdi buraya. Onların yanlış politikası, asimilasyondur. Belki asimilasyonu yavaş yavaş kendi kültürüne katma olsaydı, isimlere karışmasaydı, kendi kendine asimile olacaktı belki Türkler. Ama onlar tamamen faşist yöntemlerle zoru, hatta korkutmayı bile yöntem olarak kullandılar. Faşizmin yöntemlerini kullandılar ama çok daha rafine bir işti. Türklerle uyguladıkları asimilasyonu rafine ettiler. *[Hemen ardı ardına bağlayıp iki soru sorayım. Bu asimilasyon politikalarının sebebi neydi, sizin göç etmenizdeki sebep asimilasyon politikaları mıydı?]* Türkler orda Bulgarlara karışmamış bir kitle. Osmanlı'dan, kalalı'dan beri, entegrasyon yok. Olsa da çok az bir kısımdır. Çünkü Türkler oldukça fakir bölgelerdeydi; gelişmiş yerler olsa da yine de Bulgar hükümetinin bir ayrımcı politikası vardı. Gerek asker alırken, gerek memur alırken belli bir politikayı izliyordu. Belli bir baskı var. Ayrıca millî kimlik, Türk kimliği kaynaşmıyordu, dinden dolayı. *[Din önemli bir etken miydi?]* Din bir kimlik oluşturmuş. Folklorik olarak bir inanç mevcuttu oradaki insanlarda; çok çok bir bağlılık yoktu. Ama yine de bir kimlik oluşturdu, ismiyle, düşünme tarzıyla. Camiye gitmeyen camiye gitmeye başladı, çünkü o kimliğini korumayı ifade ediyordu, radikal bir tarafı yoktu. Ne eğitime ne başka bir şeye karışmıyordu. Daha fazla bir vicdan meselesi gibi duruyordu. Sosyalizm bir ateistlik politika da izledi sadece Müslümanlara değil Hıristiyan dinine karşı da bunu yaptı. Mutlaka bir fark vardır çünkü kendisi Hıristiyan olan bir insanın Hıristiyan'a bakışı bir olmaz. Yine de ateist bir politika izledi. Din kültürü gibi bir ders mümkün değildi orda. Bu bizi çok rahatsız etmiyordu, bazı yobazlar rahatsız olur bundan anca. Bulgar tarafında da çıkar bu Türkler tarafında da. Dinin ortadan kaldırılması tamamen yok etmek gibi bir şey değil yani camiler gene açıktı. Fakat genç nesil camiden, kiliseden uzaklaştırılıyordu ve derslerde aynen bunun bir afyon olduğu öğretiliyordu. Hiçbir iktidar dini kendine çelişik olarak kullanmaz. Din bir ideolojidir aslında ve iktidar dinin bu yönde kullanılmasını ister. Bulgaristan'da bilmiyorum nasıl, hangi eğitimle müftü olunuyor ama Semyaryaya yani papazların okulu nerdeyse Marksizm okuluydu. Dini eğitimi tamamen Marksizm çerçevesinde veriyorlardı. Böylelikle dinin içine materyalist unsurlar soktular. Onları uygulayacak kişiler seçildi; kişilikleri, belli bir kültürleri doğrultusunda. Türklerin cenaze törenlerinde imamları ortadan kaldırmayı istediler. Bundan önce cenazede yapılan duaları komisyon sekreterleri yapıyordu falan; yavaş yavaş bir eylem vardı. Şimdi oradaki imamlarda nerdeyse oranın okullarını bitirdiler, oranın kültürüyle büyüdüler. Oranın istediği politikayı gütmek zorundaydılar, zaten ona göre seçiliyorlar. Bulgaristan'da din tehlikeli bir durum değildi. Özellikle yaşlıların bir araya gelip vakit geçirdikleri yerlerdi camiler. Gençler dine çağı geçmiş bir şey olarak bakıyorlardı. Fakat baskılardan sonra camiye gitme arttı biraz. Türkler bir ideoloji olarak değil, kimliğini korumak olarak bakıyorlardı. İnsan kimliği nelerden oluşur. Din tarihsel dönemlerde pek çok şeyi belirlemiştir, ahlakı, mimariyi, sanatı. Kimlik bir tek dille oluşmaz, işte bir acıdan din aracılığıyla oluşur. *[Siz neden göç ettiniz, nereden başlarsınız anlatmaya?]* Çocukluğumda fazla göç üzerine

düşündüğümü söyleyemem. Bu isimleri değiştirme başlamadan, göçme değil de, doğrudan doğruya kaçma planları yapardım. Çünkü büyük bir telaş vardı, ne olacak ne bitecek diye. 71–72 yılında Pomakların adlarını değiştirdiler, Türkçeyi seçmeli yapacaklardı. Ben o zaman köyü dolaşıp dilekçe yazdırdım. 20 yaşlarında teknik lisede okuyordum baskıları hissetmeye başladım. Bu dilimi sevdiğim için. Hiçbir zaman şovenist duygulara sahip olmadım. Bulgarlarla hiçbir zaman sorunum olmadı. Bulgarlar gruplar oluşturuyorlardı, propaganda yapıyorlardı, silah yapmayı öğretiyorlardı; bir ayaklanma falan başlarsa kendini koruyun diye. Milliyetçilik yapmaya başladı onlar yani. Devlet araya girmezse insanlar arasındaki kavga çocuk kavgası; ama devlet arkayı namlendirirse o zaman milliyetçilik oluyor. Yavaş yavaş Yeni hayat, Yani Işık yarısı Bulgarca yayımlanmaya başladı, bazı terimler değiştirildi. Ama daha isim değiştirme yoktu. 84 senesinde bir arkadaşımız isim değiştirmeye karşı gizli bir örgüt kurduklarını söyledi; katılmamı istedi. Böyle böyle dedi, alınan karar bu, Komünist Parti isimleri değiştirecek. Fakat çok uzun sürmedi; bunu açıkladıktan altı ay sonra tutuklandı. Bulgaristan Türklerinin Leninci Komünist Partisiydi ismi. [*Yani hâlâ sosyalizme bağlısınız*] Bu sosyalist ismi bir korumaydı. Lenin kimliğiyle kendi insan hakkımızı koruma hakkımız var; tabi ona sarılacağız. [*Sizi Belene'ye götüren süreç nasıl gelişti?*] Benim düşmem spontane bir süreçti. Benim eniştem doğal sebeplerden öldü, tam isim değiştirmelerden önce. Ben onun için Sofya'ya gittim bir sene, geri döndüğümde Cebel'e asker yığılmıştı. Bilsem dönmezdim, kaçardım. Birden bire elimde parada yok. Ben oradan çıkamadım zaten, sarıldı her yer. Herhangi bir kimseye zaten oradan çıkmaya izin vermezler zaten. Dışardan girmesi de yasak. Tankları falan yığmışlar, orda bir şeyler yapacaklar; her yerde asker var. 84'de bir yürüyüş gerçekleşecek. Bir araya beş altı kişi gelse asker hemen dağıtıyorlar zaten. Yirmi beş otuz kişi toplanmış. Ben Cebelde dışarı çıktım bir paket sigara aldım. Ivanov gelmişti, istihbaratın başı. Hemen silahı bana çevirdi. Daha önce çocuğu sünnet ettirmiştim, oradan sorun vardı, beni tanıyordu. Bana dedi “Ne duruyorsun kurşun çıkacak defol buradan”. Ben de spontane gömleğimi yırttım “Türk öleceğim ben çek kurşunu“ dedim. Benim bu lafım üzerine bir yürüyüş başladı. Ondaki ertesi gün tutuklandım ben, biliyordum zaten. Ben kaçmaya niyetlendim. Bir gece önce rüya gördüm, bir köprü geçiyordum. Ben bunu kaçmaya yordum, fakat tam tersine Belene'ye giden yol üzerindeki köprüymüş, aynısı. (Gülüyor, anlattığıyla kendisi eğleniyor.) Bütün soruşturmalar bunun üzerineydi; örgüt kurduğumuzu bilseler, asacaklar belki. Beni tutukladıkları zaman dosyam zaten hazırды. Önlem olarak dosya tutuyorlarmış; kimden bekleniyor karşı gelmek. Ona göre dosya tutmuşlar. Kalın bir dosyam olmuş; tesadüfi gibi görünse de tesadüfi değil. Başka bir şey olsa da tutuklayacaklar. Kaçamayacağım yani. [*Peki, hocam bu spontane harekete ne yönlendirdi sizi, herhalde durup dururken olmadı?*] Sen isim değiştirmek nedir bilir misin. Sen o güne kadar annenin kucağında büyümüşsün, kimliğin o isim olmuş, zaten Bulgar görmemişsin, geliyor ismini değiştiriyor. Birde dokuz ay beklemişsin çocukların doğsun diye, isim düşünmüşsün çocuklarına o isim bu isim diye. Yani oraya dayandıktan sonra iş, hiçbir şey önemli değil. Başka bir şey, ölümü göze alıyor insan. Bu isim değiştirme bir kültürü yok etme. Bir de bunu beklemek çok zor, geceleri gelip evleri basıyorlar, işkence yapıyorlar. Birde bunu kışın yaptılar insanlar kaçmasın diye, birde bunları duyuyorsun şu köyde, bu köyde diye. Birde Bulgar öksüz yetim, yetimhaneden aldığı çocuklardan polis yaparak, böyle işlerde kullanmak için bir birlik kurdu. Bu polisler çok acımasızdı. Psikolojileri bozuktu. Bence onların içinde Türk bile

vardır. Bunları tam Bulgar yetiştirdiler. Ben bunlardan bayağı işkence gördüm. İvanov verdi benim işkence emrimi. İçeride daha bir sürü insan vardı işkence gören. Dayağı yiyeni arabayla Mestanlıya gönderiyorlardı. Mestanlı'da üç gün durdum. Mahkemeye çıkardılar, benim üzerimden kama çıktı, böyle dal kesmek için falan. Bunu görünce polisler korktular. Benim zaten dayaktan canım çıkmış. Üzerimde birde tansiyon haplarımı buldular. Ölüm falan olmasın diye beni bodruma göndermediler. Haplardan dolayı bereket orada fazla dayak yemedim, sanki az dayak yemişim gibi. (Yine gülüyor)

*[Belene'de ne kadar kaldınız?]* Bir yıldan fazla. Belene'den sonra takip ve sessiz direniş dönemi üç yıl. İlk dönemde insanların hareketleri daha spontaneydi. Daha sonraki dönemde daha örgütlüydü, ne yapacağını bilen. 86'daki ayaklanmada bir çiçek çiğnenmedi, bir cam kırılmadı. Tamamen haklarımızı istiyoruz diyeydi. "Özgürlük Batmaz" idi slogan da. Slogan Türkçeydi. Benim soyadım da oradan. Orda karar verdim, Türkiye'ye geldiğimde soyadım Özgür olacak diye. Biz ismimizi değiştirmedik ama evde değiştirmişler. Mektup geldi bana, boşanma davası için Belene'deyken. İsmimi ben orda öğrendim Rosen Krakov. Elimde şey vardı, sefer taşı veriyorlar ya, torbanın içinde. Bi vurdum ters döndü. Sonra R..... delirdi, aklını bozdu demişler. Bilmiyorlar ki benim neden yaptığımı. *[Belene'den sonraki üç yıl nasıl geçti?]* Dört ay iş bulamadım. Başında Yahudi olan yeni bir devlet şirketi açmışlar; orda bir boyacı kadrosuna girdim ama işim afiş mafiş tabelacı işiydi. Başka kadro olmadığından oraya girdim. Beni çok takip ettiler. Bu süreçte birçok defa işkence gördüm, dayak yedim. Ama ben sürekli uğraşıyordum, polisle, parti sekreteriyle. Nasıl olsa beni barındırmayacaklar. *[Türkiye'ye gelince neler yaşadınız?]* İlk gelenlerdenim ben. 22 Haziranda. Burada bir sorun yaşamadım. Kapıkule'den geçtim Türk polisi hoş geldin geçmiş olsun dedi, ben tedirgin oldum, noluyoruz dedim. (Gülüyor). Daha sonra Kapıkule'de her gören polis, hoş geldin geçmiş olsun. Ya bu Türk polisi neymiş dedim, yardım ediyor falan. Sorun yaşadık ama şunla bunla ilgili değil tabi. Zaten ben Edirne'de galeride iş buldum, çalışıyordum. Edirne'de görevli gelen, belgesel yapan birileriyle tanıştım. Beleneden falan konuştuk. Onlar benden iş başvurusu dilekçesi, diplomamın fotokopisini aldılar. Böylelikle bu iş buldum. Hemen ilk başvuru gününden başlamış göstermişler beni. İlk yaşadığımız sorun para ile ilgiliydi. Orda on senede biriktirdiğim para burada bir ayda bitti. Çok pahalı. Bir de tersini düşünüyorsun, buradan gitsen kral gibi yaşarsın. *[Devletin bir yardımı oldu mu size?]* Oldu, devlet iyi bir yönlendirme yaptı; bir, orda insanlar hep devlette çalıştığı için, özel sektör bilmediği için, öğretmenlere, doktorlara hemen kadro verdi. Buraya bir sürü doktor, öğretmen bedava geldi. İkincisi altı ay kadar kira yardımı yaptı. Bir de uygun şehirlere yönlendirmesi doğru karardı. Yani üç isabetli karar. Benim içinse orda her şey ters giderken burada her şey biden düzeliverdi. Çok işsiz kalmadım. Devlet beni yol iş sendikası misafirhanesine yerleştirdi. Paralar bitti, yanımızda konserve vardı, bir ekmek alıp onları yiyorduk. Bu sırada iş buldum. Çok param da olmadı, işsiz de kalmadım. Ama çocuklarımın istediği şeyleri alamadım. *[Teşekkür ediyorum.]*

## Mülakat No: 7

P.M.

25 Haziran 2006, Bornova. Tedirgin bir erkek, Belene'de kalanlardan.

[Kaç yaşındasınız?] 45. Belene'de kaldım. O dönemde, Belene'de kalanlarda, ben en dinciydım. 517 kişiden en genci de bendim. 517'yi geçtiği zamanlarda oldu ama resmi şeylerde 517. Ama az olduğu dönemde oldu, çok olduğu dönemde oldu. Resmi gazetede öyle çıktı ama giren, çıkan belirsizdi. Şimdi, bir Belene öncesi var, bir Belene var, bir Belene sonrası var, hayatımda. Her şeye de ayrı bir roman yazılabilir. Bir de halkın kendi yaşadıkları var. Onları da ayrı bir şeye aldın mı beşe böleceksin. Bir kendi hayatım. İki, Belene öncesi işkenceler, kendi hayatım. Üç, askerlik öncesi ve tutuklanmam, Belene öncesi. Dört, Belene, beş sene o dönem. Sonra, Belene sonrası var. Sonra, sınır dışı var. Ama bir de halkın şeyleri var; bir gözlemci olarak halkın güçlü ve zayıf yönlerine baktığınızda, böyle çeşitli şeyler çıkacak. (Zihinsel atlamaları ve tekrarları var.) Mesela, Belene öncesi halkın bayırlarda nasıl yatması. Mesela polis geliyor, ciplerlen böyle, emniyetten. İlk etapta onlar onar, on beşer kişi geliyordu. Baskın geliyordu, her tepede insan var. Emniyetin nerden gireceğini takip eden bekçi var köyde. Sıralı nöbet var. Köyde nöbet var. Ama her köy birbiriyle yine irtibat hâlinde. Altı ay böyle devam etti bu. Yıl '82. bunun öncesi var, '72, Pomakların değiştirilmesi. Pomak Türklerinin değiştirilmesi. Sonra karışık meselesi var. Alıp vermişler. [Bundan önce bana kendinizden bahseder misiniz, kendi ailenizden başlayıp kendinizi anlatır mısınız?] Bizim genelde, tarlada işliyor, halk. Dedelerimiz, babalarımız tarlada. Köyde yaşıyorduk. Ama daha ileri gidersek, benim hem ana tarafım hem baba tarafım, Edirne harbinde şehit (Hangi savaş belirsiz). 1912'ye kadar biz, Edirne'ye bağlıymışık. Biz Osmanlıyık, tam bir Osmanlı ailesi. Ama bu komünizm gelinceye kadar çok iyi bir yaşam varmış orda. Rusya bu komünizmi getirdikten sonra Bulgaristan'a, herkes kabullendikten sonra her geçen gün bu yaşam şartları değişmiş. Mesela, günlük gülistanlık göstermiş komünizmi, ama yanlışmış onların tarif ettiği komünizm. Osmanlıdan sonra, aileler herkes bir şehit verdiği için dolayı evde hanımlar dul kalmış. Bizim nenelerimiz. Babaannelerimiz. Savaştan çıktıktan sonra, Türkiye on üç milyon kalmış mesela. O dönemde bir kıtlık açlık yaşamış. Bizim aile yaşamamış. Varlıklı bir aileymiş.

Biz altı kardeşтик; üç oğlan, üç kız. Dedem yedi yaşına kadar öldü, ama aynı evde yaşıyorduk. Dede aynı evde, baba aynı evde. Evlenenler aynı evde kalıyordu ama son dönemde şehre kayma oldu ya, bir de iş meselesinden, mesela abim Koşukavak'a gitti fabrikaya çalışmaya. Ben Bulgar okuluna gittim, altıya kadar Türkçe dilbilgisi kitabı okuduk. Ondan sonra yavaş yavaş yasaklanmaya başladık. Biz, sınır dışı edilmezden önce akrabaların üçte ikisi burada. Bizim akrabalarımız olduğundan dolayı bize daha çok baskı yaptılar. Ajanları öyle bir çalışıyor ki, şu anda bile çalışıyor Bulgaristan'ın ajanları. [Çocukluk döneminizde Türkiye'ye gelme isteğiniz var mıydı?] Tabi, tabi. Çok vardı. Hele on beş yaşında Bulgar hükümetinin baskıları başladıktan sonra, işkenceler başladıktan sonra 1976'da, daha çok oldu. Milli duygu da daha çok. Belene'deyken en genç bendim; dedim ki, biz bir gün Türkiye'ye gönderileceğiz. Herkes kendini düşünüyor, buradan nasıl çıkıcaz, ne yapacağız. Ben dedim, çıkarılcaz

ve Türkiye'ye gönderilecek. Ben söyledim de, onlar böyle dalga geçerlerdi. Ama orda işkence oldu, zulüm oldu, açlık çektik. Dünyada görülmeyen şeyler gördük biz orda. O rejimde, o dönemde gördük. Bizim o dönemde çok karışıklık oldu diye, bir de çok araba var diye - çok mektuplaşma oluyor ya Türkiye'den -, bir elçiliklere girdim birkaç defa ben ondan baskı oluyordu. Bir de bizim aileye 'Hacılar' derler. Dini duygular çok olunca, bizim aileye daha çok baskı yaptılar. Güçlü aileye, önce gelen aileye yaptılar. Bir önceki döneme gidersek, her on senede olmuş bu olaylar. Hep önde gelen aileler sürgüne gönderilmiş, işkence yapılmış, baskı yapılmış, sınır dışı edilmiş. Hep o senelerde olan olayların içinde, bu aileler varmış. Yahut yüksek okul okumuş olanları, milli duyguları güçlü olanlar. Her ailede hafife var, Bulgarlara laf getiren götüren. Satılmış Türkler. İçimizde bu Türkler olmasaydı, bu işler böyle olmayacaktı tahmin ediyorum. Ben bunu herkesin yanında söyleyemiyom bunu çünkü kendi milletimiz aşağılamış duygusu şey oluyor. Bunlar gerçek. Benim dayılarım var Bulgaristan'da. Ona bir gün bir Bulgar demiş ki, "Sizin Türklerin üçte ikisini biz kazandık". Bu ne demek oluyor? Buraya geliyorlar, ev yapıyorlar üç katlı dört katlı. Hâlâ daha Bulgaristan sevdası var. Şimdi bu kişi milli duygular taşımış olsa, sağlam bir kişi olmuş olsa böyle yapmaz. Ben işsiz kaldım, Bulgarlara yalakalık yapanlar iş buldu burada. Buraya gelince. Bir buçuk iki sene işsiz kaldım. Yevmiyeli işte çalıştım; annem, babam çalışıyordu. Düzensiz işlerde yani. Akrabaların falan yardımı olması, kimsenin olmadı. Ama ben bize bunarlı neden yaptıklarını da buldum; Türk hükümetinin içinde Amerikan ajanları var. Milliyetçiliği susturmak için. Herkes Türk bayrağından nefret edilsin, milletinden soğusun, çekimsiz kalsın diye yapılıyor bunlar. Hatta bazen öyle geliyor ki bana, Bulgaristan'da bize yapılanların arkasından da Amerika çıkıyor. Açık vermiyor ama neticede o çıkıyor. Demek o kadar derin bir şeyler var arkasında.

Ondan da önce bana göz hapsi verdiler, köyden de dışarı çıkmayacaksın dediler bana. Sen tehlikelisin, çıkmayacaksın işte dediler. Elçiliklere girdim çıktım ya ondan mesele. Elçiliklerin karşısında gizli kamera var; bakıyorlar Türk elçiliğine kim girmiş kim çıkmış. Beni öyle tespit ettiler. Benim Türkiye'de akrabalarım vardı, telefon ediyordum onlara. Telefonlar dinleniyordu ama ben anlatıyordum. Böyle baskı var, insanları organlarla arabanın arkasına ağlayıp sürüklüyorlar diye. Hepsini anlatıyordum. Ordan kayıtlara geçiyor. Yavaş yavaş dosyalar birikiyor. Ondan dolayı adım adım takip ediliyordum, milliyetçi olduğumu bilerek. Türk ajanların yardımıyla her şeyimi yazıyorlar. Böylelikle tam karşı oldum. 1984 Aralık ayında benim göz hapsim bitiyordu. Mestanlı olayları olmayaydı, ben o işkenceleri görmeden Türkiye'ye gelmiş olacaktım. Mestanlı olayları köy basıp, isim değiştirme olayları.

Ben baskının çok olduğu zaman da elçiliklere girdim. Polisi kandırdım, göz hapsindeyken, Sofya'ya kaçtım orda kapının önünde polisler, ajanlar bekliyordu. İçeri girdim ben, hatta elçiliktekiler bile şaşırıldı sen nasıl girdin içeri diye. Ben anlattım hangi köyde baskı var, nerde zulüm arttı diye. Ağlaya ağlaya anlattım. Hatta yazdılar anlattıklarımı benim. Ama buradan çıktıktan sonra hayatım benim perişan dedim. Beni çıkarmayın. Yalvardım. Hatta onlar da öyle dediler. Bir çıktım, her köşede bir gizli polis. Biliyorum beni yakalayacaklarını ama yinede Sofya'da sekiz saat peşimden gezdirdim polisleri. En son, nefes darlığından, trende bir o vagonundan bir bu vagona geçtim. En son yakaladılar, merkez tren garında. Merkez hapse götürdüler Sofya'nın.



Hesap hesap. Sonra kelepçelediler, Filibe, Hasköy, Kıcaali, Koşukavak'a getirdiler. 82 Ağustos'ta oluyor, doğum günümde ben içerdeydim. Ama ondan sonra göz hapsine geri geldim, hapse girmedim o zaman. Ağzımdan bir şey alamadılar, çok dövdüler. Belene'de dövdüler. Orda açlık, sefalet ben ne diyeyim sana ya. 1940 senelerinde olmuş -30 derecenin altında soğuk, bir de o zaman. Biz o dönemde ordaydık. Camlar bir parmak buz oldu; biz üç kişi bir yatakta yattık, ısınalım diye. Orda işkenceler, psikolojik baskılar, soğuk, yemek. Mesela bir çeyrek ekmek veriyorlar, sen onu yiyorsun. Öğlen yok, akşam yok. Cinayet işlemiş, hırsızlık yapmış hapsilere güzel yemek veriyorlardı. Lokanta gibi. Onlara tavuk veriyorlardı, bacakları bizim yemeklerin içine atıyorlardı. Gelen zaten domuz yemeği, kokuyor. Köpeklere atsan köpek yemiyor. Köpek yüz metreden kaçıyor.(Tutarsız konuşmalar) Bir yönden de milleti Belene'ye toplamaları iyi oldu. Sonra topladıklarına pişman oldular, orada millet tam bir üniversite bitirdi. Ordaki dayanışma burada yok. Dağıldık, ordaki dayanışma burada olsa ne güzel olur ama. Gül gibi olur. Övünmek için söyleyemiyorum da, koca adamlar yaşlı, hüngür hüngür ağlarlardı. Ben kıkır kıkır gülerdim onlara. Herkesin iradesi bir değil. Bazılarının milli duyguları şeydi. Adama zor gelmiştir isim değiştirmek, değiştirmiyecem demiştir almışlardır içeri. Ama içimizde Türk ajanlar vardı, muhbir.

Cebel olayı olunca, Koşukavak'ta da olacak diye, arkadaşlarla bizi topladılar. Karakola götürdüler. Dayak, dayak, dayak! Ölümden döndüm! Ondan sonra doktorlarda bakmadı, bakmak yasak. Zaten baksak da bir şey yapamayız dediler. En son köye geldikten sonra yaşlılar dediler, bunun tedavisi deri dediler. Taze kesilmiş koyun derisi. Hiçbir yerimde beyaz yer yoktu, her yer çürük. O Mayıs ayında o kaşıntı nasıl. On el olcak seni kaşıyacak, on el yetmeyecek. Onlar diyor, kanı çekiyor. Kanı, kanı! Herkes diyor, sen o sopayı yiyessin de ölmeyessin! Herkes şaşıyor. 10-15 gün deriye sarılı kaldım. O deri 2-3 gün sonra kokmaya başlıyor, ama bana koku geçer mi? Tedavim daha önemli. Ama deri lastik gibi, çekiyor. Ondan sonra Kapıkule'ye geldik; yağmur yağdı, ıslandık. Hemen bir ağrı başladı, arkalarımda. *[Bulgar ismi aldınız mı peki?]* Yok, Bulgar pasaportu elime almadım. Çifte vatandaşlığım da yok. *[Bulgaristan'a gitmeyi düşünüyor musun?]* Bir kere gittim, tazminat davası vardı. On beş senedir gitmem. Ben gâvurları öldürmek niyetiyle gittim de... Ben tespit ettim yerini hepsinin. Hangi otelde, hangi katta, hangi odada kaldığını öğendim. Kim öğrenebilir bunu, bir hafta içinde. Beni döven polisi buldum Bulgaristan'da. Bu idare, komünizm idaresi düşerken, Türklere pasaport verirken para toplamaklan zengin oldu. Gene Türkler tarafından zengin oldu. Polis, sivil polis. Polislikten istifa etti rejim değişince, hemen iş hayatına atıldı. Bulgaristan'ın en zengini işadama diye televizyonlara çıkmış Bulgaristan'da. Türkleri dövüyor, Türklerin parasını alıyor hem de zengin oluyor. Ben gittim 93'de, adamın korumaları, zırhlı arabaları var. Gene de kaçmış benim geldiğimi duyunca. İki gün önce buradaydı dediler, senin geleceğini duyunca kaçtı dediler. Korkuyorlar. *[Peki, ismini değiştirmeden nasıl kaldın?]* Ben hiçbir şey imzalamadım. Sorgu sırasında imza attırdıkları belgeler vardır, yatarken falan ama ben böyle elime alıp da kalemi hiçbir şey imzalamadım. O imzaladıklarım herhalde, onu yaptım bunu yaptım diye zorunla imzalatmışlar. O da beni ilgilendirmez artık. Annem Türk kimliğini vermedi. Topluyorlar herkesten ondan sonra Bulgar kimliğini veriyorlar. Yok desen yarattırıyorlar. Hem zaten kendi vermiş kimliği; üstünde Türk yazıyor, Müslüman yazıyor. Nasıl yok diyecen. Kardeşlerimin dördünde

kimliğinde Türk diye yazıyor. Bana nasıl Türk değilsin diyordun? Ordan başlıyor iş. Benim hiçbir kimliğim yoktu Bulgaristan'da. Kayıtlıydım ama elime kimliğimi almadım. 17-18 yaşını doldurunca kimlik veriyorlardı, 52 sayfalık. *[Türkiye'ye gelirken pasaport almadınız mı?]* Aldım o pasaportu. *[Türk ismi mi vardı, Bulgar ismi mi?]* Bulgar. Ama onu benim elime verdiler, görmedim ben. İsmimi Mitko koymuşlar. Hapisteyken de Türkçe söylemiyorlar, Mitko diyorlar. M ile başlayınca Mitko koyuyorlardı, Mihail ya da; S, ile başlayınca Sergey mergey uyduruyorlardı. Zaten ellerinde isim kitabı vardı. Baskına gelince eve, köye elinde isim kitabı var. Eski kimliğini istiyor senden. Bakıyor Fatma, diyor Farka. Aslında herkes biliyor bu işin olmayacağını, hayır gelmeyeceğini ama benim gücüne gitti. Konu o değil. Konu, bizim ilerde gelen kişiler, doktorlar, öğretmenler, muhtarlar onlara çok yardımcı oldular. İşte onlar ikizleme yapsalar içerde, onları çok zorlardık. Ama yapmıyorlardı. *[Baskı olmasaydı, isim değiştirme olmasaydı Bulgaristan'da kalır mıydın?]* Kalmazdım. Dün biri bana Bulgaristan'ı övüyor. Bana bahsetme dedim. Ben yaşadım. Kimin ne yaptığını biliyorum, bana ordan bahsetmiycen! Ama dedim orasının güzelliğini kimseye şey edemem. Orasının tabiat güzelliğini Allah yaratmış. Ah keşke! Keşke Türklere iyi davranmış olaydılar da, keşke Özal kapıyı açmayaydı da, keşke güçlü bir teşkilat kuraydı da, keşke kimimiz şehit olaydı da, keşke iyi bir cumhuriyet kuraydık da, seçimlerde en fazla milletvekili çıkaraydık da idareyi ele geçireydik! Ben bunları isterdim. Orası doğduğumuz yer. Orası gene bizim olacak. 20-25 sen sonra orası bizim olacak gör bak sen. Matematiksel olarak olacak. Onların düşmesiyle olacak. Bizim çalışmamızla olacak. Bunların hepsi birleştiği zaman kaçış yok. Ama ömrümüz yeter mi, Allah bilir. Ama olacak. Dünyada ne olursa, Türklere oluyor. Türklere karşı dünyada örgütlü bir şey var. Ama biz kırcız onu, Allahtan tarafından olacak. Türkler dünyanın lideri olacak. Dünyanın en yaşlı kıtası Türkiye. *[Bulgar'la ilişkileriniz nasıldı?]* Bizim hiçbir sorunumuz yoktu ki. Biz eşek gibi çalışırdık, Bulgar'ı bakardık, ondan bizi severlerdi. Bizim sorunumuz yönetimleydi, Jivkovlaydı. Bulgar'la ne olur ki. Aynı yerde aynı işte çalışıyorduk. *[Türkiye'ye geldiğiniz zaman zorluk çektiniz mi?]* Ben gördüm desem yalan olur. Ama Ankara'da benim ifademi almadılar, en çok gücüne giden şey o. Kapıkule'de aldılar ama o çok dandikti; onlar satılmış kişilerdi. Benim iki ülkede de kaydım var; ifademi alsalardı hiçbir şey istemezdim. Bu işte bir iş var, bir oyun var. *[Türkiye'ye geldiğinizde yerli halkla sorununuz oldu mu?]* Olmadı, hiç kimseye sorun olmaz benim. Oradaki Bulgarlarla da sorunumuz yoktu. Bizi çok severlerdi, çalışkan olduğumuz için. Sorunumuz yönetimleydi. *[Şimdi nasıl oradaki durum?]* Değişen bir şey yok ya, aynı. Biz bir ele geçirecek orayı, değişecek; cumhuriyet olacak orası. O zaman rahatlar orası. Balkan savaşında Yunanistan'dan Bulgaristan'a gelenler önemli mevkilere geldiler. Onlar Türklere çok eziyet ediyorlar. Onların çok kinliği var bize. En büyük baskıyı, işkenceyi onlar yaptı. Türklerin sorumluluğunu onlara vermişler. *[Türkiye'ye geldiğinizde devletten yardım aldınız mı?]* Aldık. Mesela bir sene kira parası verdiler. Daireleri ödemeli satın aldık, hâlâ ödüyoruz. Vadeli verdiler. Gümüldür'de çimento falan verdiler vadeli. Bazılarına arsa verdiler, ev yaptılar. Avrupa Birliği'nden, Arabistan'dan falan para verdilerde, hükümettekiler yediler. Türkiye'de üç kağıtçılar çok. *[Peki, Türk hükümet mi yoksa Bulgar hükümeti mi daha dürüst?]* Burada televizyonda hep bozucu, yıkıcı şeyleri veriyorlar. Bulgaristan'da bir kişi ölecek, yıllar geçecek haberin olmaz senin. Bir şeyi çok gizlemede iyi değil, çok üstüne gitmek de iyi değil. *[İlk geldiğiniz zaman nereye yerleştiniz?]* Geldiğimizde bir

akşam halamın yanında kaldık. Ondan sonra ben hastaneye geldim. Hastanede kaldım 15–20 gün. İç kanama geçirmişim, akciğerden. Sonra annemler İzmir'e geldiler. Aslında ben İzmir'i tercih etmedim ama halamlar vardı, 78'de gelmişlerdi yakın olsun diye geldik. Başka yerlerde de akraba var ama babam köy işlerinden bıkkınlık olduğundan, daha iyi iş buluruz diye İzmir'e geldik. Bir de İzmir gariban şehriydi o zaman. Ama herkes yoğun geldiğinden iş zorlaştı. 85'de okuduydum, 4–5 sene içinde bir milyon göç girmiş Türkiye'ye. Hiçbir ülke kaldıramaz bunu, Amerika bile kaldıramaz, krize girer. *[Bulgaristan'daki sosyal haklarını alabildin mi?]* Alamadım, alamadım. Malım mülküm hepsi kaldı orda. Duruyor köyde. Biraz dayılar çalıştı şimdi duruyor orda. *[Türkiye'den başka bir yere göç etmeyi düşündünüz mü?]* Yok, düşünmedim. İran'a sığınıp, ordan İstanbul'a geçmeyi düşündüm. *[Bulgaristan'da aileden kalanlar oldu mu?]* Hep beraber geldik. Ablam, kardeşlerim falan. Dayımlar kaldı, çocuklar okuyor, asker falan diye gelmediler. Ama artık çok yaşlılar. Bulgaristan'da diyorlar ki, biz göç olayını kaldırdık. Hepsine pasaport vereceğiz ama gittiklerinde de ora kalmalarını sağlayacağız. Türkiye sınırı kapatmadan önce hak arayanları gönderelim çünkü onları göçle gönderirsek Bulgaristan'ın hak ödemesi gerekir, diyorlar. *[Pasaportu aldığınız zaman kendiniz mi göçe karar verdiniz, yoksa çıkın dediler mi?]* 12 saat müsaade verdiler; 12 saat içinde çıkman lazım dediler. 24 Mayıs 1989'da benden imza almışlar, ama ben çıktım 10 Haziran'da. Beni Kapıkule'de gazeteciler falan çekmesin, az iyileşsin de öyle gönderelim diye. Anneye babaya aynı. Ben dedim yalnız gitmem dedim. 12 saat içinde hepimiz çıkın dediler. Evin eşyasını falan getirmedi. Giyecekler, yata-yorgan, öyle şeyler aldık. Arabaylan geldik biz. Biz daha çok alacaktık da duyduk Kapıkule'de çeviriyorlar, ondan almadık. Alsaymışız geçermiş. Kalan eşyaları dayılar, akrabalar falan kullandı. Bir de dediler Türklerin yerine Bulgarları yerleştireceğiz; Türkler dönemeyecek. Öyle bir şey yapamadılar, çünkü Jivkov düştü. Hükümet düştü. *[Peki, kendinizi nasıl tanımlarsınız?]* Biz zaten Konya-Karaman'dan gelmeyiz. Osmanlı döneminde işte Viyana'ya giderken göç olmuş. Bizim soyumuz Türk'tür. 1912'ye kadar Edirne vilayeti içindeymişiz. Benim iki dedem şehit düşmüş, iki nenem dul kalmış. Yani kendime Türk'üm derim. Başka bir şeyi kabullenmem zaten.

## Mülakat No: 8

T.U.

14 Haziran 2006, Bornova, Kadın, 40'lı yaşlar, zorlanıyor konuşurken, çok çekingen davranıyor.

*[Kaç yılında Türkiye'ye göçtünüz?]* Biz 92'de göçtük. Göçtüğümüz zaman ben otuz yaşındaydım. Oğlum o zaman 9 yaşındaydı. Biz orda eziyet gördük. Giydirmediler, konuşurmadılar biz de yolunu bulup geldik işte. *[Kaçarak mı yoksa pasaport alıp da mı geldiniz?]* Pasaport alıp geldik. Duyduk Türkiye giriş veriyormuş, pasaport aldık 89'da. Ama sonra o zaman gelemedik benim annem hastaydı o zaman. Ondan sonra 92'de turist pasaportu aldık, onunla geldik. Bir daha da gitmedik. Bulgar'ın memleketi güzel, güzel memleket ama insanın kendi memleketi gibi yok. *[Bulgaristan'da ailenizle beraber mi yaşıyordunuz?]* Yok, kocaminkilerle yaşıyorduk, altlı üstlü. Ama aynı köyden evlendiydim zaten, Cebel'den, o yüzden kendi annem-babam yakındı. Onlar da tütün yapıyordu, biz de. Kendi evimiz vardı, ordaydık beraber işte. *[Göçerken yalnızca eşiniz ve çocuğunuzla birlikte mi geldiniz?]* Benim annemler daha sonra geldi, biz ilk gelirken kaynanamlarla beraber geldik. Annemler 2-3 sene sonra geldi. Onlarda turist pasaportuyla geldi zaten. Gelince de bizim yanımıza geldiler. *[Siz ilk geldiğinizde nereye yerleştiniz?]* Kocamın teyzeleri buradaydı, İzmir'delerdi onların yanına geldik. Sonra ayrı ev tuttuk, biraz para getirmiştik ordan. Ama çok zorluk çektik. Oğlan okula gidiyordu, onu gönderdik; e para azdı. Yetiremedik. Ben de çalıştım ama ne kocama ne de bana sigorta yapmamışlar. Sekiz sene çalıştım konfeksiyonda, bir buçuk senelik sigorta çıktı. Devlet bakmıyor ki, ilgilenmiyor ki çalıştırdığı vatandaşına! *[İş dışında zorluklar çektiniz mi?]* Yok çekmedik. Çocuğa da yardım etti okulda öğretmenler, ilgilendiler. Bir de işte ilk iş bulana kadar iki ay geçti. O zaman da akrabalar yardım etti. Bizden evvel göçenlere devlet yardım etmiş ama biz turist pasaportuyla geldik diye yardım eden olmadı. Biz de çalıştık, didindik, bu evi yaptık. Şimdi şükür bir derdimiz yok ama olan oğluma oldu. Geçen sene işte hastalandı, hastanede yattı. Bir ay önce de öldü. *[Başınız sağ olsun.]* Sağolun ama giden gidiyor işte. *[İlk göçtüğünüz zaman çevreden tepki aldınız mı?]* Almadık. Hatta bizim oturumumuz yoktu, nüfus cüzdanımız yoktu, o zaman bile bize iş verdiler, çalıştırdılar. Çocuğun üstünü, başını bile aldılar, kitaplarını. *[Bulgaristan'da ne tür zorluklar yaşadınız?]* Valla önceden iyiydik. Eker, biçer yaşırdık. Sonradan, komünist zamanda, bir zorluklar çıkardılar. Bir eziyetler ettiler. Öyle değişti işte. *[Ne tür eziyetler?]* İşte konuşmamıza karıştılar, Türkçe konuşmayacaksınız dediler. E bizim yaşlılar Türkçe bilirdi, Bulgarca bilmezdi. Onlar okulda okumamışlar. Biz okulda Bulgarca öğrenmiştik. Sonra kıyafetlere karıştılar, dini yasakladılar. Kurban kesmeyeceksiniz, camiye gitmeyeceksiniz diye. Kapıya silahlı memur gönderdiler, ismimizi değiştirelim diye. Zorlan adımızı değiştirdiler. Değiştirmeyenleri dövdüler. Öyle işte. Sonra hapiste yatanlar oldu, duyduk. Ölenler kalanlar olmuş da onları ben pek iyice bilmiyorum. *[Peki, sıradan Bulgar vatandaşlarıyla sorununuz oluyor muydu?]* Bizim orda, köyü bizimki, Bulgar yoktu. Ama bir kötü baktıklarını, dediklerini de duymadım. Filibe'de falan tanıdıklar vardı, bir şey demezlermiş onlara da. Sonradan komünist zamanda, biraz biraz uzaklık oldu ama gene de bir şey duymadık. Zaten onları da korkuturlarmış, Türkler Bulgaristan'ı ele geçirecek diye. *[Göçerken malınızı mülkünüzü getirebildiniz]*

mi?]] Biz turist vizesiyle geldik. Biraz para getirdik, iyi oldu burada onun hayrını gördük ama ev falan kaldı tabi. Turist olarak gelince eşya meşya getiremedik, nereye götürüyorsunuz derlerdi. *[Peki, sonra o malları getirebildiniz mi?]* Yok getirmedik. Biz geldikten sonra biraz eşyayı annemler almış, onlar göçene kadar kullanmış. Sonra da eşya eskiyor zaten, niye getireceksin? Ev duruyor ama köy evi yıkılıyor tabi. Boş duruyor öyle. *[Peki, sosyal haklarınızı aldınız mı?]* Kaynanamlar falan emeklilik parası alıyor az bir şey. Benim kocamın zaten fazla bir hakkı yoktu zaten uğraşmadı da sonra onun için. Burada çalışıyorum nasıl olsa dedi ama o da sigorta az çıktı tabi. *[Türk isminizi geri aldınız mı?]* Aldık. Çifte pasaportta aldık, kocam birkaç kere gitti Bulgaristan'a ama artık tadı yok diyor. Herkes değişmiş, tanıdıklar azalmış zaten. Kalanların da durumu kötümüş. Gidiyormuş mesela bir otelde kalacak, otelin sahipleri tanıdık. Ama yine de kaç sene de bir gelen misafirden tanıdıktan para alıyorlar. Aldıkları para çok değil ama insanın gücüne gidiyor yine de bu kadar senelik tanışlık var, ondan gitmiyor artık. Gidip otelde kaldıktan sonra ne olacak. Gidince hoş sohbet istiyor insan, tanıdık istiyor de mi ama? *[Bulgaristan'da yaşarken Türkiye'ye gelip gidiyor muydunuz?]* Benim âbim geldi bir kez. Ama küçüktü o zaman. Akrabalar vardı işte, haberleşiyorduk. Ama ben Türkiye'yi merak ediyorduk. Sade ben değil herkes merak ediyordu, insan vatanını merak etmez mi tabi! Biz de ediyorduk işte. Ama umduğumuzdan farklı çıktı. İyi, güzel ama yine de farklı. *[Nasıl bir yer bekliyordunuz? Farklı bulduğunuz şeyler nelerdi?]* E biz orda örf âdete daha düşkündük. Buradakiler de düşkün ama Bulgaristan'dan gelenler daha düşkün. Bir de burada çalışıyorsun hakkını alamıyorsun; orda öyle değildi. Çalıştığın zaman kimse hakkını elinden alamazdı. Hırsızlık yoktu. Burada herkes herkesi soyuyor kimse de ses etmiyor. Orda polise düşeceğimiz diye korkardı herkes, polisi yolda görünce bir adım geri dururduk. Devletin adamı başkaydı. Her şeyine bakar, kontrol ederleri. Burada o kadar kontrol yok, bak zaten devleti de soyuyorlar televizyonlarda izliyoruz. *[Bulgaristan'a gittiğinizde Türk ismini mi kullanıyorsunuz Bulgar isminizi mi?]* Ben gitmedim bir daha, kocam gitti. Ama ne bileyim herhalde Türk ismini kullanıyordur, geri aldık ya. Zaten artık bir şey demiyorlarmış Türklere. Ne desinler ki zaten, pişman oldular Türklere eziyet edip gönderdiklerine. Ne de olsa biz çalışıyorduk. Ordaki Türkler çalışkandırlar. Buraya geldiğimizde de biz çalışkan olduğumuz için bizi sevdiler, iş verdiler. Biz de paramızı tutarız. Öyle çarçur etmeyiz. Bak evimiz var, üst katı da yaptırdıydık oğlana ama... *[Türkiye'ye göçmekten dolayı pişman olduğunuz mu hiç?]* Yok, asla. İnsan kendi vatanına göçtü diye pişman olur mu. Ne de olsa yine kendi toprağın. *[Yani zulüm olmasa da Türkiye'ye göçer miydiniz?]* Göçerdik herhalde, çünkü merak vardı. Ne bileyim insan kendi toprağında daha hür olur gibi geliyordu bize. Orda da önceden rahattık, her şeyimiz vardı. Burada da çalıştık her şeyimiz oldu. *[Peki, sizce neden Türklere bu tür eziyetler yapıldı?]* Dedim ya Türkler Bulgaristan'ı ele geçirecekler diye korkutmuşlar herkesi. Biz çalışıyoruz ya. Ondandır herhalde. Bir de Sovyet yapmış diyorlar da ben devlet işinden pek anlamam. Niye öyle diyorlar bilmiyorum ne yalan söyleyeyim. Ama biz gerçekten çalışırdık, Bulgar anlamazdı tarla işinden, tütünden falan. Tütünde çalışanların hepsi Türk'tü. Gerçi Çingenelere de yaptydılar aynı ama onlar diremedi, Türkler direndi. Türklerin vatani var tabi. *[Bulgaristan'da olan biteni takip ediyor musunuz?]* Yok, pek etmiyoruz. Öyle kıyından köşeden, ordan buradan bir şey duyarsa duyuyoruz. Ama durum iyi değilmiş orda da. Ordakiler Türkiye'deki akrabalarından yardım istiyormuş, hep yurtdışındakilerden

yardım istenir ya bu kez onlar buradakilerden istiyormuş. Bizden isteyen olmadı ama zormuş durum. *[Siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?]* Valla ben Türküm. Nasıl tanımlayacağım başka ki? Başka da bir şey yok. *[Yani sizin için Bulgaristan, orda doğmuş olmanız vs. bir şey ifade etmiyor mu?]* Ediyor da sonunda yine Türküm. Ben Bulgaristan'da doğdum, büyüdüm ama annem de Türk, babam da Türk, kocam da Türk. *[Ya göç nedir sizin için?]* Zor. Şöyle zor, vatanına da gelsen el çırparak gelemiyorsun. Çünkü her şeyini yanına alıp gelemiyorsun. E işte anneler kaç sene sonra geldi. Bir de şurası değil ki gidip gelesin devamlı. Buraya gelince zorluk çekiyorsun... Göç bu işte. Alışana kadar, onlar sana alışana kadar gidiyor böyle. *[Siz göç ettiğinizde burada yaşayanlar size alışmakta güçlük mü çekti?]* Güçlük değil de işte onlar 'Bulgar göçmeni' diyorlarmış arkamızdan. Kimsenin bir kötülüğünü görmedim, kimse yüzüme de demedi ama arkamızdan derlermiş. Sonra tabi insan insanı tanıyınca bunlar unutulup gidiyor. Ne Bulgar'ı ne göçmeni kalıyor. Bak kaç sene ben yerlilerle beraber çalıştım, sonra dedim ya bizi sevdiler diye. Acemilik zamanında oluyor öyle. *[Günlük hayatta daha çok kimlerle görüşüyorsunuz?]* Tanıdık, akraba, konu komşu işte. *[Yerlilerle görüşüyor musunuz?]* Bu çevrede oturan çok yerli yok. Genelde göçmenler oturuyor, o yüzden çok görüşüyorum dersen yalan olur. Olsalar onlarla da görüşürüm, düzgün insan olsun yeter, niye görüşmeyeyim de mi ama. *[Teşekkürler]*

## Mülakat No: 9

Ü.A.

19 Mayıs 2006, Sarnıç. İlk olarak mülakat ve araştırma hakkında bilgi istedi, daha sonra konuşmayı kabul etti.

41 yaşındayım. 89 göçmeniyim. Ben sürgün olarak geldim. Babam Belene’de yatığı için sınır dışı geldim. Bulgaristan’da komünist dönemde öyle bir kanun vardı; onlara karşı gelenleri, milliyetçilik yapanları işlerine yaramıyor diye sınır dışı ediyorlardı. İsviçre’ye, Avusturya’ya gönderiyorlardı, biz Türkiye’yi tercih ettik. Bayrak dedik buraya geldik. Kapıkule’den sınır dışı ettiler. Babama uyarı geldi polisten, bir hafta içinde Bulgaristan’dan çıkmanız lazım. Çıkmak istiyorsun, sana kamyon vermiyor bagajlar için. İki bavulla git diyorlar. Başka ülkeye babam gitmedi. Buraya gelmeyi istedi. Bu sefer ne olu, sınırda yoğunlaşma oldu. Türk alamadı. Üç gün mesela bekleme olayları oldu. O parayı da her şeyi yol boyunda harcadık. Üç gün biz Bulgar’ın sınırında bekledik. Bir valizle geldik. Malını mülkünü almadık, hiçbir şeyde gözün kalmadı orda. Hepsini bıraktık orda. *[Ordaki mallarınız ne oldu?]* Duruyor. Hayvanları almışlar. Evler duruyor. Amca var orda, sahiplendi. Kiraya veriyorlar. Biz gelirken daha komünist dönemdi, yerler devletindi. Şu 5–6 sedir yeniden mal sahiplerine vermişler geri. Bizim mallar şu anda tapuda balara ait. *[Malların kirası, geliri size geliyor mu?]* Amcalar alıyor şu anda. Ordaki gençler şu anda tarlaları kullanmıyor. Kullanmadığı için bomboş duruyor. Gençler çalışmıyor şu anda. Aslında devletin sizin gibi araştırmacılara para verip yurt dışında yaşayan Türklerin derdi nedir, geçinme davası nedir diye araştırtması lazım. Orda Osmanlı kolları gibi yaşamışık biz orda. Türkiye’ye gelince vatandaş olarak, ne yapıyorlar birinci? Ev almanın üstüne gidiyorlar. 89 senesinde devlet deseydi, siz ev almak istiyorsunuz, arsa almak istiyorsunuz. Size bir yer gösterelim. Tapulu olsun. Altyapı güçlü olacaktı, her yer kaliteli olacaktı. Ne oldu? Arsaları kazıkladılar göçmenlere. Aldatıldık. O kadar para harcadık, benim arsam gitti. On sene para harcadım. Menderes’te bir şirketten arsa aldık. Sahte tapu vermişler. Arsaya başladık bankaya üç milyon her ay. Bin, iki bin kişi. Yediler. Sahte bir vatandaş, kooperatif gibi. Tabela asmış, banka gibi. Biz banka diyerekten inandık. Bizim Bulgaristan’da banka dediğin zaman, devlet gibi görüyordun bankayı. Her önüne gelen banka açamaz. Öyle yetiştik biz. Onun için paramız gitti. Devlet olarak, zayıf bir devlet Türkiye. Ne gibi? 50 senesinde gelen göçmenlere bak. 78’de gelenlere bak. 89 senesinde toplu bir göç geliyor, bunlar ev yapmayı isteyecek. Al bir boş arazi, nerde varsa. Alt yapısını yap. Taksitlerini de vercem. Hem kurtarmış oluyon yeni gelenleri. *[Bulgar devleti Türk devletinden daha mı sistemli?]* Daha sistemli. Alt yapısı mesela. Bir köyden gitmek, ev yapmak istersen başka bir yerde, sana izin vermez. Senin kültürünü ölçer. Bu kasabadan geldiği zaman apartmanda yaşayacak. Senin kültür seviyen yoksa sana izin vermez. Yani sen Koşukavak’tan Sofya’ya gittin. Orda kalman için mutlaka bir tanıdık olması gerekiyor. Ve Sofya’da adresin kayıtlı olması gerekiyor. Polise müracaat etmek zorundasın, ben burada, bu vatandaşta kalacağım diye. Demokrasi odur. Türkiye demokrasisi her şey özgürlük. Sokağa tükürüyon, pislik yapıyon, her şey özgürlük. Orda herkes nasıl yaşayacağını biliyor. Köyden gelen birisi senin özgürlüğünü alamaz ki! Neden alamaz? O köyden gelen ne yapıyor? Uyum sağlamıyor. Gürültü yapıyor, pislik yaratıyor. Sokağa çıkıyor uyum sağlayamıyor. Bu defa ne

yapıyor? Şehirde yaşayan için, senin haklarını alıyor elinden. *[Eğitiminiz nedir?]* Ben lise mezunuyum. Teknik lise. Türkçe bir alfabeyi öğretirlerdi. Babam liseye kadar okumuş Türkçe. Şimdi ben size bir zıtlık söyleyecem, yazın bunu: Benim dedem hocaydı köyde. Cami hocası, üç yıl eğitimini aldı bunun. Osmanlı devri bitiyor ama dedem bütün Osmanlı âdetini yürütüyor. Ne gibi, kuşak, fes falan. Ne oldu 78'den sonra, bir laf duyuldu isimler değiştirilecek. Senin dedeni mesela görsünler pazarda, fesi çıkarıcan. Camiye gitmiycen. İtiraz ettiğin zaman gâvur ne diyordu biliyor musun? Ceza basıyordu, bir de diyordu ki, Atatürk dahi bunları yok etmiş Türkiye'den. Şalvarları, fesleri yok etmiş. Şapka getirmiş. Siz nasıl bunları yapıyorsunuz? Sen bir yabancı devlette Osmanlı'yı temsil ediyorsun, Bulgar gâvur ne diyor; Atatürk bunu kaç sene önce yok etmiş, siz daha özgür yapıyorsunuz burada. Yok, edin bunları, şapka devrimi gelecek diyor. Şalvarları, poturları çıkarmayana ceza. Cart diye şalvarı yırttılar. Türkiye de yırtmış diyorlar. Atatürk'ün yaptığı devrime de boynunu büküyorsun. Eski Osmanlı dönemini yok etmiş. Bu defa bizim dedelerimiz iki arada kalıyor. O yüzden biz Türklerin torunlarıyız. Osmanlı dediğin zaman tek bir şey çıkıyor; Türk diyince yüz milyonluk nüfus çıkıyor.

Biz orda Bulgarlara gâvur diyorduk. Biz ordayken Türk'tük. Fesli demek, Türk demek. Biz orda Türk'tük. Bayrağımız yoktu ama giyim-kuşamımız Türk'tü. Buraya geldik, Bulgar olduk! Türk vatandaşı dedi; Bulgarlar geldi diyor. Bulgarlar diyemezsin ki bize, Bulgaristan göçmeni diyebilirsin. Bulgaristan'da Osmanlı'dan olan Türkleriz. Göçmeniz. *[Göç ettiğiniz dönemden bahsedebilir misiniz?]* Akraba peşinde koşmakla geldik buraya. İsimleri değiştiren sonra geldik. Hanımla dört aylık evliyken geldim. Balayım burada geçti. Kira aradık, kira bulamadık; iş aradık, iş bulamadık. Özal döneminde devlet biraz yardım etse de olmadı. Birazcık yardım etti. Kiralarda yardım etti, faydası oldu. Sağ olsun, Özal göçmenlere sahip çıktı. *[İşsizlik döneminde nasıl geçindiniz?]* Yemedik, içmedik. Sıktık dişimizi. Devletin yanlışı neydi bak; biz sınır dışı geldik. Sonra göçmen konutlarına yazıldık. Bize çıkmadı. Sen öncelik ver bu vatandaşına. Devlet bunları gütmüyor, devletçilik, milliyetçilik. Devlet olarak takip etmiyor bunları, yanlışı yapıyor. *[Sınır dışı edilmenizin sebebi neydi?]* Türkçülük yapmak. İsimleri değiştirmeye geliyorlar bizim köye. Bizim köy 2 bin nüfuslu, orda gelen cipleri, askeri araçları deviriyor. Bir gün sonra sivil askerler geldiler. Bizim köyde iki kişi öldürdüler, dört kişi de yaralandı. Babam bunu yapmak aykırı diyor. 'Faşist' diye bağırıyor. Öyle yapınca de iki sene Belene'de hapis, sürgün sonrada. hâlâ Bulgar tazminat ödüyor babama. Geliyor hâlâ o para. Şimdi toplu paraya dönüştürecekmiş; 15 bin leva para gelecekmiş. Sen bir sene tutmuşun, ne mahkeme ne bir şey. Bir sene de özgürlüğünü almışın. Ne için babam karşı çıkmış. Türkler 8 saat çalışıyor devlette. İşten geldiği zaman tarlada tütün ekiyor. Bu tütünü gene devlete satıyor. Türkler arılar gibi demiş, dolduruyor balı. Bulgar alıyor, satıyor başka devletlere. *[İsminizi geri aldınız mı?]* Ne yalan söyleyeyim ben almadım. Bulgaristan'a gidip, uğraşan alıyor, ben almadım. Orda Bulgar ismim var, burada Türk. Mahkemeye verip, bu kadar para vermek lazımdı. Biz de vermedik. On beş gün gidip, toprağı görüp dönüyoruz. Aslında devlet yapsın bunu. İki devlet anlaşsın, parasız verdirsin. Desin, kardeşim sen Türksün. Al şu pasaportunu git. *[Her sene gidiyor musunuz Bulgaristan'a?]* Gidiyoruz, her sene gidiyoruz. *[Neden Sarnıç'a yerleştiniz?]* Akrabalarımız ve diğer göçmenler buradaydı. Hep beraber olalım diye geldik. Bir de orman var. Yaşlılar orman olmadan



duramıyorlar. Sabah erken ormana giderler, çalı çırpı toplarlar. Gitse oğluna söylese 2 ton alır, ama o duramaz. Gider illa ordan toplar. Ve şunu da söyleyeyim göçmenlerde hırsızlık olayı duyulmamıştır. Polise gidicen sorucan, hırsızlık olayı yoktur. Tertemiz ortam. Onun için ev dahi istesen kiraya hemen sorarlar göçmen misin değil misin? Değilsen hadi bakalım! *[Kız verir misiniz yerliye]* ...Alıyorlar. Alıyorduk vermiyorduk. Şimdi vermeye de başladılar. Ama ev vermiyorlar. Kiraları ödemiyorlar, sadık değil. Sözlerinde durmuyorlar.

Bir şey söyleyeyim sana, bunu hiçbir yerde yazmıyorlar. Çanakkale savaşında, tarihte dedelerimizden gelenler var. Hiçbir yerde söylenmiyor bu. Çanakkale savaşında, Bulgarlardan gizli gelenler de var. Ve yerli diyorlar ya Türkiye’de doğup büyüyenlere, bunları beyinlerine işlesinler. Gastelere mi yazıyorlar, kitaplara mı beyinlerine işlesinler. *[Bulgaristan’daki akrabalarınızla ilişkileriniz sürüyor mu?]* Evet, tabi ki. *[Sıkıntılı dönemlerde yardımlaşma oluyor mu?]* Onlar genelde bizden yardım alıyorlar. Bulgaristan’da yaşam şartları düşük olduğu için. Bulgaristan’da yaşayan Türkler zor durumda şu anda. Bulgar gizlice, ordaki Türkler alıp başını gitsin diye tütününü yasaklıyor, hayvanı satamıyorsun. Anlaşma yapacak orda Türk devleti. *[Bulgarlar hâlâ Türklerin gitmesini istiyor mu?]* İstiyor tabi, savaşız toprak kazanacak. Şimdi çifte vatandaşlık var, çünkü Bulgaristan Avrupa Birliği’ne girecek. O yüzden nüfusu yüksek tutmaya çalışıyor. Nüfusa göre pastadan pay alacaklar. Ama girdikten sonra birini seç diyecekler. Tek vatandaşlık olacak yani. Yani devlet anlaşma yapıp ordaki Türklerin durumunu düzeltmeli. O Türkler orda kalmalı. *[Devlet olarak, Bulgar devleti mi yoksa Türk devleti mi daha dürüst?]* Bulgaristan’da hak arayamazsın ki ya! Sen Türksün. Nasıl hak arayacaksın? Her şeyin sahibi Bulgaristan, devlet. Hiçbir şeye hakkın yok. Burada istediğin gibi tapunu al, evini yap, mahkemene git bilmem ne. hâlâ daha Bulgaristan’da Türklere baskı var. Yine Türkleri kaçırmak için baskı yapacaklar. Ne zaman yapacak, Avrupa’dan pay aldıktan sonra. Görecek ki Türklerden artık hayır yok, eskiden tarlalarda çalışıyorlardı, artık yormuyor kendini. Çünkü Bulgar’ın tarım işçisi Türklerdi. Türkler gidince tarım durdu, Bulgar aç kaldı. *[Aile yaşantınız nasıldı?]* Bizim Koşukavak’ta köylerin hepsi Türk’tü. Dede, nine hep beraber, aynı evde yaşadık. Durumu iyi olan evlat ayrılıyordu. Olmayan aynı evde oturuyorlardı. Burada aynı çatı altında ama farklı dairelerde oturuyoruz. Buraya uyum sağlamaya başladık. Yemeği de genelde aynı yerde yiyoruz. Şu anda da yine beraberiz, bir ayrılma olmaz bizde. *[Aile görüşmelerinde genelde yine göçmenlerle mi görüşüyorsunuz?]* Fark etmiyor, yeter ki insan olsun. Kalbi dürüst olduğu zaman fark etmiyor. Bulgar da olsa görüşürüz, yeter ki dürüst olsun. *[Siz ordayken sıradan Bulgar vatandaşlarla aranızda sorun oldu mu?]* Şimdi nasıl Türkiye’de milliyetçilik varsa, orda da milliyetçilik vardır. Çünkü Osmanlı askeri zamanında onarı öldürmüş. Mutlaka ki Bulgarlardan da baskı gördük. Şu anda bir sorun yok. Ama tabi Bulgaristan’ın ırkçı tarafına gittiğinde sorun çıkıyor. Bir defe ‘Ben Türküm’ dediğinde seni karşı tarafa alıyor. Çükün 5 yüz sene Osmanlı esaretinde kalmışlar. hâlâ bunlar konuşuluyor. Türk milleti dediğin zaman bir korku geliyor. *[Türk olduğunuzu sakladığınız oluyor mu?]* Asla! Ne demek ya o kadar zaman Osmanlı titretmiş. Dedelerimizle gurur duymamız lazım ya. *[Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?]* Biz Osmanlı Türkleriyiz. Karamanlar Türkleri, öyle gidiyor. Burada dünyaya gelenler ‘göçmen’ diyorlar. Kendi burada doğan çocuk bile anne-babası göçmen olduğu için kendisine, göçmen diyor. Göçmenlik daha öne çıkıyor, niye öyle oluyor anlayamadım

ben. Göçmenler milliyetçidir, Türk milliyetçisi. Bulgar Türkleri diyorlar. Böyle bir şey yok, Bulgaristan Türkleri var. Orda bayrağımız yoktu özgürdük. Nasıl özgürdük, orda bolluk içinde yaşadık. Burada bayrağımız var, para veriyorsun, gece kondu diyorlar. Şimdi benim bayrağım var, toprağım diye gelmişim ev yapışım. Evi yıkacaklar diye korku var içimde. *[Siz bu toprakları aldığınız zaman tapuları yok muydu?]* Hâlâ yok. Biz buraya ucuz arazi diye geldik. Hürriyet Mahallesi'nin tamamının tapusu yok. Devletin bizim gibilere yer göstermesi gerekir. Zamanında arsaların parasını biz kendimiz verdik. Biz arsayı burada satın aldık. Eskiden Bulgaristan'da muhtar devlet gibiydi. Muhtarın imzası olduğu zaman iş bitmiştir. Burada muhtarın imzaladığı kâğıdı mahkemeye verdik. Mahkeme 'o helvacı kâğıdı' dedi. Bizim bilgimiz yoktu, kimse yönlendirmedi. Muhtarı devlet olarak gördüğümüz için ilk geldiğimiz zamanlar, aynı bir arsa mafyasının içine düştük. Resmen öyle. 17 bin ev var. Bunun yüzde onunun tapusu var. Kardeşim ben buraya ev yapmışım üç katlı, belli bir yere getirmişim. Suyu, elektriği, telefonu, alt yapısı var. Sokağın başından bakınca sonuna kadar görüyorsun. Bunu imar yapmadı ki ya! Mimar da gelip çizmedi bunu. Bunu hep biz kendimiz çizdik. Bir bizim tarafa bakın, bir de Afyonluların, doğudan gelenlerin oturduğu yerlere bakın. Bir bakın evlere. Biri baraka, yanındaki gökdelen gibi. Birinin bahçesi yok, öbürünün on metre. Bir konuya daha değineceğim. Biz orda Osmanlıyı taşıyorduk. Bir geldik buraya, Türkiye'de Türkçülük yok dedik. Devlet yok. Sen Bulgaristan'dan gelmiş vatandaş. Araştır, iyilik mi yapmış kötülük mü? Kötülük yapanı tut, kapı dışarı et. Sen ne biçim devletsin ya. Kötüleri cezalandır. Türkiye demokrasi memleketi diye herkes geliyor. *[Oradayken Türkiye ile bağlantı sağlayan insanlar var mıydı?]* Göç için değil de gelip gidenler olurdu. Oradan Türkiye'ye gelmek zordu. Ancak cenazen falan olacak ki gelesin. Ama Türkiye'den oraya gelen olursa, davullarla zurnalarla karşılanırlardı. Burası toprak, vatan diye geldik. Yoksa tarla marla için değil. Orda da tarlamız vardı. *[Teşekkürler.]*

## Mülakat No: 10

R.Ö.

13 Haziran 2006, Atatürk Mahallesi. Öğretmen, erkek, rahat konuşuyor.

[Kaç yaşındasınız] 53. [Kaç yılında Türkiye'ye geldiniz?] 89. İlk sınır dışı olayında geldim. Sınır dışı ama pasaport hazırды. Ben kaçıyordum beni 10–12 gün geç yakaladılar. [Bulgaristan'ın neresindensiniz?] Kırcaali, Cebel. Cebel'in yerlilerindenim. [Ne iş yapıyordunuz?] O anda öğretmen olarak çalışıyordum. Ondan önce Sofya'nın eteklerinde çalışıyordum. Sofya'da nüfus vermediler. Hapisten çıkınca 87'de açıkta kaldım. 84-87'de hapiste kaldım. İki buçuk yıl. Ondan sonra Sofya'da inşaat grubu öğrencilerimde vardı benim, inşaatta. Onların yanına gittim. Orda işe başladığın zaman bilgilerin emniyete gidiyor. Emniyet geçici oturma izni veriyor. Yani kayıtlıyorlar. Ama bize vermediler, dediler “Sofya başkent” olmaz. Zaten mahkemeye Filibe'de düştüm. Çalışıyordum. Filibe'den önce öğretmenliği bıraktığım zaman bu siyasi olaylarda.

İki yıllık eğitim enstitüsünün resim öğretmenliği bölümünden mezun oldum. Bulgar okuluydu. Hiç Türk okulunda okumadım. Türk Okulu yoktu bizim zamanımızda. Türk Okulu 1948'lere kadar varmış. Ve bu okullarda eğitim ve öğretim tamamen Türkçeymiş. Tarihte, Türk tarihi okunuyor dünya tarihi ile birlikte; edebiyatta Türk edebiyatçıları şairleri yazarları okunuyor. 48-49'da komünistler geldikten sonra kaptılar Türk okullarını. O Türk okulları dediğim özelmiş, vakıf okulları. Bunları devletleştirdiler. İkinci dünya savaşından sonra vakıf okulları sıkıntılar yaşamış mali açıdan. Komünist rejim geldiği zaman bunu biraz daha artırmış. Sıkıntı yarattığı zaman, öğretmenler maaşlarını alamamış, toplanamıyorlar, bilmem, sorunlar yaşıyor. Sorunları güçlendirmiş komünist hükümet. Bu sefer ne oluyor? Diyor vakıf okullarını devlet okullarıyla birleştiriyorum. Öğretmenlerin maaşlarını devlet verecek, bu ilk bakışta çok iyi görünmüş değil mi? Ona hiç rest çeken olmamış. Ama birleştirdiği zaman devlet okullarıyla vakıf okullarını, buradaki Türkçe eğitimi kaldırmış. Türkçe sade öğretim kalmış. Bütün dersler Türkçe 49–51 yıllarında, Bulgarca yabancı dil gibi okutuluyor ama öğretimi Türkçe eğitimi değil. Şöyle, kimya falan okutulurken Türkçe okutuluyor. Onlar bilim olduğu için önemli değil. Ama Edebiyata gelince tamamen Bulgar ve Rus edebiyatı okutuluyor Türkçe olarak. Türk edebiyat çok az, yani birkaç kişi, ideolojik olarak komünist rejime yakın olan Nazım Hikmet gibi, Sabahattin Ali gibi birkaç kişi öğretiliyor. Örneğin Namık Kemal okunmuyormuş. Peyami Safa okunmuyormuş. Mehmet Akif okunmuyormuş. Bunları sağcı olarak, yani milliyetçi olarak görüyorlarmış. 58–59 yılında bu Bulgar Rus edebiyatını Türkçe okutan okulların dili tamamen Bulgarca oluyor. Ben 60 yılında ilkokul 1'e başladım. 60–61 eğitim-öğretim yılında. Bizim bütün dersler Bulgarcaydı. Oysa bir yıl önceki, benim ağabeylerim, coğrafya cebir matematik Türkçe okumuşlardı. Biz tamamen Bulgar okuluna başladık. Bulgarlaştırılmış. Ve bir iki yıl hiç Türkçe okumadık. Üçüncü yıl haftada iki ders olmak üzere Türkçe okumaya başladık. Türk alfabesi. Ve sekizince sınıfa kadar geldik, Türkçe okuduk. Daha sonra lisede, bizim bölgelerde Türkçe zorunluydı. Türk bölgelerinde zorunluydı. 69-70'den sonra tamamen onları da kaldırdılar. Liseden kaldırdılar. Türkçe sadece Türk bölgelerinde ortaokulda kaldı, gönüllü gibi. 1975'de ben öğretmenliğe

başladığım zaman okullarda Türkçe vardı ilköğretimde. Ama ne zaman, dördüncü sınıftan sonra iki ders. Bu derslere hükümet yavaş yavaş, gizli gizli yasak koymaya başladı. Türk öğretmen atamadı. Örneğin matematik öğretmeni Türkçe dersine girdi. Ne bilem, Rusça öğretmeni Türkçe dersine girdi. Öğretmen yetiştirmedi. Eski öğretmenler de emekli olunca... Bir arkadaşım vardı Hüseyin, şu anda Bulgaristan'da, O Türkçe derslerine giriyordu; Rusça öğretmeni idi. Başka Bulgarca da veriyordu, karışık karışık. Onun programı o kadar güzel oldu. Bu sefer derslere giremez oldu rahatsızlandığı zaman. Bu derslere ben gönüllü olarak girdim Türkçe derslerine. Karşılık bir şey istemeden. Orda da ek ders olayı var, lektorski diyorlar. Fazla ders ücreti orda da var. Bunlardan hiç talep etmedim ben; müdür bana sordu, dedim arkadaşımın yerine girmiş gibi onun üzerine yazın. Sana veremiyoruz zaten yasal olarak dedi. Ondan sonra "girmeyeceksin" dedi. Dedim ben para istemiyorum niye girmeyeyim Türkçe derslerine. Ondan sonra tartıştık; Lenin bir şeyinde şöyle demişti: "Ana dilini bilmeyen insan yabancı dili iyi öğrenemez". Müdürle ben bunu da tartıştık. Bu çocuklar ana dilini bilmediği zaman Bulgarca'yı da öğrenemiyorlardı. Aslında Bulgarcanın iyi öğrenilmesinin yolu ana dilin öğrenilmesinden geçiyordu. İyi bilmeliydi. Teknik kelime zaten girmişti Türk diline. Velilerden zorla imza topladılar. İmza toplayacaksınız oğlum Türkçe okumasın diye. Birer form hazırladılar; oğlum Türkçe okumasın, engelleyin eğitim-öğretimini. Bunları öğretmenle verdiler, öğretmenler dolaştı kapı kapı, velilere imzalatıldılar. Bu bana tersti; ben bunu yapmadım, çünkü bir insanın ana dilini okuma hakkı, ana dilini bilmesi resmi dili bilmesini engellemiyordu. Bir Bulgar yasalarına göre yanlış, iki bilimsel olarak da yanlış. Bunlara tabi karşı çıktık biz. Bir kere dediler ki, ilçede bir toplantı olacak bunları tartışacağız; yani yararlarını, zararları yabancı dillerin. Biz toplantıya gittik, girdik içeriye bir de ne görelim salonda –sinema salonunda oluyor toplantı- iki sıra polis. Biz arkada üç sıra öğretmenler toplanmış, üç sıra. Bir de karşıda slogan yazmışlar: "Kesinlikle Türkçe okunmayacak". Biz oraya Türkçe okunup okunmayacağını tartışmaya gittik. 1976 yılında oluyor bu. Hemen hemen tüm tanıdığımız öğretmenler vardı, Bulgar öğretmenler de vardı. Bölgenin öğretmenleri. Tabii bu yine bana dokundu. Biz oraya tartışmaya geldik. Tabi ben kalktım, dedim ki; "Biz burada sekiz milyon Bulgaristan'ın geleceğini oluşturan bilim işçileriyiz, yani eğitim işçileriyiz. Bulgaristan'ın geleceğini yönlendiren insanlarız. Öyle miyiz? –Evet, öyleyiz.- peki biz burada bir konuyu tartışacağız bilimsel olarak. İki sıra emniyet görevlisi arkadaşları niye meşgul ettik? Niye birbirimize güvenmiyoruz? Bu arkadaşların dışarıda görevleri yok mu? Bu arkadaşlar görev yerlerine gitsinler. Bizim onlara ihtiyacımız yok. Burası bir mahkeme salonu değil, bir savaş alanı değil. Ben bir Bulgar öğretmeni olarak bu tablodan utanıyorum". Bunu söylediğin zaman, "sen devlete mi karşı geliyorsun", "otur oturduğun yere", "sen emniyete nasıl karşı gelirsin" dediler. Tepkiler toplantıyı yönetenlerden geliyor. Yönetenler de Türk de var Bulgar da var. O bölgeden, eğitimden Komünist Partiden insanlar, müfettişler, inspektörler var. Tabi ben bu durumda bastırıldım. Dedim ben bir Bulgar öğretmeni olarak, enternasyonalist terbiye görmüş olarak bunları içime sindiremiyorum. Ben polis baskısı altında toplantı yapamam. Ha dersiniz ki kim bu polisler; işte Mitko. Pomak arkadaşım Mehmet Mitko olmuş, polis olmuş. Bunlar benim arkadaşım, sınıf arkadaşım ama bu toplantının manası başka. Baskı yapılmasın. O sloganı indirin dedim. Lenin demiş ki; "ana dilini bilmeyen yabancı dili iyi öğrenemez". Ben bu toplantıyı boykot ediyorum, katılmıyorum. Madem ki çıkıyorum benim gibi düşünen varsa çıksın gelsin. Bir Kazım isminde liseden

arkadaşım vardı; o da çıktı benim arkamdan. Dedi, “haklısın ama yanlış yaptın. Niye böyle yaptın?” dedim yanlış yaptıysam dön içeri. Dedi, “hayır, ben seni bırakmam. Ben de beğenmedim”. Bir Pomak çocuğu çıktı, hiçbiri çıkmadı. İki kişi çıktık. Böyle yavaş yavaş, böyle böyle Türkçeyi kaldırdılar. Bizim gibi sivri dişlilerin sözleşmelerini yenilemediler. Öğretmenlikten usulca aldılar; dediler, sen siyasi olarak şeysin, Türkiye’de akraban var. Sen milliyetçisin dediler. Dedim ben milliyetçi değilim. Ben enternasyonalistim. Enternasyonalist demek evrenselci, tüm milletleri sevmek demek ama benim enternasyonalistliğim bana milletimi sevmeme hakkı vermiyor veya sevmemi yasaklamıyor. Önce kendi milletini seveceksin sonra tüm milletleri seveceksin. Kendi çocuğunu sevmeyen bir baba başkasının çocuğunu sevemez. Sevse sahte olur. Ben Bulgaristan’da doğduğuma pişman değilim. Bulgaristan’da benim tarihim var, geçmişim var. Bulgarlarla Türkler beş asır beraber yaşamışık. O zaman Bulgarlık, Türklük yokmuş. Bunları bize siz okuttunuz. Çorbacılar varmış, Bulgar zenginleri, Türk zenginleri. Halkı sömüren derebeyleri varmış. Bize bunu okuttunuz. Ben böyle yetiştim. Yani sosyalist bir eğitim aldığımı söyledim.... Sosyalizm gerçekten uygulansaydı Bulgaristan çok ilerleyecekti. Adı Bulgaristan olsa dahi Türkler çok mevkilere gelecekti. Bizim çok insanımız vardı sosyalizme, komünizme inanan. Benim hapis arkadaşım vardı; hapisten çıkınca Komünist Parti kartımı alıcam dedi. Ha, vermemişler sen vatan hainisin demişler. Edirne’de Balkan Enstitüsünde çalışmıştı, iki sene önce rahmetli oldu. O öyle diyordu, o inanmıştı. *[Siz Komünist Partiye üye miydiniz?]* Partiye üye değildim. Gençlik kollarına, 15 yaşını doldurmuş herkes – Komünist Partinin gençlik kolları var- zorunlu üye yapıyorlardı. Biz daha üretici daha çalışkan olduğumuz için, Türkler, daha iyi mevkilere gelecektik. Ve Bulgaristan’ın lehine olacaktı bu. Ama hep, her şeyimizi kestiler. Subay, askeriye almadılar; nizami askeri yani silahlı asker çok azdı, çat pat. On binde bir tane, ona da gerekli mevki vermiyorlar. Sonra Türk bölgelerine Türk idari okulları yapmadılar; hep üretim, üretime dayalı. Mesleki okullar, teknik okullar hepsi. Ona rağmen biz Bulgar’a hiç ihanet etmemiştik, etmeyi de düşünmüyorduk fakat bir zaman geldi ki artık her şeyine müdahale oldu. Arkadaşlarla tartışıyorduk; tabii onlar beni muhalefet görüyorlardı; kendilerini sosyalist beni muhalefet, milliyetçi görüyorlardı. Tartışıyorduk: ben diyordum Jivkov aşkı yasaklıyor. Hoppala bu nerden çıktı! Diyordum diyelim ki ben bir Bulgar sevdim, evlendim. Devlet bir Bulgar’la evlenince iş veriyordu, ev veriyordu. E buraya kadar güzel. Ama ben bir insan olarak dedelerimin ninelerimin isimlerini çocuklarıma veremez miyim? Diyelim ilk çocuk oldu, hanım kendi dedelerinin ismini koydu. Tamam. İkinci doğdu, ben dedelerimin ismini koyayım. Olmaz. Onlar Türk. Jivkov, o yüzden, insanlar arasında aşkı da yasaklıyordu”. Bir arkadaşım bir akşam bir lokantada yemek yiyor. Bir işçi gelmiş, hafifçe müzik dinliyor, Orhan Gencebay’dan, İbrahim Tatlıses’ten. Bu sefer, ertesi gün, emniyete çağrılıyor. “Sen öğretmensin, akşam senin masanda Türkçe müzik, kapitalist ülkenin müziği. Türkiye’nin müziği çalıyordu. Sen nasıl susturmadın onu!” öyle baskı görüyor öğretmen. Arkadaşım diyor ki, şöyle savunuyor: “Bakın, ben masaları düzeltemem. Ben o lokantanın yöneticisi değilim. Ben yeğimi yedim kalktım. Ha müziğe gelince, onu soruyorsan, kapitalist müzik değil o. Türkiye’de işçi sınıfının müziği. Gidin, sorun araştırın. Türkiye’de işçi sınıfının müziği”. Yine aynı arkadaş bir festivalde Nazım Hikmet’in şiirini okuduğu için, Türkçe, baskı gördü. Emniyetten, komünist Partiden. *[Peki, Nazım Hikmet Bulgaristan’ı ziyaret etmiş, köy köy dolaşıp Türkleri kooperatifleşmeye destek vermeye çağırılmış. Komünist*

*Partiye üye olmaları yönünde konuşmalar yapmış ve birçok insan da bu etkiyle partiye üye olmuş. Sorun şiiri Türkçe okuması mı?]* 59-60'a kadar, Türk okullarının kapanmasına kadar, Bulgar idealleri Türkler-Bulgarlar bir sosyalizm geliştirecek yönünde bir çalışmaları olmuş. Ondan sonra Türkleri tehlike görmüşler. Türklerin nüfusu artıyor, eğitim seviyesi artıyor. Türkleri tehlike görüyor, bu sıra demişler biz Türkleri böyle Türkçe okutmaya devam edersek olmaz. Bu sefer Bulgarlar kıskanıyor, Türkçeyi başlıyorlar kısıtlamaya. Türkleri sosyalist yapmak Bulgarların çıkarına yaramıyor; Bulgar devletinin kendi yüksek ideleri var, onlara ulaşmayı istiyorlar. Şimdi Türkleri, bunları komünist yapmak yetmiyor, çünkü Türkler komünist olduğu zaman Türklüğünü kaybetmiyor, değil mi? Zaman geliyor Türklerin Türkçesini yasaklıyorlar, yavaş yavaş. Şimdi, Türkçe gazeteyi, Yeni Şık gazetesi ve Yeni Hayat dergisi vardı, bunları yarım yarım yarisini Bulgarca basmaya başladılar. Dediler ki böyle ikisini birden okusunlar, öğrensinler. Güzel de Türkçe bölümlerinde Türkçe kelimeleri, dünyadaki sözlükteki Türkçe kelimeleri Bulgarca yazmaya başladılar. İşte bunu da tartışıyorduk, "Ramazan milliyetçi, ırkçı!". Yav, bırakın siz bunları da gelin bilimsel tartışalım. Al Fransızca Türkçe sözlük, al İngilizce Türkçe sözlük, al Rusça Türkçe sözlük, al Çince Türkçe sözlük, al ne bileyim, aç Türkçesinin karşısında İsveç yazıyor. İsveç değil mi? Ve radyonun hoparlörü hoparlör yazıyor. Ama bunlar başladılar İsveç'e Şvepsiye demeye, Şvepsiye Bulgarcasını yazmaya, lügatinde kullanılamı yazdılar. Ha, Şvepsiye Bulgarca bir kelime, Bulgarca konuşurken kullanırsın. Madem Türkçe yazıyorsunuz İsveç demek zorundasın. Ben buna bilimsel olarak yanlış olduğu için, sosyalizmle uygun olmadığı için karşıydım. Türk olmamla alakalı bir şey değildi. Burada bilimsel veriler var bunlar önemli. *[Komünist Partiye neden üye olmadınız?]* Partiden memnun değildik. Şöyle memnun değildik: Partinin kitaplarında, liseye yeni başladığım zaman öğretmenlere şöyle soru sordum: kitaplarda yazıyor ki kuzey Bulgaristan'da toprakları beş yüz dönümden fazla olanların, Güney Bulgaristan'da iki dönümden fazla olanların devletleştirilmiş. Oysa bizim iki yüz dönüm toprağımız yoktu bunları patır patır aldılar. Hem de zorla aldılar. Babamı döverek aldılar toprakları. Seksen doksan tane koyun vardı onları aldılar, beş tane koyun bıraktılar. Yirmi, yirmi beş tane keçilerimiz vardı, onların hepsini aldılar, keçiler zararlı diye. Ve tek bir inek bıraktılar bize. Benim bir oğlağım vardı, annem onu saklamış. Demiş bu Ramazan'ımın, sevgi, çocuğuz seviyoruz. Devletleştirme o zaman geldi, 58'de, zorlan. Babamdan zorla aldılar. Bizim bir ormancı vardı, Petro. Geldi arıyor, bir şey var mı diye – o zamandan beri nefret ederim Petro adından-. Bu zavallı hayvan bağırdı. Buldu bu, aldı götürdü oğlağı. O benim çocukluk şeyimdir, bütün mallarımızı aldılar. Babamın meşe ağaçları vardı. Onları aldı, köylüye kestirdi. Sonra babam kendi topraklarında ırgat gibi çalışmaya başladı, yevmiyeci. Bizden aldılar toprakları, toprak işlemeyi bilmedikleri için kuruttular. İnekler öldü. İşlemeyi bilmiyorlardı. Partiye erken üye olan yağcılar – onlar da Türk- bunları işlemek için aldı ama bakamadılar. Kuruttular. Sonra babamı çağırdılar; gel buraya, çalış, işçi başı ol. Şimdi bu devletleştirme bir zorbalıkla oldu, biz bunu yaşadık. Annemler gece sahura kalkıyordu, biz de kalkıyorduk. Ama hevesten, çocuğuz. Ama sabah okula gidince su içiriyorlar bize, oruç tutmayalım diye. Okullarda hep öyle, Türkiye aleyhine, Türklük aleyhine. Türkler fesli, Türkleri geri gösterirler tarih kitaplarında. Bir kin yani. Çikka filmleri çıkarırlar, Türkler böyle yapmış kadınları. Türklüğü hep bir aşağılık olarak aşılamaya çalıştılar bize. Bize tarih filmleri getirdiler, Bulgarları öldüren. Bu bizim içimizde bir savunma duygusu doğurdu. Biz Türkiye'nin

adını bilmeden savunmaya geçtik. Öyle bir psikoloji oluştu bizim bazılarımızda. İlkokulda müdür beni çektii, bir şamar yedim: ben resim çizerken gökte ay yıldızlar yaparken Türk bayrağı gibi yapmışım. Ben Türk bayrağının ne olduğunu bilmiyorum o zaman, ilkokul üç. İki sene sonra öğrendim niye şamar yediğimi. *[O yıllarda Türkiye'ye gelmeyi istiyor muydunuz?]* Türkiye'yi bilmiyorduk ki! Türkiye'yi 60'lı yıllarda, 64-65'de öğrenmeye başladık. Kitaplardan. Türkiye'den mektuplar gelmeye başladı. Menderes döneminden sonra, 52 göçünden sonra uzun zaman mektup gelmemiş. Bir kriz yaşanmış anladığım kadarıyla. Sonra mektuplar gelmeye başladı Türkiye'den. 73'de kartpostal geldi Türkiye'den; boğaz açılmış, bir köprü. Boğaz Köprüsü, asma bir köprü. Tabii asıyoruz onu eve. Bazen eve baskın falan yapıyorlardı, Türkçe kitap falan varsa alıyorlardı. O kartpostalı da alıp götürüyorlardı kartpostalı. Postadan geliyordu ama evimize astığımızda alıyorlardı. Yasaksa postadan niye geliyor bana? İşte tüm bunlar insanın içini dolduruyor, bir tepki uyandırıyor.

Ayrıca ben Türkyecilikten'de geldim. Dayım gelmişti Bulgaristan'a. Abla sana istek yapacağım, seni Türkiye'ye götüreceğim dedi. Annem dedi, benim yanıma bir çocuk verin, yollarda okuma yazması olan biri olsun. Benimde bilgilerimi gönderdik Türkiye'ye 66'ta. 67'de Türkiye'ye geldik turist vizesiyle. Tabii ben kafamda çok güzel Türkiye hayal etmişim. Ama kafama ilk vuran şeydu: Edirne'den girdik, güzel ay-yıldız falan. Sabah Uzunköprü'de falanız. Ben o zaman 14 yaşındayım. 6-7 yaşında çocuklar “karpuz, karpuz” diyerek karpuz satıyorlardı. Bunu içime yediremedim. Biz o yaşlarda hep okuldaydık; ha biz de çalıştık tütün tarlalarında ama öyle tren istasyonunda karpuz satmayı içime sığdıramadım. Ters geldi bana. *[Peki, Türkiye'ye gelip gitmek sorun yarattı mı?]* Ben liseyi bitirip güzel sanatlara gireceğim zaman devlet bir belge veriyordu. Tarımda çalışanlara, biz hayat boyu tarımda çalışıyorduk, yüzde beş falan öncelik veriyordu. Türklerin gözünü boyamak için. Ben o zaman askerdeydim abim geliyor belgeyi almak için. Bizim o zaman bir Nasibe abla vardı. Türk'tü. Diyor ki ağabeyime, “Ramazan” diyor “Türkiye'ye gitmiş. Türkiye'ye varmış, gelmiş; burada yüksek okul mezunu olamaz. Tahrik ediyor. Bunu söyleyen bir Türk. Ben olsaydım olay çıkarırdım. Ama abim sağ olsun, diplomat gibidir. Diyor ki abim, “Nasibe abla, Türk Türkiye'dir; Türkiye orada Todor Jivkov'da Oraya gitti geldi ama Türkiye'ye gitmiş ne olmuş? Dönmüş. Sizin gözünüzde bir sınavdan geçmiş olması gerekir; Sizin mantığımızı göre... Niye böyle yapıyorsunuz? Nasibe ala diyor “E, sizin sokak İstanbul sokağı gibi; devamlı Ankara, İstanbul radyosu dinliyorsunuz. Cizre radyosu dinliyorsunuz. BBC dinliyorsunuz.”. Abim demiş, “Biz Moskova'da dinliyoruz, Pekin'de dinliyoruz. Biz dünyadan haber alıyoruz. Ne kadar inanıyoruz ne kadar inanmıyoruz, o ayrı mesele. Hem radyoyu ben açıyorum, Ankara İstanbul ben dinliyorum. Ramazan dinlemiyor” diyor, o belgeyi almak için. *[Parti sekreteri niçin Bursa'ya göç etti?]* 85'de isimler değiştiği. Çoğu emekli oldular 89'da, ne yapacaklarını şaşıldılar; çünkü october devriminde ne olmuş? Tüm çarcılar Türkiye'ye kaçmış. Bilmem nerdeki Yahudiler Türkiye'ye kaçmış. 89 olaylarından sonra artık burada demokrasi oldu, o insanlar Türkiye'ye gelmeselerdi –rejimin lehine çalışan insanlar, aslında komünist diyemiyorum ben onlara. Sadece partiliydi onlar. Komünist Parti adına “Kızıl Faşistlik yaptılar. Biz onlara “Kızıl Faşist” derdik. Faşist yani. Rejim adına, Komünist Parti adına faşistlik yaptılar, ırkçılık yaptılar. Devlet mekanizmasının, Jivkov'un mekanizmasının bir aleti oldular, bir çarkı oldular. Onlar Bulgaristan'da kalsalardı çok

ceza görecektir. Onlar Türkiye'ye sığındılar, gizlendiler. Türkiye kapıları açtı, geliyorlar Kapıkule'ye soruyorlar. "Ne yapayım, zorla üye yaptılar. Çoluk çocuğumu alacaklar, eşime saldıracaklar, ben bir şey yapmadım.." diyorlar. E tabi Türkiye hoş görüyor bunu. Çünkü gerçekten bilimsel bir araştırma yok ki! Sonra Ankara'ya geldik, yabancı dil sınavına. Bana bir belge vermeyenler, hepsi yabancı dil sınavına gelmişler. Beraber geldik. Olmuyor yani.. Bakıyorsun. Ben insan milliyetçisiyim. Bir de bu insanlar benim milliyetimden, insanda intikam duygusu olmuyor. Bir bakıyorsun damadı benim arkadaşım. Kimi yargılayacaksın sen? Onun oğlu var, kızı var. Oğlanlar beraber toplanmışım. Olmuyor biliyor musun! Mecburen affediyorsun içinden. Gelmiş geçmiş diyorsun, vicdanın vermiyor. Tamam, onu cezanladırcaz, emniyete ihbar etcez, geri çevircez, intikam yapcaz, dövecez, vurcaz. Ne ocak sonra? O da bir insan. Türk sonra. Onların suçu ne? Çocuklarının. İnsanlar üzülecek biliyor musun! Olmuyor yani, olmuyor!

Ama işin ilginç tarafı ne biliyor musun? Bizim yurt dışındaki hizmetlerimiz, öğretmen gibi, çalıştığımız hizmetlerin üçte ikisi burada dereceye geçti. [*Sosyal haklarınızı alabildiniz yani?*] Hayır, sosyal haklar değil bunlar. Dereceye sadece. Hizmet birleştirmesi olmadı hâlâ, emekliye geçmiyor. Böyle garip durumlar. Gerçekten de garip durumlar. Şimdi bir insanın mesleki tecrübelerinin a ülkede tanınması kadar doğal bir şey yok. Ama şimdi şöyle oldu: ben orada altı yedi yıllık öğretmenlik yaptım. Sonra görevden alındım. Niye görevden alındım? Milliyetçilik damgası yedim. Oysa sosyalizmi savunduk, milliyetçi damgası yedim kendileri sosyalist değillerdi. Sonra ben Türkçeme, niye okunmuyor? Niye okunmuyor, Bulgaristan'ı yıkmak için okumuyoruz biz. Biz senede iki kere bayrama gidiyoruz. Camilerde Bulgaristan'ı yıkmak için, öyle bir şey söylemiyorlar camilerde. Camilerde dualar, evrensel kardeşlik gibi dualar var. Bu dualar var. Bu bizim milliyetçiliğimiz. Bulgaristan'a zarar değildi ki! Benim annem askere giderken, "Evladım komutanlarını dinle" dedi. Ben komutanları dinledimse korktuğum için değil; annem öyle tavsiye aldığım için dinledim. Şimdi bütün bunları yasakladılar bize. Bir rest çektim ben mesela; adam pat diye görevden aldı. On beş sene inşaatlarda süründüm; bunun içinde üç sene hapislik. Peki, ben buraya geldim. Ama ben on beş sene durmadım. Almanya'ya gidenlerden gasteler aldım, kitaplar aldım. Türk çocuklara Türkçe kitaplar dağıttım. Konsolosluğun çöplüğünden gazeteler aldık. Yığmış, konsolos çöplüğe. Onarı gece gece aldık, köylere dağıttık. Jivkov'un kitaplarını yasakladılar, Türkçe; topladılar. Nazım Hikmet'in kitapları yasaklandı, Türkçe olduğu için! Bulgarca Nazım Hikmet'in kitabı çıkmış; Bulgarca da okuyabilirsin demişler Nazım Hikmet'i. O şiiri mahvetmişler. Kelime kelime çevirmişler. Çevirememişler. Nazım Hikmet'in kitapları yasaklandı Türkçe. Her şey yasaklandı! Ne demek yahu! Sen napıyorsun Allah aşkına! Biz tabi Türkçe yazılan kitaplar buluyoruz... E nerden buluyoruz? Hepsini iyi kitap nerden bulalım! Tabi aramıza dinci kitapta geçiyor, sağcı da, solcu da... Hepsi geçiyor. Ne bulduk o. Şimdi bir kere Filibe'deyim, on bir Kasım'da. Önceki on kasımdı ya. 34 plakalı arabalar geçiyor. Çingeneler onları aldatmasın diye yardımcı oluyorum. Marketten kaset falan alıyorlar. Diyorum ki, bana gaste versene çünkü, on Kasım için. Atatürk için yazılar topluyorum. "Niye çünkü ya?" diyor. Dün on kasımdı ya diyorum. "Boş ver Atatürk'ü" diyor. E böylede Türk vatandaşı var herhalde; herhalde bölücü, aşırı dinci falan diyorum. Biz böyle kitap toplaya toplaya Türkçe okuduk. Kendi çapımızda zavallı



mücadele yaptık. Arkadaşlarla diyoruz aramızda, Bulgarca kelime kaçıra elli kuruş ceza. Türkçeyi temiz kullanacağız. Bilmem ne yapcaz. Böyle bir durum yaşadık. Döndük dolaştık. Orada devlete evet diyenlere, köylerden babalardan imza alacaksınız. İmza attık. Türkçe öğrenmeyeceksiniz, tamam benim öğretmen yaptı görevini. Sene geldi 84–85, isimleri değiştireceksin ailede. Böyle olmaz Bulgarca isim alacaksın. Pat diye aileyi değiştirdi, mahalleyi değiştirdi. Ve görevine devam etti. Ta 89’a kadar – bu insanlar, bahsettim ya, bizim insanımız-. Döndük dolaştık, ben hapislerde çürüdüm. Pişman değilim; ben onurum için. Yarın deseler Türkiye’de, git insanların isimlerini değiştir. As, kes. Yine yapmam onu. Onu yine yapmam. Yine yapmam. Ben insanım çünkü. Ama diyorlar, tüm bu hizmetler, Türk kültürüne hizmetten dolayı üçte ikisi tanındı. Oysa 80’den sonra Türk kültürü diye bir şey kalmadı. Türk kültürü köyde yaşıyordu, yaşlı insanlar, tarlada, sade insan, işçi. O Türk kültürünü yaşıyordu. O insanlar - öğretmenler, bizim insanımız – Türk kültürünü yok etmek için harıl harıl çalıştı. O insanların çalıştıkları, Türk kültürüne hizmet maddesinden tanındı Türkiye’de. Bizim hapisliğimiz tanınmadı. Sokaklarda, inşaatlarda sürünmemiz tanınmadı. *[Peki, bu insanlar neden kaçıp Türkiye’ye geldi? Sadece 89’daki isim değiştirme mi zor geldi?]* Aslında, zor geldi ya. Çok zor geldi. İki milyon Türk’ten, Bulgaristan’da iki milyon Türk vardı, sade iki kişi vardı; tamamen Bulgarlığı kabul eden. Bu insanlar işimi kaybetmeyeyim diye, acizlikten, güçsüzlükten her şeye evet dediler. *[Peki, neden Türkiye’ye göç ettiler? Türkiye daha avantajlı mı geldi?]* Tabi daha avantajlı geldi. Bir şey vardı orda, komünizm yıkıldı. Bir. İki bütün yaptıklarını işlerini kaybetmemek için memuriyetten alınmamak için yatıklarını bildikleri için ve razı değillerdi yürekten, inanmıyorlardı. Ve komünizm yıkıldığı zaman, pat diye kaçıp geldiler buraya. Bazıları, çok korkanlar yaptıklarından, hesap sorulmasın diye İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir dışında başka yerlere gitmişler. Hesap sorulmasın diye. *[Cezaevine neden girdiniz?]* Siyasi olarak girdim. 1984’de. İsim değiştirmeden önce. Öğretmendim, öğretmenliği bıraktım 1980’de. Siyasiyim zaten. Bulgar bizi sınır dışı ediyor, pasaport verdi. Bulgaristan’dan kovmak istiyor, 81’de yine. Ama Türkiye almıyor. Artık göçmenlik kapandı dedi, Kenan Evren. Sadece yirmi bin kişi varmış Türkiye’ye gelecek o zaman 82’de Kenan Evren Bulgaristan’ı ziyaret ettiğinde – aileleri birleştirmek için-. Bulgar bunların arasına yine yutturmaya çalıştı, Türkiye kovmaya çalıştı. Elimizde pasaport var. Biz şimdi konsolosluga giriyoruz, pasaport var ya. Konsolosların bazıları soru soruyor; biz pat diye söylüyoruz olanları olanları. Sus diyor, diğerini gösteriyor, “bu ajan” diyor. Sonra konsolosluklara giremez olduk. Sonra Bulgar büyükelçisini vurdular. Ermeniler vurdu, Asala vurdu. Bulgar plisi güçsüz kaldı, daha büyük güçler geldi. Vurmuşlar ellerini kollarını sallaya sallaya Rus gemisine binip gitmişler. Sonra bunu da kullandılar, konsolosluklara salmaz oldular Türkleri. Diplomatlarla konuşuyoruz, soruyoruz Türkiye’ye göçmenlik ne olacak diye. E onlara bazı bilgiler veriyoruz, olanları; doğru bilgiler veriyoruz. Bunlar bunu ne kadar ulaştırdılar, ne yaptılar bilmiyoruz tabi. Sonra olanları yazıyoruz, tırcılara adres vermeden daktiloyla. Tırcılara mektup, Ankara’ya, Milliyet gastesine, Hürriyet gastesine, meclise, bilmem nereye. Çeşitli yollarla, olanları yazıyoruz. Tabi ben fabrikada çalışıyorum, 1983’de. Şeker fabrikasında. Fabrikada öncüyüm ben. Yenilikler getiriyorum. Küçük yer, ne olacak, yenilikler yapıyorum. İşte yenililer yapıyorum. Bana o işi Bulgar vermişler yanıma. Sarhoş hepsi. İçiyorlar. Sarhoş gelip sarhoş gidiyorlar. İçiyorlar o sıcakta, içerde kırk, kırk beş derece sıcak var. Şimdi ben

tembel membel, bir şey demiyorum bunlara. Şef geliyordu, “şu nerde bu nerde? “Şurda oturuyordu, başı ağrıyormuş” idare etmeye çalışıyorum. Sanki Bulgar Bulgar’a bir şey mi yapacak! Ama bir şeyler yapıyoruz, yenilikler oluyor, bir şeyler öneriyorum. Kabul ediyorlar. E işte başarılıyım. Güzel. Bir yüzüm bu benim. Öbür yüzüm, amatör kulüpler var; ressamlar falan. Onlara resim yapıyorum. Filibe’de. Bir tane Türk yok. Zaten onlar anlıyorlar sanattan ve benim çizdiğim resimleri sergiliyorlar. Kırcaali gibi değil. Ama ben Komünist Partide, yerli, vatan haini ilan edilmişim. Hatta Hak ve Özgürlük Hareketinin içinde olanlar bile vatan haini. Ben 79’da Cumhurbaşkanı’na mektup yazdım. Fahri Korutürk’tü o zaman. Dedim, benim pasaportum var. Ailemin yüzde yetmiş Türkiye’de. Türk tarafından vize istiyorum”. Mektup ulaştı mı ulaşmadı mı bilmiyorum. Bilerek normal yolla, postayla yolladım. Emniyet alıyor bakıyor. Komünist partisindekiler tam sanatçı diyorlar. Ödülde de oluyorum. Benim ikinci yüzümü ressam yapıyor. Üçüncü yüzüm, benim bir derdim var kardeşim. Ben öğretmenliği bırakmışım, benim yollarımı kesmişsiniz, resimlerimi çıkarmıyorsunuz sergiye bilmem ne... Bana siz yolu göstermişsiniz, kendiniz. Çağıldınız. Ben Türkiye’ye gitcem demedim. Şunu imzala, “Gözün aydın, seni Türkiye’ye gönderiyoruz. Gözün aydın!” dediniz; bana pasaport verdiniz Türkiye’ye göç etmek için. Beni almak zorundasınız. Benim kafamda fikirler var; Türkiye’ye gidersem, Avrupa’ya giderim, oraya giderim bilmem ne... Ezilen halkın haklarını dışarıda daha iyi ararım. Kafamda fikirler var. Ama bizim Türkler vize vermiyorlar her nedense! O beyefendi de “Sen mücadeleni burada ver” diyor! Ben dedim mücadelemi verim burada, damgalanmışım. Ver vize akrabamın yanına gideyim. Ben mücadele orda etcem denir mi, denmez!

Tabi ben diplomatlarla falan konuşuyorum, olanları anlatıyorum, diyorum “Türkiye uyan”. Tabi emniyet beni takip ediyor, biliyor. Fabrikaya diyor, “Bunu siz niye tutuyorsunuz burada?” diyorlar, “Bu bizim öncü işçimiz, en iyi örnek”. Fabrika onu kazanalım diyor. Onlar “kovun” diyorlar. “Biz onu kazanırız” diyorlar. Beni personel şefliğine çağırıyorlar. Diyorlar ramazan açık okula yazdıralım seni, ordan birkaç senede mezun ol. Çünkü mühendisler geliyor okumuş, mahcup oluyorlar; işletemiyorlar. Biz işletiyoruz. Sen orda oku, biz sana daire vercez diyorlar. Tamam diyorum; oo ne güzel. En sonunda anlamışsınız diyorum. Ama diyorlar, senin gözün aşağı bakıyormuş diyorlar. İstanbul’a bakıyormuşsun diyorlar. Bu onların sorunu değil ki; aile sorunu. Ailemin yüzde yetmiş beşi Türkiye’ye gitti. Ailem göç ederse ben de göç ederim. Tek başıma kalacak hâlim yok ya. Dedim, sizin verdiğiniz daireyi de götürmeyeceğim. Diplomayı da bırakacağım size. “Biz emin insan istiyoruz” dedi. Ben buna razı gelmedim. Aa tamam vazgeçerim Türkiye’den deseydim arkadan ne gelirdi? Arkadan, beni okutup da bırakmayacaklardı. Tamamen rejim adamı yapacaklardı. Bu sefer o fabrikada, yetmiş tane Türk işçi var. Geçici olarak var, kalıcı olarak var; onların üzerinde beni kullanmaya çalışacaklardı. Ben şu için, bu için şey yapmazdım ya! Sonra ertesi sene, her sene nüfus yenilenir. Çağıldılar beni “Bak açık konuşalım biz senden memnunuz” dedi. Ama dedi “Komünist Parti değil; git onarla konuş, anlaş” dedi. Onlarla ne anlaşacağım; beni ajan yapmaya çalışacaklar. Gitmedim, rest çektim.

Sonra elektrik okulunda okudum. Bir yerde çalışmaya başladım. Bir gün bana dedi ki “Ya Ramazan, beş yüz sene beraber yaşamışız. Bir avuç Bulgaristan var.

Allah aşkına bölmek istemeyin şunu ya. Kocaman Türkiye var; Türklük istiyorsun git oraya ya. Siz Bulgaristan'ı bölmek istiyorsunuz” diyor. Dedim ki “böyle bir şey olmadı ya”. “Ben” dedi, “71–72 senesinde askerdim konsoloslukta. Konsolosluğa geliyorlardı, biz ayrı devlet, cumhuriyet istiyoruz diye. Olur mu ya, bir avuç Bulgaristan. Makedonya almak istiyor, Romanya da burayı istiyor. Yunanistan istiyor. Siz yapmayın” dedi. Dedim ki “Hiçbir zaman ayrı devlet kurmayı istemedik. Ha, sistem öyle yaptı ki, millet mecbur kaldı göç etmeye. Ben Ramazan arkadaşın; diyelim başbakan oldun, imkânın var. Beni Türkiye'ye salır mısın salmaz mısın?” “Hepinizi salırım ya, o sizin vatanınız ya. Herkesin bayrağı var, milleti var. Ama burayı bölmek istemeyin” dedi. Dedim ki “sana öyle söylüyorlar; sana doğru söyleseler böyle yapmayacaksın. Hiç kimse böyle ayrılmak istemiyor. Niye ayrılalım. Kırcalı'yi alcam ne olacak, denizi yok bir şeysi yok. Çorak topraklar. Ama size öyle diyorlar, inanın. Öyle değil mesele, millet Türkiye'ye gitmek istiyor”. Yani Bulgarlar anlatsan doğruları, onlar ne bizim camilerimizin kapanmasını istiyorlardı, ne dilimizin yasaklanmasını. Bulgarlar, sade vatandaşı, halk. Ama kışkırtılmış uçlar var o ayrı.

Ben buraya gelmeden önce hapisten çıktım, 87-88'de. Sofya'nın eteklerinde çalışıyordum. Sofya'da nüfus vermediler; Sofya'ya yakın bir inşaat buldum orda çalışıyorum. Yer döşemeleri yapıyoruz, kaldırım. Renkli renkli. Ben resim öğretmeniymim, şef bana bunları sen düzenleyeceksin, yapacaksın diyor. Bizim arkadaşlar, hani Türk ya, hani milliyetçi ya -çok kafasızlar af edersin- diyorlar “Hocaya bak ne yapıyor. Güya milliyetçiymiş, gâvurun işini yapıyor!” Öyle cahiller bizde de vardı. Dedim “Türklük kötülükten örnek vermeyecek; Türk en iyisini yapacak, en güzelini yapacak. Türk'ün çalışkan olduğu ispat edeceği. Bunu Türk yapmış desinler, en güzelini yapacaksın. Madem sen milliyetçi hissediyorsun kendini, Bulgar'a zarar vererek değil en güzelini yaparak Türk'ü göstereceksin. Sonra ben işimi yaparken seksen yaşında bir kadın çağırdı beni. Bana teşekkür etti; rakı, şarap, sucuk hazırlamış. En iyisini yaptım ya. Halk budur ya, Bulgar halkı budur. Halkla herhangi bir sorunumuz yoktu. Şimdi maalesef varmış, kışkırtıyorlar. O zaman bir diktatör, komünizm ilkelerini şahsi çıkarına uygulayan totaliter rejim vardı, Bulgar da memnun değildi; bizim Türkler de memnun değildi. Bulgar da eziliyordu. Yani komünizm adına, işçi sınıfı adına, o düzenin ideolojisi adına bastırıyordu. Herkese istediğini yaptırıyordu. Onlar da memnun değildi. Ondan değişti. Demokrasi yoktu, millete sormuyorlardı. *[Türkiye'ye geldikten sonra nasıl tepkiler aldınız?]* Ben orda milliyetçi diye damgalandım. Türkiye'ye geldim komünist oldum; komünist demeye başladılar. İşte, “Sen şükret ki, sen 80'den önce böyle konuşsaydın seni geriye postalarlardı” diyorlar. Ya kardeşim ben kötü bir şey mi söylüyorum? Ben ülkenin iyiliği için uğraşıyorum. Devletin yanlış uygulamaları var; yanlış vergi topluyor, iş yatırılamıyor... *[Peki, yerli halkla sorun yaşadınız mı?]* Herhangi bir sorun yaşamadım. Ama bazı yöneticilerle sorun yaşadım. Benim hanımın tayinini aldırılmaya çalışıyorduk, yapmıyorlardı. Ben de ilçe milli eğitime gittim. Dedi bana “Ben bizimkilerin kolayını bulamıyoruz. Bir de siz geldiniz başımıza” dedi. Ben o zaman beş yıllık vatandaşım. “Beyefendi sizinkiler kim bizimkiler kim?” dedim. Biraz da ağır konuştum. “Senin ataların doğuda uyurken benimkiler İzmir'i fethetmiş, Viyana'ya kadar varmış. Bu topraklarda benim de hakkım var. Ben, bana kıyak yapılmasını istemiyorum. Kanunlarınız varsa kanunlara uyun. Ben beş yıldır vatandaşım. Benim eş durumundan hakkım var” dedim. Kanunlar, kurallar

işlemiyor. Her yerde zorluk çıkartıyorlar. *[Peki, gündelik hayatta halkla bir sorunla karşılatınız mı?]* Bazı önyargılar vardı. Bir gün Beydağ'da işten önce gazetemi okuyup çay içiyordum. Biri geldi. "Hoca ya, biz seni milliyetçi bilirdik. Sen de gâvur çıktın" dedi. Ne diyeyim şimdi ben bu adama; köylü vatandaş. Artık ben şakaya aldım. "Olur a, otuz dört sene gâvurda kaldık; biraz gavurluk bulaşmış. Kusurumuzu düzeltiriz yaa" dedim. "Çocukları çıplak çizdiriyormuşsun" dedi. "Ne çıplağı" dedim. Ben şok oldum. Düşündüm düşündüm. Bizim milli eğitimin gönderdiği insan anatomisi var. Kadın, erkek, çocuk. Her okulda var. Ufak tefek önyargı vardı. Kadınlarımıza bakıyorlardı. Sıcakta kısa giymişler, kısa giymişler. Herkes giyer, her toplumda açık var, kapalı var. Açık olunca, göçmen olunca yanlış bakıyorlardı. Önyargı çok bizde. *[Türkiye'ye geldiğinizde destek gördünüz mü? Devletten, komşudan, akrabadan?]* Bursa'ya akrabalara geldik biz. Ama o kadar çok insan geldi ki sahip çıkamadılar bize. Devletten sekiz ay kira yardımı aldık. Ben pek işsiz kalıp da öyle bir durum yaşamadım. Ama mesela ablalarım vardı. ağabeylerim var. Çorum da kaldılar; Bursa İnegöl'de kaldılar, Kütahya'da kaldılar. Çok yerde kaldılar. Genel kanı, halktan çok memnunlar. *[Geldiğinizde ne kadar işsiz kaldınız?]* Ben öğretmenliğe geldiğimde, hemen başlayamadım. Hemen hemen bir yıl sonra başladım. O bir yıl içinde atölyelerde çalıştım, elektrikçide çalıştım. Geçici işler. Gündelik işler. Kimi tabela yazdım. *[Bulgaristan'da uygulamaları yapan yöneticiler haksızlık yaptıklarını düşünüyorlar mıydı? Yoksa böyle olması gerektiğine mi inanıyorlardı?]* Bazıları biliyordu. Ama insan işte; o işe girmiş. Bulgar devleti onları, Bulgar devleti elden gidiyor diye korkutuyordu onları. O propaganda işe yaradı. Bizim Türklerden zaten zayıf karakterlileri alıyordu. Onlarda kendini kaybetmiş insanlardı. Kişiliğin, yitirmiş kimselerdi. *[Özellikle soya dönüş politikası ile başlayan süreçte, sizce suçlu kimdi?]* Artık arşivler açıldı, bazı Bulgaristan'daki kitaplar yazdı. 1950 yılında bizi tamamen sürgün etmeyi düşünmüşler. Bununla ilgili belge var. Karar var; yönetimin ararı var. Karar polit bürodan çıkıyor. Bunlar bizi sürgün etmeyi düşünüyorlar, kuzeye. Ama bakıyorlar kuzeyde de Türk var, ne yapalım? Stalin demiş bana verin. Komünist parti çelişkiye düşmüş, biz nasıl Türkleri Rusya'ya vericez demiş. Sonra kim çalışacak? Kim çalışacak? Politikayı Rusya ile ortak üretiyorlar, o belli. Yaşlılarla konuştuğunda onlar, Osmanlı zamanında Bulgarların rahat yaşadığını anlatır. Ruslar Bulgarlar arasında Türk düşmanlığı başlatmışlar. Karıştırmışlar, kıskırtmışlar. Bulgarların milli şairleri Rusya'da okumuşlar. Öğrenci gidiyor, çete kurup da geliyor. Tüm bunun temelinde Rus yayılcılığı var. Osmanlı'yı yıkmışlar. Önce kuzeyde bir parça Bulgar devleti kuruyor; ondan sonra güneyde başlıyorlar, orda bağımsızlığını ilan ediyorlar. Balkan Savaşında Türklere darbeyi vuruyorlar. Tüm Bulgaristan topraklarında Türk varlığı boşaltmak; bunun arkasında Rusya'nın yayılcılığı var. Bir başlatmış ki adam, o mekanizma hâlâ devam ediyor Bulgar ırkçılarının şeyinde. Oysa Bulgaristan kendini sorgulayamıyor. Doğruları sorgulayan iktidarda değil. İktidar Jivkov olduğu için Jivkov'a yaptırdılar. O Jivkov ne yaptığını bilmiyor muydu? Pekâlâ biliyordu! 1970 senesinde askerdim. İzine geldiğimde anlattılar. Cebel'e geliyor Jivkov. Çok iyi karşılıyorlar. Yeni kahve cezvesi alıyorlar, kahve yapıyorlar. Jivkov, Cebel'de kahve içmiyor. İçtiğine güvenmiyor Cebel'de. Ve diyor ki orda "Biz bunları yok edeceğiz. Ben biliyorum aranızda uyuzlu koyun gibi milliyetçiler var. Burjuva milliyetçileri var. Onları yok edin" diyor. 1950-51 yıllarında Türkiye'ye göç ettirmek istiyorlar. Ne kadar yutturabilirlerse. İlginçtir hep sağcı hükümetler zamanında boşaltmışlardır. Sağcı

hükümetlerin dini bağları güçlü olur. Aman Müslüman kardeşlerim derler, ileriye düşünemezler. 50 senesinde Menderes'te, 60 senelerinde Demirel'de, 89'da rahmetli Özal. Hep bu hükümetlerin ileriye yönelik düşünmemesi. Hele ben 89 senesinde çok duygusal davrandıklarını söylüyorum Türk politikacılarının. Her zaman kapıların açılması doğrudur. Eğer 89'da Türkiye her insanın bulunduğu topraklarda yaşama hakkı var deseydi doğru olan bu olurdu. *[Peki, bu bağlamda göç ederek hata yaptığınızı mı düşünüyorsunuz?]* Ben şahsi olarak kurtuldum. Bosna gibi olacak olaylarda ben kendimin öleceğimi de biliyordum. Ama ben bir devlet başkanı olsaydım kapıları açmazdım. Niye açmazdım? 91'de komünizm yıkılıyor, dağılıyor. Bütün ülkeye demokrasi geliyor. Bu da belli, gözüktüyor. Kapıyı açtık, tamam. O zaman, gelenlere sahip çık sen. Kapıkule'de bir Bulgar bana sizi garba yerleştirecekler dedi. Bizi garba yerleştirselerdi daha yararlı olacaktık, biz de daha yararını görecektik. Yüz yirmi bin kişi geri dönmeyecekti. İnsanlar boşta kaldı, boşta. "..... abi üşüdüm, bayrak ısıtmıyor. İşim yok." diyor. Geldiler doldular Bursa'ya. Bursa'nın nüfusu üç yüz bin, gelenler yüz bin. Devlet yönlendirme yok. İş yok. Türkiye'nin çok yerine dağıttılar; dağıttılar da nasıl kalacaklar? Bulgar kaynayan kazanı attı! Hak arayan insanları attı. Geride daha sakin mükün insanlar kaldı. *[Bulgaristan'da şimdi durum nasıl? Sorun var mı hâlâ?]* Bugün Bulgaristan'da Türklerin azınlık olduğu kabul edilmiyor. Ahmet Doğan, Türkleri ulusal azınlık olarak kabul ettiremedi. Yazdıramadı. Yokuz biz şimdi. Biz Bulgar anayasasında neyiz biliyor musun? Etnos, etnik grubuz. Çingenelele anıyız. Çingenelele hakaret olmasın, ama bu durumdayız. Ha biz, sosyalist anayasada vardık. Eski anayasada Türkler dini, cami her şeyi azınlık statümüz vardı. Yalnız onlar bu anayasaya uymuyorlardı. Biz o zaman o anayasanın uygulanması için mücadele veriyorduk. *[Çifte vatandaşlığınız var mı?]* Yok. Yapacağım. *[Çok teşekkürler.]*

## TABLOLAR

Tablo 41 Bulgaristan Türkiye Karşılaştırması

<b>BULGARİSTAN TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Eğitim</b>	Bulgaristan daha iyi	154	70,0
	Türkiye daha iyi	54	24,5
	Her iki ülkede iyi	10	4,5
	Her iki ülkede kötü	2	,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Ekonomik Durum</b>	Bulgaristan daha iyi	96	43,6
	Türkiye daha iyi	106	48,2
	Her iki ülkede iyi	10	4,5
	Her iki ülkede kötü	8	3,6
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Siyasi Yapı ve Siyasi Gelenek</b>	Bulgaristan daha iyi	63	28,6
	Türkiye daha iyi	113	51,4
	Her iki ülkede iyi	8	3,6
	Her iki ülkede kötü	36	16,4
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Gündelik Politikadaki Tutarlılık</b>	Bulgaristan daha iyi	85	38,6
	Türkiye daha iyi	90	40,9
	Her iki ülkede iyi	6	2,7
	Her iki ülkede kötü	39	17,7
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>İnsan Hakları</b>	Bulgaristan daha iyi	100	45,5
	Türkiye daha iyi	90	40,9
	Her iki ülkede iyi	14	6,4
	Her iki ülkede kötü	16	7,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Kadın Hakları</b>	Bulgaristan daha iyi	132	60,0
	Türkiye daha iyi	61	27,7
	Her iki ülkede iyi	14	6,4
	Her iki ülkede kötü	13	5,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Sosyal Hayatta Doğruluk Dürüstlük</b>	Bulgaristan daha iyi	149	67,7
	Türkiye daha iyi	45	20,5
	Her iki ülkede iyi	13	5,9
	Her iki ülkede kötü	13	5,9
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Çalışma Koşulları</b>	Bulgaristan daha iyi	129	58,6
	Türkiye daha iyi	75	34,1
	Her iki ülkede iyi	5	2,3
	Her iki ülkede kötü	11	5,0
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

Tablo 42 Bulgaristan Türkiye Karşılaştırması

<b>BULGARİSTAN TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI</b>			
		<b>Sıklık</b>	<b>Yüzde</b>
<b>Bireysel Özgürlüklere Saygı</b>	Bulgaristan daha iyi	88	40,0
	Türkiye daha iyi	110	50,0
	Her iki ülkede iyi	8	3,6
	Her iki ülkede kötü	14	6,4
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Kendini Güvende Hissetme</b>	Bulgaristan daha iyi	55	25,0
	Türkiye daha iyi	151	68,6
	Her iki ülkede iyi	5	2,3
	Her iki ülkede kötü	9	4,1
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Kendini Rahat ve İyi Hissetme</b>	Bulgaristan daha iyi	56	25,5
	Türkiye daha iyi	154	70,0
	Her iki ülkede iyi	5	2,3
	Her iki ülkede kötü	5	2,3
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>İş Bulma İmkânı</b>	Bulgaristan daha iyi	102	46,4
	Türkiye daha iyi	101	45,9
	Her iki ülkede iyi	3	1,4
	Her iki ülkede kötü	14	6,4
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Sosyal Devlet Anlayışı ve İmkânları</b>	Bulgaristan daha iyi	129	58,6
	Türkiye daha iyi	71	32,3
	Her iki ülkede iyi	1	,5
	Her iki ülkede kötü	19	8,6
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Sağlık Hizmetleri ve Sunumu</b>	Bulgaristan daha iyi	146	66,4
	Türkiye daha iyi	66	30,0
	Her iki ülkede iyi	5	2,3
	Her iki ülkede kötü	3	1,4
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>
<b>Dinsel Faaliyetler ve Hizmetler</b>	Bulgaristan daha iyi	5	2,3
	Türkiye daha iyi	212	96,4
	Her iki ülkede iyi	2	,9
	Her iki ülkede kötü	1	,5
	<b>Toplam</b>	<b>220</b>	<b>100,0</b>

**Tablo 43 Gelir Cinsiyet**

		CİNSİYET		
		Erkek	Kadın	Toplam
AYLIK ORTALAMA GELİRİNİZ NE KADAR	0–300 YTL	23	51	74
	301–500 YTL	51	45	96
	501–750 YTL	25	6	31
	751 ve üstü YTL	13	6	19
	Toplam	112	108	220

$x^2=25,19$

$p<,01$

**Tablo 44 Gelir İş**

		AYLIK GELİRİNİZ NE KADAR				
		0–300	301–500	501–750	751 ve üstü	Toplam
ŞU ANDA NE İŞ YAPIYORSUNUZ	İşsiz	50	2	-	-	52
	Konfeksiyon	1	22	2	-	25
	Fabrika işçiliği	-	14	5	-	19
	Esnaf	2	9	6	9	26
	Öğretmen/Memur	-	1	3	3	7
	Öğrenci	3	1	-	-	4
	Şoför	-	8	4	2	14
	İnşaat/marangoz	2	8	2	1	13
	Teknik eleman	-	3	5	2	10
	Diğer	-	9	-	2	11
	Emekli	16	19	4	-	39
	Toplam	74	96	31	19	220



**Tablo 45 Cinsiyet Bulgaristan'daki İş**

		CİNSİYET		
		Erkek	Kadın	Toplam
BULGARİSTAN'DAKİ İŞ	Tekstil/Konfeksiyon/Dokuma/Terzi	3	32	35
	Fabrika işçiliği	3	10	13
	Çiftçilik	21	39	60
	İnşaat, marangoz ve kaynakçı ustalığı	18	1	19
	Memur/Meteorolog/Hayvan sağlığı tekn.	6	-	6
	Elektrik ve elektronik teknisyenliği	4	-	4
	Motor ustalığı/Makine op. ve tekn.	13	-	13
	Öğretmen	3	4	7
	Öğrenci	17	15	32
	Diğer	3	3	6
	Aşçı	1	4	5
	Şoför	20	-	20
	<b>Toplam</b>	<b>112</b>	<b>108</b>	<b>220</b>

**Tablo 46 Cinsiyet İş**

		CİNSİYET		
		Erkek	Kadın	Toplam
ŞU ANDA NE İŞ YAPIYORSUNUZ	İşsiz	12	40	52
	Konfeksiyon	1	24	25
	Fabrika işçiliği	12	7	19
	Esnaf	16	10	26
	Öğretmen/Memur	4	3	7
	Öğrenci	2	2	4
	Şoför	14	-	14
	İnşaat/marangoz	13	-	13
	Teknik eleman	10	-	10
	Diğer	6	5	11
	Emekli	22	17	39
	<b>Toplam</b>	<b>112</b>	<b>108</b>	<b>220</b>

**Tablo 47 İlk Yerleşilen Kent Tercih Nedeni**

		<b>İLK OLARAK YERLEŞİLEN KENT</b>				
		İzmir	Bursa	İstanbul	Diğer	Toplam
<b>TÜRKİYE’DE İLK YERLEŞTİĞİNİZ KENTİ TERCİH ETMENİNİZİN EN ÖNEMLİ NEDENİ NEDİR</b>	Ailem ve akrabalarım	151	16	5	5	177
	Bulgaristan göçmenleri	5	1	-	-	6
	Tanıdıklarım	8	1	1	-	10
	Yetkililer yönlendirdi	4	1	-	14	19
	İş imkânları	1	-	-	-	1
	Ucuz	2	-	-	-	2
	Nedeni yok	3	-	-	-	3
	Diğer	2	-	-	-	2
	<b>Toplam</b>	176	19	6	19	220

**Tablo 48 İlk Yerleşilen Kent Barınma İhtiyacı**

		<b>İLK GELDİĞİNİZDE BARINMA İHTİYACINI NASIL KARŞILADINIZ?</b>					
		Evimiz de	Kira ev	Akrabaların yanında	Sos. Kur.	Dev. Ev	Top.
<b>TÜRKİYE’DE İLK YERLEŞTİĞİNİZ KENTİ TERCİH ETMENİNİZİN EN ÖNEMLİ NEDENİ NEDİR</b>	Ailem ve akrabalarım	4	59	100	2	12	177
	Bulgaristan göçmenleri	-	4	1	-	1	6
	Tanıdıklarım	-	3	7	-	3	10
	Yetkililer yönlendirdi	-	2	-	14	-	19
	İş imkânları	-	1	-	-	-	1
	Ucuz	-	2	-	-	-	2
	Nedeni yok	-	3	-	-	-	3
	Diğer	-	1	1	-	-	2
	<b>Toplam</b>	4	75	109	16	16	220

**Tablo 49 Sosyo-Ekonomik Statü ve Aylık Ortalama Gelir**

		<b>SOSYO-EKONOMİK STATÜ</b>					
		Üst	Orta Üst	Orta	Orta Alt	Alt	<b>Toplam</b>
<b>AYLIK ORTALAMA GELİRİNİZ NE KADAR</b>	0-300 YTL		1	45	5	23	74
	301-500 YTL			60	7	29	96
	501-750 YTL		1	20	4	6	31
	751 YTL ve üstü	1	1	15	1	1	19
	<b>Toplam</b>	1	3	140	17	59	220

**Ek. 3****ANKET FORMU**

1- Cinsiyet.

1.Erkek ( ) 2.Kadın ( )

2- Yaş.....

3- Medeni durum.

1.Evli ( ) 2.Bekâr ( ) 3.Dul ( ) 4.Boşanmış ( )

4- Çocuklarınızın kaç tanesi Bulgaristan, kaç tanesi Türkiye doğumlu?

Bulgaristan.....Türkiye.....

5- Şu anda siz dahil ailenizde kaç kişi çalışıyor?.....

6- Sizin aylık net gelirin ne kadar?.....

7- Ailenizin aylık geliri ne kadar? (Çalışan tüm fertler ve diğer gelirler).....

8- Bu gelir düzeyinizle kendinizi hangi gelir seviyesinde görüyorsunuz?

1.Üst ( ) 2.Orta üst ( ) 3.Orta ( )

4.Orta alt ( ) 5.Alt ( )

9- Eğitim aşamalarınızı hangi ülkede tamamladınız?

		<b>BULGARİSTAN</b>	<b>TÜRKİYE</b>
1	Anaokulu		
2	İlkokul		
3	Ortaokul		
4	Lise/Meslek lisesi/Teknik lise		
5	Meslek yüksekokul/Teknikokul		
6	Üniversite		
7	Yüksek lisans/Doktora		

10- Bulgaristan'daki eğitim aşamalarımızın hangisini Türk hangisini Bulgar okullarında tamamladınız?

		<b>BULGAR OKULU</b>	<b>TÜRK OKULU</b>
1	Anaokulu		
2	İlkokul		
3	Ortaokul		
4	Lise/Meslek lisesi/Teknik lise		
5	Meslek yüksekokul/Teknikokul		
6	Üniversite		
7	Yüksek lisans/Doktora		

11- Hangi dilleri en az konuşacak kadar biliyorsunuz? (çok seçenekli)

1.Bulgarca ( ) 2.Rusça ( ) 3.İngilizce ( ) 4.Fransızca ( )

5.Almanca ( ) 6.Bilmiyor ( ) 7.Diğer ( ).....

12- Türkiye'de bir sosyal güvenceniz var mı?

1.Hayır ( ) 2.Bağkur ( ) 3.SSK ( )

4.Emekli sandığı ( ) 5.Yeşil kart ( )

6.Özel sigorta (Sağlık, bireysel emeklilik vb.) ( )

- 13- Bulgaristan'daki sosyal haklarınızı alabildiniz mi/Türkiye'ye aktarabildiniz mi?  
1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 14- Kaç göçmenisiniz?  
1.1950-1951 ( ) 2.1989-1990 ( ) 3.Diğer ( )
- 15- Hangi şehirden göç ettiniz?  
1.Kırcaali ( ) 2.Sofya ( ) 3.Şumnu ( )  
4.Razgrad ( ) 5.Varna ( ) 6.Filibe ( )  
7.Burgaz ( ) 8.Haskova ( ) 9.Diğer ( ).....
- 16- Bulgaristan'da yaşadığınız yerleşim birimi aşağıdakilerden hangisiydi?  
1.Köy ( ) 2.İlçe merkezi ( ) 3.İl merkezi ( )
- 17- Türkiye'ye geldiğinizde ilk olarak hangi kente yerleştiniz?.....
- 18- Türkiye'de ilk yerleştiğiniz kenti tercih etmenizin en önemli nedeni neydi?  
1.Ailemin bir kısmı ve akrabalar olduğu için ( )  
2.Bulgaristan göçmenleri olduğu için ( )  
3.Tanıdıklarım olduğu için ( ) 4.Yetkililer yönlendirdi ( )  
5.İş ve iş imkânlarından dolayı ( ) 6.Ucuz olduğu için ( )  
7.Hiçbir nedeni yok ( ) 8.Diğer ( ).....
- 19- Türkiye'ye geldiğiniz ilk dönemde barınma ihtiyacınızı nasıl karşıladınız, nerede kaldınız?  
1.Kendi evimizde ( ) 2.Kiraladığımız bir evde ( )  
3.Ailemin, akrabaların, tanıdıkların yanında ( )  
4.Devletin gösterdiği bir sosyal kurumda ( )  
5.Devletin tahsis ettiği bir evde ( ) 6.Diğer ( ).....
- 20- Bulgaristan'daki işiniz neydi?.....
- 21- Bulgaristan'da kendi mesleğinizi yapabiliyor muydunuz?  
1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 22- Bulgaristan'daki işinizden memnun muydunuz?  
1.Evet ( )  
2.Kendi mesleğimi yapamadığım için memnun değildim ( )  
3.Çalışma şartları kötü olduğu için memnun değildim ( )  
4.Bulgar çalışanlardan farklı davrandıkları için memnun değildim ( )  
5.Terfilerimi alamadığım için memnun değildim ( )  
6.Emeğimin karşılığını alamadığım için memnun değildim ( )  
7.Zorla çalıştırıldığım için memnun değildim ( )  
8.İstemediğim işler yaptırıldığı için memnun değildim ( ) 9.Diğer ( )
- 23- Şu anda ne iş yapıyorsunuz?.....

- 24- Şu andaki işinizden memnun musunuz?
- 1.Evet ( )
  - 2.Kendi mesleğimi yapamadığım için memnun değilim ( )
  - 3.Çalışma şartları kötü olduğu için memnun değilim ( )
  - 4.Bana yerli çalışanlardan farklı davrandıkları için memnun değilim ( )
  - 5.Terfilerimi alamadığım için memnun değilim ( )
  - 6.Emeğimin karşılığını alamadığım için memnun değilim ( )
  - 7.Zorla çalıştırıldığım için memnun değilim ( )
  - 8.İstemediğim işler yaptırıldığı için memnun değilim ( )
  - 9.Diğer ( )
- 25- Türkiye'ye geldiğinizde ilk düzenli işinizi bulma sürecinde ne kadar işsiz kaldınız?
- 1.1 ay ve daha az ( )
  - 2.1-3 ay ( )
  - 3.3-6 ay ( )
  - 4.6-9 ay ( )
  - 5.1 yıl ve üstü ( )
- 26- Bu işsizlik döneminde nasıl geçindiniz? (üç seçenek)
- 1.Bulgaristan'dan getirdiğim para, mal ve eşyalarla ( )
  - 2.Çeşitli yardımlarla (Kurum, belediye, STK vs.) ( )
  - 3.Devlet desteğiyle ( )
  - 4.Göçmen derneklerinin desteğiyle ( )
  - 5.Düzensiz işlerde çalışarak/Ev yapımı ürünleri satarak/fason işler yaparak ( )
  - 6.Yerli halkın desteğiyle ( )
  - 7.Aile, akraba, tanıdıkların destekleriyle ( )
  - 8.Bulgaristan göçmenlerinin desteğiyle ( )
  - 9.Çok yetersiz ve kötü şartlarda yaşayarak ( )
  - 10.Diğer ( )
- 27- Türkiye'deki ilk düzenli işinizi nasıl, hangi vasıtayla buldunuz?
- 1.İş-Kur aracılığıyla ( )
  - 2.Akrabalar, tanıdıklar vasıtasıyla ( )
  - 3.Devlet yerleştirmesiyle ( )
  - 4.Gazete ilanı/Genel başvurularla ( )
  - 5.Kendim iş arayarak ( )
  - 6.Çevremdeki yerlilerin yardımıyla ( )
  - 7.Diğer ( ).....
- 28- Bulgaristan'daki eğitiminiz, iş tecrübeleriniz Türkiye'de iş bulmanızda ya da işinizi yapmanızda size fayda sağlıyor mu/sağladı mı?
- 1.Evet ( )
  - 2.Hayır ( )
- 29- Yerleşim yeri olarak neden İzmir'i seçtiniz? (üç seçenek)
- 1.Bulgaristan ve Balkan göçmenleri olduğu için ( )
  - 2.Ailemizin bir kısmı olduğu için ( )
  - 3.İlk geldiğimizde bize yardım edecek kimseler olduğu için ( )
  - 4.Akrabalar ve tanıdıklar olduğu için ( )
  - 5.Güzel bir kent olduğu için ( )
  - 6.Devlet İzmir'e yerleştirdiği/ev verdiği için ( )
  - 7.Ucuz olduğu için ( )
  - 8.Arsalar ve evler ucuz olduğu için ( )
  - 9.Hiçbir nedeni yok ( )
  - 10.Bulgaristan'a direkt ve kolay ulaşım olduğu için ( )
  - 11.Diğer ( )

- 30- İzmir'e geldiğinizde karşılaştığınız en büyük sorun neydi?
- 1.Barınma ve oturacak ev ( )
  - 2.Ev yapacak arsa bulamama ( )
  - 3.İş Bulmama ( )
  - 4.Kent ve mahallenin olanaklarından faydalanamama ( )
  - 5.Gündelik geçimimi sağlayamama ( )
  - 6.Hiç bir sorunla karşılaşmadım ( )
  - 7.Diğer ( ).....
- 31- İzmir'e ilk geldiğinizde kimlerden yardım gördünüz? (üç seçenek)
- 1.Hiç kimseden yardım görmedim ( )
  - 2.Akraba ve tanıdıklar ( )
  - 3.Bulgaristan göçmenleri ( )
  - 4.Yerliler ( )
  - 5.Diğer Balkan göçmenleri ( )
  - 6.Devlet yetkilileri ( )
  - 7.Çeşitli yardım kuruluşları ve göçmen dernekleri ( )
  - 8.Türkiye'nin diğer bölgelerinden gelen göçmenler ( )
  - 9.Çeşitli araçlar ve iş takipçilerinden ( )
  - 10.Diğer ( ).....
- 32- İzmir'e ilk geldiğinizde kişilerden/kurumlardan ne gibi yardımlar gördünüz? (üç seçenek)
- 1.Hiçbir yardım görmedim ( )
  - 2.Kalacak yer ( )
  - 3.Maddi yardımlar ( )
  - 4.Manevi destek ( )
  - 5.İş bulma ( )
  - 6.Gündelik geçim ( )
  - 7.Arsa bulma ve ev yapım işlerinde yardımlar ( )
  - 8.Resmi dairelerdeki işlemlerde yardım ( )
  - 9.Diğer ( ).....
- 33- İzmir'e geldiğinizde ilk kimlerle ilişki kurdunuz?
- 1.Akraba ve tanıdıklar ( )
  - 2.Bulgaristan göçmenleri ( )
  - 3.Diğer Balkan göçmenleri ( )
  - 4.Türkiye'nin diğer bölgelerinden gelen göçmenler ( )
  - 5.Yerliler ( )
  - 6.Diğer ( ).....
- 34- Maddi, manevi her hangi bir sıkıntınızda size yardım edebilecek en güvendiğiniz grup ya da kesim kimlerdir?
- 1.Aile, akraba ve tanıdıklar ( )
  - 2.Bulgaristan göçmenleri ( )
  - 3.Diğer Balkan ülkelerinden gelen göçmenler ( )
  - 4.Türkiye'nin diğer bölgelerinden gelenler ( )
  - 5.Yerliler ( )
  - 6.Göçmen dernekleri ve yöneticileri ( )
  - 7.Çeşitli yardım kuruluşları ( )
  - 8.Bulgaristan'daki arkadaş, akraba ve tanıdıklar ( )
  - 9.Hiç bir gruba güvenmiyorum ( )
  - 10.Diğer ( ).....
- 35- Ailece en çok kimlerle görüşüyor, ev ziyaretlerine gidiyorsunuz?
- 1.Akrabalar ( )
  - 2.Bulgaristan göçmeni aileler ( )
  - 3.Balkan göçmeni aileler ( )
  - 4.Yerli aileler ( )
  - 5.Türkiye'nin diğer bölgelerinden göçen aileler ( )

36- Bulgaristan’da hane olarak bir çatı altında kimlerle birlikte yaşıyordunuz ve Türkiye’de hane olarak bir çatı altında kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?

		BULGARİSTAN	TÜRKİYE
1	Anne baba ve bekâr çocuklar		
2	Anne baba, bekâr çocuklar ve evli erkek çocuklar		
3	Anne baba, bekâr çocuklar, evli erkek çocuklar ve büyük anne, büyük baba		
4	Anne baba, bekâr çocuklar ve büyük anne büyük baba		
5	Diğer		

37- Sarnıç da oturmanızın en önemli nedeni nedir?

- 1.Göçmen mahallesi ( )
- 2.Akraba/Aile/Tanıdıklar burada olduğu için ( )
- 3.Kendimi güvende hissettiğim için ( )
- 4.Sosyal yaşantıma uygun olduğu için ( )
- 5.Arsalar ve evler ucuz olduğu için ( )
- 6.Gelirime uygun olduğu için ( )
- 7.Herhangi bir sıkıntıda yardım alabileceğim kişiler olduğu için ( )
- 8.Kiralar ucuz olduğu için ( )
- 9.Diğer ( ).....

38- Kaç yıldan beri İzmir’de ve bu mahallede oturuyorsunuz?

İzmir’de.....Mahallede.....

39- Sarnıç’a daha çok kimlerin yerleşmesini istersiniz?

- 1.Bulgaristan göçmenlerinin ( )
- 2.Diğer Balkan göçmenlerinin ( )
- 3.Türkiye’nin diğer bölgelerinden göç edenlerin ( )
- 4.Yerlilerin ( )
- 5.Fark etmez ( )
- 6.Hiç kimsenin yerleşmesini istemem ( )
- 7.Diğer ( ).....

40- Çocuğunuzun gelecekte Sarnıç da oturmasını ister misiniz?

- 1.Evet ( )
- 2.Hayır ( )
- 3.Diğer ( ).....

41- Şu anda oturduğunuz ev size mi ait?

- 1.Kendi evim ( )
- 2.Ailemin evi ( )
- 3.Kira ( )
- 4.Ailemle birlikte yaşıyorum/yaşıyoruz ( )
- 5.Diğer ( ).....

42- Şu an oturduğunuz evinize nasıl sahip olduğunuz? (yanıt 3 ve 5 ise geçiniz)

- 1.Arsasını satın alıp kendim yaptım ( )
- 2.Evi satın aldım ( )
- 3.Evi devlet/belediye verdi ( )
- 4.Arsasını devlet/belediye verdi evi ben yaptım ( )
5. Diğer ( )...

43- Oturduğunuz eve sahip olmak için gerekli olan birikimi nasıl yaptınız?

- 1.Türkiye’de çalışarak ( )
- 2.Başka bir ülkede çalışarak ( )
- 3.Devletin verdiği evi/arsayı satıp bu eve sahip oldum ( )
- 4.Bulgaristan’daki evimi, mallarımı satarak ( )
- 5.Bulgaristan’dan getirdiğim paralarla Diğer ( )
- 6.Diğer ( ).....



- 44- Evinize sahip olurken tanıdıklarınızdan nasıl yardımlar gördünüz?  
1. Herhangi bir yardım görmedim ( )  
2. Ev yapım işlerinde yardımcı oldular ( )  
3. Ailemden, akrabalarım, tanıdıklarım maddi yardım aldım ( )  
4. Ailemden, akrabalarım, tanıdıklarım borç para aldım ( )  
5. Banka kredisi için kefil oldular ( ) 6. Diğer ( ).....
- 45- Aşağıdakilerden hangilerine sahipsiniz?  
1. Otomobil ( ) 2. Kiralık mülk (ev, dükkân vs.) ( )  
3. Arsa/arazi ( ) 4. Kendime ait bir iş/İşyeri ( )  
5. Çeşitli birikim (para, hisse senedi, bono, fon vs.) ( )  
6. Hiçbiri ( ) 7. Hepsi ( )
- 46- Bulgaristan'dan gelirken yanınızda neler getirdiniz? (çok seçenekli)  
1. Evimin eşyasını ( ) 2. Kıymetli ve ziynet eşyaları ( )  
3. Otomobil ( ) 4. Birikmiş para ( )  
5. Gündelik yiyecek/ihtiyaçlar ( ) 6. Sadece yatak yorgan vb. ( )  
7. Her şeyimi getirebildim ( ) 8. Hiçbir şeyimi getiremedim ( )  
9. Diğer ( Diğer).....
- 47- Bulgaristan'da getiremediğiniz/paraya dönüştüremediğiniz malınız, mülkünüz var mı?  
1. Evet ( ) 2. Hayır ( )
- 48- Bu mallara ne oldu? (yanıt 1 ise)  
1. Boş duruyor ( ) 2. Halen kullanıyorum ( )  
3. Halen gelir getiriyor ( ) 4. Sattım ( )  
5. Devlet el koydu ( )  
6. Bazı kişiler mallarıma zorla el koydu ( )  
7. Mallarıma el konuldu fakat geri almayı başardım ( )  
8. Komşularım akrabalarım kullanıyor ( ) Diğer..... ( )
- 49- Bulgaristan'da yaşadığınız bölgede Bulgarlarla bir arada yaşadınız mı?  
1. Evet ( ) 2. Hayır ( )
- 50- Bulgaristan da çevrenizdeki Bulgar komşularınızla ilişkileriniz nasıldı?  
1. Komşularımız arasında Bulgar Türk diye ayırım yapmazdık ( )  
2. En az Türk komşularımız kadar iyiydi ( )  
3. Sınırlı bir ilişkimiz vardı ( )  
4. Bulgarlarla komşuluk ilişkisi içinde olmazdık ( )  
5. İlişkilerimiz kötüydü ( )  
6. Baskı döneminde Bulgar komşularımızla ilişkilerimiz bozuldu ( )  
7. Bulgar komşularımızdan sürekli baskı gördük ( ) 8. Diğer ( ).....
- 51- Gündelik hayatınızda çevrenizdeki Bulgarlardan Türk olduğunuz için baskı, tepki ve kötü muamele gördüğünüz oldu mu?  
1. Evet her zaman ( ) 2. Sıkça ( ) 3. Bazen ( )  
4. Nadiren ( ) 5. Hayır hiçbir zaman ( )
- 52- Bulgaristan'da Türk olduğunuzu saklamanızı gerektiren durumlarla karşılaştınız mı?  
1. Evet her zaman ( ) 2. Sıkça ( ) 3. Bazen ( )  
4. Nadiren ( ) 5. Hayır hiçbir zaman ( )

- 53- Bulgaristan’da yaşarken isminiz değiştirildi mi?  
1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 54- Türkçe isminizi geri aldınız mı? (Evet ise)  
1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 55- Bulgaristan’a gittiğinizde/giderseniz gündelik hayatınızda hangi ad, soyadınızı kullanmayı tercih ediyorsunuz/edersiniz?  
1.Her yerde Bulgarca ad, soyadı ( )  
2.Her yerde Türkçe ad, soyadı ( )  
3.Türklerin yoğun olduğu yerlerde Türkçe/Bulgarların yoğun olduğu yerlerde Bulgarca ad, soyadı ( )  
4.Diğer ( ).....
- 56- Bulgaristan’a gittiğinizde/giderseniz resmi dairelerde hangi ad, soyadınızı kullanmayı tercih ediyorsunuz/edersiniz?  
1.Bulgarca ad, soyadı ( ) 2.Türkçe ad, soyadı ( )
- 57- Resmi dairelerde neden Bulgarca ad, soyadınızı kullanmayı tercih ediyorsunuz? (yanıt 1 ise)  
1.Türk olduğum belli olmasın diye ( )  
2.Bulgar vatandaşlığı taşıdığım için ( )  
3.Bulgarca ad, soyadı kullanmak her konuda daha avantajlı olduğu için ( )  
4.İşler daha kolay yürüdüğü için ( )  
5. Bürokratik nedenlerden dolayı Türkçe ad soyadımı geri almadığım için ( )  
6.Diğer ( ).....
- 58- Bulgaristan’da yapmak isteyip de yapamadığımız/engellenen dinsel faaliyetleriniz oldu mu?

		EVET	HAYIR
1	Hac		
2	Toplu namaz kılma		
3	Kuran ve mevlit okuma		
4	Kurban kesme		
5	Sünnet		
6	Fitre ve zekât verme		
7	Oruç tutma		
8	Toplu iftar		
9	Cenaze, dini nikâh vb. faaliyetler		

- 59- Bulgaristan’da yakınlarınız/akrabalarınız var mı?  
1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 60- Bulgaristan’a hangi sıklıkla gidip geliyorsunuz?  
1.Hiç ( ) 2.Çok seyrek ( ) 3.Ayda bir ( )  
4.Altı ayda bir ( ) 5.Yılda bir ( ) 6.Birkaç yılda bir ( )
- 61- Bulgaristan’daki aileniz ve akrabalarınız gibi yakınlarınızdan destek alıp, yardım görüyor musunuz?  
1.Hayır ( ) 2.Kışlık erzak/yiyecek maddeleri ( )  
3.Maddi destek ( ) 4.Giyecek ve çeşitli eşyalar ( )  
5.Hepsi ( ) 6.Diğer ( ).....

- 62- Gündelik hayatta Bulgar malları kullanıyor/tüketiyor musunuz? (çok seçenekli)
- 1.Hayır ( )
  - 2.Giyecek ( )
  - 3.Yiyecek, içecek maddeleri ( )
  - 4.Sigara/alkollü içecek ( )
  - 5.Çeşitli alet ( )
  - 6.Mutfak ve temizlik malzemesi ( )
  - 7.Diğer ( ).....
- 63- Neden gündelik hayatta Bulgar malı alıyor ve kullanıyorsunuz?
- 1.Alişkanlıklardan ( )
  - 2.Ucuz olmasından ( )
  - 3.Kaliteli ( )
  - 4.Aradığım özellikleri Türk mallarında bulamadığım için ( )
  - 5.Diğer ( )
- 64- Şu andaki vatandaşlık durumunuz nedir?
- 1.Çifte vatandaş ( )
  - 2.Türkiye vatandaşı ( )
  - 3.Bulgaristan vatandaşı ( )
- 65- Neden çifte vatandaşlığı tercih ettiniz/çifte vatandaş olmayı düşünüyorsunuz?
- 1.Tercih etmedim/Düşünmüyorum ( )
  - 2.Bulgaristan Avrupa Birliği ilişkileri ve çeşitli avantajlardan ( )
  - 3.Böyle bir hakkım olduğu için ( )
  - 4.Üçüncü ülkelerde Bulgaristan vatandaşlığı avantajlı olduğu için ( )
  - 5.Diğer ( ).....
- 66- Üçüncü bir ülkeye giderken ya da giderseniz hangi pasaportunuzu kullanıyorsunuz ya da kullanırsınız?
- 1.Türkiye pasaportumu ( )
  - 2.Bulgaristan pasaportumu ( )
- 67- Sizi göçe yönelten en temel üç sebep nedir? (dereceli üç seçenek)
- 1.Uygulanan baskı politikaları ( )
  - 2.Ailemin Türkiye'deki diğer fertleriyle birleşme isteği ( )
  - 3.Çevremdeki insanların çoğunluğunun göç etmesi göç ediyor olması ( )
  - 4.Uzun yıllardan beri göç etmeyi planlıyor olmak ( )
  - 5.Geçim sıkıntısı ( )
  - 6.Topraklarımıza, mallarımıza el konulması (Kooperatifleştirme) ( )
  - 7.Sosyalist sisteme inanmamak, güvenmemek ( )
  - 8.Türkiye'nin göç için sınırı açması ( )
  - 9.Diğer ( ).....
- 68- Türkiye'ye göç etme kararını kim aldı?
- 1.Kendim ( )
  - 2.Aile büyükleri ( )
  - 3.Aile olarak alınan ortak bir karar ( )
  - 4.Çevremizde sözü geçen kişi/kişiler ( )
  - 5.Zor ve güç kullanarak evimizden çıkarılıp göç ettirildik ( )
  - 6.Sınır dışı edildim/edildik ( )
  - 7.Diğer ( ).....
- 69- Göç etmek için neden Türkiye'yi seçtiniz?
- 1.Gidecek başka yerimiz olmadığı için ( )
  - 2.Türkiye vatanımız olduğu için ( )
  - 3.Sınırı Türkiye açtığı için ( )
  - 4.Türkiye'de akrabalarımız olduğu için ( )
  - 5.Türkiye'de bize yardım edecek insanlar olduğu için ( )
  - 6.Ailemizin Türkiye deki kısmıyla birleşmek için ( )
  - 7.Diğer ( ).....

- 70- Göç döneminde Türkiye'den başka bir ülkeye göç etmeyi düşündünüz mü?  
 1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 71- Bulgaristan'da göç esnasında herhangi bir kimseden yardım gördünüz mü?  
 1.Hayır ( ) 2.Bulgar makamlarından ( )  
 3.Türk makamlarından ( ) 4.Akrabalarımızdan/Komşularımızdan ( )  
 5.Bulduğumuz yerin Türk ileri gelenlerinden ( ) 6.Diğer ( )...
- 72- Bulgaristan'daki gündelik siyasi ve sosyal olayları takip ediyor musunuz?  
 1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 73- Bulgaristan'daki gündelik siyasi ve sosyal olayları hangi araçlarla takip ediyorsunuz? (Evet ise)  
 1.Türk medyası ( ) 2.Bulgar medyası ( )  
 3.Batı medyası ( ) 4.İnternet aracılığıyla ( )  
 5.Göçmen dernekleri vasıtasıyla ( )  
 6.Diğer göçmenler ve Bulgaristan'a gidip gelenler vasıtasıyla ( )  
 7.Bulgaristan'daki tanıdık, arkadaş ve akrabalar aracılığıyla ( )  
 8.Diğer ( ).....
- 74- Genelde, Bulgaristan seçimlerinde oy kullanıyor musunuz?  
 1.Evet ( ) 2.Hayır ( )
- 75- Herhangi bir siyasi partiye ya da göçmen derneğine üyeliğiniz var mı?  
 1.Hayır ( ) 2.Bir partiye üyeyim ( )  
 3.Göçmen derneğine üyeyim ( )  
 4.Bir partiye ve göçmen derneğine üyeyim ( ) 5.Diğer ( ).....
- 76- Türkiye'ye göç ettiğinizde Türkiye devletinin sağladığı hizmetler ve mülkiyetler oldu mu?  
 1.İlk geldiğimizde kalacak yer ( )  
 2.İlk geldiğimizde gündelik ihtiyaçlar ( )  
 3.İş buluncaya kadar maaş ( ) 4.Geçici konut tahsis etme ( )  
 5.Kalıcı konut tahsis etme ( ) 6.Bedelsiz ulaşım ( )  
 7.İşe girme konusunda öncelik ( ) 8.Bedelsiz arsa/arazi tahsisi ( )  
 9.Hiçbir şey olmadı ( ) 10.Kira yardımı ( ) 11.Diğer ( ).....
- 77- Kendinizi tanımlamak için aşağıdakilerin size uygun gelen üç tanesini seçiniz?  
 1.Göçmen ( ) 2.Sığınmacı ( )  
 3.Politik göçmen ( ) 4.Ekonomik göçmen ( )  
 5.Zorunlu göçmen ( ) 6.Balkan göçmeni ( )  
 7.Türkiyeli ( ) 8.Bulgaristanlı ( )  
 9.Bulgaristan Türkü ( ) 10.Balkanlı ( )  
 11.Anadolulu ( ) 12.Ne Türkiyeli, ne Bulgaristanlı ( )  
 13.Diğer ( ).....

78- Bulgaristan ve Türkiye’yi aşağıdaki kriterlere göre karşılaştırınız.\*

	Bulgaristan daha iyi	Türkiye daha iyi	Her iki ülkede iyi	Her iki ülkede kötü
Eğitim				
Ekonomik durum				
Siyasi yapı ve siyasi gelenek				
Gündelik politikadaki tutarlılık				
İnsan hakları				
Kadın hakları				
Sosyal hayattaki doğruluk dürüstlük				
Çalışma koşulları				
Bireysel özgürlüklere saygı				
Kendini güvende hissetme				
Kendini rahat ve iyi hissetme				
İş bulma imkânı				
Sosyal devlet anlayışı ve imkânları				
Sağlık hizmetleri ve sunumu				
Dinsel faaliyetler ve hizmetler				

\* Bu sorular Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (İzmir-Türkiye) ve New Bulgarian University Department of Anthropology (Sofia- Bulgaria) ortak projesi olan ve 2002-2003 arasında İzmir ve Karacali Cebel’de gerçekleştirilen “The Immigrant: Problems of the Identity and Adaptation of Bulgaria-Born Turks After Their Emigration in Turkey” başlıklı projeden alınmıştır ve yeni bir düzenlemeyle kullanılmıştır.

**Ek 4 BELGE**

**Bulgar Komünist Partisi Merkez  
Komitesi'ne bağlı  
Ajitasyon ve Propaganda şubesi'ne  
Sofya**

TSPAF 1

No 15

Arşiv 518\*

***BULGARİSTAN HALK CUMHURİYETİ BAKANLAR KURULU'NA  
BAĞLI RADYO ENFORMASYON GENEL MÜDÜRLÜĞÜ GENEL MÜDÜRÜ  
MİŞKO NİKOLOV'UN ÖNERİSİ***

Türkiye'ye ve Türk halkına yönelik olarak yapılan radyo yayınlarını değerlendirmek üzere davetimizi kabul eden Nazım Hikmet yoldaş Radyo Enformasyon Genel Müdürlüğü'nü ziyaret etti ve bazı yayınlarımızın kayıtlı olduğu teyp bantlarını dinledikten sonra hem bizim yayınlarımızın içeriği ile ilgili hem de tercümanlarımızın Türkçesiyle ilgili bir dizi doğru uyarılarda bulundu.

Nazım Hikmet yoldaş Türkiye'ye yönelik yaptığımız yayınlarda yayınlanan yazıların bu yayınlar için uygun olmadığını belirtti. Ülkemizden Türkiye ve Türk halkı için yüksek üsluplu ağır politik yazıların yayınlanmasının doğru olmadığını kaydetti. O, düzenli olarak yayınladığımız ideolojik konuşmaların Türk dinleyiciler tarafından algılanmadığını vurguladı. Yayınlarla eşlik eden müziğin de uygun olmadığını belirtti. Türk dinleyicileri için yayınlanan müziğin her şeyden önce halk müziği olması, geniş yığınların zevk ve anlayışına hala uygun olan şark motifleriyle güçlendirilmiş müzik olması gerektiğini söyledi. Nazım Hikmet yoldaşın uyarısı gereğince bu müzik, Ankara Radyosu'nun dinleyicilerine sürekli olarak sunduğu ve geniş halk yığınları tarafından tiksintiyle karşılanan zevksiz caz müziğine karşı koymalıdır.

Nazım Hikmet yoldaş Radyo Enformasyon Müdürlüğü'nün Türk dinleyicisine yönelik yayınlarımızda sürekli olarak yayınlayacağımız Türk halk müziği plaklarının en kısa süre içinde sağlanmasının son derece gerekli olduğunu belirtiyor.

Değerli konuşumuz tercümanlarımızın ve sunucularımızın, spikerlerimizin Türkçesinin bazen anlaşılmaz olduğunu, dinleyicilere yabancı geldiğini özel olarak vurguladı. Kullanılan bu dil, bizim yerli Türklerin dilidir, daha doğrusu bu yerel lehçedir, ama Türkiye'de konuşulan dil değildir.

Nazım Hikmet yoldaş yayınlarımızda Türkiye'nin Amerikalılar tarafından sömürüldüğüne, talan edildiğine dair daha fazla bilgi verilmesi, Türkiye'nin Batılı emperyalistlerin askeri planlarına dahil edilmesi için hazırlıklar yapıldığı, Türkiye halkının içinde bulunduğu durumu, yoksulluğu sergileyen yazılar yazılması, tüm bunların karşısına Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'da sosyalizmin kurulması için, ülkemiz halkının, özellikle Türk halkının yaşam düzeyinin yükseltilmesi için, çocukların gelişmesi, eğitim ve sağlık hizmetleri vb. vb. alanlarda daha geniş bilgi

---

\* Belge TÜSTAV Arşivi'nden alınmıştır. Belge ve çeviri için TÜSTAV'a ve Sayın Erden AKBULUT'a teşekkürü bir borç bilirim.

verilen yayınlar yapılması gerektiğini belirtti. 0, Türk basınından yazılar, özetler verilmesi gerektiği konusuna da değindi.

Nazım Hikmet yoldaşın tüm bu saptamaları Türkiye'ye ve Türk ahalisine yönelik yayın yapan Yazı İşleri Kurulu tarafından, aynı zamanda yabancı dillerde yayın yapan bölüm tarafından tam olarak paylaşılmaktadır.

Konuğumuzun belirttiği bu konular her zaman Genel Müdürlüğümüzün dikkat merkezinde yer almıştır. Ancak bunları çözebilme yolunda çok büyük güçlüklerle karşılaşyoruz. Örneğin, her iki Türkçe yayı için hem Türkiye'deki yaşamı iyi bilen hem de ülkemizdeki Türk hal kının yaşamını bilen kaliteli ve uygun personel bulmak bizim için aşılması son derece güç bir sorun olmuştur ve olmaya da devam ediyor. Hem Türkçe konuşma dilini hem de edebi dili iyi bilen kişilerin bulunup radyomuza işçi olarak getirilmesinin önündeki engel verdiğimiz düşük ücretlerdir. Hazırlıklı, kaliteli, yetişkin kişileri bu görevlere getirmeye çalıştık, ancak Türkçe yayınlar bölümlerinin sınırlı kadro sayısı ve önerilen son derece düşük ücret bunu sağlamamızı engellemiştir. Bizde çalışan işçiler 13000–15000 leva alıyorlar. Açıktır ki, bu ücretlerle hem Genel Müdürlükteki tüm bölümlere hem de yabancı dillerde yayın yapan bölümlere uygun ve kaliteli eleman bulmak son derece zor olacaktır. Bu güçlük, Türkçeyi iyi bilen ve bize yardımcı olabilecek kişilerin sayısının az olduğu Türkçe yayın bölümünde daha da büyüktür.

Ben bu vesileyle Genel Müdürlüğümüzde çalışan işçilerimizin ücretlerinin Basın ve Gazeteler Genel Müdürlüğünde çalışan işçilerin ücretleri ile eşit hale getirilmesinin ne kadar büyük önem taşıdığını belirtmek istiyorum. Ücretlerin eşitlenmesi ileride iyi yetişmiş, hazırlıklı kadrolar bulmamıza olanak sağlayacaktır.

Türkiye'ye ve Türk ahalisine yönelik yayın yapan radyoların yönetim kurullarında işlerin hemen iyileştirilmesi için Nazım Hikmet yoldaşın önerileri göz önünde bulundurularak aşağıdaki konuların görüşülmesini ve bunlarla ilgili kararlar alınmasını uygun görüyorum:

1. Türkiye'ye ve Türk ahalisine yönelik yayın yapan bölümün Yaz İşlerinde çalışanların sayısını 2'den 6'ya çıkarmak gerekir. Çalışanlardan 2'si Türkiye'ye yönelik yayını hazırlayacak, 1'i Türk ahalisine yönelik yayını, 1 kişi Türk basınına izleyecek. Geri kalan 2 kişi ülkeyi dolaşarak çeşitli yerlerde röportajlar yapacak, haber gönderecek.

Türkiye'ye yönelik yayın yapan bölümün Stalin ve Stara Zagora kentlerindeki bölge radyo istasyonlarında çalışanların sayısı da 1 kişiden 2 kişiye çıkarılmalıdır.

2. Aşağıdaki kent ve ilçelerde oldukça yüksek ücretle çalışacak 9. kişi görevlendirilmelidir: Kolarovgrad, General Toşevo, İşperih, Omurtag, Tolbuhin, Ruse, Tırnovo, Kıvcali ve Ardino.

3. Dönüşümlü, vardiyalı çalışabilmeleri için spikerlerin sayısı 2den 3'e çıkarılmalıdır.

4. En az 500 Türkçe müzik plağı satın almak için 500 dolar (ya da bu döviz kadar Türk Lirası) sağlanmasına izin verilmelidir.

5. Dışişleri Bakanlığı'na radyomuzun yazı işlerinde son derece gerekli olan aşağıdaki Türkçe yayınların alınmasını sağlamak için talimat verilmelidir: a.)Bugün; b.)Kudret gazetesi (Demokrat Parti'nin organı); c.)Ulus gazetesi (Bulgaristan'a karşı iğneleyici, hırpalayıcı bir dil kullanmasıyla ünlü ); ç.)La Republik; d.)İstanbul gazetesi;

e.)Tanin gazetesi (Yalçın'ın gazetesi, bizim için çok ilginç); g.)Sanayi ve Ticaret Odaları bülteni; l.)Ticaret Haberleri (ülkenin iç ve dış ticareti hakkında bilgi veriyor).

6. Bizdeki ve Türkiye'deki Türk halkı için özel Cuma yayını düzenlenmelidir. Bilindiği gibi Türkler bu günü kutluyorlar ve Cuma günü özel yayın için çok uygundur.

7. Gençlik Örgütü DSNM Merkez Komitesi'ne Türk gençliği için özel saat düzenlemek üzere kendi çalışanları aracılığıyla (Türk gençlerinin olması tercihimizdir) bize somut yardımda bulunmaları için talimat verilmelidir.

8. Vatan Cephesi Ulus Konseyi'ne, Kadınlar Komisyonu'na Türk kadınları için özel saat düzenlemek üzere bizimle işbirliği yapmaları, bize yardımcı olmaları için talimat verilmelidir.

9. Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Ajitasyon ve Propaganda Bölümü'ne ve Türkiye Şubesi'ne radyonun Türkçe yayın yapan bölümlerine somut yardımda bulunmaları için talimat verilmelidir.

Yoldaşlar,

Biz Nazım Hikmet yoldaşın eleştirisi ve uyarılarının son derece yerinde ve doğru olduğunun bilincindeyiz. Bizim hem yabancı dillerde yayınlarımızda hem de Genel Müdürlüğümüzün diğer yayınlarında daha bir dizi eksikliğimiz var.

Türkçe yayınların durumun değerlendirme vesilesiyle radyo yayınlarının tümünde işleri ileri götürebilmek için Sizden bir dizi önemli örgütsel, mali ve kadro sorunlarının çözümü için yardımınızı rica ediyoruz.

Size görüşülmek için ilettiğimiz konular hem yayınlarımızın içeriğini iyileştirmek hem de Türkçe yayınların dilini iyileştirmek için çok büyük önem taşımaktadır.

20 Eylül 1951  
Sofya

**GENEL MÜDÜR  
MIŞO NIKOLOV**



## **Ek 5 ANTLAŞMA**

### **YAKIN AKRABALARI 1952 YILINA KADAR TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMİŞ OLAN TÜRK ASILLI BULGAR VATANDAŞLARININ BULGARİSTAN HALK CUMHURİYETİNDEN TÜRKİYE CUMHURİYETİNE GÖÇ ETMELERİ HAKKINDA ANTLAŞMA.\***

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti, iki memleket münasebetlerinde muhtelif alanlarda kaydedilen gelişmeleri göz önünde tutarak,

Yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan'dan Türkiye'ye ihtiyari göçünü tanzim edecek bir Anlaşma akdinin iki memleket arasındaki iyi komşuluk münasebetlerine müspet bir katkıda bulunacağına inanarak,

Aşağıdaki hususlarda mutabakata varmışlardır:

#### **MADDE 1**

1952 yılına kadar Türkiye'ye göç ederek Türk vatandaşlığını iktisap eden Türk asıllı sabık Bulgar vatandaşları ile ailevi ve akrabalık bağları olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarından akrabalık ve bağlılık dereceleri aşağıda tasrih edilen kategoriye dâhil bulunanlardan Türkiye'ye göç etmek arzu edenlerin göç meseleleri bu Anlaşma hükümleri dâhilinde yürütülecektir:

- a) Karı, koca,
- b) Ana, baba, büyük ana, büyük baba ve bunların ana ve babaları,
- c) Çocuklar ve torunlar ve bunların eş ve çocukları,
- d) İşbu Anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr reşit ve gayri reşit çocukları.

#### **MADDE 2**

1. maddede zikredilen kategorilere dâhil olan ve göç etmeyi arzu eden şahıslar, işbu Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay zarfında Bulgar makamlarına göç etmek için müracaatta bulunmalıdırlar. Bulgar yetkili makamları, yukarıdaki kategorilere dâhil şahıslara, müracaat tarihinden itibaren 45 gün içinde pasaport verebilirler.

Bulgaristan'daki Türkiye temsilcilikleri kendilerine müracaat tarihinden itibaren 45 gün zarfında giriş vizesi verebilirler.

#### **MADDE 3**

Göç, 1 Nisan'dan 30 Kasım'a kadar olan devrede yapılacaktır. Göç eden

---

\* Antlaşma metni Türk Kültürü dergisi Sayı:264, Nisan 1985 s.275-278'den alınmıştır.

kimselerin sayısı haftada 300 kişiyi aşmayacaktır.

#### **MADDE 4**

Göçmenlerin nakli ve göçün icrası karayolu (Kapitan Andreeve-Kapıkule) ve göç esnasında mevcut demiryolu hudut kontrol kapılarından olacaktır.

#### **MADDE 5**

Göçmenler, medeni hallerini ve emlak durumlarını gösterir belgeleri (tapu ve gayrimenkul alış ve satış senetlerini) tahsil ve meslekleriyle askerlik vazifesini ifa ettiklerini ve hizmet sürelerini gösterir belgeleri ve memleketten ihracına kanuni bir mani bulunmayan diğer belgeleri beraberlerinde getirebilirler.

#### **MADDE 6**

Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre ihracı yasak olanlar dışındaki ev ve zat eşyalarını her türlü ihraç vergisinden muaf olarak getirebileceklerdir.

#### **MADDE 7**

Göç eden sanatkâr ve çiftçiler, göç sırasında yürürlükte olan mevzuata göre ihracı yasak olanlar dışında şahsen sahip oldukları ve sanat ve meslek ve şahsi işletmeleri için lüzumlu bulunan ve menkul vasfım taşıyan alet, edevat, tezgâh ve makinelerle, diğer kullanılmış menkul mallarını her türlü ihraç vergisinden muaf olarak çıkarabilirler.

#### **MADDE 8**

Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre, yiyecek maddelerini, ev mamullerini ve şahsî işletmelerinde elde ettikleri zirai mahsullerini getirebilirler.

Göçmenler, bir-iki aylık aile ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda buğdayı da getirebilirler.

#### **MADDE 9**

Göçmenler, yukarıda 6, 7 ve 8 inci maddelerde belirtilen malların sahibi olduklarını, kanuni ikametgâhlılarının bulunduğu yer Halk Meclisinin vereceği bir belge ile tevsik edeceklerdir.

#### **MADDE 10**

Göçmenler, sahip oldukları hayvanları göçten önce serbestçe tasfiye edebileceklerdir. Tasfiye muamelesi, tasfiye sırasında yürürlükte bulunan mevzuata ve mevcut piyasa şartlarına göre yapılacaktır.

#### **MADDE 11**

Göçmenler, göç etmeden önce gayrimenkullerini işbu Anlaşmanın yürürlüğe girdiği zaman mer'î Bulgar mevzuatına göre serbestçe tasfiye edeceklerdir.

#### **MADDE 12**

Göçmenler, iş kazası, emeklilik tazminatı ile göç sırasında yürürlükte olan Bulgar mevzuatınca memleket dışında faydalanma imkânı tanınacak diğer emeklilik ve sosyal sigorta hakları karşılığında uygun bir tazminat alacaklardır.

#### **MADDE 13**

Göçmenlerin hayvanlarının ve gayrimenkullerinin tasfiyesinden ve malik

oldukları diğer fonlardan mütevellid paraların kullanılması ve transferi aşağıdaki şekilde olacaktır:

Göçmenlerin, göç sırasında ve göçten sonra Bulgaristan'dan ihracatın veya Türkiye'ye ithalatın yapıldığı zaman her iki memlekette mer'i kanunlara ve takyidata tevfikan mal almasına ve ihraç veya ithal etmesine müsaade edilecektir.

#### **MADDE 14**

İşbu Anlaşma hükümleri yalnız 1. maddede mezkûr kategorilere dâhil şahısların göçlerine tatbik olunur.

Antlaşma tasdike tabidir ve tasdiknamelerin teatisi tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Antlaşma Türkçe ve Bulgarca olarak tanzim edilmiş olup her iki metin de aynı derecede muteberdir.

Ankara, 22 Mart 1968.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ ADINA

**İhsan Sabri Çağlayangil**

(Dışışleri Bakanı)

BULGARİSTAN HALK CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ ADINA

**İvan Başev**

(Dışışleri Bakanı)

## ÖZGEÇMİŞ

05.12.1972'de İzmir'de doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi İzmir'de tamamlayarak, 1992 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ne kayıt yaptırđım. Dört yıl boyunca Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde eğitim alıp, Sosyolog unvanıyla bu bölümden mezun oldum. 16.09.1996'da öğretmenliğe başlayıp, 16 ay Antakya İlinin Hassa İlçesinde sınıf öğretmenliği yaptıktan sonra 31.12.1997 yılında Muğla Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladım. 2001 yılında Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans tezimi tamamlayıp, aynı yılda aynı bölümün doktora programına kayıt yaptırđım. Halen bu bölümde Muğla Üniversitesi adına doktora eğitimime devam etmekteyim.

## ÖZET

Göçü göçmenler aracılığıyla ele alan bu tezde, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından sonraki dönemde, Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru yaşanan göçler incelenmiştir. Genel olarak anlamcı bir yaklaşıma ve araştırma kurgusuna sahip olan bu çalışmanın temel sorusu, neden bazıları göç ederken neden bazılarının göç etmediğidir. Temel soruyu biraz daha açık olarak ifade etmek gerekirse, Bulgaristan'da azınlık olarak yaşayan ve bu azınlığa mensup hemen tüm bireyler aynı sorunları ve zorlukları yaşamalarına rağmen, Bulgaristan'daki Türklerin neden sadece bir kısmı göç etmiştir.

Ortaya konan bu temel soru çerçevesinde çalışma alanı olarak İzmir İli'nin Gaziemir İlçesi'nin Sarnıç Beldesi seçilmiştir. Çalışmanın problemi ve kurgusu bağlamında anket ve derinlemesine mülakat teknikleri aracılığıyla göç süreci anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu anlama çabası içerisinde göç, toplumsal bir eylem olarak ele alınmış ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçler Parsons ve Weber'in toplumsal eylem yaklaşımları aracılığıyla anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Söz konusu süreci anlamlandırma çabası içerisinde, Weber'in toplumsal eylem yaklaşımı daha açıklayıcı bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır. Bu yaklaşım ve çalışmadan elde edilen sonuçlar bağlamında, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan göçlerde sistemden kaynaklanan sebeplerden ziyade bireysel tercihlerin etkili olduğu anlaşılmıştır.

## **ABSTRACT**

In this thesis that studies migration via emigrants, migrations from Bulgaria to turkey after declaration of Republic of Bulgaria. In this thesis main question is “why some migrated but others not?” more explicitly, the entire minority faced persecution but just some of Turks migrated.

In this conception, Gaziemir, Sarnıç took as sample. In this field, survey and deeply interview used as intermediary to understand migration process. In this view migration discussed as a form of social action. Therefore migration tried to explain via Parsons’ and Weber’s social action view.

In this process Weber’s social action approach gave clarity to the answer of the main question. This approach and the results of field study showed that, for the migrations from Bulgaria to Turkey, separate decision are more forceful than reasons which emanate from system.